

Octavian Goga

Mustul
care fierbe

București

OCTAVIAN GOGA

MUSTUL CARE FIERBE

MOTTO

«Evident că aş fi foarte nenorocit dacă ar trebui să trăiesc într'o altă țară decit aceea a strămoșilor mei. Dar tocmai această nenorocire m'ar indemnă ca, cu orice preț să mă adaptez ei, să mă identific loial cu țara în care am găsit ospitalitate și să mă fac a fi iubit de aceia în a căror țară trăiesc, punindu-mi toată nădejdea exclusiv în sentimentele de umanitate ale celor cu cari eu sau înaintașii mei, am venit să conviețuiesc»

GENERAL AVERESCU

*

Reunesc într'un volum o seamă din articolele nublicate în revista „Țara Noastră».

Sunt pagini smulse din sbuciumul cotidian, crîmpete din risipirea de suflet pe care o cer problemele noastre de existență. Toate se reduc la un principiu fundamental de viață, la ideia națională, misterul de procreație a acestui neam și singura lui formulă pentru ziua de mîine. Astăzi, când totul este încă în prefacere, cînd societatea noastră neînchegată e mustul care fierbe, numai acest crez ne poate ține în picioare.

E un fenomen de sănătate a neamului că noua generație intelectuală afirmă această dogmă și pornește la drum cu lozincile ei. E o garanție că din fierberea actuală vor ieși biruitoare adevărurile noastre organice și că drojdia se va duce la fund.

Cu nădejdea marilor premeniri închin cartea mea tinerei generații.

O. G.

Rostul scriitorilor.

Din conferința rostită la Teatrul Național din Cluj.

Astăzi, când venim la d-voastră în numele «Societății Scriitorilor Români», cîțiva muncitori ai condeului, dornici să privim mai de aproape un colț de pămînt și să lăsăm în el ceva din noi înșine, astăzi mi se pare mai legitim ca ori-cînd un sbucium de conștiință care ne urmărește neconținut : ce rost îndeplinim noi oare în mijlocul frămîntării anonime din țara nouă, înviorată dela un capăt la altul de atîtea energii deslănțuite ? Înainte de a vă deschide deci cărțile noastre, îngăduiți-ne să ne deschidem sufletul pentru o autojustificare, să vă desvăluim în treacăt cîteva întrebări intime de atelier vorbindu-vă cu acel prisos de sinceritate moștenit în secta noastră deodată cu dragostea de artă. Problema pe care ne-o punem des, fie în elanul creațiunii, fie în orele crude de îndoială, și de care vrem să ne apropiem acum cu gînd de spovedanie și cu dorința de a fi înțeleși, e însuș dreptul nostru la viață. Ce este scriitorul în societatea romînească ? În fierberea actuală, cărei misiuni răspunde el ? Ce trebuie să însemne scrisul lui în această epocă de răsturnare și de prefacere a valorilor ?

Aici, în Ardeal, trecutul poate arăta ce-a fost și ne poate da multe sugestii pe seama prezentului.

Aș vrea să vă evoc zilele de odinioară, ca să pot lumina o clipă măcar povestea de ieri. Nu e tocmai mult de atunci, vă aduceți aminte cu toții, amintirile se rotesc încă deasupra capetelor tuturor și se mai abat ca niște păsări de noapte pe la fereastra noastră. Inchideți ochii și reconstruiți tabloul robiei care s'a dus. O țară întreagă se sbăteă aici după o apăsare de veacuri; eră o încătușare politică și eră o temniță intelectuală. Viața unui popor se scurgea monotonă și pasivă, fără sbucniri de forțe, pe un câmp întins o jale călătoare. Gîndiți-vă cum toată clocotirea care strigă astăzi pe uliți, cum tot neastîmpărul viguros, care e acum în căutarea unei alvii, se dospea atunci într'o surdă prăvălire subterană. N'avea nici țintă lămurită, n'avea nici reazim pentru ziua de miine. Din toate părțile se ridicau strigăte cari ne opreau în drum și ne despoiau la orice cotitură. Tentaculele multiple ale statului erau pregătite cu un pervers meșteșug, ca să ne strîngă de gît. Printre jandarmi, conductorii de tren, judecători și profesori, prin sate, prin gări, pe la școli și pe la tribunale, se strecură Ardealul nostru hîrțuit, împins, batjocorit, cu un imens val de tăcere peste creștetul lui.

Ei bine, ce mister ne mai țineă pe noi în picioare, dincolo de sănătoasa sevă populară, care eră toiagul nostru de sprijin, azilul fermecat de toate zilele? Redeșteptați-vă în memorie întreagă tragedia culturală care s'a jucat aci, pelerinajul nostru dela țară prin coridorul intunecat al pedagogiei unghurești, din ceasul cînd porneam la carte într'o căruță țărănească și pînă în ziua cînd de subt cupola Universității dela Budapesta ne întorceam acasă ca după o boală lungă. Ce titlu de existență intelectuală revendicam noi în această goană chinuită? Prin ce lozincă ne puteam salva un drept la civilizație? Prin ce minune mai păstram o punte de trecere spre mulțimea analfabetă rămasă acolo, la plug, ca o troiță primitivă de lemn pe un câmp bătut de ploaie? Cum de am

mai crezut noi într'o astfel de trolță, cum de nu ne-au sfărșimat-o idolii de bronz ai Capitalei depe malul Dunării? De unde venea acest izvor de apă vie prelins pe furiș, în marea moartă prin care innotam noi?

Din literatura românească, d-lor!

Literatura aici n'a fost un joc capricios de lumini și umbre cari se țes ca să prindă un ritm fugar de o clipă, ea a fost atributul suprem al vieții noastre în funcțiune de eternitate. Literatura pentru Ardealul robit s'a substituit vieții de Stat ca să-l poată transmite posterității, literatura a fecundat un rezervoriu de energie națională. Vă reamintiți, desigur, toți cari ați trecut prin furcile caudine de ieri, ce eră pentru noi poezia lui Eminescu, ori versurile lui Coșbuc! În camerele de studenți, cînd ne bătea la tîmple sîngele adolescenței, cînd respiram otrava bine preparată a unei civilizații străine, strofele lor ni se înfigeau ca vîrfuri de cuțite în nervi, cîntau în toată ființa noastră în vremea disertațiilor savante și ne re-integrau în ideea de rasă cu o putere elementară. O pagină de Caragiale, o nuvelă de Delavrancea, erau bărci de salvare care ni se întindeau pe o corabie naufragiată. Din ele se desprindeau îndemnuri și speranțe, din ele ne chemau făgăduinți și visuri, ca din niște harfe atîrnate de ziduri de închisori.

Scriitorul în această perioadă sbuciumată eră cea mai puternică armă în afirmarea vieții unui neam, istoria îi acordă o aureolă de apostolat.

* * *

Și acum să înlăturăm amintirile, să deschidem ochii ca să vedem împrejur prezentul și în vîlmășagul lui atît de complex să fixăm, dacă se poate, rolul unei călimare de scriitor.

În cîțiva ani abia s'a rectificat printr'o groaznică zguduire vulcanică soarta noastră de o mie de ani. Au căzut mulți oameni, multe tronuri, multe granițe. Pe un fond de ruină noi

am întemeiat o casa nouă. E casa noastră. I-am pus la temelie credință și sînge, cele două elemente fără de cari în arhitectura istoriei universale nu se zidește nimic trainic. Suntem siguri de această temelie că nu se mai sfarmă. Dar casa se ridică subt ochii noștri acum, grabnică, pripită, cerută de o veche sete de adăpost. În fierbințeala clădirii planurile se încurcă uneori, meșterii se ceartă, zidarii își uită mistria și lucrătorii aleargă fără spor. De departe se strigă încă blestemele stăpînului de ieri și noaptea apar ades strigoii zidurilor de demult. E mișcare, e culoare și mult pitoresc în toate colțurile, dar e departe încă vremea când în încăperile ei se poate dormi liniștit.

Da, d-lor, Romînia se face acum subt ochii noștri; uitați-vă în orice parte și veți înregistra pretutindeni deodată cu farmecul noutății și dibuirile tulburi ale începutului. În economie în administrație, în politică, în toate ramurile e o revărsare haotică. Unii îi zic dezordine, alții balcanizare, noi îi zicem început. Știți, Dumnezeu a făcut lumea în șase zile, spune Biblia. Ei bine, să nu ne adormim cu vorbe. Noi suntem încă la ziua întâi, suntem generația din ziua întâi. N'avem nimic din disciplina armonizatoare a societăților constituite. N'avem tabla valorilor stabilite. În afară de vigurosul material prim care se întinde în fața noastră, totul oscilează, ezită încă. Moștenirile de odinioară ne urmăresc la orice pas, creiază adversități trecătoare și un sgomot de ocazie. Ca la toate revederile tirzii e o buimăceală la mijloc, sunt gesturi dezordonate și o reciprocă mirare, protestare aproape. Adăugați la aceste neajunsuri fatale și reflexele organice din morbideța generală a continentului de după războiu. Umanitatea se sbate astăzi cu o rană în piept, convalescența merge greu, trăim clipe de o cumplită criză morală. În năvala atîtor porniri bolnave, sentimentul colectiv slăbește și un individualism exagerat stăpînește sufletele. Spiritul public la noi a ciștigat în suprafață, a pierdut în adîncime. Instinctul coeziunii naționale, scăpat din închisoarea de ieri, săltat pe o întindere

vastă, pare uneori slăbit în intensitate. În aceeaș vreme, pe la granițele noastre sunt numai pumni strînși în toate unghiurile, iar aici acasă, știți bine, alături cu destui competiționari ai trecutului, din vecini ca și din mari depărtări, ne-a copleșit o năvală de oaspeți cari vor să se împartă pe cămașa noastră.

În aceste împrejurări, d-lor, literatura trebuie să reintre în rolul ei istoric, în rolul ei de apostolat. Societatea, în zilele ei de creștere, statul proaspăt în epoca lui de copilărie, cînd totul e fragil și totul fierbe încă, are nevoie de un asemenea rol. Literatura apare și astăzi ca izvorul de căpetenie al ideii naționale. Focuri aprinse pe culmi, gânditorii unui popor în prefacere sunt tot atîtea puncte de orientare. Din scrisul lor se desface și circulă în fibrele organismului fluidul nervos, puterea de viață. Scriitorii ca și odinioară sunt și rămîn păstrătorii cei mai de seamă ai misterului nostru de existență. În marele laboratoriu de energii producătoare ei vin mai de departe, ei se coboară mai adînc în sufletul unui neam. Celelalte ramuri de muncitori se pun de acord cu oportunitatea artistul cu veșnicia. Opera de artă, domnilor, cuprinde în sine deodată trecut, prezent și viitor; ca orice creațiune din natură, ea e suprema rațiune de a fi a oricărui popor. Cu deosebire însă în vremuri de generală deștelenire a patimilor, valorile estetice reprezintă o tendință de armonie superioară, ele îndrumă în mod permanent curba intelectuală a societății, ele fixează ritmul de simțire al maselor. Gîndiți-vă, dacă în actuala învălmășeală de preocupări pozitive, în atmosfera de tîrg slobod care s'a abătut peste țară, nu e nevoie de-o regenerare, de-o religie, de-un nou avînt spre ideal? De unde să ne vie, cine să ni le dea? Eu mă gîndesc la legenda miticului Orfeu și răspund: literatura.

Dar în afară de aceste atribuțiuni, tocmai fiindcă ne găsim în sbuciumul începutului, scriitorul la noi are și un rol militant, o postură de luptător și de cetățean. La noi nu se poate aplică încă rețeta occidentului, în care o civilizație veche și o viață de stat bine statornicită au izolat pe artist în turnul de

ivoriu, unde ca un fin cizelator departe de clamoarea vulgului își sculptează visul lui strălucitor. Ca să găsim puncte de asemănare cu apusul, trebuie să ne gândim cu cel puțin un veac și jumătate în urmă la Franța enciclopediștilor sau la Germania lui Fichte, când în perioada de procreație a ideilor moderne, cugetătorii frământau ei înșiși conștiința populară și erau tribunii marilor transformări. Noi suntem astăzi la o astfel de răspintie a evoluției. Țara reunită din patru moșteniri disparate ca tradiție de stat și cultură, nu s'a încheștat încă ; țara trebuie să devie abia acum, dintr'o entitate politică și geografică, o entitate morală. Sufletul agitat și impresionabil al acestui popor cere o hrană de toate zilele ca să poată trăi și să nu se împiedice în cale. Cine să dea această hrană ? De sigur că scrisul, domnilor, tiparul cotidian, care se risipește prin toate colțurile ca o mană binefăcătoare ori ca o otravă primejdioasă. D-voastră vă dați seama cu toții de rostul presei la noi. Înțelegeți că în occident ea înregistrează numai opinia publică, pe când la noi trebuie s'o creze. Ei bine, cumpăniți stările de astăzi, desfaceți gazetele cele mai multe care se strigă pe uliți, citiți paginile lor și întrebați-vă, dacă din ele se desprinde unisonul de gândire al unui neam? Scrisul în coloanele gazetăriei de azi apare diform ca talent și străin ca substrat sufletesc. La tribuna ideologilor s'au îmbulzit negustorii și au făcut dintr'un amvon o teighea. Ce e mai rău, însă, și ce echivalează cu o catastrofă națională, e că în mare parte acești industriași sunt de factură recentă, complect străini de rezonanța vâltorilor noastre seculare, cîrduți de păsări călătoare peste toate hotarele. Ei dăscălesc societatea, ei sunt stăpînii marilor trusturi de cerneală, ei se supără și ne pedepsesc aspru de cîte ori îndrăznim, cu o prea legitimă timiditate, ca în materie de educație națională să cerem Romîni vechi în țară nouă !

Așă fiind lucrurile, nu e nici o mirare că scriitorul la noi trebuie să-și reclame încă rolul lui de publicist, cu care să-și alterneze îndeletnicirile de artă. socotind că numai în acest

chip va putea așterne pe hîrtie și sentimentul real al neamului, dînd o oglindă a frămîntării de azi și îndrumarea lui normală la cea mai însemnată cotitură a istoriei romînești. Să ne înțelegem. Aici nu ne gîndim un moment măcar la o atitudine de intoleranță, nu schițăm nici un gest de xenofobie, cu care ne invinuesc oamenii interesați. Este vorba pur și simplu de recunoașterea unui principiu de normalitate, de așezarea noastră în cadrele omenirii pe temeiul unor legi eterne și imutabile.

Domnilor, iată spovedania noastră, concepția programatică a tagmei, crezul care ne strînge într'un mănunchi și ne povățuește astăzi la o risipire de suflet prin orașele Ardealului. Dincolo de această idee fundamentală, noi ne mișcăm liberi, păstrînd fiecare un patrimoniu de gîndire, fără nici o specială încercuire de școală sau bisericuță literară. Ascultînd un impuls tainic al firii, cu toții am resimțit misterul creațiunii, aruncînd în balanță și însușirile și slăbiciunile proprii, primind în acelaș timp cu smerenie orice curent de civilizație, orice formulă de gîndire europeană. Ne unește însă o notă comună. Suntem toți rodul aceluiaș val de energie, planta care se desface din aceeaș floră particulară cu care se completează universalitatea.

Citindu-vă din scrisul nostru, gîndiți-vă că am năzuit cu toții să ne ațintim privirile spre cer, dar avînd picioarele bine înlipte în pămîntul țării. Judecați-ne și după ce am putut coborî de sus și după ce am smuls din farmecul de jos, ca să plutească cîteva clipe împrejurul nostru și ritmul frumosului etern și o adiere măcar din năzuințele spre culme ale poporului romînesc.

Cultul tinereții

Cultul tinereții.

Serbările recente în amintirea lui Avram Iancu, reînviind o pagină strălucită din trecut, au fost în acelaș timp și un omagiu pe care posteritatea l-a adus tineretului ca factor hotăritor la o răspîntie a istoriei noastre.

În adevăr, mișcarea dela patruzeci și opt, cu tot sbuciumul ei glorios, e o operă tinerească. Cu cît o privești mai de aproape și pătrunzi în tainele ei, cu atît ți se lămurește mai limpede acest caracter distinct al epocii. Alipirea romînismului la curentul de desrobire care revoluționă Continentul s'a făcut la noi printr'un mănunchi de tineri intelectuali, abia ieșiți depe băncile școlai. În prima jumătate a veacului trecut o amortire generală părea că luase în stăpînire amîndouă laturile Carpaților noștri. În cele două Principate, cari tînjau sub domnia turcească, se ducea o viață minusculă fără orizonturi, cu o clasă diriguitoare atinsă de toate stigmatele importului fanariot. Aici în Ardeal, toropeala eră și mai evidentă, poporul trăia orfan de orice conducere, apăsarea unguerească devenise mai conștientă ca oricînd, și la curtea episcopoească din Blaj, unde fusese singurul nostru adăpost pe vremuri, se furișase un spirit morbid de renunțare definitivă. În acest ansamblu de oboseală și părăginire a izbucnit deodată flacăra revelatoare și dincoace și dincolo de

munți. În amîndouă părțile procesul de purificare s'guduitoare l-a pornit tineretul. Vîrsta aveã o specialã semnificare în împrejurările cu totul particulare ale vieții noastre de atunci. Elementele așa zise mature erau rezultanta trecutului întunecat cu care căzuseră la învoială, pe când tinerețea reprezintă un focar pentru o ideologie nouă. Societatea, cu toate resursele ei sufletești, nefiind plămădită printr'o evoluție normală, pusă în mod brusc în fața unor lozince diametral opuse concepțiilor tradiționale, s'a împărțit între tineri și bătrîni, ca în două tabere potrivnice. O adevărată prăpastie intelectuală și morală se săpase între cele două mentalități. Vechii boieri, ișlicari dela Iași și București, priveau cu dușmănie și desgust svîrcolirile bonjuriștilor imberbi, în vreme ce episcopul Lemeni, cu canonicii săi alunecați pe panta maghiarismului, alungă pe tînărul Bărnuțiu din Blaj și elimină pe studenții dela institutul de teologie de subt ocrotirea lui. E un fenomen destul de interesant această luptă paralelă între cele două generații cari își concepeau cu totul deosebit datoria lor către neam.

Triumful a fost al tinerilor și deoparte și de alta. În Muntenia și Moldova, pe ruinele unui marasm secular, civilizația Occidentului și-a introdus formulele salvatoare prin filiera acestor visători generoși. Ei au inaugurat perioada de redeșteptare cu planurile lor romantice, ei au adus mișcare și nervi într'un corp desvlăguit. Cercul lor a captat, fără ezitare, sufletul revoluționar al vremii și când a sunat ceasul, fără nici un ecou pe seama boierimii moldo-valahe, dincolo de inerția ei, tinerii cărturari s'au constituit în oameni de acțiune. A fost o admirabilă revărsare de energii în această agitație călăuzită de ideal. După înfrîngerea lor de-acasă, răsvrățiții dărimători ai trecutului, emigranți prin toate centrele din apus, au încercat pretutindeni sa-și puie de ac'ord opera lor cu frămîntarea largă din străinătate. Tinerețea lor venea ca o dublă garanție. Le dă mai întîiu putința să înțeleagă marile transformări de peste hotare și-i investeă totodată cu puterea de

sacrificiu pe care o cerea izbînda. Bălcescu, cu cei douăzeci și opt de ani ai lui, înfrigați de problemele unei extraordinare precocități, e cel mai splendid prototip al pleiadei. În creșterea lui de poet vizionar s'au concentrat credințele mîntuitoare și au țîșnit într'un neastîmpăr clocotitor. Fie că conspiră la București, la Budapesta sau în munții Abrudului, fie că trată chestiuni diplomatice la Paris sau Londra, ori scriă cu sînge epopăea lui Mihai într'o mansardă la Palermo, acest suflet eră în permanență posedat de ideea pe care o slujea cu patimă și fanatism. Personalitatea lui încadrată într'o aureolă de tinerețe și optimism e cea mai simpatcă expresie a mișcării de peste munți. Școala lui Bălcescu e a tuturor ideologilor dela patruzeci și opt, cari, printr'o încordare plină de avînt, au creat România modernă.

Povestea e la fel și în Ardeal. Aici opresiunea iobăgiei a fost strivită de revolta tinerească. În mijlocul desorientării unanime, când masele nu aveau altă călăuză decît instinctul lor, un val de tinerețe a fecundat spiritul public, a scuturat organismul din letargie, a înghebat o doctrină politică și a pregătit mijloace pentru realizarea ei. E în adevăr sugestivă această singură pagină luminoasă din trecutul nostru, cu sănătatea și pitorescul ei. Un întreg popor, cu toată soarta lui, la un punct determinant al istoriei, e lăsat pe mîna unor îndrumători improvizați din rîndurile tineretului. Ei devin centrul de acțiune al redeșteptării, ei fac adunarea dela Blaj peste capul bătrînilor circumspecți, ei se transformă în prefecti și tribuni și comandă armate victorioase de țărani, după ce ieri alaltăieri abia descifraseră dreptul canonic la teologia din Blaj. Avram Iancu la douăzeci și patru de ani e în comitetul de pacificare națională omul cel mai temut, și greutatea lui personală inclină balanța războiului. Mai tîrziu, în zilele de vifor, pe cmpul de bătaie, silueta tînarului avocat domină mulțimea și împrejurul lui se agită la posturi de comandă băiețandri cu profilul îndrăzneț, care și-au întrerupt cartea ca să alerge la examenul morții. Fără de dînșii

turburarea dela patruzeci și opt s'ar fi sugrumat într'o răsvrătire țărănească lipsită de un obiectiv politic precis și fără consecințe imediate.

Și într'un loc și într'altul, la patruzeci și opt, tinerii de douăzeci de ani au făcut istoria neamului.

* * *

De-atunci, firește, aspectul lucrurilor s'a schimbat. In faza nouă in care ne găsim astăzi forțele s'au multiplicat, cîmpul e mai larg și viața mult mai complexă. Rolul tineretului persistă însă și acum ca o energie purificătoare. Mai ales acum. Pe urma războiului, ca după orice cataclism cutropitor, e atîta ruină și putregai împrejur. O undă de renunțare sălcie stăruie pretutindeni și viciază atmosfera. Negustori mari și mici au umplut arena cu bilciul lor. In afară de această pervertire morală, generația veche își afișează greșurile de judecată la tot pasul, ca pe niște haine vechi ieșite la soare și pline de pete. E disarmonie și orbecăială, sunt ghiulelele grele ale trecutului posomorît care ne trag de picioare...

Iată de ce, acolo la Țebea, în aierul proaspăt al brazilor, la mormîntul lancelui, sufletul meu, bătut de atîtea vinturi, amestecînd amintirile de ieri cu îndemnurile de azi, dornic de lumină și de puritate, s'a închinat la cultul tinereții...

Ideia Națională.

Conferință în fața studenților universitari din Cluj.

Si eu am fost în Arcadia, d-lor studenți!...

Tot ce regret, e că s'a scurs multă vreme de atunci, douăzeci de ani, dacă nu mai bine, de când pe malul Dunării la Budapesta, s'a cheltuit tinereța înfrigurată a generației mele de universitari ardeleni. Cu cât trec zilele și pun o mai mare distanță între rosturile de odinioară și cele de astăzi, cu atât îmi apare mai greu și mai tulbure sbuciumul nostru care a rămas în urmă.

Se va găsi desigur cineva odată să se apropie cu mintea de vremile de ieri și să reconstruiască pe seama posterității o icoană sufletească a cărturarului nostru de aici, în ultimile două decenii cari au precedat prăbușirea Ungariei istorice. Acest cronicar va avea de zugrăvit un tablou întunecat și mișcător: tăcerea noastră dinaintea furtunii. În această perioadă, o concepție de stat nenorocită, purtînd în ea germele morții, a făcut să ne sbatem sub svîrcolirile ei cele din urmă, cele mai îndărătnice și mai violente. Din orice lature ar fi să judecăm tendințele de cutropire ale vechiului regim, ele apar odioase și insuportabile. E un aspect posomorît de

ansamblu capitolul de strangulare al unui popor. Pagina cea mai tristă însă care ne urmărește și azi ca o boală de adolescență e închisoarea intelectuală în care am trăit noi, lupta surdă și desnădăjduită ce am dat pentru a ne creea un acord între sufletul moștenit și preceptele civilizației cari veneau să ne instrăineze...

Alma Mater dela Budapesta...

Subt zidurile ei reci și sure patru ani de zile s'a plimbat revolta mea. Mi-aduc atît de bine aminte de vîltoarea noastră de atunci. Trei sute de studenți romîni, smulși din umbratelor ardelenesti, aruncați pradă molohului acolo în metropola dușmană. E o poveste umilă, amară și plină de înțeles. Pare că le văd și azi rîndurile băieților cari aduceau toată sfiiala și cuviința țărănească în vîlmășagul străin. Eram picături agitate într'o mare care aveă de gînd să ne anihileze, eram punctele de observație, posturile de avangardă ale românismului primejduit în existența lui. Un angrenaj savant, o vastă șurubărie eră angajată la distrugerea noastră. Pedagogia opresorului aveă la bază ideea de a ne face ienicerii culturii maghiare. Pentru acest scop colaborau toate dimprejur: școală, mediu, gazetă, fiecă respirație. Eră o luptă inegală și neconținută. Din toate colțurile ne pîndeă acest duh cutropitor, subt ale cărui rețele meșteșugite trebuia să ne strecurăm noi trei sute de desrădăcinați. Imi apar acum în mod postum crîmpee din nemiloasa risipire de energii. Subt cupolele de bronz se mișcă stîngaci și timid firea noastră dela țară, furnicarul ungaro-semit nu ne păstră nici o înrudire, eram călători speriați, fără nici un razim, pe ulițele lui. Pretutindeni, în sălile de cursuri, în bibliotecă, în laboratorii, în foiletoanele ziarelor, la teatru, în glumele noastre cotidiene, molohul se furișă după noi să ne otrăvească cu suflarea lui...

Și cu toate aceste, d-lor, n'am fost învinși!

Din această încrucișare de forțe am ieșit deasupra. In camerele prăfuite unde se adăposteă sărăcia noastră de bieți

bursieri, ca în niște cetăți fermecate, nu putea pătrunde sgomotul profan de afară. Acolo ne frământam noi, în luptă grea cu mizeria, în luptă cu problemele complexe ale studiului, în luptă cu sintaxa limbei materne, se călea armura noastră de miine. Ca figura miticului Ianus aveam o față care privea înainte și alta care se uită înapoi. Înainte era cîmpul întins al civilizației, înapoi era căsuța noastră din deal, care ne vorbea în noapte. Din acest amestec de senzații și îndemnuri se împletea cîntecul ascuns al sufletului, poava noastră de fiecare clipă. După opera de abstracțiune a băncilor universitare așteptau undele moi ale amintirilor rustice, zestrea sfîntă a copilăriei noastre. Seara, câte odată, când ne întâlneam cincisprezece inși pe muntele Gellert, dincolo de Dunăre, la cîrciuma unui șvab, mi-aduc aminte, la picioarele noastre urlă babilonul care ne scăpă din cătușele lui. În odăița unde beam vin acru, coboră Ardealul cu patimele lui aspre, era toată protestarea țarinii de-acasă, erau doruri cîmpenești prinse în recitativul plîngător al doinelor dela plug, printre ele zîmbea cicălită o poezie de Coșbuc sau fulgeră o strofă din Eminescu, erau snoave de șezători și tropare bisericesti, era ritmul secular al istoriei noastre pe care-o duceam mai departe. O solidaritate de sectă ne strîngea într'un mănunchiu, aveam conștiința limpede a unei tovărășii militante. Din această atmosferă se înfiripă cultul misterios al căminului strămoșesc și se exaltă în măsura apăsării dușmane. Erau zadarnice toate metodele de desființare ale inversunatului pedagog ostil. Cădeau teorii de seminarii făurite ca să ne clatine, cădeau neputincioase tentaculele multiple ale asfaltului, cădeau înfrînte toate ispitele Budapestei. Pe marginea Dunării ne duceam des în amurguri, dar în vreme ce priveam valurile inspumate ale marelui fluviu, ochii ne călătoreau departe și sub tîmplele înfierbîntate simțeam cum ne svîcnesc răsvrătirile Oltului.... Atunci, în această particulară configurație de împrejurări, o seamă de studenți, tineri și îndrăzneți ca d-voastră, în ochi

cu aceleași străluciri și în suflet cu același ideal de artă, am înghebat revista «*Luceafărul*» și ani de-a rândul, țin minte, într'o pivniță dosnică unde se instalase mica noastră tipografie, ne întruneam permanent cenaclul de conspiratori cu prisos de nervi și cu gesturi largi, coborîndu-ne pe hârtie visul rebel, avansînd prin svîrcolirea noastră subterană, cine știe, un preludiv al desrobirilor viitoare...

De-atunci, pipăindu-mi conștiința, m'am întrebat deatîtea ori : în ce religie ne-am închinat de ne-am putut păstră sufletele intacte, refractare la toată otrava dimprejur ? Cum s'ar puteă numi taina noastră, miracolul acestei izolări, instinctul sigur care ne-a smuls totdeauna din ghiarele valului ? Este, domnilor, *ideia națională*, credința fanatică în patrimoniul specific al neamului. Din doctrina veacului al nouăsprezecelea, introdusă definitiv în toate fibrele Continentului, noi ne-am ales cu această moștenire. Am înțeles fragmentar mai întiiu, limpede mai pe urmă, că în oceanul sbuciumat al omenirii noi suntem o insulă cu flora ei deosebită și că a îngădul să se distrugă această insulă, înseamnă a toleră un furt în atelierul de evoluție universală. Această convingere, rămasă din părinți, noi am slujit-o fără ezitare, subordonîndu-i toate energiile noastre. Cu cît gîndurile ni se apropiau mai mult de pragul maturității, cu atît ideia ni se părea mai legitimă. Literatura și politica în care ne-am frămîntat noi, s'au înfățișat cu această pecete. Călăuziți de o supremă utilitate, am creat un catechism al datorii noastre, dela care nu ne-am abătut. Ne-am zis : noi suntem precursorii unității unui popor, noi trebuie să ne jertfim pentru cohesiunea lui, trebuie să facem din hecatombele noastre pedestalul gloriilor de mâine.

În curînd ne-am dat seama că tot clocotul nostru tineresc nu eră decăt o părțică din funcțiunea organică a marelui tot. Neamul întreg își înșiruse în linie de bătaie puterile lui. Cînd, acum douăzeci de ani, am trecut pentru întia oară la București, simțînd în toată ființa mea deslănțuindu-se fiorii granițelor, privind împrejur, am priceput că în proporții mă-

rite și acolo se cîntă acelaș cîntec larg, de ale cărui cadențe eram robiți noi în subsolul dela Budapesta. Mi-a fost de-ajuns să mă uit înlături, să mă apropiu de pulsul vieții literare de atunci, care eră mai inrudită cu preocupările mele, ca să văd bine că paralel cu mișcarea noastră dela «*Luceafărul*», din Capitala Romîniei radiă acelaș spirit artistic, mie perfect familiar, aceeaș literatură care se adăpă din acelaș izvor comun. Scriitorii din generația mea : Iosif, Chendi, Cerna, Sadoveanu, instrunau și ei melodia care ne robise pe noi în sbuciumarea fecundă a odăițelor de studenți depe malul Dunării. Tot atunci se ridicase Nicolae Iorga să ordoneze aceste sbucniri spontane de energie, să desprindă firul roșu al atîtor manifestări răslețe, și să deă în revista «*Sămănătorul*» doctrina unitară. Eră, domnilor, *ideia națională*, fluidul magnetic al acestei unanime resurecțiuni, o literatură care răscoleă sufletul poporului romînesc și fixă valorile lui, o volbură pornită din adîncimile de jos, năzuind spre culme. Degrabă mi s'a lămurit suprafața vastă a noului crez : în conștiința obștească a rominismului, dincolo de frontierele vremelnice, ca un reflex al instinctului popular și ca o rezultată a evoluției de veacuri, se instăpînise în toate inimile lozinca *unirii*. Cu o frenezie nestăvilită se rostogoleă pretutindenii valul biruitor, noi nu eram decăt martorii unui proces istoric, indeplinind porunca fatală a vremilor. Societatea întregă din Romînia-Veche, lăsînd la o parte raționamentul politicei curente și calculele diplomaților, apucase pe acest fâgaș, de unde nu mai eră întoarcere. În toate domeniile vieții publice, în școală, în armată în saloane, ca și în cătune, în mii de glasuri și în diverse forme vorbeă sîngele romînesc, rostindu-și sentința lui inapelabilă, prinsă atît de sugestiv de graiul înflorit al lui Delavrancea : *Suntem una, un singur trup revărsat de amîndouă părțile munților, Carpații ne sunt șira spinării...*

Un scriitor ungar, bun cunoscător al trecutului nostru, d. Iancso Benedek, într'o carte apărută de curînd, tratînd istoria iredentismului romînesc, urmărește, prin lumina eveni-

mentelor, această desfășurare seculară, arătînd că dela Mihaï Viteazul încoace un impuls conștient al tuturor manifestărilor noastre de viață ne-a împins spre unirea politică și că războiul recent al desrobirii nu eră decît o verigă dintr'un lanț de evoluție. Indureratul autor din vecini are dreptate. Ideia națională la noi, pornind din conștiința organică a unității, pe care au păstrat-o masele anonime totdeauna, s'a desfăcut încetul cu încetul, a cucerit toate mințile și a devenit suprema noastră dogmă. Războiul s'a desprins ca un fruct copt din această ideologie a vremii. Acum că a trecut ca un vifor groaznic peste capetele noastre, cînd stăm să-i drămuim deslănțuirea, înțelegem că el s'a impus cu puterea fatalității, că nu l-a făcut nimeni, că nu e opera chibzuinții unor singuratici, ci descărcarea vulcanică a unei epoce: triumful ideii după îndelunga acumulare de energie a atîtor generații. Războiul întregirii neamului l-a decretat conștiința tuturor, nu ca o socoteală de cîștig, ci ca o pornire furtunoasă fără frîu, un uragan moral exprimat nimerit în fraza lapidară a răposatului Filipescu: «*Sire, ori te încoronezi la Alba-Iulia, ori mori pe cîmpia Turzii, altcum praf s'alege și de țara și de dinastia ta*». Inflăcăratul patriot, acest tîrziu ecou al boierimii noastre de baștină, a avut viziunea limpede a realității: noi trebuie să mergem la moarte ca la un examen al credinții, nu ca la împlinirea unei probleme de rațiune. Așa a fost războiul nostru, sinteza lui mi-a dat-o un tînăr sublocotenent adus de pe cîmpul de luptă împușcat în piept, care cînd m'a recunoscut o clipă în delirul lui, mi-a încolăcit brațele după gît și mi-a murmurat în friguri cuvîntul: *A ba-Iulia...* Nu fusese niciodată în Ardeal, dar murea pe buze cu parola istoriei noastre de veacuri, un soldat al ideii...

Domnilor, scriptura s'a împlinit, epopeia s'a încheiat și o nouă răs_pântie se găsește în fața noastră. Ideia națională, razimul de căpetenie al vieții de stat, trebuie adaptată împrejurărilor schimbate.

Poate nu greșesc cînd afirm că după jertfa mare, resur-

sele de energie creatoare scăzând, mersul ascendent al acestui crez s'a oprit și o linie de oboseală a intervenit în rîndurile noastre. S'ar părea că după tensiunea tranșeelor, nervii discordați cer odihnă și că pe urma vărsării de sînge, noi ce am cîștigat în suprafață, am pierdut în adîncime. În orice caz, privind în jurul nostru și spunînd adevărul întreg, trebuie să recunoaștem că viața publică în opera ei constructivă nu are nici tăria, nici inițiativa pe care le cere noua alcătuire de stat, că fenomene de desagregare se ivesc în aparatul nostru de putere și că mai ales resorturile morale ale societății au pierdut din vigoarea lor. Sunt atîtea și atîtea semne care legitimează cele mai serioase îngrijorări. Poporul românesc, ieșit de sub patru stăpîniri deosebite, purtînd influențele a patru organizații de stat disparate și a patru culturi fără puncte de înrudire, sîngerînd pe atîtea fronturi, în prima lui perioadă de unire se înfățișază sleit și fără un relief deosebit în rezistența lui. Spiritul curent arată semne de slăbiciune vădită, este o răsturnare a valorilor cari ne-a dat criza principiului de autoritate atît de necesară într'o muncă de consolidare, este o ezitare și balansare permanentă în conștiințe, din care a rezultat o criză a partidelor politice și ca o consecință a acestor neajunsuri o reală criză a parlamentarismului nămolit în inacțiune și retorică stearpă. Pătura conducătoare ce ar trebui acum, cînd se face țara sub ochii noștri, să-și dea toata măsura ei, e năvălită de un pozitivism cras care-i neutralizează pornirile colective. Dăm impresia că suntem un trup deșirat și bolnav și pe trupurile bolnave, d-voastră știți foarte bine, așa a fost totdeauna : se ivesc de obicei paraziții. Uitați-vă împrejur, din toate părțile globului călători după noroc, ca într'o nouă Californie, descînd pe acest pămînt binecuvîntat cu care nu au nimic comun decît exploatarea lui. Din toate părțile granițele ne sunt invadate de musafiri cu privirea scrutătoare, semănători de corupție și de blesteme, făcînd să crească spuma incertă a orașelor și trezînd o dîră de penibilă descurajare în sufletul neprihănit al

țăranilor noștri. Acest val de străinism crește neconținut ca o coloană de cuceritori, ivindu-se pretutindeni și lăsând în urmă o filosofie amară, convingerea lor cea mai fermă, că nouă de aceea ne-a fost dat să ieșim din robia egipteană, ca să între ei în Canaan...

Astfel stînd lucrurile, un sentiment unanim de protestare mișcă toate firile alese și le strînge la olaltă. Ne întrebăm cu groază : acesta e epilogul epopeii, darul postum al destinului după atîtea grămezi de oase îngropate pe toate cîmpurile de bătaie ? Un elementar instinct de conservare tresare în noi, o agitație surdă se simte printre rînduri și se propagă din om în om. Lumea își zice cu neliniște : să ne smulgem din marasm, să alungăm zarafii din templu, să spălăm din nou altarele noastre ! România unită ne-a dat o concepție națională eroică, ei bine, tot numai această concepție de eroism intransigent ne-o poate păstră, s'o reintronăm deci în conștiința publică și să tragem toate învățămintele ei ! Așa judecă toți acei oameni în a căror minte se păstrează neturburată continuitatea de gîndire, înlănțuirea programatică cu trecutul.

Cine ar trebui să iă asupra-și această operă de pedagogie a mulțimii, infuziunea zilnică de credință și sugestii coordonate metodic în vederea egoismului sacru al acestui popor ?

Sarcina ar fi să revie presei, care e pretutindeni cel mai viu laboratoriu al conștiinței obștești. Imi veți da voie să stărui și de astădată și să repet și cu această ocazie, apăsînd cuvîntul, toate constatările ce-am făcut asupra unui trist capitol al zilelor noastre.

Domnilor, la noi ca și în alte părți presa din vremuri vechi a fost o tribună consacrată de îndrumare a opiniei publice. În gazetele noastre s'a pulverizat zilnic tot ce am crezut, tot ce am nădăjduit în ziua de mîine. Ziarele reprezintă nervii impresionabili ai unui popor în fluctuațiunea lui cotidiană și un organ de publicitate e o bucatură de toate zilele care se servește societății. Aceste adevăruri au fost înțelese tot-

deauna și de aceea cei mai buni, temperamentele de apostoli, au coborât odinioară la noi în gazetărie și au scris cu singele lor pagini nemuritoare. Să vă vorbesc de activitatea ziaristică a lui C. A. Rosetti, de împletiturile de fulgere ale lui Eminescu, sau de articolele de-o jumătate de veac ale lui George Barițiu aici în Ardeal? Știți foarte bine cu toții că istoria noastră politică se confundă cu istoria presei românești și că ideia națională și-a propagat evanghelia ei prin aceste tipare indispensabile.

De-o sută de ani respirăm prin presă, gazetele sunt plămîni neamului.

Perioada de după război cu lincezeala ei ne-a împins într-o teribilă maladie, ni s'au îmbolnăvit plămîni, domnilor, atacăți în mod intempestiv de miasme parazitare. Nimic nu poate învedera mai evident criza sufletească în care ne găsim, ca faptul că secretul tiparului l-am pierdut din mînă, a ieșit din familie, și-a intrat în posesia altora. După pleiada marilor gazetari cari prezentau o garanție intelectuală și morală pe seama publicului, negustorii analfabeți au acaparat ziarele și au preschimbato apostolia în tarabă. Un spirit nou s'a sălășluit deodată cuei în ziaristica țării. Este mai întîiu o absolută atrofiare a sentimentului național. Adevărurile organice ale sufletului românesc, pe care noi le-am aruncat de-apururi în cumpăna istoriei, ei nu le pricep și nu le propagă. Este, al doilea, o metodică îndrumare a spiritului public spre o alvie internațională, un cinism necunoscut în analele noastre, o tendință de-a diminua prestigiul credințelor din străbuni, o nesocotire a valorilor dela înălțimea Tronului regal până jos. Scrisul lor lasă impresia că suntem o societate pripită, fără rădăcini, oameni ai clipei, fără morminte, un fel de tîrg slobod în care toate sunt de vînzare. Adăugați la acestea nota nti-intelectuală, brutala inconștiență cu care se tratează toate problemele curente.....

La lumina acestor dureroase constatări, întreb : este o asemenea presă un organ al consolidării noastre de stat ? Este pentru raporturile noastre externe o oglindă reală a situației și pentru viața noastră de interior un stimulent necesar ?

Două exemple, domnilor, ca să vedeți unde suntem !

Cîteva luni în urmă, la Lausanne, vă aduceți aminte, a fost o conferință interaliată, la care a participat și România. Oamenii politici ai tuturor statelor s'au întrunit să rezolve o mulțime de chestiuni pendinte pe urma marelui război. Gazetarii i-au însoțit ca să prindă indicațiile lor și să le transmită fiecărei țări în parte, potrivit interesului special al fiecăruia. Delegatul nostru la conferință a fost ministrul de externe d-l I. G. Duca, — cine credeți că a fost cancelarul autorizat al opiniei publice : d. Iacob Rosenthal.... Vă puteți imagina biata Romînie, aluatul nostru plămădit din lacrimi și sînge în vijelia războiului, ce strașnic și priceput susținător a avut în persoana abilului director dela «*Dimineața*» și «*Ad-vărul*».... Mai mult, vă amintiți, întrepidul luptător întorcîndu-se în țară a publicat în gazetele sale un lung interview cu doctorul Rakowsky, delegatul Sovietelor, cu care, spune dînsul, a avut lungi întrevederi. Stăruțiți, vă rog, cu o analiză de două momente asupra acestor interesante convorbiri pe malul lacului de Geneva : Rakowsky, revoluționarul, în-vecțivîndu-ne țara și d. Rosenthal, democratul, apărînd din răspuțeri teza romînea-că. Se găsește cineva care să doarmă liniștit, în credința că am avut un avocat bun ?....

Al doilea exemplu sugestiv și plin de-o tristă semnificare. Astăvară, știți, au fost serbările aniversării morții mitropolitului Șaguna. Posteritatea recunoscătoare s'a închinat la cripta luminosului patriarh. La Rășinari douăzeci de mii de țărani, în frunte cu Regele, Regina și Moștenitorul tronului înconjuțați de guvern și de fruntașii țării, s'au dus să-ș plece genunchii. Am intrat în biserică amintirilor de copilărie sguduit în toată ființa mea. Nici odata nu mi-a fost dat să simt cu o mai cutropitoare putere biruința ideii, ca în acela

clipe, în colțul de strană, la poalele iconostasului, unde în fumul de tămâie stăruiau par'că toate umbrele strămoșilor mei. Privirile mi se îndreptau aiurite peste mulțimea cuvioasă, fiind dintr'odată, ca printr'un capriciu nebun al simțurilor, mi-a apărut sub amvon figura absentă și profană a unui așa zis ziarist, originar din Polonia mi se pare, expulzat odinioară din regat și prăvălit recent în țară. Inchipuiți-vă, el venise nenorocitul să reprezinte presa la groapa nemuritorului arhieru ! Din condeiul lui trebuia să se desprindă praznicul nostru, tot misterul troparelor bizantine care ne legănau atunci, toate tresăririle intime ale moștenirilor noastre atavice. El era chemat să le tălmăcească și să le multiplice într'o sută de mii de exemplare pînă în ultimul cătun, făcînd educația maselor. Vă mărturisesc, o profundă milă m'a dezarmat în fața lui, o milă profesională, sărmanul voiajor în ale tiparului, subiectul era așa de greu pentru puterile lui...

Am smuls aceste două pilde, ca să vedeți că suntem într'o ridicolă anomalie, în cômplect daltonism moral și într'o eclipsă a inteligenței. A combate aceste exagerări, a cere revenirea la matcă, a predică normalizarea, e datoria fiecărui cuget onest. Pe noi nu ne va înfrică țipătul micilor condotieri, cari vorbesc de huliganism cînd noi pretindem respectul talentului, sau de antisemitism, atunci cînd acordînd o plenitudine de drepturi tuturor cetățenilor, reclamăm pe seama noastră modelarea opiniei publice în spiritul tradițional al ideii naționale. Dacă n'am face acest lucru, dacă am îngădui să degenereze presa dela apostolat la o întreprindere comercială robită capitalismului internațional, ar însemnă să scăpăm din mină diriguirea sorții noastre și să alunecăm pe povârniș. O astfel de prăbușire ne-a fost dat să vedem și să urmărim la vecinii noștri unguri, a căror presă dinainte de războiu a fost cea mai clasică manifestare a gazetăriei industrializate. Confecționată fără nici o convingere, monopolizată de neofiți și aventurieri, schimbînd în bani mărunți instinctele josnice ale mulțimii, a cîntat pe toate strunele : a făcut apo-

teoză unui războiu în care n'a crezut, ne-a călcat în picioare pe noi fără să ne cunoască, a fost reacționară cu Tisza, republicană cu Károly, bolșevică cu Bela Kún și s'au găsit destui cari în mod postum să afișeze simpatii interesate pe seama noastră.

Noi vrem să învățăm din pățania altora, de aceea suntem în gardă și ne găsim unii cari lămurim lumea cu toate desavantajele pe cari le comportă dușmănia necruțătoare a acestor îndrăsneți antreprenori de opinie publică la noi.

Presă însă, domnilor, e numai o latură a acestei tendințe de dărîmăre, care se afirmă tot mai sgomotos în anii din urmă. Fenomenul e mult mai complex și mai îngrijitor. Ziarul apare ca un fel de anticameră a artelor și literaturii, de aceea din coloanele lui se poate descifra năzuința unei penetrații adânci în domeniul creației artistice și literare. Mușafirii de care vă vorbeam nu se mulțumesc să rămîie în serviciul bine retribuit al actualității, ei cer cuvînt acolo unde se spun verdictele definitive ale sufletului nostru. Iată un teren mai inofensiv, de pildă, unde ne-au năvălit oaspeții cu producția lor exorbitantă. Este pictura. Dacă vă duceți la București vedeți astăzi în toate părțile expoziții de tablouri ale unor artiști cu nume exotice cari s'ar putea întîlni tot așa de bine și la Kalkutta și la Filadelfia și la Breslau. Credeți că în aceste exhibiții nemiluite se deslușește ceva din misterul lui Grigorescu, profilul țăranelor noastre, poezia apusurilor de soare din munții Vrancei, mestecenii lui tremurați în zarea de toamnă, sau carul cu boi al minunatului povestitor dela țară? Este aierul românesc al lui Luchian, particulara duiosie a florilor lui, cari sunt florile noastre în cel mai gingaș cutremur al petalelor? Nimic din frumosul specific cu care ne-am străduit noi să complectăm o simfonie a universalității. Sunt pînze zugrăvite de penel strein, de-o retină care vine din altă lume. Am remarcat cu deosebire cum peisajul este căzut în desuetudine la acești nou-veniți, căroră tainele naturii nu li se desvelesc și căroră nu li s'a spovedit nici un

copac din pădurile noastre. În schimb însă avem un gen a cărui supraproducție prezintă o eflorescență bolnăvicioasă: e caricatura, domnilor; înfăptuire bastardă a artei, în cumetrie cu gazetăria, brodând pe impresii fugitive și de suprafață, se înrudește cu aptitudinile acestor firi vagabonde care nu se fixează nicăeri. Nu e însă nici spiritul gallic cu vivacitatea lui elegantă și generoasă, nici humorul anglo-saxon cu sănătoasa lui ingenuitate grotescă, nici râsul românesc plin și sonor, în galeria nenumăratelor inseilări zilnice. Mi-aduc aminte, astă-vară, când cu serbarea eroului necunoscut, din prilejul celor două micute omagiale în amintirea mortului, un ziar bucureștean publică o caricatură a unui cetățean exasperat că bărbierul nu-i poate trage măseaua, un fel de penibilă grimasă pe socoteala sicriului... Vă spun sincer, dela rînjetul tragic al lui Shylock nu țin minte să mai fi înregistrat o senzație atât de dezagreabilă și tulburătoare.

Tărîmul de desagregare intelectuală însă, care ne apare mai asaltat astăzi de influențe străine pe urma unei invazii din afară, e în literatură. Aici e sanctuarul unde se păzesc tablele legii, manifestarea unui popor desfăcută de fluctuațiile vremelnice, cum am zice, raportul lui cu eternitatea. Literatura noastră ca și în alte părți a fost în trecut încarnarea vieții din acest colț de umanitate, oglinda strălucitoare a unui neam, o literatură națională. Deschideți orice pagină din cărțile lui Eminescu, Coșbuc sau Delavrancea și veți vedea toți cari ați rasărit din pulberea acestui pămînt că este un sentiment familiar care vi se pune în față, o atmosferă cunoscută care vă învălue, sunteți acasă în lumea lor de simțiri și imagini, vorbiți voi înșivă, trecutul și viitorul vostru: sinteza neamului. Literatură națională înseamnă a prinde într-o formă artistică criteriile specifice ale diferențierii de suflet, gama distinctivă a unei plămădeli etnice. Literatură națională e creațiunea amintițiilor autori, fiindcă în scrisul lor cer cuvînt adevărurile noastre. Citiți o strofă de Eminescu și veți găsi în ea morbideța intelectualității noastre dela sfîr-

șitul veacului trecut, citiți «*Nunta Zamfirei*» și vă vor înconjură plâsmuirile mitice ale fanteziei populare, pe cînd «*Sultănica*» lui Delavrancea vă arată ce doruri pîlpîie la vatra țăranilor munteni și din ce farmec se îmbină idilele lor rustice... O înlănțuire firească leagă într'un mănunchiu unitar și armonic aceste sbucniri răslețe de lumină, dîndu-ne toate, împreună, tabloul sintetic al rominismului. Mai este ceva. În istoria literaturii noastre moderne se poate desluși o continuitate de spirit normală, generațiile se succed, trecîndu-și din mîină în mîină moștenirea lor intelectuală. Dincolo de lozincele epocii care se schimbă și cad, există un substrat de înrudire în cursul vremii dela culme la culme, e ritmul permanent și invariabil al rasei.

Domnilor, un aspect nou și straniu se ivește pe cîmpul literar în vremea din urmă la noi. Firul legăturii cu ziua de ieri s'a pierdut și clișee de import tulbură ierarhia valorilor consacrate. E o producție hibridă pe care o văd prin colțuri de reviste, pagini de poezie vaporeasă, o ciudată psihoză literară cu diverse etichete exotice : expresionism, dadaism, rabindranath-tagorism... E o atmosferă mocnită în care speciale sonorități de cuvinte se prind într'un dans macabru, gîtuind subiectul. Firește leit-motivul cunoscut al solului nu se mai întîlnește, țăranul a dispărut de mult ca obiectiv literar, nu mai vorbește nici cîmpul nostru, dar nu mai e nici ecoul pasiunilor care ne chinuesc pe noi... Este un fenomen curios de desrădăcinare artistică, o abatere spontană dela toate legile evoluției. În mijlocul acestui cor de cîntăreți cu disonanțele lor, splendorile trecutului recent apar deplasate. Coșbuc, mort acum cinci ani în floarea vîrstei, pare a aveă vîrsta lui Homer cu tot uraganul creațiunilor lui epice. Imi veți permite să vin cu o mărturisire de ordin personal. Cînd cineva din detractorii mei, unul care mi-a făcut concesia de a admite că n'am răposat încă, mi-a aruncat ca o fulgerătoare ironie porecla de «bătrîn poet», a avut perfectă dreptate. Concepția literară căreia mi-am supus eu tot vîrtejul de gînduri, o so-

cotesc un anahronism în acest ansamblu de stridente psalmodii contemporane, singura mea mîngîiere e de a-mi căută un acord cu trecutul nostru și cu valorile necontestate din alte părți. Mă întreb însă, care e taina acestui salt vertiginos, ruperea bruscă cu toate tradițiile ? Cinci sau zece ani, cu tot bagajul lor de transformări, contează în desvoltarea sufletească a unui popor, ca o perioadă care poate justifică o completă schimbare de mentalitate ? S'a elaborat în acest timp scurt o nouă zestre intelectuală fără nici un punct de sprijin în frămîntarea de ieri ? Sau, poate, avem aface cu un fenomen de mimetism literar, cu formulele înstăpînite grabnic prin transmisiunea unei civilizații cu care ne inrudim ? Nu cred, nici una, nici alta. Evoluția de spirit e o ondulație euritmică, cultul tradiției și în literaturile apropiate e mai evident ca ori cînd. Explicația o văd mai simplistă și mai dureroasă. Sunt oaspeții, domnilor, cari după ce au pus stăpînire pe presă, se instalează și în literatură. Sunt interpușii dintre noi și trecut, cei mai antipatici misiți din zilele noastre. Nu mi-a trecut niciodată prin gînd să admit o imobilitate de spirit în artă, să justific scleroza literară, nici să propovăduiesc o estetică conservatoare. Dimpotrivă îmi dau seama că în republica libertății de gîndire, revoluțiile sunt creatoare, ele purifică și fecundează. Dar, să-mi fie îngăduit ca în numele credinței pe care o am, că un patrimoniu literar și artistic este suprema avuție a unui neam, eu să apăr prerogativele singelui și să deplor orice infiltrație inoportună. Dacă în viața politică, noi care avem o concepție de toleranță civilizată nu vom contesta niciodată drepturile asigurate prin legămintele noastre internaționale, dacă pe seama tuturor minorităților etnice stăm pe baza absolutei egalități cetățenești, unitatea noastră de suflet vrem s'o menținem ferită de promiscuități disolvante. Iată de ce stăm la poarta moștenirii de veacuri în postură de priveghere și vrem să marcăm bine granițele noastre intelectuale pe acest petec de pămînt, pe deplin con-

științi că în ziua când tolerăm invaziile sufletești, bătălia noastră este iremediabil pierdută.

Domnilor, v'am vorbit de valori abstracte, de imponderabilele cari după judecata mea determină mai hotărîtor existența unui neam. Ar fi poate de dorit ca în fața d-voastră să fiu dublat și de un om al raționamentelor materiale, care ieșind din acest domeniu al abstracțiunii, să vă dea strigătul cifrelor, să vă vorbească de o penetrație a străinilor la noi, de năvala sutelor de mii, care fără nici o legătură s'au așezat aici ca un flagel economic, de schimbarea radicală a raporturilor de proprietate în favoarea lor, de despoierea pripită a padurilor noastre de farsa sinistră a așa ziselor naționalizari pe tărîmul industrial și al finanțelor și, ce e mai trist, de noul aspect demografic al țării, care se modifică zilnic împotriva intereselor romînești... Atunci ați vedeà că un tragic paralelism se menține între fenomenele de ordin moral și material și că lîncezeala în fața acestor manifestațiuni, actuala inerție echivalează cu o dureroasă criză a ideii naționale.

În fața situației, numeroase întrebări ni se înfig în conștiință și cer un răspuns. Suntem noi un popor minor, o plămădeală inferioară merită să creeze numai platforma pe seama altor seminții de aleși? Suntem sclavii, predestinați să ducem cu sudori de singe bolovanii la piramidă, pentru ca din vîrfurile ei să sfideze alții eternitatea? Este statul român o capricioasă improvizație a istoriei universale, fără posibilitatea de-a salvà interesele rasei dominante?

Tot atîtea puncte de întrebare cari opresc lumea în loc, în timpul din urmă la noi și neliniștesc sentimentul obștesc. Nu e, cum s'a zis de către pescuitorii în apă tulbure, o pornire de xenofobie a societății romînești; e un gest de apărare. D-voastră, studenți, prin instinctul suveran al tinereții, prin impulsul de idealism al vîrstei și prin acel spor de simțire care e apanajul firesc al generațiilor viitoare, ați sesizat o primejdie și v'ați pus deacurmezișul ei. Nu vă văd ca pe niște suflete înguste refractare la ideile de progres, ci ca pe-o ex-

presiune nefățărită a unui neam întreg. Zece mii de băieți, smulși din mijlocul poporului, reprezentând toate clasele sociale, sbuciumându-se de-acelaș cerz în munca lor intelectuală, nu pot însemna un caz de demență colectivă. Că aveți și lozince greșite, se poate, dar inspirația d-voastră e din ogașa normală a trecutului nostru, sunteți ideia națională în marș, noul popas pentru ziua de mîine. Ca și noi cei de-odinioară, care acum douăzeci de ani într'o pivniță dela Budapesta, prin instinct am resimțit pulsul vremii și ne-am fanatizat de bătăile lui, tot astfel d-voastră astăzi aveți intuiția realității... De sigur, potrivit împrejurărilor schimbate, nu vă comprimați entuziasmul și revolta într'o conspirație subterană ca noi acolo pe malul Dunării, ci ieșiți la larg, strigîndu-vă credința, dovedind prin acest strigăt numai un prolog al operei constructive de mîine, dorința de-a introduce în atelierul activ al neamului forțe creatoare.

În acest chip mi-a apărut mișcarea d-voastră, desfăcută de orice exagerări trecătoare și mai ales liberă de multele acuzații meschine ce vi s'au adus din partea elementelor subversive, care au avut toată înțelegerea pentru o întreagă galerie de criminali și o jignitoare rigiditate pentru d-voastră. Cînd v'ați ivit așa sbuciumați și cînd am înțeles că din diverse motive sunteți aproape orfani cu altruismul vostru generos, în sufletul meu, ca o rază întîrziată a tinereții care s'a dus, mi-a încolțit o pornire de apropiere părintească sau de curată frățietate .

Cercetîndu-mi conștiința, trebuie să vă spun că nu sunt un răscolitor al urii, fiindcă întreg capitalul meu de ură s'a topit în flacărele pîrjolului înfricoșat de ieri... Cataclismul cu cortegiul lui de nenorociri mi-a desvelit mai bine ranele omninerii și m'a împins spre ceata tuturor care caută tămăduirea lor. Cînd mai anii trecuți, la Paris, pe vremea congresului de pace, într'o societate de literați și filosofi, un bătrîn gînditor m'a întreat, dacă nu e sosită vremea unei înfrățiri generale a muncitorilor intelectuali de pretutindeni, pentru a combate

bolșevismul moral și a salva valorile umanității, mi-am permis să-i răspund următoarele : «Ieri nu eram pregătit sufletește pentru un asemenea efort, fiindcă de câteori mă chemau îndemnurile largi umanitare, între umanitate și mine, eu simțeam paravanul unui jandarm ungur care cu atitudinea lui mă făcea să recad în clocotul protestării mele singulare și să mă nămolesc în ura care ațîță și diferențiază. Astăzi paravanul a căzut, nu mai simt nici un obstacol, vreau să plutesc în plin umanitarism, — cu o singură condiție : să fiu în luntrea mea și să iau toate măsurile să nu mă inec».

Ideia națională, domnilor, e luntrea cu care plutim noi și din care dorim să înregistrăm curente mari de simțire universală. Mai mult ca oricînd, românismul, dacă se silește să ia măsuri pentru a nu fi înghițit de valurile dimprejur, trebuie să înțeleagă acest adevăr. D-voastră, cum vă văd eu, sunteți vestitorii resurecțiunii de mîine cînd poporul nostru întreg, biruindu-și toate bolile ereditare, se va însănătoșă pe deplin, avînd o viziune clară despre misiunea lui. «*Scrieți băieți, scrieți*», — spuneă odinioară apostolul Heliade, — simțiți, băieți, simțiți ideia națională, îndrăznesc să vă zic eu, dacă vreți să faceți din tinereța voastră un titlu de mîndrie pentru tîmplele cărunte care v'așteaptă și dacă mai tîrziu, domesticiți de viață, privind înapoi, vreți să puteți repetă cu poetul, în toată seninătatea lui reconfortantă duiosul refren :

Și eu am fost în Arcadia !

Monumentul lui Mihail Eminescu.

Cuvîntare rostită la Sîn Nicolaul Mare.

Cea mai curată sărbătoare se desfășură astăzi sub ochii noștri. Pentru întâia oară într'un petec de pămînt românesc desrobit cade vâlul depe chipul de bronz al lui Eminescu. În zilele noastre de preocupări materiale, cînd după sîngele scurs în tranșee o sete de viață păgîină alungă cugetele din sferele abstracțiunii, d-voastră, un colț de popor din Banat, v'ați ridicat pe aripile poeziei. Cînd alții aleargă după sgomotul zarafilor, d-voastră vă cereți în tăcerea unui templu, cînd alții se lasă răpiți de valul bucuriilor deșerte d-voastră zidiți un altar.

Am căutat să desleg în mintea mea rostul tainei: de ce anume prima consacrare populară de acest fel o dă lui Eminescu tocmai Banatul? De ce tocmai aici la graniță, în fața unei școli rurale din Sîn Nicolaul Mare răsare fruntea boltită a maestrului? De ce preoți și învățători și cete de țărani învâliți în înfiorare mistică v'ați adunat cu toții să va plecați genunchii? Cred că vă înțeleg și pot da răspunsul Mai întâi, Banatul e țara simțămîntului artistic, unde cîntecul e la el acasă și unde un suflet cald palpită la toate atingerile, ca o

minunată harfă. Al doilea, conștiința voastră națională, conștiința propriei valori și a diferențierii de alte neamuri, trezare mai vie cu sbucniri de fiecare clipă. Ș'al treilea, bănașeni, la praznicul libertății, voi sunteți singurii care n'ați venit cu toții, în inimă v'au rămas încă strigăte care dor, chemări tulburătoare. . . Din acest vălmășag de simțiri, din dragostea pentru cîntec, din mîndria de rasă și din protestarea unui drept știrbit, ați înălțat acest semn de proslăvire. V'a trebuit un poet, care să vă sguđuie și să vă alinte, un cîntăreț și un animator pentru ziua de mîine.

L'ați ales pe Eminescu și ați fost pricepuți în alegere. Omagiul pe care i-l aduceți vă face cinste, fiindcă dovediți o înaltă înțelegere a culmilor depe care vorbește gîndirea noastră. Eminescu este și rămîne cea mai strălucită incarnație a geniului românesc. Vremea de astăzi cu toate izbînzile ei îi aparține. A biruit crezul lui. Tot viitorul de darîmăre și tot avîntul de reclădire țîșnește din fulgerele lui. Prin scrisul lui Eminescu a cerut cuvînt ideia integralității naționale cu toate atributele ei logice. Din zilele de adolescent cu o precocitate uimitoare, fiul căminarului dela Botoșani s'a îndrumat spre acest ideal, căruia mai tîrziu i-a dat o superioară justificare teoretică. Unitatea literară ca o formulă pregătitoare a unității politice, iată lozîncă către care s'a îndrumat el, căreia dela început i-a jertfit ritmul măreț al unei creațiuni fără precedent încă în analele noastre. Din primele zile, elevul lui Aron Pumnul pornit în pribegie a simțit chemările întregului sol românesc prins atunci sub atîtea stăpîniri vitregi. A plecat să-l cunoască și pretutindeni a pus urechea să-l audă. Limba lui literară într-o vreme cînd grămătici de tot soiul o drămuiau cu erezii savante, se adapă din moștenirea «veche și înțeleaptă» a tuturor. Un proverb din munții Moldovei, o glumă depe Tîrnava, o frază euritmă din Gorj, toate își dau întîlnire în atelierul lui Eminescu, ca să inchege patrimoniul unității. El a fixat mai întîi și de un caracter definitiv tablele legii în graiul nostru. Nu e însă numai codicatorul

limbii literare. Eminescu e mai mult : e părintele ideologiei naționale moderne în evoluția noastră. E cel dintâi român al cărui creștet primește binecuvîntarea din cer, dar ale cărui picioare sunt înfipte pînă în glesne în pămîntul strămoșesc. Mai mult ca oricare altul, el a crezut în neam, l-a simțit în adîncime, l-a înțeles în misiunea lui istorică. Veacurile i-au strigat de departe, dincolo de «scripturile bătrîne», i s'a mărturisit misterul traco-romanice al începutului, i-a strălucit epopeia dela o mie patrusute, și l-au durut toate chinurile facerii de astăzi. Citiți «doina» lui, cîntecul năzuințelor noastre eterne : e cea mai categorică evanghelie politică a românismului. Pentru că politica națională întemeiată pe puritatea de sînge și pe încercuirea în tradițiunile noastre seculare ca și pe excluderea străinului exploatator, n'a avut un mai luminos doctrinar decît pe poetul «Luceafărului». Oricît ar fi dispuse mințile simpliste să creadă că jocul realităților scapă artiștilor și că înregistrarea cu precizie a necesităților naționale e numai apanajul politicianilor profesioniști, adevărul e altul. Eminescu, poetul, e cel mai echilibrat creier politic al Romîniei în creștere. Citiți articolele lui și veți vedea că stați în fața unor axiome de valoare permanentă. Ele pot fi invocate la tot pasul ca un îndreptar de pedagogie națională.

Deaceia ați avut o intuiție fericită cînd vi l-ați decretat ca paznic suprem al sufletelor voastre și l-ați turnat în bronz. În vremea asta de plămădeală, cînd țara e înconjurată de frămîntări vulcanice, cînd dușmăniile văzute și nevăzute se plimbă sub ochii noștri alături cu învîlmășala atîtor nepri-cepuți, cînd piroane străine ni se bat în carne și mulți venetici se împart încă pe cămașa acestui biet popor, d-voastră, adunați-vă la poalele acestui monument și primiți sfatul din îndrumările lui.

Eminescu vă va răsplăti. Din el vă veți împărtăși cu cea dragoste de țară care e temelie tuturor căminurilor bine așezate. Veți avea dela el poruncile de toate zilele, veți ști

cum să afirmați existența voastră de avangardă a rominismului. O graniță se păzește sau cu un corp de armată sau cu statuia unui poet legată de inimile tuturor. Ați ales pe cea mai tare, ați ales pe poet, cum v'au povățuit impulsurile firii unui popor de artiști. Lăsați-mă să vă mulțumesc, avînd acest drept printr'un sbucium îndelung pe urmele învățătorului. În ziua cînd și la Nistru, acolo în Basarabia, se va ridica din obolul mulțimei anonime un altar la fel, în ziua aceea statul românesc a primit consacrarea eternității și a ajuns așa cum l-a visat el, puternic și nedespărțit deapuri, — dela Nistru pînă la Tisa.

Vînt de primăvară.

E o veche rețetă simplistă ca în fața unei mișcări de mulțime, în loc de a-i adînci cauzele și-a chibzul soluții pentru înlăturarea lor, să-i afișezi exagerările și din ele să-ți ciștigi îndreptățirea de a o distruge....

Metoda s'a aplicat și în actuala mișcare studențească.

Din primele zile când tinerimea dela Cluj a început să-și agite rîndurile, cu dinadinsul par'că, nu s'au căutat decît punctele vulnerabile ale acestor frămîntări universitare. Presa din Capitală cu deosebire și-a dat silința să ațîțe spiritele și să reducă tot avîntul studențimii la cele mai meschine pricini. În locul unui ton împăciuitoar, am avut aici articole violente și bătăioase, în loc de a se cercetă mijloacele, de-a împacă lucrurile, s'a strigat cumplit ca să audă Europa și s'au lansat amenințări care de care mai tulburătoare. Consecințele s'au văzut. Cetățenii din Lipskani și-au închis prăvăliile supărați pe mușterii, în vreme ce tineretul și-a accentuat tot mai mult solidaritatea militantă. S'a creat astfel o atmosferă de tensiune a nervilor care se propagă tot mai mult, fără a se intervedea limita pînă unde se va desfășura procesul deschis acum.

Guvernul din nenorocire n'a stat nici el mult pe gînduri. După cîteva încercări neisbutite de a remedia situația, s'a

supărat repede și a închis universitatea pentru tot anul, aducând o penibilă perturbare în învățămînt, tocmai astăzi cînd aparatul cultural ar trebui să fie angajat la o acțiune permanentă și febrilă. În acest chip răul se întinde mai departe. Avem o complectă stagnare a instrucțiunii cum nici în cele mai tulburi zile de războiu nu se obișnuiește și în acelaș timp scoasă de după zidurile unîversitare, agitația se strămută în celelalte pături ale societății din orașele noastre și pînă în cătunele depărtate.

Rețeta, cum se vede, a eșuat în mod deplorabil.

Sunt, de sigur, în această isbucnire de energii, momente de exagerare și o seamă de pretenții cari vor rămînea neimplinite.

Lăsînd la o parte necontestata știrbire de prestigiu pe urma unor regretabile atitudini ale unor elemente svăpăiate față cu profesorul Nicolae Iorga, însăși lozinca de *numerus clausus*, străină de mentalitatea noastră, îndrumată de intoleranța unui spirit îngust, anacronic și deplasat la noi, e o formulă care poate ieși la suprafață din valul unor sguđuri revoluționare, dar care nu se poate susține ca o teză a unei concepții de normalitate.

Dar nu numai aceasta exagerare trebuie văzuta în doleanțele recentei răsvrătiri studențești.

Este cortegiul întreg de mizerii, neagra sarăcie care strigă cu ultima exasperare depe băncile învățămîntului nostru superior. Deodată cu lărgirea hotarelor avem redeșteptarea politică a maselor populare, care se smulg impetuoase din lertargia lor analfabetă și dau năvală spre școală. Acest drum însă din umbra satelor și pînă la o licență unîversitară trece printr'un coridor sinistru de lipsuri și umilinți. Sunt furcile

caudine degradante, subt care trebuie să se strecoare acești bieți fanatici ai civilizației. Desgustul și scepticismul, ura și revolta cresc în ungherele dosnice unde învață carte băieții noștri. Cine să se mire, dacă din aceste patimi cari s'au dospit în tăcere s'aude uneori protestarea și pumnii se strâng cu infrigurare în fața celor copleşii de bunătăți și de urcușul pripit pe scara norocului ?

Presa liber cuvîntătoare din București, coloanele încăpătoare ale d-Jui Rosenthal și Honigmann, fericiții latifundiari ai tiparului românesc, cari nu mai pot de umanitarism de cîte ori un Max Goldstein oarecare intervine cu o bombă ca să salveze democrația, nu s'au împiedecat niciodată de păsurile studenților, nici nu s'au preocupat de soarta lor. Ați citit la aceste gazete, zămislite din scandal și stropite de calomnia cotidiană, articole în care se sesizează mizeriile universităților noastre, s'a vorbit cîndva de acțiunea de sacrificiu a societății pe seama unor desmoșteniți ai culturii ? Înțeleg acești potentăți ai cernelei tragedia proletariatului intelectual român ? I-a nișcat vreodată flacăra care arde în ochii negri ai băiețandrului rupt dela plug și asvirlit în ger și foame, ca să descifreze paginile subtile din codul lui Iustinian ? Nimeni nu s'a ales cu un vag accent de simpatie din chiotul acestor hale de negustori, cari asurzesc zilnic urechile deaproapelui.

Și-acum că id tinerii năpăstuiți își cer dreptatea lor, împletită din greșuri și din sfînt adevăr, vedeți un cuvînt măcar de nobila iertare pentru dînșii în ziarele care se strigă pe calea Victoriei ? Cum s'a evaporat așa dintr'odată prisosul de altruism, care se turnă în lungi coloane, ca să stoarcă lacrimi de dragul dezertorilor dela Jilava ? De ce acest cor unanim protestator, mîriiturile reacționare cari cer confiscarea paginilor studențești ? De ce, d-le Fagure, invocarea frenetică a pușcării, ca să îndrumăm pe calea cea bună miile noastre de studenți, cari pot fi ademeniți de formule eronate, dar, slavă Domnului, nici nemților nu s'au vîndut, nici mașini infernale n'au așezat ca să sboare în aier Senatul Romîniei ?

Nu, în atitudinea presei terfelită de străinism, e o evidentă răutate. Domnii aceștia cari în cea mai inocentă părueală văd un «groaznic masacru» și trag cu ochiul spre Europa, cad foarte departe de sufletul sbuciumat al țării și cu nevrozele lor inoportune nu sunt cîtuș de puțin propagatorii păcii sociale la noi. . . .

* * *

Din fericire, însă, opinia publică, mai împrietenită cu tainele solului strămoșesc, are cu totul alte sentimente și își permite a manifesta credințe opuse stăpînilor dela *Adevărul*.

Lumea noastră a tresărit îndurerată de amărăciunea din *Alma-Mater*. Din toate părțile se întrevăd pilde frumoase de caritate și jertfă. S'au găsit bogați cari au dat din prisosul lor și mai ales prin colțuri de mahalale, în căsuțele modeste cu perdelele de stambă, ușile s'au deschis ca să primească cu dragoste pe exilații universității. E o largă pornire generoasă, care desvăluște un colț senin al societății noastre și dă senzația unor simpatice surprize pentru ziua de mîine.

Cît despre studenți, noi cari suntem mai mult romîni decît europeni și pe deasupra mai puțin inflamabili în materie nervoasă, avem speranța că mișcarea lor va reintră în normal, scuturîndu-se de balastul unor lozince indezirabile. Înălăturat odată ce este irealizabil, rămîn toate jutele lor revendicări, cari trebuiesc cercetate de aproape și soluționate cu o oră mai curînd, pentru a nu lăsa într'o stare de declarată inferioritate de mijloace generația actuală, care se înarmează ca să lupte mîine.

Insuflețirea care a strîns rîndurile lor este, necontestat, un mare capital moral. Dela războiu încoace pentru întîia oară tineretul se mișcă împins de intuiția lui ca să afirme adevărurile de rasă. E o mîngiere și o făgăduință în

această involburare, dincolo de rătăcirile trecătoare. Tranșeele n'au consumat vlaga noastră, valul de materialism rușinos n'a năpădit toată arena, forța de premenire e intactă. Pe ruinele negustorilor de tot felul se ridică unda limpede a energiilor populare și miile de băieți, cari au pus tricolorul la butonieră, ne fac să credem că ideia națională e pe cale de a-și înstăpîni evanghelia ei.

În orice caz, tinerii de azi, copiii furtunii de ieri, cu fluidul de simțire care-i leagă într'un mănunchiu, sunt o apariție de sănătate sufletească reconfortantă. În fața lor, după muștrările prudente ale unora și după injuriile interesate ale altora, de ce n'am spune, că sub tîmplele noastre încărunțite, toți cari credem în redeșteptarea acestui popor, resimțim ecourile postume ale tinereții proprii și silabe întîrziate dintr'un cîntec dedemult...

În suflete înmuguresc bucurii uitate, proiecțiuni luminoase din viitor, visuri și dorinți de mai bine, — scuzați, domnule Iacob Rosenthal, slăbiciunea noastră, — e vînt de primăvară...

Spre alte orizonturi.

Se împlinește în curînd o jumătate de an de cînd studențimea noastră universitară din toată țara se găsește într-o fierbere nepotolită, de cînd instituturile de învățămînt superior sunt închise, de cînd cincisprezece mii de tineri intelectuali fanatizați în credința lor susțin o agitație în întreaga societate, angajînd toate păturile ei.

Este, în adevăr, un fenomen unic, neîntîlnit în alte părți și care el singur, fără a mai aminti multele situații anormale din zilele noastre, prezintă starea sufletească a Romîniei într'o înfățișare cu totul particulară. În orice caz ne găsim în fața unei apariții care trebuie privită de aproape și analizată cu tot interesul pe care îl merită marile chestiuni naționale.

Dacă am avea o presă pornită să reoglindească în mod real opinia publică și dacă o mare parte dintre așa zișii oameni politici n'ar fi copleșiți de un mutism interesat, atunci de sigur actuala revoltă studențească ar fi obiectul unor stăruitoare preocupări.

Adorabila noastră «presă independentă» însă o cunoașteți. Domnii cari o confecționează, în cea mai mare parte, au cam tot atîta înrudire cu izvoarele de energie ale sufletului românesc, ca și emirul din Turkestan sau, dacă vreți, șahul Persiei. Adică ceva mai rău decît amintiții seniori, fiindcă

dinșii cel puțin ne lasă în pace și habar nu au de svîrcolirile dela Dunăre, cîtă vreme cei mai mulți negustori de hîrtie tipărită din București sunt coalizați într'un trust de trivializare programatică a mișcărilor noastre naționale și sunt expresia directă a unor planuri străine. De aceea gureșii umanitariști, cari compătimesc în toate edițiile de dimineață și seara cu deținuții dela Jilava, a căror grevă de foame o toarnă în duioase articole, nu sunt cîtuș de puțin atrași să privească în resorturile de simțire ale tineretului nostru. Pentru ei, firește, par mult mai vorbitoare suferințele martirului Max Goldstein, care înainte de-a așeză bomba la Senat s'a căpuit să împăneze cu verii, cumnații și nepoții lui, redacțiile ziarelor din Capitală. De-aceea tresăririle bieților universitari trebuie să fie discreditate la gazetă, sugrumate în ridicol sau acoperite de sughiturile unei văicăreli grozave, de cîteori o rudă cit de depărtată a candidatului Max a pătimit de-o mică sperietură. Astfel se face că în publicul nostru se întreține în permanență focul sacru al milei pentru cele mai inocente neplăceri sentimentale ale cutărui cafegiu evreu dela Huși, mizeriile negre însă ale copiilor de țărani români și mijloacele de a le remedia nu intră în combinațiile domnului Honigmann sau alt mare potentat de cerneală...

Această atitudine jignitoare, care scoate zilnic capul în coloanele unei prese interesate, e trecută sub tăcere de către mulți norocoși bărbați ai arenei politice... Ei sunt gata să invoace teribile complicațiuni europene de cîte ori cineva se găsește să aplice o corecțiune unei obrăznicii, sau să arunce în treacăt ideea de-a încercă o reparație mai grabnică pe seama maselor noastre năpăstuite de toate plevele pămîntului. De obicei acești domni gravi rămîn duși pe gînduri și în cuvintele lor misterioase predică prudență. Paralel cu aceste înțelepte porniri ei își mai corijează soarta cu tantiermele unor bănci și întreprinderi, bucuroase să răscumpere la ghișeul lor o prețioasă tăcere politică. În acest chip, cum creleți, de pildă, că fruntașii așa numitului partid național, cari

se bucură de avantajele presei domnului Honigmann și de sufragiile domnului Adolf Stern, ar fi gata să examineze mai deaproape problemele studențești, cău deosebire cînd acești tineri clamanți intempestivi sunt detestați de către toți procuriștii fabricii Renner, sau ai altei asociații dătătoare de jetoane?... Da, după fațada înaltelor principii de Stat, se mai furișează adesea altruismul binefăcător al unui consiliu de administrație, care operează în umbră. Din această pricină ni s'a europeanizat o serie de fruntași aici, cari pînă mai alaltăieri împingeau la chiot pe studenți cu vreme și fără vreme în mici daraveri de partid, iar astăzi înghit și tac ca să nu-și supere patronii...

În afară însă de cele două spețe amintite, gazetarii înduioșați de Goldstein și politicianii afiliați lor, se mai găsește aici din fericire o lume întregă care dispune și de-o rezonanță de simțire nealterată și de o complectă libertate a spiritului. Lumea aceasta nu poate privi cu indiferență răscolirea celei mai curate pături din țară, nu se poate împăcă cu o stagnare penibilă a aparatului nostru cultural, nici nu poate admite stupida legendă pusă în circulație de scribi imbecili, cari nu văd în larga răsvrătire tinerească decît o meschină șurubărie de partid sau opera unor agitatori de meserie. Nu, cincisprezece mii de băieți cu tîmplele lor înfierbîntate de-un crez la douăzeci de ani, descinzînd în băncile universitare mai ales din cadrul luminos al energiilor populare, oricâte lozince exagerate sau greșite s'ar afișa în revendcăările lor, nu sunt nici o manifestare izolată de sectarism maladiv, nici o apariție medievală de nebunie colectivă, mai degrabă pot fi socotiți ca un val de sinceritate a conștiinței obștești, pe care o concretizează protestarea lor. un pripit semnal de alarmă al primejdiilor viitoare ...

* *

Cumpănind deci lucrurile în rostul lor adevărat, trebuie să bănuim că sunt cauze mai adânci și mult mai serioase la baza acestei unanime volburi tinerești.

Poate nu mă înșel atunci când cred că generația nouă își caută un drum pentru credința ei de mîine prin această violentă deslănțuire de nervi. După schimbarea de hartă, singele nostru proaspăt svicnește în organismul decătușat și cere cuvînt. Sunt copiii furtunilor de ieri cei cari vorbesc astăzi și sufletul lor desfăcut de sgura trecutului tresare pătimaș, dornic de-o religie nouă. Este o interpretare mai recentă a sentimentului național, purificată de umilințele fatale din bătrîni și împinsă la suprafață de impulsurile biruinții stropite cu sînge. Romînismul după triumful depe cîmpul de luptă își croește astăzi morala adecvată împrejurărilor schimbate și e în căutarea unui cheag, care să verifice noua alcătuire și s'o ție în picioare. Incontestabil că în alvia îngustă a deprinderilor de ieri nu se mai poate desfășura viața acelu neam și că generația viitoare deodată cu lărgirea granițelor trebuie să năzuiască și spre o lărgire de orizonturi. De aceea e perfect legitimă o revizuire a orientărilor noastre de gîndire, tocmai acum la marea răs_pîntie în care ne-a aruncat istoria. Și ce-ar putea fi suprema dogmă în mijlocul vrtejului amețitor al zilelor noastre, dacă nu exaltarea ideii naționale, singurul articol de credință, care poate însemnă mîntuirea? Cu o putere elementară ni se pune problema de-a înțelege cu toții că ori suntem în stare între hotarele noului stat, să instăpînim pe deaîntregul adevărurile organice ale rasei, ori trăim în incertitudine și ne putem desagregă din nou la cea dintîi sguduire dimprejurul nostru. La o parte deci cu toate slăbiciunile și indulgențele societăților trăite, noi trebuie să umplem golurile unui trecut dezastruos și să culegem febril toate roadele clipei, ca să constituim tezaurul de rezistență pentru sbuciumul de mîine. Fără a încătușa deci avîntul tuturor cari se găsesc cu noi alături, va trebui să înlăturăm din cale orice

obstacol pus deacurmezișul misiunii noastre. Energiile desrobite ale țării trebuie să se așeze la locul de înfietate ce li se cuvine și dacă cineva vrea să oprească sau să întârzie acest proces de normalizare, protestarea noastră îl va mătură din drum, ca pe orice zăgaz menit să înfrine un acces tumultuos de forțe...

Ne găsim, cum vedeți, în fața redeșteptării legitime a unui egoism național la un popor, de care veacuri dearîndul și-au bătut joc exploataorii de diverse categorii și care acum deodată cu libertatea își inaugurează o concepție nouă a principiilor de autoconservare. Că sunt mulți încă între noi, călăuziți de logica trecutului, pentru care slugărnicia se exercită dintr'o pornire de gimnastică atavică, e adevărat, dar steaua lor e în declin, fiindcă la vremuri noi, viața cere profeți noi. Ori cât, deci, un spirit de inerție ar mai ține înțepeniți în răbdarea lor pe anumiți oameni sclerotizați de vitregia vremii, rezervoriul de energii ale neamului, în continua lui elaborare, își lărgeste matca și sparge formulele învechite.

Tinerimea dela Universități apare astfel ca prima avangardă a acestei evoluții de conștiință națională.

Faptul că este unanimă și se agită pe întreaga suprafață largă a țării, indică tocmai rădăcinile adînci ale mișcării și-o pune la adăpost de orice învinuire meschină. Departe deci de a semnifica o simplă îndîrjire împotriva unor obișnuite exagerări semite, e în joc sufletul larg al poporului nostru desrobit, care se sbate acum și vrea să-și fixeze rosturile lui. În loc de a detesta pur și simplu această fierbinte revărsare de entuziasm juvenil, mai util e pe seama tuturor a s'o privim în față și purificîndu-o de micile rătăcirii fatale începutului, s'o canalizăm spre matca largă a intereselor generale.

Oricît s'ar căină salariații «presei independente», răsăriți pe malurile Dâmboviței, românismul își afirmă prin însuflețirea tinerilor universitari o arzătoare chestiune de familie, în care nu au ce căută elementele străine neînțelegătoare.

Suntem convinși că înfrățind această nouă morală cu îndrumările civilizației, care se câștigă printr'o asiduă muncă intelectuală la universitățile reintegrate în mersul lor normal, pe urma protejării de către stat a studențimii noastre, țara va câștiga în adâncime ceea ce a câștigat în suprafață după largirea hotarelor.

Puțină indulgență deci, d-le Honigmann; nu e nici o catastrofă la mijloc, taraba va merge înainte, atât doar că România nouă trece prin chinurile facerii și noi cu toții, fără binevoitorul concurs al călimării d-voastră, ne îndreptăm spre alte orizonturi...

O nedreptate.

Oprirea congresului studențesc.

Nu mă miră cituș de puțin că frecvenții apărători ai «drepturilor omului» nu au nimic de zis. Gazetele lor, cari se înduioșează pînă la lacrimi de cîte ori cosîngenii dela Jilava refuză friptura sau Goldștein cu bomba dela Senat le strecoara răvașul lui, de astădată sunt în dulce unison cu guvernul, aplaudă măsura draconică ce s'a luat, sau ta-mulcom și rid în pumni.

Lumea rominească însă nu-și vede oglinda ei în presa de boulevard și urmărește cu alte sentimente oprirea congresului studențesc ce se proiectase la Cluj. Oamenii cinstiți, pentru cari problemele naționale nu sunt marfă de vînzare, n'au nici un motiv special de bucurie în fața acestei severități deplasate. Stinjenirea libertății de întrunire pe seama tinerimii noastre intelectuale pare ciudată, înfr'o vreme cînd răscolind interese foarte puțin patriotice, fel de fel de adunări se țin lanț și aruncă lozince subversive în opinia publică. A invocă deci în astfel de împrejurări ideea ca studențimea universitară, ieșind din cadrul atribuțiilor ei, ar putea agită societatea cu

credințe inoportune, e o justificare comodă lipsită de temeii și seriozitate.

Scritu aceste rînduri povățuit de liniște și judecată obiectivă.

Nu fac parte din aceia cari turbură bucurosa atmosfera serenă a băncilor de studiu. Nici odată nu mi-a trecut prin minte să aprob maniera detestabilă a atîtor demagogi ce s-au angajat sufletele plăpînde ale studenților la fluctuații trecătoare de politică curentă. Am văzut totdeauna în *Alma Mater* un lăcaș de adăpost al muncii și-al idealului care planează sus, în sferile limpezi ale abstracțiunii. Pe coridoarele universităților, de cite ori m'am strecurat, am resimțit un fior venit de departe, din înălțimile siderale ale minții pure și-am înțeles pretutindeni că viltoarea depe stradă e tot atit de nepotrivită între zidurile lor, ca și subt cupola unei biserici. Pentru vremile normale ale unei societăți ordonate mi-am dat seama că sgomotul profan al vieții trebuie oprit la poarta bibliotecilor și că preocupările de-afară sunt pentru laboratorii elemente turburătoare. Aceste convingeri m'au făcut să detest pornirile ieftine ale tuturor iubitorilor de clamoare studențească și să fiu stăpînit de sfială de cite ori tineri cu tîmplele ferbinți de visuri îmi cer un cuvînt și-un îndemn.

Războiul de ieri, marele pedagog al tuturor, mi-a arătat că la zile de mari sguduiri și prefaceri intervin roluri noi și îndatoriri pe cari actualitatea le împinge la suprafață. Cîmpul de bătaie cu hecatombele lui cerea sîngele generos și proaspăt al tinereții, singura cheazășie de putere și de biruință. Continentul coborît în tranșee, își scotea băieții din camera de studiu și-i trimitea la marele examen al morții. Din toate părțile isbucnea adevărul că pentru o operă de sacrificiu și pentru un avînt impetuos spre ideal, se cer instinctele, imaginația și nervii de douăzeci de ani. De aceea un val de tinerețe s'a revărsat peste omenire și, în vreme ce batalioanele se înșiruiau pe linia de foc, sălile universitare deveneau din ce în ce mai tăcute, lăsînd să se aștearnă praful pe raftu-

rile cu cărți. În astfel de clipe, firește, suflarea aprinsă a pătruns și în universitățile românești. Tineretul nostru dela școală, cu o intuiție sigură, a sesizat problema de existență a neamului și dela început a fost robit de marea ei. În anii de frământare ai neutralității, când opinia publică trebuia reconfortată pe urma agitațiilor atîtor agenți nemțești, cari mișunau în toate colțurile la București, stropind păcatul cu ploaie de aur, universitatea a fost un focar permanent de ridicare a moralului maselor și de propagandă neobosită pentru desrobirea Ardealului. În această perioadă tulbure pe care ne-o reamintim atît de bine, cu năvala cumpărătorilor de grîne și de conștiințe românești, pe vremea cînd foarte mulți viteji postumi ai politicei actuale pipăiau cu mintea găunoasă «și la dreapta și la stînga», pe cînd celebrul Günther își compunea lista și Rosenthalii aveau mari slăbiciuni pentru marca germană, studenții stigmatizau corupția, mișcau toate fibrele societății cu revolta lor nobilă, erau o oază strălucitoare de speranță și ideal... Mulțimea, și-atunci ca și astăzi, își vede de treabă, iar în încrucișarea de mici interese și porniri egoiste, rodea metodic microbul dușman, se lansau afaceri, se grămădeau samsari și formidabile consilii de administrație își plimbau ispita lor, scormonind apetitul oamenilor politici. Miinile însă, și-atunci ca și astăzi, cu cît erau mai tinere, cu atît erau mai curate și în mijlocul unui sgomot de țîrg și de care, în Bucureștii neutralității, la statua lui Mihai Viteazul, veghea totdeauna un mănunchiu de băiețandrii sbuciumați de credință...

În mijlocul acestei învălmășeli, din pragul războiului nostru, tineretul și cu deosebire studenții dela universități, au fost cel mai prețios punct de razim al revendicărilor naționale și puritanismul lor a exercitat asupra lumii dela noi o influență binefăcătoare de redeșteptare sufletească. Nu e de mirat deci, dacă înasemeni circumstanțe, toți cîți propovăduiam datoria de sînge a Romîniei, ne-am apropiat cu drag de tinerii cărturari cari ne dădeau și senzația neprihănită a unei siguranțe mo-

rale și garanția deplină că jertfa de mine îi va seceră în primele rinduri. Mi-aduc aminte, de pildă, de tabloul mișcător al congresului studentesc din luna August 1915, la Galați, unde părintele Lucaci împletea fulgere și imploră binecuvîntarea cerului pentru furtuna dorită de noi. Recitesc astăzi cuvintele ce mi le smulgeau miile de studenți: — «Dragi prieteni, frământați-vă! Scuturați praful cărților și ieșiți la larg! Fiți elementul de purificare morală într'o epocă de materialism rușinos, lăsați bătrînilor să păzească ei comoara înțelepciunii să fie ei creerul neamului, voi sunteți pumnul acestui popor care va trebui să lovească odată, dacă nu vreă să moară. Intr'o țară în care cumînți se înmulțesc așa de îngrijitor faceți-vă voi un titlu de glorie din a ascultă bătăile inimii. Numai așa veți avea pentru tîmplele cărunte de mai tîrziu o rază de lumină și-o justificare superioară»...

Războiul a venit în curind la noi și mulți din băieții cari-și hotărîseră atunci viitorul congres la Cluj, s'au oprit în drum pe veci în trecătorile munților, pe cari le-au botezat cu sînge. Ei au răsкупărat cu oasele lor, și slava noastră proaspătă și roadele biruinții.

Pe vremea acestor grele încercări îmi inchipuam că rolul tineretului se va schimbă în ziua cînd pacea va reveni și goarna de luptă va încetă să sune. Cîștigînd o țară nouă de vastă suprafață, lovită de toate stigmatetele strainismului copleșitor, studentimea, îmi ziceam, va trebui să reintre iute și degrabă în bibliotecă, ca să împlinească golurile celor morți și mai ales să deă contribuțiile necesare pentru o civilizație la începuturile ei. Vedeam înființîndu-se cuiburi noi de cultură în provinciile desrobite, vedeam setea de lumină sbucnind cu patimă după veacuri de apăsare și mă gîndeam că în cîțiva ani aspectul intelectual al țării va primi o înfățișare schimbată. Așteptările au pornit să se realizeze din primele zile ale păcii. Poporul nostru, care-a sîngerat în mod neobișnuit pe cîmpul de bătăie, a priceput pe deaintregul necesitatea unor largi îndrumări culturale și zeci de mii s'au des-

prins din umbra satelor să treacă pe băncile universitare. Mai mult! Acești tineri, cari veneau din fața morții, și-au reluat frumusețea cărților lor cu liniște și discreție, înțelegându-și pe deplin menirea. Nici un chiot de triumf nu s'a auzit din partea lor, nici o stăruitoare dorință de-a se frământa mai departe în viața publică. Într-o vreme când legionarii cehoslovaci se constituiau într'un partid politic, când tinerii luptători din Italia urzeau firele fascismului și cei din Franța se agitau în mișcări similare, studențimea noastră din primii ani de după războiu a fost stăpînită numai de calmul problemelor profesionale...

În acest timp însă societatea și mai ales cercurile conducătoare, au pierdut aproape cu totul din vedere cele mai elementare interese ale generației intelectuale de mîine. Idealismul tinerilor de tineri, smulși în mare parte din ograda săracă a țăranilor nepăstuiți, s'a lovit de realitatea aspră a prezentului. Copleșiți de mizerie, de obicei lipsiți de ocrotirea statului, ei s'au văzut în lupta grea a vieții orfani și fără sprijin. Deodată cu părăsirea lor, lumea dimprejur a început să uite repede morala austeră a tranșelor și toate lozincele luptei de ieri. S'au ivit tot mai dese fenomene de destrămare a credinței, micii negustori de toate nuanțele au năpădit arena, atmosfera s'a trivializat și însăși ideea națională a început să sufere dureroase eclipse. La toate acestea s'a adăugat năvala străinilor ieșiți ca din pămînt din toate colțurile, infipți și la universități, bogați, rumeni și îndrăsneți, înarmați cu toate avantajele adăpostului de ieri și cu multele subterfugii ale inconștienței noastre de astăzi.

În fața acestor situații tot mai înrăutățite, instinctul tineretului cu orientarea lui fină și sigură, a început să simtă primejdia. Reacțiunea s'a pornit ca un val fișnit din inima tuturora și-a cuprins de grabă miile de studenți. Ei au înțeles că nu sunt vremuri normale încă și că rolul lor de asanatori ai societății devine din nou actual. Ca și pe vremea neutralității politice de ieri, în neutralitatea morală de azi, tineretul

curat se agită și-și strigă revolta. E o mare copilărie și-o crasă ignoranță să se caute instigatori atunci când avem în față protestarea unanimă a unei generații întregi. Sunt ca și «copiii» din romanul lui Turgenieff, ca și mișcările Germaniei tinere depe vremea lui Fichte, scoase la suprafață de cauze multiple și încetate numai atunci cînd obiectivul lor a fost atins. Deaceea agitația lor a tăiat unde tot mai largi, mărin-du-și proporțiile. Că s'au lăsat prinși de exagerări uneori, că unele din lozincele ce-au lansat sunt discutabile, altele fără temei, e adevărat; în fond însă protestarea lor se brodează pe principiul demnității naționale și al curățeniei de suflet atît de necesare și tot mai nesocotite în zilele din urmă.

Iată de ce guvernul a făcut un act de mare nedreptate și de complectă nepricepere cînd cu-o simplă măsură de poliție a lovit pătura cea mai onestă în năzuințele ei, într'o vreme când atîția nebuni sunt îngăduiți să urle pe la toate răspîntiile și atîți amnestiați ai Curților marțiale își plimbă slobozi zgomotoasa lor impertinență...

Că se bucură Rosenthalii și Honigmannii nu mă mir, fiindcă negoațele lor sunt strivite de oprobriu la aceste suflete cin-stite, — dar mulțimea romînească a înregistrat cu răceală brutalitatea.

Intru cît mă privește, cu cît caut mai adînc să cîntăresc stările de azi, cu atît mai mult văd că societatea noastră lipsită de disciplina gîndirii și sguduită adese de penibile perturbații morale, nu are decît să cîștige pe urma corectivului de care o împărtășește mișcarea studenților universitari.

De-aceea nu pot decît să repet în situația actuală cuvintele rostite odinioară :

— «Tinerimea e resortul însuflețirii unui neam : termometrul spiritului de jertfă al societății. Zile ca cele de astăzi trebuie să-i arate înălțimea morală. Înțelepciunea politică, cumpătul diplomatic, tergiversările de culise și alte vorbe mari din camera de vechituri a neputinței, nu se cunosc încă la acești iluminați cu ochi aprinși. Odată și odată ei le vor

primi deodată cu reumatismele, dar pină atunci singele trebuie să fiarbă și credința să-și ceară drepturile ei».

«Frământați-vă, deci, dragi prieteni» !

«Deasupra sbuciumului vostru văd cum planează fiorul istoric al atitor generații de tineri, cari au visat ca și voi, căutînd leac pentru durerile altora».

Un caz de conștiință.

Peste câteva zile, Curtea cu jurați din București va avea să judece procesul unui tânăr, care vine să răspundă, pentru o încercare de omor, în fața justiției.

Cazul depășește proporțiile unui fapt divers, fiindcă nu se brodează pe o psihologie singulară, ci rezumă în sine un zbucium colectiv, care trebuie examinat de-aproape.

Tânărul Ioan Moța, cu toată nenorocirea lui, se desface din mijlocul mișcării studențești, care de câțiva ani clocotește neconținut împrejurul nostru. Acuzatul, fost președinte al studenților dela Universitatea din Cluj, stă în celula lui de închisoare de un an și jumătate pentru credința care agită sufletele tuturor intelectualilor din generația lui. Un val de frământare necunoscută a luat în stăpânire zecile de mii de tineri dela institutele noastre superioare de învățămînt, și i-a strîns într-o falangă cu largă rezonanță în sentimentul public. S'a scris și s'a vorbit destul asupra acestei tulburări neobișnuite la noi. Cu deosebire presa zisă independentă dela București a vărsat mulți clăbuci de cerneală ca s'o întunece și s'o deonoreze. Negustorii tiparului cu spiritul lor de tarabă nu s'au sfiit dela început să vadă în ea altceva decît opera meschină a unor instigatori puși la cale de peste hotare, ca să spargă buna învoire cetățenească din România. După părere-

rea acestor fericiți neo-români, duiosii risipitori în materie de umanitarism și indulgență pentru toate crimele îndreptate împotriva țării, agitația Universităților noastre trebuie să grumată de mult în beciurile poliției. Lumea însă, chibzuită mulțime anonimă, călăuzită de logica unor porniri sănătoase, n'a judecat așa lucruri e. În fața ei, ca și în fața tuturor oamenilor nepărtinitori, răsvrătirea tineretului a luat un alt aspect și o altă semnificare. Prin ea se anunță conștiința națională desrobotată din obezile seculare, pe urma războiului recent, palpitarea vie a unui popor, care s'a regăsit pe sine însuși și vrea să șteargă cu o oră mai curînd nedreptățile prelungite din trecut. Subt acest impuls de fulgerătoare reoșteptare s'a clătinat totul la noi și a făcut să circule un ferment nou de viață morală. Nu e nici o mirare că pe băncile universitare s'au deslănțuit primele elemente de furtună purificatoare. Subt timplele băieților de douăzeci și doi de ani a bătut totdeauna singele fierbinte al marilor primeniri. Că în acest vârtej au alunecat și lozince greșite, că patimile au crescut și mințile s'au exaltat uneori, e adevărat, fondul însă a rămas profund onest și nefalsificat. În orice caz, nu exagerările sunt fenomenul cel mai important într'o asemenea mișcare, care a angajat fibrele cele mai sensibile ale organismului nostru național. De-aceia, la o parte toți înțelepții de ocazie în al căror abur de bucătărie nu s'a gătit nimic pentru alții, la o parte și tigrii deveniți animale domestice, care și-au devorat entuziasmul de odinioară. Nici unii, nici ceilalți nu mai pot fi răpiți de această viltoare frenetică spre ideal. La o parte însă, mai ales, călătorii cu valiza proaspătă încă pe pământul nostru. Clamoarea lor stridentă nu constituie o judecată. De dragul lor, noi nu vom declara falimentul moral a douăzeci de mii de studenți, a căror rețea sufletească pornește din adîncul instinctului de conservare națională. Astăzi, trebuie s'o spunem, ne putem îngădui mai puțin ca ori cînd un astfel de lux inutil, fiindcă astăzi însuflețirea lor se confundă cu însăși puțința de a păstra neștirbit un patrimoniu, pentru care

orice picătură de sînge generos e mai prețioasă decît toate rîurile de cerneală impură din rotativele dela București.

Ei bine, în acest cadru de fierbere tinerească, greșită uneori, cinstită totdeauna, s'a desfășurat o sguuitoare dramă, ca rezultanta unui caz de conștiință chinuitor și onorabil. Tînărul Ioan Moța, descoperind trădarea unui coleg al său, degradat la rolul de spion și agent provocator, a tras cu revolverul asupra lui, hotărît să-l suprime. Gestul n'a venit dintr'o revoltă spontană a unei clipe, ci s'a urzit cu încetul, zi cu zi, noapte cu noapte, după dovezile palpabile ale prieteniei batjocorite. Studentul Moța a trecut printr'un lung calvar moral. Intre zidurile dela Văcărești, acest băiat dusesese cu el un crez fanatic, care poate fi împărțit sau nu, dar care eră dincolo de raza ori-cărui interes individual. Rob al ideii, el își pierduse libertatea fără să murmure pînă în ceasul cînd l-a izbit în obraz trădarea. Ce prăpastie se va fi deschis atunci înaintea lui, cite întrebări se vor fi pus și cite răspunsuri i se vor fi dat în minte, pînă i s'a înfiripat planul de pedeapsă și răzbunare? Fiul de preot dela Orăștie, născut într'unul din cele mai rominești colțuri ale Ardealului, sub protestarea dirză de pe la sfîrșitul regimului unguresc, crescut cu piinea pribegiei în Moldova, unde tatăl lui se înrolase în armata, prin ce crize pustiitoare va fi trecut pînă în dimineața fatală, cînd după o rugăciune sub bolta bisericii Mavrocordaților, a ridicat arma asupra tovarășului necredincios? Analistul zilelor noastre, dornic să despice svîrcolirea mută a unei societăți în procesul ei de creștere înfrigurată, ar avea multe de spus. Că sunt destui cari nu pot urmări acest coridor plin de umbre, e firesc, fiindcă problemele morale nu prea cad în tradițiile unei lumi pripite pentru care transacțiile de conștiință sunt bucătura cea de toate zilele. Te înțeleg așa de bine, cetățean al țării mele, cu spina elastică, ușor ca o minge și săltat sus pe scara norocului de propria-ți golicione. Tu, trudit la școala umilinței, ai avut în fiecare seară alt compromis sub pernă și ai

dormit tihnit sub plapuma caldă a inconștienței. Pentru tine bietul băiat de popă cu revolverul lui e cel mult un simplu detractat bun de balamuc, sau un criminal de rînd care trebuie să taie sare undeva la Ocnele Mari. Te admit, și pe d-ta, d-le publicist luminător de nație, Albert Honigmann, pentru care arma și revolta vor rămîne în veci necunoscute, fiindcă în materie de demnitate te-ai obișnuit să cazi la învoială pe 30 de procente! Amîndoi sunteți cu verdictul gata și cu fruntea senină. Există însă, dincolo de d-voastră, imperiul conștiinței prin care nu v'ați plimbat niciodată și unde bagajul sufletesc e mai greu, viața mai complicată. E mulțimea fără nume care deține destinele unui pămînt cu toate moștenirile lui. În ea se plămădesc, ca în adîncimile unui vulcan, devotamente și elanuri cari izbucnesc la zile mari și mătură grămezile de transacții. În această masă cu capete nenumărate, cari au mai scăpat din tranșeele de ieri și în toți aceia cari cred încă în nevoia unei revizuirii a valorilor, povestea lui Moța apare ca un prilej de dureroasă reflexiune și îngrijo are. S'ar părea că o pagină de Turghenieff sau Dostoiewsky s'a transplanat la Dunăre, și că în mijlocul unei societăți cuprin e de un vifor subteran, dincolo de beatitudinea stearpă a unora începe să lucreze un catechism nou...

Un lucru e cert, studentul dela Văcărești deschide o porțiță spre psihologia Ardealului nostru, în care, ca într'un cazan bătrîn și ruginit, clocotesc patimi adînci. Treceți prin satele noastre, cîntăriți puțin ce e după privirea îngîndurată a țărănilor cari adăpostesc mistere de demult! Duceți-vă la Orăștie, citiți gazetele populare ale părintelui Moța de 20 de ani încoace, ori stați de vorbă două minute cu preoteasa, acolo la ea acasă. Veți înțelege de grabă, că o lume aspră, tare în credința ei, cu accente de energie nebănuită și cu note de austeritate patriarhală, e pe cale să-și strige evanghelia ei. Acești primitivi robuști sunt greu de minuit, d-le Albert Honigmann! Nici glumele de

mahala nu-i prind, nici sforile tiparului nu-i ademenesc. Ei au escaladat veacurile cu instinctele lor, cu cari nu se poate face nici un tîrg. Ei reprezintă religia națională fanatică și intransigentă, cea mai de seamă temelie a vieții noastre de stat.

Din această castă s'a smuls studentul dela Văcărești. Ce vor face mîine jurații cu el? Îl vor dărui libertății, sau îl vor trimite din nou la pușcărie? E aproape indiferent, casta rămîne, linii noi se conturează pe orizont, viața se complică...

După achitarea studenților.

Verdictul Curții cu jurați din București, care a redat libertatea unui mănunchiu de studenți universitari deținuți vreme de-o jumătate de an pe urma unor grave acuzațiuni, ar fi trebuit să fie un obiect de stăruitoare analiză pe seama presei rominești. În alte țări, cu ocazia unor astfel de întâmplări, se răscolesc de obicei toate resorturile sufletești ale învinuiților. Se iau în cercetare amănunțită mobilele delictului, se disecă societatea însăși și se trag concluzii asupra ei. Un asemenea proces e totdeauna o porțiță, pe care se poate intra în lumea ascunsă a simțirii, de unde se pot smulge mărturisiri lămuritoare, de aceea gazetarul, cu impulsurile lui profesionale de permanent analist, e veșnic clientul consacrat al sălilor de justiție.

Această indeletnicire a existat și la noi plină bine de curînd.

V'aduceți aminte, de pildă, cîtă cerneală a cheltuit presa noastră independentă cînd cu procesul lui Max Goldștein și al tovarășilor săi. Ca în fața unui eveniment epocal, redacțiile d-lor Honigmann și Kalman Blumenfeld, plus alți patrioți luminători, au fost mobilizate pe loc. Articole explicative au apărut cu duiumul, s'a vorbit de păcatele oligarhiei ruginite care a exaltat creeril comuniștilor, s'au etalat suferințele pri-

zonierilor dela Jilava și s'a făcut mult haz pe socoteala Curjiilor marțiale. În această atmosferă de indulgență și simpatie o vorbă nu s'a suflat asupra crimei mișelești, nici nu s'a evocat în amintirea cititorilor pieptul sfirticat de bombă al bietului Greceanu, sau groaznica ucidere a episcopului Radu. Ca de-atâtea ori s'a servit publicului și cu acest prilej cunoscuta pilulă umanitaristă, după care banditul Max și consoții se înfățișau ca niște eroici reformatori ai mizeriilor sociale, ca niște victime ale visului și a'le doctrinei, cari pot fi plinși, regretați și admirați chiar, dar cari în nici un caz nu merită brutalitatea cazonă. Așa vorbeau atunci pe pagini întregi ilustrii potențați de cerneală din strada Sărindar, apărați ai libertății și ai ideilor înaintate. Că atitudinea a fost programatică și nu întâmplătoare o dovedește faptul că de atunci și pînă astăzi în nenumărate rinduri silueta îndrăznețului Max, probabil văr sau cumnat al zișilor Blumenfelzi, reapare în coloanle «independente», înconjurată de aureola martirajului și mușiată totdeauna într'o discretă compătimire. Iată d. e. știrea cea mai recentă, cu care suntem întreținuți săptămîna trecută de către d. Honigmann în organul său: «*Max Goldstein, condamnat la muncă s'lnică pe viață pentru săvîrșirea atentatului dela Senat, se află în a 21-a zi de grevă a foamei. El este încarcerat la Doftana, unde de fapt nu sunt trimiși decît condamnații la recludiune sau corecție. Motivul grevei ar fi răul tratament la care ar fi supus*». Cum vedeți, d. Fagure e perfect de bine informat și ține mult să ne informeze și pe noi într'o chestiune, din care săracul Max iese din nou amar nedreptățit !...

Procesul studenților n'a fost o temă interesantă pentru domnii ziarisți, cetățeni cu hârtiile în regulă în România Mare.

Nici pe departe nu se poate compara simpatia ce au cheltuit de dragul lui Goldstein, cu purtarea de acum. Pînă la un punct, firește, lucrurile sunt explicabile, fiindcă Max eră apărat în puterea unor organice înrudiri de suflet și de sînge, cîtă vreme părintele Moța dela Orăștie sau ceilalți părinți ai

studenților n'avuseră norocul să cunoască decît din auzite Polonia. Iată de ce, o rigiditate absolută a prezidat tonul «presei independente» din Capitală. Nici o atmosferă de înțelegere nu s'a creat în jurul tinerilor acuzați dela Văcărești, nici o circumstanță atenuantă n'a fost scoasă la iveală. Vechile slăbiciuni «democratice» s'au coborît de astădată la fund, iar teoriile umanitariste au dispărut cu totul de pe arenă. Debaterea însăși a procesului a fost relatată cu o nemaipomenită economie de cuvinte de către acești inepuisabili flecari cari sunt gata oricînd să brodeze minciuni fantastice ca să-și umple coloanele. Cît despre comentarea sentinței de achitare, a fost pur și simplu piramidală. Negustorii de opinie publică, în loc să manifesteze o bucurie curată cînd mai mulți t'neri intelectuali au lăsat în urmă închisoarea și s'au întors pe băncile universitare, ei s'au înbufnat cu toții și din bun senin s'au constituit în serioși paznici ai ordinii sociale. Liber-cugetătorii redactori, a căror minte și-a făcut o specială gimnastică pentru interpretarea crimei, micii șloimzoni cari forfotesc împrejur, căptușiți cu dispoziții atavice pentru toată eflorescența păcatului dela escrocherie în sus, au devenit dintr'odată burghezi gravi și gînditori, preocupați de liniștea dcaproapelui și de alte bunătați bătrînești. Ba mai mult, sbuciumații cavaleri, înamorați de toate revoluțiile de pe glob, s'au transformat ca prin minune în veritabili reacționari și scrupulele lor de legalitate au mers pînă la detestarea Curților cu jurați și pînă la glorificarea tribunalelor, ca singure foruri de drept, menite să judece într'o astfel de materie...

Vedeți ce admirabilă evoluție spre dreapta la acești foști revoltați, domesticiiți de împrejurări! Încă două procese la fel și monitoarele lor sunt gata să proslăvească în ditirambi patetici starea de asediu cu toate rigorile ei...

Ar fi să prezentăm și noi îngrijitoare fenomene de mimetism politic, dacă n'am înregistră cele petrecute și nu le-am privi cu obișnuita sinceritate care călăuzește orice cuget onest.

Fără a examina în detaliu firele procesului, descoperirile făcute și ipotezele mai mult sau mai puțin întemeiate, judecând numai substratul sufletească al întregii chestiuni, ne dăm seama imediat că nu e un fenomen neglijabil, care trece fără să lase urme, ca orice întâmplare curentă. Cei câțiva studenți, oricât de criticabili în planurile lor tinerești, s'au dovedit inspirați de-o ideologie comună, pentru care erau gata să se jertfească. Gestul lor nesocotit și exaltat avea la bază nu o pornire criminală, ci un gând de apărare a neamului. Ei puteau fi profund greșiți în măsurile lor, cu toate acestea nu reprezentau o psihologie de răufăcători. Ce e mai interesant, însă, băieții dela Văcărești erau într'o strânsă legătură de credință cu zeci de mii de colegi de-ai lor, cari la toate Universitățile înfățișează întreaga noastră pătură intelectuală de mâine, cu puternice ramificații sufletești pe suprafața țării. Aceste zeci de mii și-au manifestat sgomotos solidaritatea lor cu inculpații, pe care-i socoteau expresia unei simțiri unanime. Adăugați la avalanșa considerabilă, faptul că o întreagă pleiadă de fruntași ai legilor s'a grăbit să ia apărarea celor de pe banca acuzaților. Procesul s'a judecat într'o radiațiune de caldă simpatie a celor prezenți, pledoariile au mișcat asistența până la lacrimi, iar jurații în unanimitate au adus verdict de achitare. Când s'a aflat sentința, dela un capăt al țării la altul, o vie mulțumire a înseninat frunțile și în multe părți s'au produs manifestații de aprobare.

Adevărul e deci că nu ne găsim în fața unui fenomen izolat de înfierbîntare a câtorva singurateci, ci în plin curent de mulțime care angajază conștiința publică.

Rețetele cari s'au aplicat pînă astăzi în constatarea acestei stări sufletești au fost adorabile în simplismul lor. Politicianismul, alegând ca de obicei soluția cea mai comodă, a făcut politică de struț, închizînd ochii și declarînd că nu se petrece nimic; gazetele meschine și interesate au turnat ulei pe foc, spunînd că toată volbura e opera unor huligani nebuni, iar guvernării, categorici în logica lor sumară, au declarat

starea de asediu și sunt perfect convinși că sub't baionete pa-
timile se retrag și adorm iarăș în alvia lor.

Toate cîte le vedem sunt remedii de-o clipă, banale și inutile.

Realitatea e că, o stare bolnavă mișcă sufletele împrejurul nostru într-o protestare necontenită. Nici douăzeci de mii de studenți n'au înebunit, cum vrea să ne facă să credem virtuosul luptător Albert Honigmann, nici jurații dela București nu vi-sează pogromuri. Sbuciumul de subt ochii noștri e mult mai amplu mult mai adânc. Poporul românesc întreg, în prima lui perioadă de după unire, își afirmă nemulțumirea pentru năvala străină, care l-a copleșit, pentru exploatarea frivolă a energiilor lui cheltuite pe seama altora și pentru spiritul distructiv, propagat în rîndurile noastre ca o răsplată a atîtor binefaceri. Nu e o pornire de xenofobie, cum am mai spus-o și în alte rînduri, ci afirmarea unei lozinci naționale, tendința foarte normală de a reintegră un neam în toate drepturile lui firești. Paralel cu această sbucnire a demnității strivite iese la iveală și scîrba de toate infuzoriile politice, care patronează cu rostul lor ravagiile celui mai rușinos materialism repezit pe spinarea țării...

Astfel fiind împrejurările, ele nu se remediază nici cu strîm-bături la gazetă nici cu așa zise măsuri excepționale. O trans-formare radicală de concepție a societății noastre, în sensul unei renașteri naționale, se impune cu toate consecințele. Alături cu acest nou botez moral, care e chemat să purifice rîndurile noastre, atașarea sinceră a tuturor cetățenilor de origine străină la ideia de stat român e singura soluție sal-vatoare. Și una și alta nu se pot închipui decît prin elimi-narea aventurierilor, cari au umplut arena, prin înlăturarea reclamagiilor și mai ales prin așezarea spiritului public pe te-meiturile solide ale mentalității noastre de baștină, cu rădăcini puternice în moștenirea noastră sufletească de demult. Cine nu înțelege aceste adevăruri elementare, va fi dat la o parte de valul triumfător.

* * *

O singură notă caracteristică, remarcata în atitudinea tinerilor acuzați : e crezul lor de iluminăți, mărturisit întreg în fața judecătorilor. Ne-a fost dat să vedem proiectându-se sentimentul de jertfă în ochii limpezi ai unor băiețandri, care au preferat să-și exagereze greșelile decît să ceară milostenie.

Observator cinstit al întimplărilor din jurul meu, însemnă aici pentru toată lumea această conduită și-mi zic că o mișcare care a putut să deie astfel de momente de abnegație nu e de disprețuit, fiindcă ne vom mai întîlni cu ea.

Și mai este încă ceva : se anunță problemele de conștiință în societatea noastră, domnilor, se complică lucrurile...

O mare rușine.

Cine nu știe că în timpul din urmă la Universitățile din străinătate, la Paris mai ales, crește neconținut numărul acelor studenți cari, în afară de pașaport, n'au dus cu ei nimic din țara românească? Străini de origine și dușmani prin sentimente, de fel din Basarabia, Bucovina sau nordul Ardealului, cînd nu sunt pur și simplu oploșiți aici de peste hotare, fără să se fi împărțășit cit de puțin de cultura mediului unde se întorc, acești nomazi intelectuali sunt de obicei cei mai fervenți propagandiști ai legendelor stupide răspindite în Occident pe spinarea noastră. Ei apar în Cartierul Latin ca o castă separată, izolată ermetic de ceata rominilor de pur sînge. Mi se spune că unii sunt aderenții regimului țarist, alții debitează teorii bolșevice și cer plebiscit peste Prut, sau, încununați cu aureolă de martiri, plîng la gazetă suferințele lui Israel în România barbară. Cu toții, firește, primesc schimbul de valută în contul țării, pentru ca reveniți odată aici să sporească suma elementelor incerte și să tragă cu ochiul peste graniță la toate curentele subversive.

Știam acest lucru și-l invocam în memorie de cite ori povestea faimosului antisemitism românesc o vedeam scoțînd capul sau într'o gazetă din New-York, sau în vreo protestare lansată pe malul Senei de către «Liga drepturilor omu-

lui». Ca și alții, mă gândeam și eu cu o reală groază: ce mare binefacere va cădea pe biata țară atunci, când pomeniții stipendiați ai valutei se vor așeza la punctul lor de observație printre noi, ca să-și puie în practică principiile... Trimiterea studenților noștri în străinătate, îmi ziceam, e o importantă problemă de stat, care trebuie urmărită cu un mare simț de răspundere, fiindcă pe urma contactului cu civilizațiile din Apus se va resimți toată opera consolidării de acasă. Cîte indicații esențiale nu răscolește din primul moment această chestiune păraginită ca atâtea altele! În trecut, de pildă, mă purtă mintea la categorica rectificare sufletească a provinciilor alipite, după două generații de studenți, pe care Parisul ni i ar retrimite inoculați cu sfînta otravă a latinității.

Ei bine, mi se curmă aceste preocupări acum, când simt o palmă sdravănă, pe care-o primim în plin obraz, ca să ne desmetlicim deabinelea. Ca toate rușinile mari, nici batjocura noastră nu are nevoie de spec'ale adjective ca să fie înțeleasă. S'o spunem deci pe îndelete. Ascultați...

Se cunosc bunele sentimente de ocrotire cu cari toate guvernele franceze, dela unire îcoace, ne-au dat mîiță de ajutor, ca să nivelăm asperitățile întimpinate în lupta de întărire a statului ieșit din străduin'ele noastre comune. R'zboiul a adus la Paris lămuriri definitive asupra rostului României. S'a înțeles că aici e avangarda patrimoniului latin, că prin toate instinctele ereditare aparținem aceleeaș familii și că ee'le două principate unite consecvent și programatic s'au afiliat culturii franceze. pe care au propovăduit-o la Dunăre întreg veacul al nouăsprezecelea cu un rezultat necunoscut încă în alt colț de omenire. Subt acest raport al unei concepții de rasă deci, unitatea noastră națională n'a fost numai un act de dreptate în istoria unui neam, ci un cîștig direct pe care îl înregistrează latinitatea. Constienți de acest adevăr, din care decurg importante consecințe de ordin diferit, conducătorii politici ai Franței depe vremea congresului de pace s'au gândit să asigure continuitatea unui proces istoric și-au

trimis, se știe, misiuni culturale, care deatunci lucrează la noi urmărind paralel cu organele de stat înlăturarea moștenirilor sufletești inoportune și latinizarea solului. Un număr însemnat de profesori de liceu și de universitate desfășoară aici o acțiune lăudabilă cu succese îmbucurătoare. Guvernele franceze însă nu s'au oprit la drumul jumătate în tendința lor de înfrățire intelectuală. Deodată cu energia cheltuită la noi au crezut că trebuie să atragă și la institutele lor de învățămînt generația care se crește astăzi, pentru a o familiariza cu toate preceptele necesare. Cu acest gînd onest s'au făcut importante înlesniri materiale studenților noștri la Paris. În anii din urmă, guvernul francez a crezut că trebuie să meargă și mai departe în solitudinea lui amicală: *a destinat 700 de mil de franci anual din bugetul Franței cu scopul de a se acordă, ca ajutor, studenților romîni la Universitățile franceze.*

Cine este omul care să nu aprecieze acest nobil gest într'o vreme când greutățile financiare ale aliatei noastre sunt îndeobște cunoscute? Cine nu-și dă seama de urmările binecuvîntate ale unei asemenea acțiuni dela popor la popor? Lucrul e limpede și toată lumea îl aplaudă la noi. Ce s'a întâmplat însă? Acum vine rușinea care ne acopere de rîdicol. Am primit lista studenților beneficiari ai dărnicii protectoare, care angajează recunoștința și onoarea țării, și-am constatat că abia *treizeci de procente sunt romîni...* Publicăm acest pomelnic în întregime așa cum ni s'a trimis dela Paris. Cetiți-l vă rog, și faceți fiecare o judecată individuală. N'aveți nevoie nici de acte de identitate, nici de certificate de botez. Simpla înșiruire a numelui lămurește totul. Urechea vă desvelește misterul: Sunt în absoluta lor majoritate evrei, cei mai mulți d'n casta cetățenilor neofiți, cari au exact atîta legătură de sufiet cu țărîna Basarabilor cît aveți d-voastra cu apa Iordanului din Testamentul vechiu.

O mulțime de întrebări dau năvală pe urma acestei extraordinare nesocotiri a celei mai elementare demnități naționale

Mai întâi : Crede cineva că așa se poate realiza lozinca reciprocității culturale între Franța și România ? Prin intermediul lui Isac Friedman și Smelca Rabin se va sălășlui între Tisa și Nistru geniul lui Racine, ca să perpetueze vechea ipnoză pe care Parisul o exercită asupra latinilor dela Dunăre ? Al doilea : E echitabilă această repartizare numerică, ținând seamă de orice calcul al proporțiilor, tratat fiind oropsitul nostru popor chiar și după cea mai vitregă clauză a minorităților ? Al treilea : Poate România geloasă de tradițiile ei bune raporturi cu generoasa Franță, poate cu mili-oanele ei autohtone să admită o jignire, care e merită să producă în opinia ei publică sugestii dăunătoare și prea legitime nemulțumiri ?

Întrebările se înmulțesc cu cât judecăm problema mai deaproape și rostul lor taie tot mai adînc. Suntem convinși că pentru denaturarea intențiilor inițiale nu poartă vina cercurile diriguitoare dela Paris, a căror prietenie ne-a fost probată în zile mult mai grele și a fost pecetluită cu sînge pe cîmpiile de luptă din Moldova. E la mijloc, de sigur, una din acele fantastice învirteli, cu care noi ne-am obișnuit aici acasă de cîte ori vine vorba de revărsarea bunătăților.... Ni s'au dat chiar oarecari detalii, ni s'a indicat și promotorul acestei liste talmudice în persoana unui domn profesor dela Sorbona, francez naturalizat, pe care protecțiunea și intervența d-lui N. Iorga l-ar fi avansat arbitru al doleanțelor romînești la Universitatea din Paris. Nu importă culisele care vor ieși la iveală în curînd. Vina de căpetenie e însă a guvernului nostru, care din primul moment aveă datoria să ia în mînă rezolvirea problemei, sau să întreprindă la timp pașii trebuincioși, ca să ne scape de-o pacoste rușinoasă.

În orice caz, conștiința publică din toate unghiurile Romîniei unite tresare în fața acestui act de impietate. Dacă actuala tresărire spontană merită gravul epitet de antisemitism, atunci, fiți pe pace, suntem antisemiți cu toții, fiindcă nu consimțim odată cu capul să ne căutăm strămoșii în stepele

ucraine. Suntem și rămânem ce-am fost: Români admiratori ai Franței! Această calitate atavică ne-o păstrăm chiar și fără bursă la Universitate, chiar și dacă aceste sute de mii de franci nu mai poartă eticheta noastră și se trimit coloniei franceze din Madagascar sau se construiește cu ei un blockhaus împotriva lui Abd El Krim...

În toate împrejurările latinitatea e mai în câștig, obrazul nostru mai curat, și mulțumirea mai mare decât astăzi...

— — —

Violență și retorsiune.

Sunt anumite noțiuni de limpezit în vălmășagul actual al frământărilor noastre, când numai o desăvârșită claritate de judecată ne poate arăta drumul cel drept în materie de credință...

Ziarele străine dela București fac un mare caz din pățania d-lui Costa-Foru la gara din Cluj, unde, se știe, șeful umanitarist al «Ligei drepturilor omului» a avut o neplăcută intilnire cu studenții. Induioșatele gazete se retranșează din nou după principiile cunoscute ale civilizației din Apus și deploră înapoierea unui popor, la care îndrăzneala de opinie trebuie răscumpărată cu astfel de desagrame. Cu acest prilej, d-nii Braunștein și Honigmann, iluștri publiciști romîni, apar iarăș îngrijați asupra calităților noastre de rasă. Și *Lupta și Adevărul* sunt de acord că d. Costa-Foru e o victimă a libertății de gîndire și că prin violență nu se pot suprima concepțiile unui om, care e un fel de reprezentant al ideilor înaintate în mijlocul unei societăți de primitivi.

Cu alte cuvinte, lucrurile s'au complicat de tot la noi în timpul din urmă: *avem două soiuri de oameni în țară*. Deoparte sunt cerebralii, de alta masa inertă a nepricepuților. Deoparte ni se înfățișează promotorii evoluției universale, de alta figuranții stagnării culturale a țăranilor dela Dunăre. O

mare luptă s'ar da aici între cele două tabere. Din această încrucișare de forțe, negustorii presei internaționale ar fi să apară ca șampionii lu ninii, iar exponentii curentului tradițional ca niște sălbatici pentru care supremul argument e pumnul. E o bătălie deci, — zic cavalerii Occidentului — între intelectualitate și violență, din care mai curînd sau mai tîrziu prerogativele minții vor ieși triumfătoare...

Iată erezia ce trebuie lămurită din primul moment, pornind tocmai dela experiența banalului publicist, d. Costa-Foru. D-sa, ca și mulți alții, nu are nimic aface cu nici o fărîmătură de progres manifestată pe solul nostru. Nici pregătirea, nici talentul nu-l califică să ceară cuvînt în scrisul românesc. Ca factură intelectuală e inexistent, ca talent n'a numărat niciodată. Singura notă distinctivă prin care a ieșit la suprafață e *nesocotirea intereselor naționale*. Intrepidul colaborator al *Adevărului*, în această privință, trebuie s'o recunoaștem, s'a lansat cu un brio neobișnuit. La toate ocaziile, articolele mălăiețe ce-a semnat, sunt tot atîtea certificate de ostilitate deschisă. Nu știu prin ce influențe de doctrină sau complicații atavice, bătrînul consumator de cerneală s'a transformat în patronul tuturor acțiunilor subversive de aici. Dela Moscova, Paris sau Budapesta, de oriunde veneau fermentele disolvante, dinsul le-a încurajat. Mai mult; a devenit un ambasador al tendintelor centrifuge. În acest ipostaz, d-sa n'a procedat nici cu blîndeța apostolului, nici măcar cu chibzuința propagandistului inteligent. A fost pur și simplu agent provocator. Violența de care se plînge i-a fost singurul mijloc de exteriorizare, fiindcă, în toate împrejurările, împotrivindu-se sentimentului public, a forțat nota și s'a pus deacurmezișul opiniei curente din țara.

Iată chestiunea care trebuie fixată: *violența a fost de partea d-sale*. Lucrul e evident și nu suferă nici o îndoială. Nu numai rolul personal al numitului domn, ci atitudinea programatică a tu'uror gazetelor, care-l susțin, e o violențare permanentă a sufletului nostru

E adevărat că în România se găsesc astăzi două tabere militante puse față în față. În ultimii ani o prăpastie s'a deschis între ele. Romînismul integral, cu toate impulsurile unei istorii milenare, e pe o baricadă și pe alta sunt cetățenii proaspeți ai tratatului de pace, veseli profitori ai războiului. Două concepții de viață deosebite s'au angajat la luptă. Vorbește pămîntul cu firul de praaf adus de vînturi. Reconcilierea devine tot mai grea, suntem de acord. Realitatea însă e că, în această ciocnire ofensiva a pornit dela cei puțini. Ei, romînii, cu hîrțile semnate de noua orînduire, complect străini de logica singelui, au deslănțuit atacul. Impetuoși și intoleranți la toate ocaziile, obraznici adesea, disprețuind psihologia mediului, ne-au pîlmuit amîndoi obraji. D. Costa-Foru, fără nici o sfială, s'a atașat acestei stupide revoluții întempestive. Alături cu Honigmanii de toate categoriile, s'a afiliat valului de străinism abătut în casa noastră. A săvîrșit acest atentat gîndit și metodic, cu socoteală și premeditare. A aruncat deci principiul violenței în cumpănă, fără să ție seamă de instinctele de viață ale unui popor care-și merg înainte drumul lor suveran.

Ca o consecință a acestei tentative am avut răspunsul: *violența a trezit retorsiune*. Că această retorsiune e mai mult sau mai puțin drastică, problema e puțin interesantă. Cine să mai drămuiasca explozia de protestare a mulțimii și sa examineze împrejurarea dacă erau mai indicate trei rezoluții decît două palme? Din momentul ce s'a pornit războiul, mijloacele pentru smulgerea biruinței cad pe al doilea plan.

Iată deci situația: *violența e cauza, retorsiunea efectul; violența e criminală, retorsiunea explicabilă.*

Ce se va întîmpla de-acîi înainte, se va vedeă. Un lucru însă e cert, romînismul e în plină mobilizare și la el acasă își va impune izbînda, indiferent că ea se va realiză printr'o revărsare de argumente teoretice sau printr'o pîdure de palme.

Luați aminte !.

Studentul Corneliu Codreanu, care a omorît pe prefectul de poliție din Iași, Constantin Manciu, a fost achitat zilele acestea de către Curtea cu jurați din Turnu-Severin.

Iată faptul, peste care o conștiință onestă de om angajat să judece fenomenele sufletești ale societății din jurul lui, nu poate trece la ordinea zilei. O vor face ca de obicei atîția politicieni elastici, înfășurați în înțeleaptă prudență și gata să-și inghită părerea ori când li se cere un cuvînt răspicat. O vor face probabil și foștii apostoli preschimbați în blinde animale domestice. Cît despre gazetele, care se strigă pe calea Victoriei, aceste admirabile organe ale opiniei publice rominești din zilele noastre, vor avea un rol foarte sumar în examinarea chestiunii. Prea puține vor lansa desigur considerațiile pripite ale unui nationalism de circumstanță, altele vor invoca în mod dogmatic liniștea și ordinea publică, pentru ca după paravanul lor să poată rumegă în tihnă și mai departe. Cea mai mare parte însă a condottierilor de cerneală, a căror legătură cu țara trebuie căutată în regiunea stomacului, va avea subite tresăriri de severă legalitate în fața sentinței dela Severin. Honigmannii și Blumenbergii, pentru cari apologia crimei e un vechiu impuls profesional, apologeții lui Goldștein, înduioșați de greva foamei în ma-

terie de agitație internațională, sunt convins că vor lua de astă dată aere profesoriale, și copleșiți de o gravă cuminenție burgheză, vor vorbi sau de primejdia șovinismului nostru de rasă sau de ochii străinătății.

Cunoaștem această vastă galerie de luminați ai nației.

În cap cu Nicolae Iorga, monumentală incarnație a procului, care și-a mâncat tablele legii, și în coadă cu te miri ce neofit sgulit după un pseudonim din *Cronica* lui Neculce, toți acești bărbați ai liniei drepte nu vor pătimi de un exces de sinceritate. Lucrul însă nu poate fi lăsat nici pe mîna lor ca să-l escamoteze, nici nu poate fi trecut cu vederea. Oricine își dă seama că aici nu e vorba de o simplă manifestare judiciară care s'a brodat pe o întâmplare de ordin individual.

Procesul tînărului student în realitate nu e al lui. El nu s'a început acum, și din nenorocire nu se sfîrșește aici. E un proces colectiv cu mii de tentacule morale, înfipte în crezul mulțimilor. Mișcarea studențească, cum s'a mai spus des în *Țara Noastră*, e o izbucnire de protestare a instinctului național la noi, un strigăt de afirmare a adevărurilor organice ale unui neam, nesocotite de inconștienți sau batjocorite de elemente distructive interesate. În prima perioadă de formare a unității noastre de stat, cînd clasa conducătoare se lasă răpită adese de lozince mici și inoportune, cînd darîmarea metodică a unor intruși se reșimte la toate colțurile, prin graiul imaculat al tinerei generații de intelectuali se propagă dreptul nostru de existență. Reconstruiți tabloul la lumina unei clipe! Reamintiți-vă toată povestea! De cîțiva ani se sbuciumă tinerimea universitară, înfruntînd fulgerle de mînie ale atîtor gazetari de import! Ca în toate curentele de mase au fost și greșeli și exagerări cu care ne-am întilnit, fondul însă a apărut cinstit și purificat de aureola unui ideal. Cîți sunt cu toate aceste oameni care au căutat să desprinda ideea din sbuciumul tulburatei vîltoiri, cîți s'au străduit să canalizeze spre culmile marilor noastre probleme de viață un avînt generos și o necontestată forță morală? De cîte ori

s'a încercat adîncirea acestei deslănțuirii de energie și înțelegerea ei ? Rotativele au scuipat-o în obraz, plimbînd dealungul țării, peste mormintele proaspete încă ale jertfei de ieri, un zîmbet cinic și o otravă de desagregare. Rezultatul se vede. Voința s'a întezit, nervii s'au întins și am avut ce nu ne așteptam.

Chestiunea însă prezintă o lature mult mai complexă și mai importantă. Paralel cu această volbură studențească, dincolo de miopia politicianismului de duzină și dincolo de atitudinea trivială a presei de bulevard, o rezonanță populară intensă îi prinde credințele și le duce înainte. Vedeți toate rezultatele proceselor de pînă acum, verdictul juraților de pretutindenii și ecoul tuturor achitărilor ! Ori-cît s'ar judecă de pripit și la suprafață lucrurile la noi, adevărul e evident și se impune. Realitatea e că un formidabil vifor subteran cu descărcări vulcanice bîntuie împrejurul nostru, că fierberea se întezeste și surprizele se înmulțesc. Sentința dela Severin e cel mai palpabil document, iar felul în care s'a dat și repercusiunea ei largă fixează în mintea tuturor constatarea, că nu numai tinerețelul este pus în cauză, ci întreaga societate a noastră se găsește într'o sguuitoare criză sufletească.

Acest adevăr ar trebui să-l pătrundă toți care pot influența opinia publică din țară : și băștinași și străini. Cei care se găsesc la ei acasa să îndrume în sens constructiv pulsația vie a instinctului național, iar cei oploșiți pe un pămînt binecuvîntat să și deie seama că prin provocări îndrăznețe se împinge la extrema limită bătrîneasca răbdare a unui popor.

Pe deplină conștiință, că în cazanul de dedesubt clocotesc palimii ancestrale, strîns legate de însăși ființa noastră, regretînd pe cei cazuți, dar avînd încredere în sănătatea milioaneilor, noi din colțul nostru strigăm încă odată în urechile tuturor :

Luați aminte ! ..

Presa de negustori

Presa de negustori.

In ziua cînd o seamă de oameni călăuziți de un program politic am luat hotărîrea de a ne răspîndi credințele la această revistă și a trece la răvaș rătăcirile conducătorilor așa zisului «partid național» de aici, noi prevedeam avalanșa de protestări violente ce vom întîlni în cale. Scormoneam doar un vechiu cuib de planuri și speranțe, scuturam o vastă rețea de combinații pentru ziua de mîine și mai ales pătineam pe urma noastră o largă solidaritate de interese personale. Eră firesc, deci, ca toate aceste să se înșiruie pe rînd în linie de bătaie împotriva noastră, tresărind cu ultima energie.

Prevederea nu ne-a înșelat. Organele adversarilor noștri, unele în plină erupțiune ca «*Gazeta*» dela Brașov, altele încă într'o elaborare lentă ca «*Patria*» dela Cluj, — fiecare urmînd temperamentul patronului, — ne incolțesc din toate părțile. S'a inaugurat o perioadă de polemici acerbe, se vor spune adevăruri crude din amîndouă taberele, se vor arunca judecăți în cumpăna opiniei publice. Va fi o interesantă încrucișare de pareri potrivnice, luptă cu un cuvînt, pe urma căreia lumea va primi o serie de lămuriri și la urma urmei, ca în toate bătăliile, unul va ieși biruitor, celălalt învins.

Foarte bine.

Am înțeles dela început aceste adevăruri normale, ne-am făcut seama cu ele și mi se pare le-am chiar prevestit din primul moment al apariției noastre. Ce se întâmplă însă ? Revista «*Țara Noastră*» și conducătorii ei trebuie să înregistreze de pe acum dușmăniile îndrăznețe într-o parte a presei dela București. Atacuri de flanc, insinuări perfide apar aproape zilnic la adresa noastră în coloanele unor gazete din Capitală. Cititorii de aici stau oarecum nelămuriți în fața acestor atitudini ostile. Ei nu înțeleg de unde vine supărarea și ponosul. De aceea foarte des ni se întâmplă că prieteni de-ai noștri, cîte un venerabil preot de pildă, din cutare sat de pe câmpia Mureșului, ne întreabă cu multa nedumerire, dacă am citit «*Dimineața*», «*Adevărul*» sau «*Lupta*», unde suntem tratați cu foarte multă necuviință, în vreme ce oamenii d-lor Vaida — Maniu apar consecvent ca o luminoasă galerie de bărbați providențiali ?... Și tot așa înainte, întrebările ni se pun destul de des cerîndu-ne oarecari explicații ...

Trebuie să mărturisim dela început că nu vedem tocmai limpede în tainele de laborator ale presei ilustrate de numele ziare, care sunt și rămîn o pagină tenebroasă a publicisticii românești. Ce-or fi avînd oare de împărțit cu Ardealul domnii *I. Rosenthal*, *C. Graur* (Brauer), *E. Fagure* și *A. Honigmann*, cunoscuții proprietari, directori și redactori, de la «*Adevărul*», «*Dimineața*» și «*Lupta*» ? De unde această strașnică impetuozitate cu care se reped ei asupra stărilor de aici, de unde își iau entuziasmul și supărarea, de unde revolta și veninul care se toarnă zilnic la tiparul lor pe socoteala acestui colț de țară ? Să fie oare în dosul perpetuului lor sbucium anume frămîntări oarecum subiective, cum am zice motive ascunse de ordin sentimental ? Nu cumva apără dînșii un patrimoniu sufletesc de veche moștenire, fiind la mijloc legături și înrudiri necunoscute nouă ? Nu putem afirmă nimic pozitiv, fiindcă bănuelile noastre că d-nul Iacob Rosenthal ar fi moț de origine din munții Abrudului și d-nul Albert Honigmann s'ar trage din strămoși oieri dela Poiana-

Sibiului, nu s'au confirmat încă... Atunci, de ce acest amestec cu vreme și fără vreme în cele mai delicate chestiuni locale de aici, în treburile noastre de familie din Ardeal? De ce amorul nesăbuit pentru cei «o sută» din partidul d-lui Vaida, de ce luxul cu care etalează toate «pertractările» lor, de ce lecțiile de virtuți cetățenești pe seama lui Octavian Goga și canonizarea între sfinți a d-lui Iuliu Maniu?...

Iată un lung șir de întrebări la care greu am putea da vreun răspuns. Realitatea însă este că ne găsim în fața unei tovărășii de arme, ofensive și defensive. Recunoaștem că ne vine greu să cercetăm cum s'a născut și în ce apă s'a botezat această admirabilă solidaritate de principii, pe urma careia un fanatism intolerant s'a sălășluit în sufletul d-lui Iacob Rosenthal împotriva noastră, în vreme ce d-nul Honigmann Albert ne amenință zilnic cu «pactul» dela Alba-Iulia.

Nu cercetăm nimic. fiindcă refuzăm dela început protecția acestei «prese» și-o dăruim întregă adversarilor noștri.

Obișnuiți o viață întregă să ne încălzim sufletul la razele unui ideal, oricât de mult am fi hotărâți să înfruntăm valurile vieții, atmosfera de cinism ne repugnă și negustoria de vorbe ne scîrbește. Scrisul și-a avut pentru noi totdeauna sfințenia lui și cultul cuvîntului nu ne-a părăsit niciojată, impunîndu-ne un pronunțat scrupul estetic și anume severități de ordin moral. De aceea și în materie de gazetărie am dus cu noi aceste exigențe. Am văzut totdeauna în presă un mijloc de propagandă pentru un crez, o tribună de unde se răspîndesc programe de luptă, un amvon, dacă vreți, dela care se rostesc cu un anumit ritual quasi-solemn judecății pentru binele mulțimii. În fața noastră, venind vorba de gazetărie romînească, au planat în continuu figurile marilor chinuiți: un George Barițiu, semănător de credințe politice și apărător de neam; un Eminescu, gazetar și el al marilor adevăruri naționale; un C. A. Rosetti, răspînditor de teorii generoase, sau, ca să ne oprim la trecutul apropiat, un Ilarie Chendi, reprezentantul vioi al criticismului de fiecare clipă

la gazetele din Ardeal. Subt această îndrumare programatică s'a muiat și condeiuul nostru în frământările cotidiene și cei mai mulți am fost muncitori în presă. Ziarele din Ardeal, care pînă în zilele din urmă au păstrat o gravă seriozitate de templu, fiind cele mai temute cetățui ale apărării naționale și organele oneste din România de ieri, au adăpostit adese scrisul nostru în slujba ideii.

Firește, vechile indeletniciri ne-au rămas intacte și cu ele ni s'a păstrat arsenalul de credință de ieri. Presa ni se pare, cu deosebire astăzi, în vederea consolidării unui patrimoniu răscumpărat cu sînge, o tribună de îndrumare publică. De aceea un ziar credem că are dreptul la viață din momentul ce o personalitate de seamă care-l diriguește reprezintă pe seama publicului cititor o dublă garanție de ordin *intelectual și moral*. Oricît s'ar părea de rigide în dogmatismul lor aceste rînduri, ele spun adevărul întreg. Gîndiți-vă la ce s'a întîmplat ieri, la orgiile banilor nemțești în presa dela București, din care jumătate cel puțin s'a gasit însemnată în dosarul lui Ghünther, reamintiți-vă infamiile tiparului asvirite în tranșeele noastre depe Siret, deodată cu bombele asfixiante ale lui Mackensen și atunci veți fi de acord cu noi, cînd cerem certificat de inteligență și o serioasă garanție morală conducătorului de ziar, chemat în complicatele împrejurări actuale să fie un punct de sprijin al ideii de Stat român.

Ei bine, cititori din «fostul Ardeal» și din toată țara, binevoiți a vă oprî două secunde și a cercetă în lumina acestor considerații numitele gazete, cîntăriți personalitățile dela conducere și trageți-vă seama: este sau nu Iacob Rosenthal continuatorul lui George Barițiu și este sau nu Albert Honigmann contravaloarea lui C. A. Rosetti? Au venit pe lume oare acești domni ca să se împiedice de credințe și idei, dincolo de raza unor largi aptitudini speculative? Cu dinșii și alți semeni s'a creat la noi presa de negustori, această serie de asociațiuni de exploatare, care mai ușor s'ar putea indeletnici cu întreprinderi de lemne sau petrol, nefiind aici vorba decît

de o cît mai fantastica realizare de beneficii materiale Acești potentai ai banului, înfipti pînă subțiori în subteranele finanței internaționale, își desfac marfa zilnică în numele «democrației», îi apucă frigurile de dragul «hotărîrilor dela Albalulia», și îmbinînd naivitatea deaproapelui cu valorizarea muncii anonime a atîtor nenorociți mucenici obscuri ai tiparului își duc viața copleșiți de toate plăcerile unui rafinat hedonism oriental...

Nu! Pe noi nu ne oprește nimic să luminăm în misterele acestor tiparnițe și fără nici o teamă să spunem adevărul întreg, cită vreme vom aveà un petec de hîrtie încă în fața noastră. Din moment ce ne-am impus hotărîrea de a ne război cu anumite formațiuni politice, luînd deci în cercetare critică actele guvernului liberal, sau deplorînd atitudinile d-lui Iuliu Maniu, nu înțelegem de ce am păstră menajamente speciale pentru presa de negustori care au trivializat o instituție onorabilă și au acoperit de banalitate rostul cuvîntului tipărit în țara romînească.

Încă două vorbe și pentru un moment am isprăvit. Să nu ni se arunce acuzațiunea de *antisemitism* pe urma acestor constatări, fiindcă este idioată. Nu am profesat niciodată această stupidă intoleranță, avem pentru activitatea intelectuală a lui Ronetti-Roman o reală venerație, în inima noastră a trezit un ecou de sinceră compătimire stingerea bietului Steuermann dela Iași și nu ne vom permite niciodată să confundăm profilul de fin analist al ziaristului H. Streitmann, cu vreunul din amnestiații dela «Adevărul»...

Și acum ar mai fi o singură îngrijorare : ce ne facem cu... popularitatea noastră de oameni politici, după ce, chipurile, ne-am pus rău cu «presa» într'un mod iremediabil pe urma acestor rînduri de limpede și netăgăduită sinceritate? *Eo ipso*, o respingem cum s'ar spune la Blaj,— sau întrucît ea purcede dela domnul Iacob Rosenthal, vorbind oarzân romînește, o dăm dracului..

Ca la Budapesta...

Un cititor îmi trimite un număr de gazetă dela București apărut în ziua înmormintării eroului necunoscut, în care o șarje trivială banalizează sărbătoarea noastră națională. E vorba de o caricatură în care se face de ris repaosul de două minute pentru amintirea mortului. Antreprenorii de opinie publică din redacția în chestiune, romini prin excelență, firește, și ca spirit și ca sentiment, n'au nimic mai bun de plasat cu această ocazie decît mutra unui cetățean, tulburat peste măsură că din pricina celor două minute omagiale bărbierul nu-i poate scoate mai de grabă măseaua... Cum vedeți, nu e numai o ironie de esență superioară, dar mai e și un gest perfect cuviincios: honigmanul dă cu tifla sicriului care trece ca un simbol al sîngelui vărsat pentru întregirea hotarelor...

Cititorul nostru e revoltat de stupida impietate.

În scrisoarea lungă pe care ne-o trimite, din colțul lui de onest provincial, o mulțime de întrebări îl năvălesc și nu-i mai dau pace. El se gîndește, de pildă, cum într'o țară conștientă de demnitatea ei, societatea ar fi știut să reacționeze împotriva unei asemeni obrăznicii. Ducînd mai departe firul, scîrbitul comentator ardelean își arată multele lui nedumeriri. El nu înțelege, de ce cele mai multe gazete din București,

care-i cad în mină, propagă destrămarea sufletească cu scri-sul lor, de ce într'o vreme când fiecare cuvânt tipărit ar tre-bui să fie un îndemn și o încurajare, un criticism acru și o batjocură perfidă se lansează din coloanele vorbărețe. Tonul, concepția, limba acestor exhibiții îi fac o ciudată impresie și mai ales cinismul impertinent care se afișează în fața celor mai emoționante clipe ale vieții noastre îl pune pe gânduri. Nelămurit, cititorul nostru ar dori o explicație pentru această particulară înfățișare a «presei românești», fiindcă, — spune dînsul, — așa cum se prezintă spiritul ei, are o primejdioasă inrudire cu gazetele care veneau înainte de războiu din capi-tala Ungariei; «*e ca la Budapesta*» . . .

Sărman întîrziat din înfundatura unui sat depe valea Mu-reșului, de unde să încep eu să-ți arăt în două vorbe realita-tea crudă?

Crescut în tradiția gazetăriei lui Gheorghe Barițiu, care cu apostolatul ei sguiduie sufletele, înțeleg prea bine că nu-ți găsești nici o potriveală cu ziarele confecționate astăzi la București și că cercetînd conștiința ta nu te surprinzi în nici o apropiere de proza lor cotidiană. Ai dreptate să stai dez-zarmat și năuc în fața lor. În vremea când istoria își țese subt ochii noștri paginile pline de mister, îndrumătorii de opinie publică la noi n'au nici în clin, nici în mîneacă cu sbuciumul creator al neamului. O penibilă bifurcație de credințe se ob-servă pe toată linia. Sunt două lumi cu totul deosebite: lumea noastră românească cu frămîntarea ei mută și ziarele care se strigă zilnic pe calea Victoriei. Intre aceste două suflete pră-pastia se cascadează tot mai mult. Individul care s'a strîmbat în fața convoiului mortuar, să nu crezi că e singur. E o școală întregă aici, un cor nesfîrșit de detractori care dimineața și seara trag de mîneacă pe trecători și asurzesc piața cu sgo-motul lor. Ei se strîmbă cu toții, ei își întind în nenumărate colțuri de gazete rețeaua colorată de minciuni și calomniile. Toate altarele noastre din bătrîni se stropesc cu noroi de acești neofiți ai condeielui, arendași cu ziua ai slovei românești.

Există oare din partea lor un gest de apărare a trimopaniului răscumpărat cu atâtea jertfe ? Există o operă de armonizare între provinciile care s'au unit, o netezire a asperităților și o pornire blîndă spre strîngerea laolaltă a tuturor energiilor noastre ? Există o propagandă a dreptului nostru, o luminare chibzuită a masselor și o respingere dîrză a tuturor atacurilor ce vin din tabăra dușmană ? Nimic din toate aceste. Cele mai multe din ziarele care ne năpădesc țara, propovăduiesc dezagregarea și în setea de scandal care le diriguiește nu fac decît să semene desbinare și amărăciune. Politica lor programatică e sguduirea tuturor temeiurilor de liniște în viața noastră de Stat. Negațiunea distructivă se lăfăiește alături de ponegrirea continuă a tot ce ne poate fi scump și sfînt. Pe lângă spiritul fragmentar al nepriceperii și ignoranței un sarcasm mușcător își varsă balele otrăvite pretuindeni. Acum, în prima perioadă a consolidării noastre, cînd se mdelează gîndul românesc, tiparele zilnice sunt supremul obstacol al unei fericite coeziuni. La toate se adaugă demonetizarea scrisului însuși, prelingerea miazmelor din gazetărie în literatură și deformarea năzuințelor artistice de către condeiele care scriu cu scuipat, în loc să scrie cu sînge . . .

Despre aceste și multe altele va trebui în curînd să primească conștiința publică lămuriri amănunțite, ca să fie pusă în gardă în fața primejdiilor care ne așteaptă. O nemiloasă analiză vom începe deci, luminînd cu precizie în laboratoarele ostile țării. Atunci, făcînd un apel la tot ce-a mai rămas minte limpede la noi, se va vedea deodată cu acțiunea dizolvantă a unor ființe parazitare, și puterea de protestare de care mai e capab'la demnitatea jignită a unui popor.

Deocamdată o mică explicație în treacăt pe seama cărturarului dezolat de aspectul straniu al acestei «prese românești». Ea e simplă și categorică : numita presă nu e *romînească* de loc. Mai mult. Instinctul sănătos al celui care ne chestionează, sesizează cu multă finețe starea

adevărată a lucrurilor, cînd ne dă să înțelegem că din-sul cunoaște din ziarele dela Budapesta nota stridentă care ne isbește astăzi din ce apare la București. E o superioară intuiție în această constatare. S'ar putea scrie volume întregi pentru limpezirea tristului adevăr paradoxal. Realitatea este însă că presa budapestană din ultimele decenii își pierduse definitiv caracterul național, căzînd pe mîinile unor intruși care i-au împrumutat în întregime stigmatul lor. Ei bine, procesul similar a început acum la noi cu aceleași fenomene și consecințe, pe care vom avea prilejul să le examinăm în detaliu. Aceeaș familie de spirite, sau verii și cumnații termitelor din capitala de pe malul Dunării, de care s'a amintit adese aici, își prelungesc raza de activitate în contul nostru.

În curînd, privind în adîncime problema, vom arăta pe larg ciudatul paralelism care se desenează între ce s'a petrecut acolo și ce s'a început la noi.

Cuvintele noastre de astăzi să nu fie socotite deci decât ca un preludiu al planului de purificare pe care-l vom executa cu o liniște imperturbabilă, convinși fiind că subt scuturătura noastră vor trozni barace multe și-o năvală de aier curat va înviora atmosfera....

Un nou tip pe orizont: Șabăs-goimul.

O amintire din copilărie.

Acum douăzeci și cinci de ani, la liceul ungiuresc din Sibiu, copiii de țărani porniți la carte o duceau greu de tot. Aciuiți prin mahalale, săraci lipiți pământului, cu merrindea lor de-acasă, abia se strecurau depe o zi pe alta. În clasa a cincea de pildă, colegii mei posteau foarte des și erau zile când o jimblă, împărțită frățeste în două, ținea loc de mîncare. În astfel de cazuri se făcea haz și se spuneau glume dela țară, a căror veselie sgomotoasă eră un fel de narcotic al foamei. Rîdea clasa întregă și chiotul prăvălit asupra noastră mătură toate mizeriile. Mi-aduc aminte însă, eră un băiat depe țara Oltului, pe care-l lăseau rece întîmplările astea. El nu se sinchiseă niciodată de noi, își vedeă de treabă în colțul de bancă și cînd se mișcă cu mult cumpăt aveă aiere de tihnit gospodar. Liniștea socotită cu care treceă printre rînduri făcea impresie și în fantazia noastră aprinsă, Ilie Oarță apărea tot mai misterios. Știam că e de fel din Cornățel, unde părinții lui n'au după ce beă apă, fiindcă vînd cărbuni și iască, care se plătește rău, știam că nu-i aduc mai nimic în desagi și cu toate aceste nimeni nu-l pomenise cîrînd, cîndva, cinci creițari împrumut. O prea legitimă curiozitate copilărească ne stăpînea pe toți : din ce trăiește

Ilie ? Problema agitată zilnic a devenit o obsesiune pînă cînd într'o după masă la ora de grecește complotul s'a declarat și o comisie de trei a primit însărcinarea să-l urmărească hoțește și să-i descopere taina.

N'a trecut o săptămînă și s'au lămurit lucrurile cu un tîmbălău nebun și cu sgîrciuri de rîs. Izvorul de venit al lui Ilie l-a știut toată școala. Ce se întîmplase ? Cei trei luîndu-l în urmărire într'o Simbătă seara prin mahalaua Gușteriții, au văzut cu stupeoare pe Oarță că intră ață la templul evreiesc. Minunați, s'au luat după el și pentru intîia oară în viața lor au asistat ghemuiți într'un colț la slujba din sinagogă. A fost, spuneau ei, un tablou strașnic : rabinul din fund cu cornul în frunte, înconjurat de bărbi și caftane, glasurile încrucișate sub candelabrul aprins și la o parte, în dreapta, tocmai la spatele lui Sami Șvarț curelarul, Ilie al nostru, îmbrăcat țărănește, cu amîndouă mîinile în buzunarul surtucului, uitîndu-se tihnit împrejur. Cînd s'a isprăvit rugăciunea, băieții s'au strecurat afară deodată cu lumea care ieșea și s'au tras în gîrliciul pivniței de-alături, de unde vedeau tot, să-și aștepte colegul. Ilie însă nu mai ieșea și în capul celor trei adolescenți începuseră să mijască tot felul de povești fantastice. Intr'un tîrziu, zăpăciți și tremurînd de frică, simțind că nu mai mișcă nimic împrejur, s'au hotărît să plece, cînd la o diră de lumină prin ușa întredeschisă a templului li s'a arătat o vedenie extraordinară : eră Ilie singur, mătura sinagoga și stingea luminările....

Ce să vă spun ? A fost un haz ne mai pomenit cînd am înțeles că bietul nostru tovarăș făcea pe țircovnicul la biserica lui Sami Șvarț, de unde trăgea leafa de 20 coroane pe lună și clasa întregă transformată în sinagogă de ocazie i-a improvizat o primire asurzitoare...

Tot liceul a rîs atuncea de pățania lui Ilie Oarță din Cornățele, care isbutise de mic să se degajeze de anume prejudecăți ca să-și ușureze traiul. Mai tîrziu însă, amintind-o unui confrate evreu, am înțeles că gluma noastră avea și o lature

serioasă, s'ar putea zice un rost simbolic. Ritualul mozaic, îmi spune el, nu îngăduie nici o muncă în ziua consacrată Domnului. Deaceia la toate casele de rugăciune se găsește câte un creștin care trebuie să săvîrșească meseria asta impură. Creștinul, căruia i se amuțesc scrupulele de conștiință cu o remunerație cuvenită, îndeplinește un rol util, dar firește, odios și profund detestat de evrei. El se cheamă *creștin de Sîmbătă*, sau cum s'ar zice pe limba veche hebreă: *Șabăsgoim*.

* * *

Intimplarea hazlie de acum un sfert de veac mi-au reînviat-o deunăzi doi gazetari creștini dela două ziare semite din Capitală, cari într'un avînt intempestiv de susceptibilitate târzie, s au supărat peste măsură cînd cineva le-a atras atenția că nu sunt tocmai în slujba nemijlocită a intereselor rominești.

Șabăsgoim....

Da, este un tip social nou care s'a multiplicat aici subt povara împrejurărilor și se ivește pe orizont din toate colțurile. Evreimea din țară cu raporturile ei de viață schimbată față de trecut, adunată aici din patru provincii cu civilizație deosebită, căutînd să-și smulgă triumfurile în lupta pentru trai, are nevoie pentru diversele ei manifestații de câte un interpus, care nu e din tabăra ei. Este, cum mi s'a spus prin admirabila definiție biblică, creștinul de Sîmbătă, omul meseriei rușinoase care e plătit să aducă servicii de o utilitate degradantă. Este agentul de legătură cu țara nouă, misitul proaspăt, omul-firmă menit să împace slăbiciunile rasei dominante. ..

În presă e terenul clasic unde s'au ivit mai întii *Șabăsgoimii* și eu mă mir de ce se mai supără domnii în chestiune

cînd situația e așa de evidentă. Toate vrăbiile din Cișmigiu și toți țigănușii din București știu perfect de bine cum stau lucrurile. Totul e străin în cunoscutele cetățui ridicate aici în inima țării: capital, proprietari, redactori, mobile, principii, etc.

Cercetați vă rog și veți verifica adevărul, citiți propaganda lor și urmăriți unde merge ciștigul. Pentru complectarea utilajului însă se găsesc și doi-trei creștini de Sîmbătă... Sunt de sigur pe lume și lefterii mai proaste decît ale *Șabăs-goimilor* din gazetărie, cu toate acestea rolul lor nu e de invidiat. Ei, sărmanii, fără nici o înrudire de credință, rupți din altă lume și ieșiți din alt patrimoniu, sunt împinși înainte de cîte ori cere trebuința. De obicei ei sunt datori să măture maculatura cotidiană, să injure cînd stăpînilor nu le dă mîna și să-și afișeze iscălitura de cîte ori trebuie apărată o rușine mare...

Tărîmul de acțiune al acestei triste indeletniciri se lărgește pe zi ce merge și *Șabăs-goimii* din presă se pot mîngîia cu constatarea că în toate ramurile de afaceri își găsesc echivalentul lor. Cu schimbarea vremii s'au inversat multe roluri la noi și după cum odinioară tot boierul ce se respectă își avea pe ovreiuul lui de casă, tot așa astăzi fiecare întreprindere mai de seamă își are pe *Șabăs-goimul* ei. Deschideți cartea mare a consiliilor de administrație din toată țara și veți vedeă acolo strînsă într'un mănunchiu crema acestei spețe recente, scoasă la suprafață de o necesitate rituală și explicabilă și profitabilă. Urmăriți analele politicei militante și-i întilniți la toate răspîntuile pe fericiii epigoni de legea nouă al lui Ilie Oarță, care pe o rază imensă din Maramureș pînă la Cetatea-Albă sting luminările și operează în întunec.

* * *

Nu pot isprăvi rîndurile mele potolite, fără să-mi evoc figura tradițională a misitului din Moldova, contrapunctul istoric al *Șabăs-goimului* de azi. El cu perciunii lui, cu dinții știrbi și cu proverbele colorate, bătut și dat afară pe scări, rescumpărînd prin ocară deaproapelui o bucată de pîine, eră încontestabil mai moral și mai elegant.. .

Zelig Șor, dacă mai trăiești, ai toată simpatia mea.

Protectorii dela București.

O poveste nouă, scurtă și stereotipă, mi-a fost dat să aud în cei doi-trei ani din urmă, poveste care se repetă într'un mod îngrijitor, spusă de multe guri aici în Ardeal și-al cărei leit-motiv devine din ce în ce mai supărător...

Cutare, modest cărturar provincial de-al nostru, depe cîmpia Mureșului sau din vreun județ dela nord, are o mică afacere ale cărei fire duc la București, unde un minister oarecare sau un serviciu respectiv, va trebui să dea hotărîrea de ultimă instanță. Cutare, ardelean dela țară, pitit în colțul lui, e copleșit de timiditate cînd vine vorba de capitala României-Mari. El, adevărat că o visă de mult pe cînd eră în robia ungurească, dar nu s'a putut duce încă s'o vadă și din nenorocire nu știe pe nimeni acolo pe malul Dîmboviței care să-l ajute cu lămuriri și să-i arate în ce chip ar putea să s'aleagă cu cîștig de cauză. De aceea bietul om e îngrijat de interesul lui, în minte lucrurile le vede tot mai complicate și pretutindeni pe unde-și plimbă necazul, el e în căutarea unui punct de razim la București. În starea asta de amărită incertitudine, i se întîmplă de obicei o agreabilă surpriză. Cutare, la băi la Ocna-Sibiului, sau la gara Copșa-Mică între două trenuri, sau într'un compartiment de clasa a doua, întîlnește un boier tare cum se cade, bucureștean de fel, pe care numai

Dumnezeu bunul i l-a adus în cale ca să-i sară într'ajutor. Este domnul Ionescu-Călbază, sau domnul Adolf Montau-reanu, frate de peste munți și unul și altul, gentil, plin de atenție pentru toți desrobiții, cu trecere mare la cei de sus și cu domiciliul în calea Griviței pe mîna stîngă. Cutare, abia s'a dat în vorbă cu dînsul și degrabă și-a mărturisit păsul convins că și-a găsit în sfîrșit salvatorul să-l ducă la liman. Subt ademenirea norocului neașteptat, totul se desfășură, fi-rește, pe cît de repede, pe atît de catastrofal pentru nepățitu fiu al Ardealului, fiindcă domnul Călbază sau domnul Mon-taureanu, după două ore de volubilă conversație, se despar cu cinci mii de lei avans din punga lui Cutare și cu făgă-duința că afacerea se descurcă în chipul cel mai fericit. Din clipa despărțirii însă începe tragedia cetățeanului nostru. In-tors acasă la el, acolo în Solnoc-Dobica, nu mai primești nici un semn de viață. Vai, s'ar putea scrie multe pagini despre sbuciumul lui, cum a așteptat săptămîni și luni dea-rîndul, cum a scris scrisori ticluite frumos, cum n'a primit răspuns și cum, călător la București după un an de zile, plîngîndu-se cu umilință în biuroul dela minister, un domn po-sac i-a spus verde că nici n'a auzit de numitul și că ar fi bine să nu-și mai spuie nimănui pățania dacă nu vrea să se facă de rîsul lumii. Cutare, după amarele constatări, e profund de-moralizat, în sufletul lui se surpă credințe de demult, el simte un nod în gît de cîte ori cineva mai amintește de Ve-chiul Regat, iar convingerile politice i se fixează definitiv în ape regionaliste....

Povestea cum ziceam, o auzim din ce în ce mai des aic în anii din urmă și nici nu m'aș gîndi să trag concluzii din ea, dacă n'aș vedea că mreșile i se întind tot mai tare, lăsînd pe-o vastă suprafață decepții și protestare crescîndă. Realitate e că Ardealul suferă tot mai mult depe urma apărătorilor lui nechemați și interesați de dincolo de Predeal, care speculînd atașamentul și nepriceperea alipiților, au ajuns să-și înjghebe un frumușel profit de bucatărie din durerile

lor. De o vreme incoace aceste figuri caritabile s'au înmulțit și la orizont se ivește o nouă meserie antipatică, o figură cu aiere de blindeță și cu glasul onctuos, care se agită pe toate chestiunile noastre : *protectorul dela București...*

În curînd, desigur, și omul politic, și sociologul, și romanțierul se vor apropia de acest tip recent al societății noastre, cu o înfățișare multiplă pe scara variată a viețuitoarelor dela deputat pîna la șef de biuro, și va ieși atunci la iveală cît de dificil și complicat e procesul de normalizare al raporturilor dintre provinciile unite, cînd migăloasa operă e zilnic tulburată de aceste apariții meschine. Pe mine de astădată mă preocupă însă negustorul din «*presa independentă*» a Capitalei, care a coborît toate problemele Ardealului în călimara lui și subțit cuvînt că le apără, le exploatează în mod trivial pentru cumbinații de tarabă. Cititorii știu, cum dela primele pagini ale acestei reviste am crezut că e datoria noastră să le atragem atenția asupra pescuitorilor în turbure. Știu cu cîtă francheță, înfruntînd injurii ticăloase și calomnii ordinare, ne-am pus deacurmezișul honigmanilor și rosenthalilor, potențați de cerneală, cu șleahta lor anonimă, cari s'au pornit să otrăvească sufletele, afișînd un stupid rol de patroni ai tuturor frămîntărilor de aici. Indelețnicirea lor și-a mărit proporțiile tot mai mult în timpul din urmă. În mod inoportun și brutal acești oameni s'au repezit la Ardeal cu o frenetică rapacitate, prinzînd cu logica lor de cinci minute toate dorințele noastre. Indivizi cu pistrui și cu sintaxa ciuruită de gargariseala jargonului au devenit peste noapte susținătorii fervenți ai chestiilor locale ardelenesti, au prins patimă de Alba-Iulia și slăbiciune de biserica greco-catolică, au expropriat pe seama lor Cimpul Libertății al lui Avram Iancu, Șaguna și Pop de Băsești, s'au transformat în patrimoniul lor și astfel zi cu zi, făcîndu-și loc cu coatele printre rîndurile noastre, diverși șloimzoni de braț cu diverși aventurieri de rit răsăritean au început să se lanseze ca protectorii Ardealului la București. Nimeni n'a mai în-

caput de dragostea lor, ei vin cu sfaturi și cu opinii la toate ocaziile. Se știe cum partidul național, cu atitudinea provincialului dela Copșa-Mică, a primit acest rușinos protectorat, ducînd pe Fagure la masa mitropolitului din Blaj și azvîrlind pe onestele plaiuri patriarhale ale publicisticii lui George Barițiu retorica impură a presei de boulevard.

În timpul din urmă raza de acțiune a celebrilor patroni se lărgește și ocrotirea lor a început să se întindă și asupra minorităților. Honigmanii, cum se știe, sunt prin excelență umanitariști și plini de-o atavică pasiune pentru drepturile omului. Ei sunt deci astăzi advocații celor obijduiți. Ei apără, ei strigă, ei acuză la fiecare colț de gazetă, ei intervin prin ușa din dos a ministerelor și ei incasează contravaloarea în lei pentru nobilul lor sbucium. Minoritarii dela noi, din nenorocire prea puțin cunoscători ai relațiilor de peste munți, urmînd și ei pilda conducătorilor partidului național, au acceptat protecția ce li s'a oferit și plasează speranțe în ea. Astăzi ziarele ungurești reproduc cu mare bucurie cuvinte de apărare din *Adevărul* și *Lupta*, nădăjduind că au găsit o incurajare pentru greșelile lor, în organe ce reprezintă opinia publică din țara romînească.

Așa, cu ceas cu ceas, strecurîndu-se prin toate unghiurile se țese firul otrăvit, furișînd rețeaua lui pretutindeni.

Cititori cu inimă curată, munciți de fiorii visului nostru împlinit, priviți bine împrejur și obișnuiți-vă cu ideia, că mai răi decît columbaca muscă și mai primejdioși decît podul dela Valea-Largă sunt în foarte multe cazuri . . . protectorii dela București.

O chestiune de familie...

In vârtejul frământărilor curente ne e dat să înregistrăm zilnic tot mai multe încurajări din partea cititorilor pentru cuvintele sincere cu care ne-am rostit asupra «presei independente» din Capitală.

Se vădesc reale începuturi de opinie publică la noi.

Lumea se scutură tot mai mult de vechea toropeală, scri-sul pare a se înfige tot mai adânc în conștiința deaproapelui. Cele câteva accente răzlețe ale acestei reviste, cu tonul lor răspicat, ne-au dat un puternic ecou. Din toate părțile ne sosesc recunoașteri și comentarii, probându-ne că publicul nu mai e o masă amorfă peste capul căreia trec toate curente, ci un viu receptacol care primește și elaborează.

Constatări făcute aici în materie de presă au interesat pă-turile largi ale societății. Pe urma lor s'a respirat mai liber, ca și când printr'un act de curaj, înlăturându-se o atmosferă de uricioasă ipocrizie, aierul dimprejur s'ar fi purificat. O serie de consecințe binefăcătoare se întrevăd depe acum. Lu-mea începe să vadă mai limpede în atelierul operatorilor de culise ai gazetăriei de scandal, proporțiile se stabilesc, ierarhia valorilor începe să se fixeze și sunt semne că nu peste mult în-dustria slovelor tipărite va pierde din rentabilitatea ei actuală.

Așa fiind lucrurile, nu înțeleg de ce am rămâne la începutul drumului cu lămuririle și de ce n'am urmă îndemnul atîtor su-flete curate care ne cer să le desvelim și pe mai departe adevă-

rul întreg, oricît de multe insinuări mai mult sau mai puțin perfide s'ar brodă pe socoteala noastră de către pirații condeiului.

Cheia atitudinii de protestare și revoltă ce ne-am impus în fața acestor latifundieri de cerneală vrem s'o punem la îndemîna tuturor, ca să fim înțeleși pe deplin. Lupta pe care o dăm noi pentru crearea unei prese oneste și civilizate este o luptă de apărare națională conștientă și programatică. Stările de astăzi cu desfășurarea lor nu se mai pot tolera, dacă nu vrem să primejduim un patrimoniu cîștigat cu atîtea ertfe. Sunt în joc interesele reale ale țării, sunt altarele unde au năvălit zarafii ca să-și facă trebile lor pro ane. Ar fi o mare greșeală să se creadă că noi ne batem aici cu d-nii Rosenthal sau Honigmann ca fericiți posidenți pe pămîntul ospitalier al Romîniei, sau că ne-am pomenit din bun senin în postura unui «antisemitism» ieftin și intolerant, cum vor s'o acrediteze cu logica lor de profitori negustorii rătăciți în presă. Nu! Nici «huligani» n'am deveni peste noapte, nici noroacele amintirilor conchistadori nu ne tulbură. Este un principiu la mijloc pe care vrem să-l trecem în opinia tuturor ca pe un adevăr organic al existenței noastre.

Presa e pentru noi în zilele marilor prefaceri actuale cel mai de seamă instrument al consolidării de Stat Romînis-mul întregit își trăiește astăzi în țara nouă perioada de adolescență cînd totul e fragil și mobil, cînd suielele fierb, cînd conturile atîtor noțiuni sunt imprecise și societatea resimte fermentele unui vulcanism permanent. Acum se face țara, sub ochii noștri, acum e în procesul delicat al creșterii, cînd îndrumări greșite sau sugestii inovate ușor ne pot împinge pe povirniș. Mai mult ca oricînd deci, azeta e astăzi un tocar de educație cetățenească, un curs neîntrerupt de pedagogie națională și ca să vorbim limpede, o instituție de conservare a neamului, care nu poate da pe mîini nesigure pregătirea armamentului nostru sufletec. În toată e începuturile de stat din vremea modernă primează această idee de apo-

stolat al presei și la toate răspintile de seamă, din istoria lor popoarele conștiente n'au lasat din mină secretele tiparului.

Ce s'a întâmplat la noi? Cu o uimitoare rapiditate concepția unei prese militante pentru un nobil egoism național, a fost înlocuită cu cea a comercializării internaționale. Organele de publicitate s'au transformat repede în întreprinderi negustorești. La masa de scris, unde ar trebui să se coboare pe hirtie palpăturile intime ale sufletului românesc, s'au așezat indivizi copleșiți de cifre, oameni de bancă puși în slujba capitalului maleabil și tranzacționist. Directorul acestor vaste tarabe nu mai e personalitatea de odinioară care intrupează frământările rasei, un continuator al lui Eminescu, Rosetti sau Barițiu, ci un contabil oarecare cu aptitudini de om de afaceri, pentru care scrupulele de ordin național cad pe planul al zecelea. Acești intruși în cîmpul literelor n'au nimic comun cu marile probleme ale vieții noastre, ei sunt aventurieri pe care banul îi scoate la suprafață cu toate stigmatele lui universale, specimene c lăuzite de o logică uniformă la Calcutta ca la București, la New-York ca la Budapesta. Ei bine, acestor nou-veniți fără rădăcini și fără credințe, complet detașați de interesele solului și incapabili să pătrundă tainele noastre noi nu le putem acorda rolul de diriguitori ai opiniei publice. Dacă d nii Rosenthal Honigmann ar rămîne pur și simplu în cadrul unor pro itabile indeletniciri negustorești de lemne sau de ciorapi, n'am avea nimic de zis. Ei însă ne-au acaparat presa, au adus vițelul de aur în templu și au desonorat nobila meserie tradițională a scrisului românesc. Adugați la toate aceste nota anticulturală a unei complete lipse de talent, care pe lângă sentimentul de nesiguranță n orală răspîndește și o penibilă degradare a intel genței.

Așa fiind stările presei independente» dela noi, mai e vreo mirare că lumea enervată tresare și schițeaza gesturi de protestare? Că se găsească încă oameni susceptibili la teroarea tiparelor triviale sau politicieni prizonieri ai propriei lor

conștiințe, lucrul e normal, mu'țimea însă se ridică întrebătoare și cu instinctele ei de autoconservare înlătură obstacolele care-i stau în cale. Este această pornire un act de intoleranță sau e tendința foarte firească de a-și păstra intact un patrimoniu din vechime? Mentalitatea negustorească și-a mobilizat arsenalul ei specific, ca să ne prezinte în cea mai antipatică lumină. Ei, temperamentele de samsari cu tipica lor rezistență epidermală, ei care ne batjocoresc Suveranul sau sufăr de măsele în fața sicriului cu Eroul necunoscut, ei au delicatețea de mimoză pudică de câte ori un Goldștein oarecare e îndrumat la ordine și întotdeauna cuprinși de congestii cerebrale văd «pîrjoluri antisemite»...

E în zadar, bunul simț rominesc e în plină resurecțiune, contrafacerea îi repugnă și echilibrul de judecată își cere tributul lui. Noi cititorii de suflete, urmașii scrisului de demult, nu putem decît să privim cu seninătate această reculegere a opiniei publice și să cerem reîntronarea spiritului național în gazetăria românească.

Presă este o chestiune de familie, a noastră a băștinașilor, o particulară prerogativă a scriitorilor romîni, un cămin al idealului nostru de rasă la care luminează o credință strămoșească.

La acest cămin noi primim cu bunătate și prietenie oaspeți cuviincioși, înțelegători ai durerilor noastre, le întindem mîna și le dăm adăpost. Dintr'o armonică înfrățire de forțe se poate înjgheba aici o muncă rodnică și reconfortantă, facînd să triumfe alături cu crezul unui neam și lozincele largi ale umanității. Atunci însă cînd rolurile se schimbă, cînd oaspeții vor să ne arunce pe pereți călimarele moștenite, cînd vor să izgonească umbrele de demult ca să-și instaleze comerțul lor acolo unde s'a cîntat cîntecul nostru tumultos și înfrigorat atunci să avem iertare. noi ne ridicăm cu multă liniște și cu conștiința perfect împăcată și crezînd că salvăm interesele unui colț de umanitate, îi luăm frumusețel de guler și-i dăm afară....

O lecție.

Zilele trecute, la Cluj, s'a petrecut un eveniment foarte puțin banal. Congresul ziaristilor a fost zădărnicit de atitudinea puțin amicală a publicului. Cu alte cuvinte o grevă agitată a cititorilor a venit să tulbure întrunirea unor oameni de condei, lăsind să se întrevada un dezacord neobișnuit între presă și opinia publică.

Cunoscuta întâmplare cu laturea ei paradoxala preocupa de atunci necontenit lumea dela noi și scoate la suprafață o serie de întrebări cari ne interesează pe toți deopotrivă. O revoltă a societății, ca să amuțescă un congres al gazetarilor, e în adevăr un subiect rar și plin de noutate. O seamă din ziaristii reintegrați în redacțiile lor, după curioasele neplăceri sentimentale ale la care au fost expuși, au început să examineze problema și să caute unele explicații pentru lămurirea ei. Am citit diverse articole în chestiune și mărturisesc dela început că nu m'am ales decât cu o vagă nedumerire și cu impresia că autorii ei înșiși sau nu văd limpede împrejurul lor, sau dintr'o ciudată timiditate ezită să vorbească deschis. Mica literatură brodată pe acest eveniment nu se distinge nici prin claritate excesivă, nici prin îndrăzneală deosebită. Cele două însușiri consacrate ale presei din Capitală de astă dată nu sunt puse la contribuție. Motive varii și dis-

parate se invoacă de către cei interesați pentru elucidarea faptului. Cutare se plînge de huliganismul studenților care au avut rol hotărîtor în mișcare și deploră pretinsa orbire pri-mejdioasă a tinerimii universitare ; altul, democrat ireproșabil, blamează autoritățile civile și militare, că n'au avut la îndemînă forța armată necesară ca să bareze cu tranșee și sîrmă ghimpată adunarea îndrumătorilor de opinie publică ; al treilea pare înfricoșat de barbaria întregului popor din Ardeal, unde se pot zămisli asemenea porniri canibalice. Așa pipăind și dibuind se rostesc supărați confrăți, lasînd să se înțeleagă că au disgrățiat Clujul în mod irevocabil și mai ales unindu-se în bănuiala lansată de monitoarele lor din strada Sărindar, că subsemnatul ar fi autorul moral al furtunii, mult vinovatul lașo care după ce și-a plimbat sticluța eu otravă în capitala Ardealului, a operat din umbră și a deslănțuit cataclismul.

Fiind pus în cauză, firește, trebuie să răspund ca să nu trag prea multe ponoase și dacă se poate să salvez pe seama posterității adevărul întreg. O voi face-o cu francheță, așa cum am obișnuit pe cititorii acestei reviste și voi căută să fiu mai precis decît acuzatorii mei. Amestecul ce mi se atribuie în provocarea tulburărilor este o legendă ridicolă. Tot ce-am scris pînă astăzi împreună cu conferința dela Cluj, pe care am avut prudența s'o citesc ca să mă pun la adăpost de intervenții, certifică nota pașnica și blîndețea ce mi-am impus. N'am crezut pînă astăzi că trebuie introdus în conștiința publică, la noi principiul violenței pentru a asigura pe această cale triumful ideii, cum au făcut-o în alte părți oameni destul de onorabili de altfel N'am în temnat pe nimeni la manifestații sgomotoase. nici la pedepse drastice. Dimpotrivă am potolit răsvrătirea sufletelor, și cu studenții dela Cluj n'am avut absolut nici un contact, atară de conferința pe care m'am crezut dator să le-o țin, îndrumîndu-i în credințele mele. Înălăturată, deci, stupidă născocire rămîne numai afirmarea ideilor ce reprezintă și pentru care iau toată răspunderea.

Cum am arătat în atâtea rânduri, o bună parte din presa actuală dela București, prin origina ei materială și prin spiritul pe care-l propagă, nu servește interesele noastre naționale. Înjghebate din fonduri de proveniență incertă, robite în mod evident capitalismului internațional și diriguite de oameni cari prin onestitatea și aptitudinile lor nu constituie o garanție morală sau intelectuală, aceste câteva gazete, ieșind din linia tradițională a presei românești, au ajuns într'o dușmănie fățișe cu sentimentul public la noi. Societatea noastră a înțeles degrabă că îndrumarea opiniei publice nu mai e pe mâini sigure, că elemente subversive și-au început jocul lor și că în împrejurările actuale o educație greșită a maselor echivalează cu o primejdie națională. Această constatare s'a impus repede cu caracterul unei axiome și lumea cinstită a tresărit în fața prăpăstiei cu o nervozitate crescîndă. Ce rol putea avea omul politic legat de soarta acestui colț de pămînt și ce putea face mai ales scriitorul crescut în școala implacabilă a sincerității când înregistrează un fenomen atît de îngrijitor? Ce puteam face eu cînd am văzut că d-nii Honigmann și Rosenthal au devenit marii moguli ai publicisticii românești cu pretenția de a-și azvîrli producția lor cerebrală în sute de mii de exemplare în toate unghiurile țării? Să fi intrat logofătul lor cu luna ori cu anul? Mai întîi nu mă lăsă obrazul și-al doilea rotativele din strada Sărindar nu erau instalate pentru credințele mele. Să fi tăcut înfășurat în înțeleaptă prudență, după obiceiul iluștrilor oameni de marcă care-și vînd tăcerea pentru tăcere și preferă să fie prizonierii presei decît îndrumătorii ei? De sigur ar fi fost o atitudine mai comodă și mai profitabilă, în orice caz m'aș fi cruțat de-o lungă serie de obrăznicii și mi-aș fi văzut tot mai des portretul în paginile lor impure, mîngîindu-mi slăbiciunile și augmentîndu-mi prin mijloace ieftine venerația deaproapelui. N'am putut. Mi-a lipsit și seninătatea filosofului și cinismul de complice. Cazul meu e, cum se vede, destul de simplu. M'am refugiat la călimară, o veche cunoștință depe vremea cînd îndeletnicirile

honigmanilor de astăzi erau mult mai modeste, am prins într'un mănunchiu o nemulțumire generală și-am tipărit-o săptămînal la o revistă, nefiind în grațiile fericiților potentai ai finanței cari să-mi dea puțința unei rivalități cu d. Fagure sau d. Brănișteanu. Intreb acum, din colțul meu de caiet albastru s'au ridicat ca din cutia Pandorei toate valurile care se sbuciumă împrejur și trezesc legitime insomnii la conditiei tiparului dela București ?

Nu, d-le Honigmann, îmi faceți o prea mare și nemeritată onoare. Eu nu sunt decît un vestitor răzleț al viforului, care cu puterea lui elementară rezidă în sufletul tuturor și nu se poate strivi în călimara mea dela Ciucea. Ce s'a petrecut deunăzi la Cluj nu e decît o lecție și un avertisment. Crede-mă și d-ta și verii și cumnații d-tale, cari ați năpădit cu impetuozitatea prolifică a iepurilor de casă toată gaze ăria noastră de după războiu, evoluînd în directori stăpîni din reporteri de rafenea, cum v'am admis cu toții ieri, alaltaeri, crede-mă, la Cluj n'ați avut aface nici cu intoleranța mea, nici cu brutalitatea barbară a ardelenilor, ci cu o izbucnire spontană a unui curent general. Veți înțelege oare, d-voastră care în materie de impresionabilitate sunteți destul de sensibili, că buna răbdare romînească e pu ă la grea încercare și că în mod discret, operînd o retragere cum am z'ce st ategică, trebuie să reintrați în primitoarea obscuritate, lasînd mode area opiniei publice pe seama acelora care sunt indicați de continuitatea istorică a unei nobile tradițiuni. Da ? — Atunci, dispărînd cauza se înlătură și efectul, protestarea se atenuiază, frunțile se descreșec și selecțiunea valorilor triumfînd vom reintră în normalitate, fără să ne gîndim, Doamne păzește la demonstrații pe care viziunea colorată a d-voastră vi le desemnează la ore de noapte tirzie. Nu ? Atunci, sfidarea hunului simț, exagerarea și batjocura vor mări avalanșa, oricît m'aș cumîn_i eu sau altul ca mine. Intr'o asemenea atmosferă de silă și dușmănie trebuie să recunoașteți că și congresele vor trebui să sufere amînări și iar amînări afacerile

vor merge din ce în ce mai prost și la urma urmei povestea se va sfârși după tristul obicei al atîtor gazete indezirabile...

Să așteptăm, să vedem !

Lecția a prins ? Da, sau ba ? Dilema mi se pare puțin complicată. Intrucît mă privește, rostul meu, fiți liniștiți, e și mai simplu, aproape puțin interesant. Când mi-am făcut de lucru cu d-voastră, am probat dela început că toate săgețile calomniei se tocesc de armura mea și că sunt hotărit să merg înainte fără eufemisme și fără apă de trandafiri.

Două simboluri.

Iatr'o recentă carte ungurească apărută la Budapesta cefese o pagină sugestivă și plină de înțeles pentru noi. Autorul, cunoscutul dușman al rominismului, scriitorul politico-istoric d. *Iancsó Bendek*, tratează într'o voluminoasă lucrare «istoria iredentismu ui rominesc», în care într'un mod prea puțin pragmatic, realitatea și fantazia își dau mina pentruca interesele Ungariei vechi, pentru care ne-a prigonit o viață întreagă să fie cât mai bine servite.

Cartea d-lui *Iancsó* se termină cu un acord îndurerat și muiat în m lancolie. Bătrînul vizionar al imperialismului maghiar își reamintește ultimele svircoliri ale dictaturii proletare, deodată cu primele clipe ale intrării noastre în capitala depe malul Dunării. Povestirea lui și-o încadrează în două tablouri emoționante și de un netăgăduit rost simbolic.

În ziua de 3 August 1919, — astfel urmează autorul, — dimineața la ora 7 stăteam pe bulevardul Margit în fața bisericii călugărilor franciscani. Pe un părete al casei din față eră lipit ordinul în care Haubrich, proaspătul dictator militar al Budapestei, proclamă starea de asediu și sfirșea cu tirada: «Vitezele noastre trupe țin nemișcată linia Tisei». Deodată dinspre podul din spate se apropie două baterii de artilerie care se retrag dincolo de Dunăre. În fruntea convoiului trece

călare un subofițer în vechea uniformă austriacă. E un admirabil soldat ungar, amestecul tipic al husarului și al haiducului de pe pustă. Convoiul destul de ordonat se încheie cu o căruță țărănească cu coviltir de rogojină. Subt coșul ei stau zgulți doi tineri cu fața rasă, două mutre accentuat semite, care privesc speriate împrejur și examinează strada. Sunt comisarii politici ai trupei puse pe fugă, care simt poate cum li se strînge funia bine meritată în jurul grumazului. Tabloul, cu amestecul lui bizar e o splendidă vignetă care încheie dictatura proletară în doaga morții.

A doua zi după masă la ora trei, — continuă amărîtul povestitor, — stau în acelaș loc ca și ieri. Dinspre pod s'aude sunînd goarna și-o avangardă de roșiori trece înainte. În urma lor defilează o divizie din armata romînă de ocupație în marș peste Dunăre. Pe stradă, de amîndouă părțile, mulțimea se uita mirată. Unii discută în ton coborît, ce fel de trupe sunt? Francezi, susține unul, italieni celălalt. Nimănu-i venea să creadă că sunt valahii biruitori cari au intrat în Budapesta. Cînd au ajuns în fața noastră vinătorii moldoveni cu palăriile lor care se aseamăna mult cu ale bersaglierilor, cineva din publicul curios le aruncă vorba: *Italieni?* Un ofițer tînăr întoarce capul și ne răspunde mîndru: *Non, messieurs, Romîni!* Ciudat lucru însă, și ace t convoi se isprăvește tot cu o căruță cu coviltir. Un popă bătrîn șade în ea, probabil protopopul diviziei în odăjdii strălucitoare...

Pîn'aici e povestirea scriitorului ungar, care oprindu-se la cele două căruțe și punindu-le în față, trage din ele concluzii triste pentru neamul lui.

D-l lancsó, bun cunoscător al trecutului, are perfectă dreptate cînd cu ochiul unui fin analist a putut patrunde cele două simboluri. Cît privește caruța ungurească cu cei doi indivizi, comisari ai poporului încadrați în fuga spre necunoscut de țărani unguri inconștienți, tabloul e în adevăr și caracteristic și rezumativ. Cine știe unde ar fi căruța istoriei ungurești astăzi, dacă de vreo jumătate de veac și mai bine

nu s'ar fi suit în ea atâtea și atâtea tendințe subversive, atâtea otrăvuri disolvante pe care le încarnau acum la sfârșit de dramă cele două mutre speriate de subt coviltir, păzite cu o crudă ironie și în retragerea lor de bietele victime nepricepute? În orice caz Ungaria înfrintă în actualul războiu pe urma unei îndelungi politici de imorală megalomanie, a primit lovitura de magar din partea acestor nehibzuite importuri de mentalitate perversă, care în vreme de pace i-au exagerat pînă la frenezie grandoriile șoviniste, iar la zile de răstriașe au împlîntat steagul roșu în turnul catedralei regelui Matia și au transformat cîmpiile de grîu dintre Dunăre și Tisa într'un laboratoriu ridicol de teorii internaționale. Din nenorocire vecinii noștri, amici incorigibili ai exagerărilor, și acum par a avea oaspeți inoportuni în căruța lor, din care au dat jos pe cei doi cetățeni ai lui Bela Kuhn cu profilul semit, ca să-i înlocuiască cu magnați trufași de-un veritabil aspect medieval...

Intrucît e vorba de noi, realitatea se desprinde palpabil tocmai din cele cinci sute de pagini ale cărții d-lui Iancsó, în care d-sa, sprijinit pe laborioase cercetări și pe cele cîteva mii de documente adunate la București în 1917 unde l-a trimis guvernul ungar de-atunci, cu misiunea de a ne studia trecutul, înfațișează evoluția seculară a iredentismului românesc. Simbolul cu care își încheie constatările e bine văzut și pe deplin justificat. Istoria de demult și cu deosebire cele două veacuri din urmă arată l'mpede că subt granițele politice vremelnice, poporul nostru îndrumat de instinctele unei unități organice în toate manifestările lui a urmat o conștiință națională care n'a dat greș niciodată. Această ideologie respiră din toate actele colective ale maselor și din acțiunile programatice ale tuturor personalităților de seamă. Am putut trăi în mijlocul unui vârtej groaznic de evenimente care ne-au hărțuit în toate părțile, fiindcă ne am știut îngrădi într'un bine precizat particularism de rasă, fiindcă am resimțit în toți porii sentimentul diferențierii naționale și în toate vremile am pus o barieră

nepătrunsă între noi și străini. Incercuți într'un patrimoniu sufletesc de o mie de ani, noi ne-am pitit sub scutul lui, de după care n'am ieșit nici chiar atunci cînd ar fi fost să primim binefaceri și ușurări trecătoare. În această autoîngrădire e tot secretul existenței noastre, dar e în acelaș timp și cheia biruinței cu care am ieșit din marele războiu. România a pornit la luptă nu dintr'un calcul de rațiune, ci tocmai din impulsul cutropitor al acestei religii unanime care a copleșit celelalte considerații secundare. De aceea neînduplecatul nostru vrăjmaș, d-l Iancsó Benedek, istoriograful de curte al contelui Bethlen István, șeful actualului guvern maghiar, e în nota justă cînd își dă seama că reala putere a armatei noastre în recenta conflagrație a fost credința ei neștirbită într'o idee națională. I a, caruța cu popa, această neînfrîntă ariergardă morala a trupe or noastre, e cea mai elocventă sinteză a situației. Ea înseamnă spiritul tradiționalist sănătos, moștenirea veacurilor care se plimbă ca o forță activă prin rindurile noastre, dîndu-ne iluzia continuității și senzația că toate energiile cheltuite se angajază la o operă de rezistență a viitorului.

Nu știm în ce chip anume se interpretează astăzi la Budapesta îndatoririle patriotice și pe ce drum vor apucă acolo multele teorii salvatoare. Ceeace știm însă e ogașa pe care trebuie să mergem noi. Bunul simț și o fericită tendință de echilibru, pururea prezente în judcata poporului nostru, ne arată că nu avem nici un motiv să părăsim o veche formulă căreia i-am cules roadele. România întregită, în numele principiului național, nu se poate consolida decît avînd la bază aceeaș dogmă. Mai mult ca oricînd, în perioada actuală de vulcanism continental, cînd flacări se pot ușor reaprînde și un nou examen al forțelor ar putea fi ușor în perspectivă, țara noastră trebuie să-și menție chiagul coeziunii sale istorice. Vom fi deci și de aici înainte continuatorii t parelor strămoșești, strîns legați de căminul din bătrîni, mai bucuroși de consacrate îndemnuri patriarhale decît de nebuloase inovații

și ne vom pipăi drumul călăuziți de un bine determinat egoism al rasei. Înțelegem cu toții și am învățat din pățaniile altora, că micile națiuni nu-și pot îngădui luxul de a ieși din cadrul unei conservări normale pentru a se preface în ateliere de studiu, în care se pun la contribuție viziunile fugare ale umanității. Acest lux cu deosebire astăzi ar fi un stupid anacronism pentru noi. Il lăsăm pe seama marilor risipitori cari au de unde plăti capriciile concepțiilor înșelătoare. Noi ne apropiem tot mai mult de altarele noastre și în astfel de împrejurări suntem hotărâți să nu părăsim ideologia bunului naționalism tradițional care nu are altă încredere decât în puterile proprii. Iată de ce nu ne mișcă cîtuș de puțin nevrozozgomotoasă a noilor veniți, cari pentru a fi la largul lor își dau toate silințele să ne atragă pe tărîmul imprecis al lozincelor internaționale. Suportăm cu foarte multă seninătate acuzațiile de provinciali arierați pe cari ni le asviră acești profitori agitați cari au știut totdeauna să schimbe în bani mărunți durerile omenirii și ținem cu orice preț să cerem un certificat de naștere tuturor figurilor cari mișună sub ochii noștri. Aceasta este evanghelia veche în care am crezut și care ne-a dus la izbîndă. Ea nu are altă menire decât să ne întărească pe noi, fără a neliniști pe alții, fiindcă apărarea casei tale nu se confundă cu xenofobia și fiindcă în trecutul românesc străinilor dacă li s'a contestat dreptul de îndrumare li s'a acordat totdeauna un rol parazitar din cele mai mănoase...

— Ei bine, — se va întrebă cititorul, — dacă așa stau lucrurile, ce te faci cu domnul Honigmann de pildă proprietar de gazetă la București i îndrăzneț arendaș de opinie publică, ai cărui clăbuci de cerneală se varsă pe calea Victoriei cu pretenția de a face educația țării?

Ne întoarcem din nou la tabloul simbolic al autorului dela Budapesta și răspund m: În căruța românească va stă și de aci înainte tot vechiul popă de veacuri, iar alături de dînsul vom fi noi, copiii lui, ținînd sdravăn frînele și nelăsîndu-le

din mină odată cu capul... Domnul Honigmann ne poate primi după obiceiul de demult la hanul dela răscruce cînd facem popas, unde cu un bun cîștig ne va furniză ovăz la cai, avînd pe deplin asigurată indulgența noastră de a nu cerceta mai deaproape dacă a fost prea scrupulos la cîntar...

Astfel credem noi, se păstrează și drumul neted, se ajunge și ținta la care năzuim și profită și d. Honigmann, — singurul lucru care-l interesează...

Cazul d-ului Rosenthal.

O amintire mi s'a stîrnit și se cere pe hîrtie...

Intr'o zi de acum doi ani, pe cînd eram la ministerul de culte, cetind o știre scurtă în *Universul*, care anunță la o biserică din Capitală un parastas pentru Coșbuc și făcea apel la prietenii marelui scriitor să-i cinstească memoria cu prezența lor, mi-aduc aminte, am rămas dezolat dîndu-mi seama ca îndatoririle oficiale nu-mi îngăduiau să asist la trista ceremonie evocatoare. Am trimis deci un delegat al ministerului să mă reprezinte. Omul meu, un tinăr și distins artist, cînd s'a întors a doua zi să-mi relateze săvîrșirea pioasei slujbe, aveă lacrimi în ochi și glasul tremurat de revoltă. Mi-a spus că la biserica Sfinta Vineri n'au fost de față decît șapte persoane la comemorarea lui Coșbuc, că eră un aspect sinistru de părăsire și sărăcie, că troparele preotului răsunau în gol ascultate de cei trei studenți din colț, în vreme ce vaduva poetului cu luminarea în mină priveă biruită împrejur, văzîndu-se atît de singură pe lune. Tinărul imi zugrăveă tabloul posomorit în toate detaliile lui rămăsese s'oduit de nerecunoștința unei societăți pripite, probabil cadențele sonore ale maestrului îi robeau sufletul mai tare ca oricînd și stătea în fața mea buimăcit și desarmat ca după o mare rușine. L-am ascultat pînă la sfîr-

șit, n'am putut să-i dau nici o lămurire, mă gindeam la risipirea unei vieți, la poezia lui Coșbuc, la țărani pentru care strigase el foamea pământului și cînd puneam o rezoluție pe hîrtia din față în atmosfera rece a cabinetului ministeria mintea mea fărămiță strofa profetică :

*Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea,
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea ?*

Acest scurt episod plin de înțeles mi l-am reamintit deunăzi cînd am citit în «*Dimineața*» strălucita listă a atîtor somități politice, în frunte cu o întregă pleiadă de actuali și foști miniștri, cari și-au depus cartea d-lui Iacob Rosenthal, în urma regretabilului incident al acestuia în incinta unui hotel. Imi dau toate silințele să suprim pentru moment anumite analize care ar duce la constatarea unei serii întregi de adevăruri dureroase, proiectînd cîteva lumini în camera obscura a conștiinței multora, dar urmînd linia dreaptă a judecății echilibrate, mi-e peste putință să nu relev unele lucruri de interes general. O fac aceasta în deplina cunoștință a tuturor riscurilor profesionale, spunînd dela început că valoarea cuiva nu se poate schimba în opinia mea fiindcă a avut nenorocirea să-l calce tramvaiul, și că pentru «*presa*» negustorilor dela București, aprecierile de ieri trebuiesc reeditate neted și fără reticențe.

Suntem iarăș în plin cinematograf și în accente de melo dramă de calitate inferioară.

Cazul d-lui Rosenthal a răscolit cu multă putere patima și exagerarea cu care arîndașii opiniei publice operează la noi. O întregă literatură plină de nevroză și de venin s'a brodat zilnic pe acest eveniment și s'a vărsat din gura mașinilor rotative pe toată întinderea țării. Pagini întregi, ca după o mare catastrofa națională mențin neconținut interesul crescînd

și agită lumea, scormonind în societate pasiuni infigurate. S'au dat la o parte problemele noastre curente, s'au eclipsat întâmplările externe, pentru ca într'un stil colorat și cu o particulară viziune România să fie întreținută fără nici un răgaz cu această nesfârșită poveste. S'ar părea că «directorul nostru» din strada Sărindar este un mare erou, un fel de Galileu victimă a libertății de gândire, că activitatea și numele lui s'au legat în mod definitiv de principiile progresului uman, că toți suntem datori să-i cetim de aci înainte operele complete și că presa, sfânta presă știrbită în prerogativele ei, ridicându-se într'o protestare unanimă trebuie să vestească continentului primejdia.

Nu, — să ne intrerupem pentru câteva clipe emoția și să vorbim românește.

Nu vom proslăvi bătaia, nici nu vom arunca lozinca violenței brutale ca un remediu justificat în mintea deaproapelui Dimpotrivă, regretăm din inimă gestul nesocotit care dă stărilor dela noi aparențe dăunătoare și prin strigătele desperate din jurul lui, ne face pînă la San-Francisco, peste depărtatul Ocean, o rea reputație. Dar cecece am făcut totdeauna facem și astăzi: refuzăm cu scribă minciuna și exagerarea. Domnul Rosenthal să se facă bine, e dorința noastră, să înceteze cît mai degrabă buletinele medicale iscălite de patru doctori și publicate în edițiile de dimineața și seara ale ziarelor d-sale, cu o regularitate obișnuită în lumea veche numai la boala gravă a papei sau a suveranilor. D. «director» rămîne exact acolo unde a fost în judecata noastră înainte cu cinci minute de odioasa lovitură de baston. Nu e interesant să schișăm tocmai cu această ocazie cariera instructivă a acestui fericit potentat de cerneală, care fără să scrie vreo dată un cuvînt a izbutit totuși să devie un temut «director» al scrisului altora și să-și asigure un maxim de beneficiu pe urma acestei situații. E de reținut însă pentru actualitate faptul că numitul domn este unul din patronii acelei prese de bulevard de care s'a mai vorbit în coloanele acestei re-

viste și care străină de însușirile sufletești ale neamului, urmărind numai acapararea unor interese materiale, cu un nivel intelectual coborât, cu impulsuri morale îndoelnice, a contribuit în mare măsură la trivializarea gazetăriei noastre și la isgonirea bunului simț din viața publică. Domnul Rosenthal, milionarul de astăzi care se plimbă cu agenți de poliție după dînsul și are apartament la un luxos hotel din Capitală, este oare dintre oamenii cari prin muncă și ideal au răzbătut în viață și cer dreptul să îndrume conștiința obștească din statul român? Care-i sunt studiile, care talentul și care apotolatul de pîn'acum? Nu le știe nimeni, dar nu le-a văzut nimeni din lista admiratorilor săi de ocazie. Sunt zadarnice cărțile de vizită, zadarnică agresiunea, zadarnice certificatele asociațiilor de presă, dimpreună cu notele patetice lansate de către «Liga drepturilor omului». Viața unui om nu se schimbă, pecetea ei rămîne neînduplecată. Și dacă e pe întrebări, am dori să șim cine-a creat la noi această atmosfera penibilă de înveninare, aerul pestilențial care ne strînge de gît? Cetiți două coloane din gazetele lor, cîntăriți-le spiritul și adjectivele și veți avea răspunsul. Incepînd cu Dumnezeu din cer, continuînd cu Regele și înglobînd toate personagiile de pe arena publică, tiparele din Sărindar batjocoresc totul. Toți cari am avut un cuvînt de spus și am simțit în viață ispita unui idei, suntem coboriți în acest pat al lui Procuste, toți suntem stropiți cu noroi din rotativele lor, suntem hoți, dela orice prim ministru al țării și pînă la subsemnatul «castelan dela Ciucea». Indivizii certați cu legea și cu sintaxa fac pe censorii moravurilor și retransați după paravanul unui ziar prezenți pretutîndeni și pururea anonimi, pomanagii de toate ușile vorbind de demnitate, lacheii ai capitalismului și predicatorii ai democrației, ei speculează instinctele josnice ale mulțimii pe care le schimbă în bilete de bancă..

La toate ocaziile iese la iveală metoda consacrată... Iată acum cazul d-lui Rosenthal, sau iată «complotul» universităților pe care nimeni nu-l vede limpede și care poate fi tot așa

de ușor aberația unei revolte tinerești ca și invenția unui creier interesat. Există vreo măsură, există un spirit de ponderată cercetare, ca să examineze chestiunile ? Sunt numai rachete aprinse aruncate în toate părțile, săgeți muiate în venin, scrișniri de ură care se asvirle în public de către aceia ce au invocat teorii umanitare pentru apărarea lui Goldstein și nu s'au prea prăpădit de jale cu săptămînile cînd cu morții bombei dela Senat ..

Așa stau lucrurile, acesta e adevărul, indiferent de injuriile pe care mi le va trimite ilustrul moralist și om de litere dela cutare redacție...

Societatea, firește, ca orice organism, eliminază cangrena depe trupul ei. Că în protestarea pe care o resimte intervin și violențe antipatice e regretabil, dar se explică. Adevărul este însă că la noi o luptă surdă a început împotriva acestor clișee uzate, străine de sufletul nostru. Lupta se întetește mereu, valurile cresc din toate părțile și numai orbii nu le văd. Vor putea depozitarii apucăturilor străine să se adapteze la noua configurație de simțire a vieții noastre naționale ? Vor fi în stare atunci să-și ducă înainte micile și marile negoațe. Nu vor putea să se atașeze la ambianța proaspătă și să primească lozincele ei ? Atunci curentul care e pe drumul primenirii sufletești, îi va înlătură cum înlătură marea scîndurile corăbiilor naufragiate...

D. Honigmann și confracții săi sunt invitați în mod binevoitor să mediteze asupra acestei dileme.

Cu unul mai puțin.

Un mic eveniment s'a produs zilele aceste, aproape ne-
băgat în seamă, asupra căruia e bine să stăruim puțin,
fiindcă putem descifra din el câteva constatări edifi-
catoare.

Evenimentul e că ziarul *Presa*, din cunoscuta oșina a fraților Honigmann, și-a încetat apariția, invocând neputința de-a mai face față cheltuelilor. Domnul Fagure, proprietarul și îndrumătorul, în prohodul său ocazional, vorbește cu multa induioșare de «sacrificiile» aduse de d-sa pe altarul gazetăriei și se complăce în rolul de victimă a independenței de gândire. Tînguirile sale au stîrnit oarecare compătimire la tarabele dimprejur și spectrul morții proiectat o clipă în bucătăria proprie a presărat pe ici pe colo note muiate în melancolie. Unii veri și cumnați s'au crezut datori să înfiereze indiferența publicului cititor pentru această stingere prematură, care a mișcat pînă la lacrimi ziarul *Romînia* al partidului național unde s'a publicat deasemenea un trist necrolog..

Noi n'avem nici un motiv special de îndurerare acum la moartea delicventului, cu care nu ne găsim în nici un grad de rubedenie, nici de sînge, nici de principii. De aceea nu ne înfrîmăm sinceritatea și vom vorbi limpede ca totdeauna. Credem chiar că trebuie analizată această dispariție și cercetată

în pricinile ei cele mai adânci. Organul care s'a dus, o spunem dela început, nu lasă nici un regret în cugetul nostru. Făcînd parte din tabăra tiparului comercializat, răposata gazetă a d-lui Honigmann, din punctul de vedere al frămîntării sufletului românesc eră tot aşă de puţin interesantă cã orice întreprindere de lemne a altui cetăţean de rital mozaic. Şi una şi alta nu reprezintă decît un deficit pentru gospodăria noastră. Negustoria fraţilor cu dulce nume însă viză un material mult mai delicat, ea speculă sufletele la noi. Născută din setea de ciştig şi hrănită din scandal, valoriză zilnic instinctele josnice ale deaproapelui. Fără nici o credinţă mărturisită şi fără nici o busolă morală, ea porneă în fiecare dimineaţă zeci de mii de foi pe toată întinderea ţării. O diră penibilă de trivialitate rămîneă în urmă, o acră atmosferă pesimentială. Slavă Domnului, cã s'a mai slăbit valul şi cã ceata proxeneţilor de opinie publică numără cu unul mai puţin...

Care să fie însă în adevăr cauza prăbuşirii, care rezonul falimentului negustoresc, fiindcă de alte chestiuni n'a fost niciodată vorba în lustra societate. Nu poate fi decît o singură cauză : *refuzul cititorilor*. Iată de ce pentru noi, observatori ai fenomenelor societăţii în care ne sbatem, întimplarea iă proporţiile unui fapt plin de semnificare. S'ar părea cã lumea a început să vadă mai clar şi cã reacţiunea sănătoasă a unui organism cutropit de boli intempestive s'a pus n lucrare. Mulţimea noastră prezintă tot mai dese dovezi de-o radicală transformare de psihologie. După o perioadă destul de lungă de slăbiciune apar abiă acum primele începuturi de redeşteptare. Ştim bine cu toţii cã am plătit scump marasmul conştiinţei paralizate în cei cinci ani de după războiu. Ştim cari au fost consecinţele, ştim cît de mult s'a întîrziat în acest timp procesul de normalizare a stărilor interne şi toată opera consolidării la noi. Am trecut printrun iustru al destrămării noastre în care o mulţime de aventurieri au ridicat capul şi-au început pe spinarea milioanelor oropsite să-şi incerce norocul. Gazetăria a fost cel dintii teren de

exploatare. indivizi obscuri cęrtați cu tablele legii s'au erija în rolul de conducători ai opiniei publice și au început să schimbe în arginți credințele maselor neștiutoare. Cęțiva ani s'a jucat acest joc frivol în care figuri desperate de cafenea au zăpăcit lumea. A fost în adevăr epoca de aur a speculanților fără scrupule. S'au lansat cu duiumul ziare de șantaj în această vreme, în care diverși rosenthali și honigmani și-au făcut de cap. Un fregolism idiot a improvisat din băieți de prăvălie publiciști și oameni de litere, investiți cu nume din cronica lui Neculce și cu impertinențe de ovrei din Polonia. A început orgia scrisului cu toată revărsarea ei nesăbuită pe tot cuprinsul țării. Mulțimea a rămas buimăcită în fața torrentului murdar. Politicianismul cu sensibilitatea lui vinovată a căzut repede de acord și s'a alăturat acestor lăcuste. A trebuit să intervie îndrăsneala aproape eroică a unor oameni ca să se deschidă ochii mulțimii și escrocheria să fie arătată cu degetul. Ne-am decis cęțiva să strigăm nenorocirea care ne paște și să propovăduim o grabnică revenire la valorile tradiționale. Am fost răsplățiți, desigur, cu o groaznică avalanșe de murdării pentru acest gest de protestare. O întregă spumă de neofiți s'a repezit la noi, preschimbând în crimă umila dragoste de neam în care-am crescut și cerind să fim crucificați în numele marilor lozince de înfrățire universală. A fost, trebuie s'o recunoaștem, o luptă destul de grea, fiindcă nu e o jucărie să-ți faci de lucru cu apașii de drumul mare fără omenie și fără Dumnezeu, gata de orice. Războirea însă s'a putut da cu toate aceste, fiindcă societatea deconcertată în primele momente a început totuș să se desmeticească și alarma dată de noi n'a fost zadarnică. Rind pe rind s'au trezit straturile societății, dându-și seama că trebuie să se curme odată stupida batjocură, s'au desmormintat impulsurile de mândrie adormită și au cerut ca micii zarafi ai slăbiciunilor noastre să fie grabnic luați de guler și puși la locul lor. Colțuri întregi de țară și-au arătat cu putere această resurrecțiune proaspătă, afișând cu vivacitate așteptarea lor. Un evi-

dent certificat, d. e., al stării de suflet schimbate, a fost recenta lecție dela Cluj administrată congresului ziariștilor, cînd toată lumea fără nici o deosebire a făcut să se înțeleagă că s'a săturat pînă în gît de pirateria din presă.

Suprimarea ziarului *Presa* este o nouă dovadă a acestui sentiment general. Cititorii s'au pus în grevă și au boicotat otrava. Pe urma lor sprijinitorii oculți, văzînd că marfa nu mai are căutare, și-au închis pungile, făcînd să se închidă prăvălia. Este o probă că incetul cu incetul opinia publică revine și eliminează din mijlocul ei elementele indezirabile...

In fața fericitei renașteri, noi nu putem tăce! !

Dimpotrivă, avem datoria să ne agităm mai tare ca oricînd. După distrugerea unui cuib de venin operația trebuie dusă înainte. Moartea gazetei *Presa* nu poate fi decît un indemn pentru debarasarea metodică și globală de paraziți. Să se pornească deci din toate părțile cinstita cruciadă salvatoare! In numele ideei naționale ultragiate, în numele onestității și a talentului să măturăm canaliile din drum, făcînd să se înnece în scîrba și în indiferența tuturor exhibițiile lor. Sufletul românesc trebuie să treacă prin această radicală despăduchere morală!

Intrucît mă privește, sunt ferm hotărît sa dau contribuția mea personală la cel mai legitim războiu de apărare națională. Conștient că susțin cele mai curate interese ale unui colț de umanitate, voi cere totdeauna purificarea și voi face din scrisul meu o trîmbiță de alarmă. Mai mult! Pentru desăvîrșirea propagandei voi lua în curînd contactul nemijlocit cu publicul, arătîndu-i în conferințe lămuritoare primejdia. Vom vedea atunci, dacă, răscolind cele mai elementare necesități de auto-conservare, vechea noastră toleranță nu se va ispravi, inaugurînd o eră nouă de sănătate și primenire...

Pînze de paianjeni.

Poezia lui Eminescu, cum s'a spus de atîtea ori, e cel dintîi capitol din literatura romînească ridicat la cîmle producției universale. Paginile nenorocitului cîntăreț al *Luceafarului*, strălucitoare de geniu și cercetate de mister, apar dincolo de bariera evoluției noastre literare, și ca o creațiune unică, fără predecesori și fără continuare, se înșiruie al turi de operele de arta pe care creerul umanității ni le transmite drept zestre intelectuală a veacului trecut.

Personalitatea lui Eminescu are însă și o specială semnificare pentru noi.

Din scrisul lui s'a încheat mai întui doctrina naționalismului organic, care a îndrunat întreagă ideologia vremii, și al cărei rezultat e România de astăzi. După divagațiile școalei latiniste, dupa retorica ușoară cu care ne obișnuiseră imitatorii romanticilor francezi, acest chinuit se coboară cel dintîi în tainele existenții noastre, și smulge de-acolo din adincime, dogmele imutabile pentru religia unui popor luptător. Crezul lui trece peste spuma ușoară a prezentului și se înfige la «o miie patru sute», descifrînd din cronici un cîntec de biruință. Deodată cu cultul trecutului el desgroapă «limba veche și înțeleaptă», în care-și toarnă gîndurile înfrigurate, făurind astfel criteriul de căpetenie al unității noastre de

simțire. Călător în toate regiunile locuite de Români, el creiază pe seama unei entități etnice formula unirii politice «*dela Nistru pîn' la Tisa*». Călăuzit de concepția lui, Eminescu se sbate cu devotamentul fanatic al omului de geniu, ca s'o ducă la triumf. Articolele din *Timpul* sunt împletituri de fulgere, care țîșnesc din sufletul unui mare reformator. El vine cu ideea purității de rasă, în care găsește singura salvare pentru un neam fărâmițat sub atîtea domnii ostile, copleșit de «*neagra străinătate*». Devine predicatorul încercuirii unui patrimoniu strămoșesc și se închide în «*scripturile bătrîne*» ca într'un turn de apărare, de unde lovește fără milă orice infiltrație bastardă.

Eminescu a biruit deopotrivă și cu literatura lui și cu principiile de etică națională care l-au inspirat.

Cele două generații venite în urma l-au decretat idolul lor. În afară de sgduitoarea influență literară exercitată pe de-a-ntregul, conștiința publică s'a diriguit la noi de adevărurile lui. De patruzeci de ani încoace toată lupta noastră de desrobire, toate svîrcolirile minții pentru a ne prinde într'un mănunchiu, sunt radiațiuni din credințele poetului. Subt acest raport, el e întiiul mare profet al intelectualității românești. Gîndurile i s'au topit pretutindeni ca un fluid inviorător și ni s'au prefăcut în sînge. Cine a trăit aici o viață intelectuală pe vremea regimului unguresc, își dă, poate, mai bine seama, de imensa forță morală cu care ne înarmă scrisul lui Eminescu. Procesul de fermentare a fost la fel în toate părțile. Spiritul curent al Vechiului Regat s'a hrănit din această evanghelie, care s'a învățat în școli, a răsunit la tribună, a determinat mentalitatea oamenilor politici, a străjuit ca o flacără nevăzută după rețelele de sîrma dela Mărășești, și a strigat pe puste Ungariei în drum spre Budapesta.

Astăzi ideea noastră de stat se clădește pe acest rezon unic de orientare.

Firește, concepția lui Eminescu, familiară nouă, n'a putut ademeni niciodată elementele de import care s'au aciuit aici.

Prea eră locala această doctrină, prea vorbeă Rominilor de pur singe, prea scormoneă instincte străvechi, ca să poată cuceri pe neofiți. În definitiv, lucrul e perfect explicabil, logica eminesciană se brodează pe un impuls de rasă precis și indestructibil. Nou venitul, adăpostit la noi, cade în afară de acest cerc de simțire. El ne-a trecut granița cu intenții mult mai pozitive, decît dorința unei inoculări sufletești. În materie de suflet, intrusul și-a adus bagajul lui distinct, pe care-l pîmbă pretutindeni, fie că scoate petrol la Cîmpina, vinde șireturi de ghetе la Podul-Iloaii, sau face pe criticul literar la București. Eminescu e o incarnație specifică a solului, scrisul lui o concentrată otravă crescută aici, un fel de hașiș rominesc, pe care organismul străin îl refuză. Și poezia și opera de publicist i le poți pătrunde numai în măsura numărului de loturi cu care te-a înzestrat soarta în cimitirile noastre. De aceea nu e nici o mirare că toți oaspeții literari cu care ne-a hărăzit Dumnezeu nu s'au încălzit de Eminescu. După triumful categoric al maestrului în cerebralitatea țării, ei au tăcut, îmbufnați la început, ca mai tîrziu să ridice cuvîntul cu oarecare timiditate și să devie în sfîrșit detractori de abinele.

Răposatul Gherea, acest simpatic nomad al criticei romînești, s'a ivit primul care a lansat rezerve asupra cugetării politico-sociale a poetului dela *Junimea*. Rețeta obișnuită a umanitarismului internațional a fost dela început antidotul cunoscutului critic socialist. În ea se rezumă psihologia normală a călătorului care a făcut popas la noi. Atitudinea lui Gherea eră cît se poate de simplă și de rezonabilă. Ce ecou puteau trez' în nervii și în mintea lui acești ditirambi ai rasei, de care s'a poticnit el Ahasverul asvîrlit de peste Nistru în furnicarul nostru de patimi, și prin ce miracol psihic ar fi fost în stare să înregistreze străinul epopeia lui Mircea dela Rovine? Subconștientul lui Gherea putea oare să vibreze la accentele arhaice dela «o miie patru sute», cînd un voevod basarab își apără cu arcașii lui «sărăcia și nevoile și neamul?». În ce lume de spectri necunoscuți îl invită poetul în avîntul lui de retro-

speciune? Nu, operația eră preadific'la, orice sforțare răminea fără rezultat, fiindcă bietul Solomon Solomonovici, fugarul tepelor rusești, așezat la noi, venea cu un alt instinct istoric, depe alte țărîmur'. În mod firesc, deci, Gherea opunea un *non posumus* sufletesc operei integrale a lui Eminescu. Cazul criticului dela Ploești, care eră de a fel o inteligență superioară și un temperament de elită s'a repetat mai tîrziu cu alți desrădăcinați. Aceeaș mentalitate pornită din aceeaș structură de gîndire, făcînd apel la ac leași subterfugii teoretice s'a manifestat la toți scriitorii minor deslipiți din altă zonă etnică pe teritoriul nostru. De s'gur, cu vremea tonul s'a schimbat, timidele contestări niș'ale au evoluat ținînd pas oarecum cu șansele cetățeniei, iv'ndu-se pe-alocurea și ne-lipsitele note de impertinență...

Astăzi personalitatea lui Eminescu e centrul de greutate al ideolog ei naționale care ne ține în pici are. Toți, deci, care sunt dușmanii născuți sau făcuți ai aceste' ordine morale, sunt și adversarii naturali ai poetului. După judecata lor trebuie dărîmată piatra un hiulară, ca să se năruie edificiul întreg. Astfel o serie de term'ite ș'-au inaugurat es rucț' nea metodică. Inceputul l-au făcut prin a atacă d ctr na însăși, fără a af șă numele autor lu', ca să nu stîrnească o reacțiune violent . Planul se de fășură pro amatic, cu tactică și cu persistență. Un cor î treg de emigranți l terari bijbue împrejur, ba'ocurind a tarul moștenit. Ideia națională cu toate atribuțiile ei e tiri ă în nor i. Clișee exotice năvălesc pripit, ca să falșif ce aspectul local al unui vechiu patrimoniu. In această invas'e de strănism presa, scăpată d n mîinile noastre, are rolul de slujnica a fiecărei cl pe Cu ajutorul ei se multiplică i rufuzorii parazitare și susțin o acțiune concentrică. Totul merge azi la Buc irești pe o luptă b'ne ăhibzu tă de compromitere și desființare a unui crez incomod. Intre trivializarea cultului strămo esc și sugestiun le dela Mosc va pe mii de game, o vastă claviatură joacă aici o stran'e rapsodie. dir, care orice si abă e îndreptată împotriva oastră.

În strigăt, acum și pe atâtea mișcar de învăluire, se dă și atacul frontal. După doctrină i-a venit și rîndul maestrului. *Adevărul Literar* a început «dinamizarea» lui Eminescu. Dîm-nul Panait Istrate a primit această însărcinare, pe care patronii lui o sprijinesc cu o muzică de panoramă stridentă, urlată frenetic din toate rotativele lor. Spectacolul e destul de interesant. Dîm-n ele unei Kiraline din mahalalele Brăilei, care a scos capul la Paris, cu un fitil roșu în mină se repede la blocul de grînă. În jurul lui e dansul macabru al sanie evi-cilor, gros sc și cu behăituri orientale. Istrate se îndeamnă, Istrate se încruntă, Istrate se strîmbă, Istrate Panait se iă d piept cu Miha'il Eminescu

Să-l vedem pe Istrat

Invitat de societate «România Juna» să-și dea micul său prinos pentru un almanah comemorativ, d. Panait Istrate se folosește de acest prilej ca să-și precizeze atitudinea față cu Eminescu.

Autoru *Kirei Kiralina* nu poate fi învinuit de nici o sfială înaintea suieciului. El e foarte deschis, și strigă din răspu-teri ca să s'audă d parte. Nu ezită și intră dela început cum s'ar zice «in medias res». După o succintă introducere asupra «istoriei dela începutul lumii și pînă în zilele noastre», din care se constată fără nici o îndoială că nu e în buni termeni cu «popii» și cu «Dumnezeu», îndrăznețul iconoclast, sprijinit pe surprinzătoare descoperire că «viitorul a fost totdeauna învăluit de un nor de pîclă deasă», se repede cu o «lovitură de picior» la pedestalul profetului: «O astfel de credință eronată a fost și idealul de mai bine, a (!) bunului Eminescu». Cum vedeți, d. Istrate dîm-n primul moment apare îndușmănit și cu grama cîromînească. După această altercație trecă-

oare, d-sa se ridică brusc ca să-și declare sentința : «Mihail Eminescu s'a condamnat pe sine însuși, și-a mărginit propria sa operă la o meschină notorietate națională, cînd, ca progres uman, s'a mulțumit să dorească doar binele țării sale».

În această judecată lapidară se condensează leit-motivul detectorului. Pentru dînsul «se naște întrebarea»: numai «*dela Nistru pînă la Tisa*» se întindea pămîntul pe vremea lui Eminescu, și «numai poporul român, credea el (Eminescu), că e demn să cunoască universalele-i gîndiri și simțiri»? Urmăriți logica, e admirabilă : «*universale gîndiri și simțiri*» de o «*meschină notorietate națională*»... Dar, să lăsăm gramatica și logica, cele două infame născociri burgheze, pe care fiul Brăilei probabil le «trimitte la fier vechiu». D-sa, supărat cum e de «*idealul strîmt*» al poetului, merge înainte : «Fost-a Eminescu folositor chiar și neamului său, dorind binele închis între frontiere? Ajuns-a el la vreun rezultat practic, prea-mărinju-și națiunea și hulind tot ce nu e român»? D. Istrate Panait nu numai că contestă orice «rezultat practic», dar de braț cu Kiralina lui, privește de sus cu aiere de m'la și dispreț : «Sărmane Mihail Eminescu !... cît ți-a fost de greu să pricepi pe uriașii descoperitori și propovăduitori ai ideii de *desrobire internațională* din apusul Europei, cu care ai fost doar contemporan... n'ai știut să te ridici de-asupra granițelor, ba chiar ai făurit arme otrăvite»...

Frontierele și iar frontierele, iată suprema meteahnă a acestui voiajor fără pașaport și fără gramatică, pentru care Eminescu «și-a băgat piciorul în căpcana naționalismului șovinist, neputincios și sforăitor, l-a slugit cu sinceritate în schimbul unei *coaje* (!) de mămăliga»...

Ei bine, prin ce mijloace se poate ajunge la «înfrățirea universală», care pare a fi visul d-lui Panait Istrate? D-sa o spune fără nici un înconjur : «*revoluția*» și «*armele disperate justificate disperate*» ale bolșevicilor ; și fiindcă «puzderia umană nu vede aceste adevăruri», strigă dînsul într'un elan de sinceritate : «*doresc să vie, nu bolșevicii omenoși ai Rusiei*

ci Hotentotul sălbateci și cruzi, care să-t vire cu bățul prin șezut, ceeace ochii ei orbi nu pot să perceapă». Cu alte cuvinte o operație destul de drastică și perfect umanitaristă... Dar care e ultima etapă pe care «omenosul» chirurg social o întrevide pe seama așezării umane ? D-l Istrate, sentențios și categoric, ne dă răspunsul : «Omenirea va fi condusă cu dreptate, în viitor, de oameni inteligenți și generoși, ori-care le-ar fi obârșia, așa cum vedem că se produc lucrurile în Rusia de astăzi».

Am înțeles, bolșevismul e raiul salvator. Cunoaștem teoria, tocmai deunăzi când ne-o lansă *Adevărul Literar*, mai veniseră de peste Nistru vre-o cincizeci de bandiți la Tatar-Bunar să ne-o «vîre» cu granate de mină. Replica acestor omenoși tovarăși de idei le-au dat-o soldații noștri și cu dinșii suntem chit. Rămîne însă d-l Panait Istrate, rămîne *Adevărul Literar* care-l ocrotește cu surle și cimpoaie, și aici chestiunea e mai complicată. Cînd zic că e complicată nu mă gîndesc la nașul Kiralinei, ci la întreg valul tenebros care se pregătește în umbră de către diverse amfibii intelectuale, îndopate din greu cu «mămăligă» romînească. Povestea personală a lui Istrate e destul de rudimentară și nu tocmai interesantă, ca și gramatica lui. Temperament anarhic, dincolo de ordinea morală constituită, e greu să angajezi o discuție cu el. Argumentele noastre le «dinamitează» cu aceeaș ușurință cu care a încercat să și rezeze beregata singur. Ce să-i spunem, deci, lui Istrate ? Că lupta națională a lui Eminescu, fiind lupta pentru desrobirea unui colț de umanitate, nu e decît o pagină generoasă din cartea mare a desrobirilor omenirii ? Că ura lui împotriva străinilor nu eră decît revolta legitimă împotriva spoliatorilor care sugrumă viața unui petec de pămînt ? Ce să facem cu Istrate ? Să-i ținem un curs de istorie, ca să-l învățăm că subt cnutul rusesc și subt legea contelui Appony știrbindu-se caracterul unui popor, se comiteau zilnic la adăpostul legilor crimele unor tilhari ai evoluției universale ? Ce să încercăm cu Istrate ? Să-i dăm pe repezeală noțiuni elementare de sociologie, ca să înțeleagă că a păstră

și-a cultivă patrimoniul moral, intelectual și politic al unui neam, oricare ar fi el, hotentot chiar, înseamnă a complectă simfonia largă a universalității, și că deci Eminescu, codificînd o doctrină națională, e unul din stîlpii de căpetenie ai progresului uman? Intrebările s'ar putea duce cît de departe, toate ar fi zadarnice însă, fiindcă tulburatul apologet al «înfrățirii universale» se plimbă cu picioarele în gol, *jenseits von Gut und Boese*, cum spune filozoful german, orfan la fel și de țară și de limbă și de orice scrupule teoretice. În acest imperiu nebulos, în care dînsul rătăcește fără inevitabilul pașaport al inteligenței, ar fi prin urmare o pierdere de vreme să-l urmărim, chiar și în cazul cînd n'ar fi la mijloc imaginea destul de desagrabilă a unei... beregate...

Există însă aici o întreagă familie de spirite, care vor să «dinamiteze» cu orice preț ideia națională, indivizi pe cari frontierele îi strîng ca niște chingi de fier. Bietul Istrate, împins acum înainte de ei, cu tot chirotul lui nesăbuit, nu e decît exponentul lor de ocazie, un fel de piatră colțuroasă aruncată în obrazul opiniei publice. În realitate, ei sunt cari se agită și trag sforile. Dela războiu încoace, cînd amuțiseră, acum s'au înmulțit și te împiedeci de ei pe la toate răspîntiile. Fie că batjocoresc consecvent țara la gazetă, spurcînd tot ce e de baștină sub paravanul unui criticism occidental, fie că profesază cultul amnestiei și al umanitarismului pe seama Goldsteinilor sau a criminalilor din Basarabia, fie că sunt dadaști de-ai lui Tristan Tzara, în fond ei laolaltă sunt una, sunt tot «neagra străinătate» lovită cu biciu de foc de Eminescu și perpetuată ca o pecingine grozavă pe trupul nostru. Ei se feresc cu toții de un crez național, fiindcă acest crez e singura formulă mîntuitoare pe seama unui popor închegat într'o unitate. Ei vor să dea la o parte și pe Eminescu, care le barează drumul ca un bolovan uriaș prăvălit în fața unei prăpăstii. Citiți, de pildă, insultele criticului de casă al *Adevărului Literar*, d. Sanielevici, actual impresar al lui Istrate, vechiu campion al «înfrățirii internaționale» și el. Citiți plevușca de

reviste pe care din protecția unui capital obscur rotativele le-avîrl neconținut pe piață. Aici nu mai e pur și simplu psihologia intrușilor. Acel *non possumus* sufletesc de care vorbeam la începutul acestor rînduri, neputința străinilor de-a pătrunde manifestarea organică a unei rase. Lucrurile s'au complicat în timpul din urmă și complicația își are aportul ei cotidian. Am trecut și peste perioada de mirîitură surdă și peste străduințele negațiunii sterile, acum se lucrează cu un plan unitar și cu o țintă precisă. Pentru moment ne găsim încă în faza de preparație, pocnesc pe ici pe colo rachete cari luminează ungherele tănuite ale taberei dușmane, și din însinuări răslețe putem alege cumplita războire care ne-așteaptă. Istrate cu rectitudinea lui de somnambul literar, însă inverșunat inimic al «călăului Foch», și deci prost tactician, denunță și planul și ținta: «sfărîmarea aspirațiilor primitive clădite pe frontiere» și «dreptate cu oameni inteligenți și generoși, ori-care le-a» fi obîrșia, așa cum vedem că se produc lucrurile în Rusia de azi».

* * *

Se încearcă deci distrugerea ideologiei tradiționale a naționalismului conceput de Eminescu și înlocuirea ei cu cunoscuta formulă bolșevică.

Chestiunea e limpede și oricîte neplăceri sentimentale nu s'ar pune în perspectivă, noi trebuie s'o privim în față, trebuie să ne apărăm. Să ne ierte deci, și *Adevărul Literar* și toți patronii lui mai puțin literari, dacă le mărturisim cu liniște că suntem în gardă de mult și fiind oarecum la noi acasă ne mișcăm destul de sprinten pe cîmpul de bătaie. Spiritul public, aici suntem siliți să le-o spunem, se menține încă tot în alvia cea veche. Triumful lui Eminescu e astăzi la noi mai eclatant ca oricînd. Romînismul «dela Nistru pîn'la

Tisa», urmîndu-și misiunea istorică și-a identificat, în sfîrșit, după un crunt sbucium milenar, granițele politice cu cele etnice. Nu s'a îndeplinit decît un act de justiție după un rapt de veacuri, normalizându-se astfel viața unui popor și dîndu-se în acelaș timp un aspect firesc raporturilor naționale din Europa Centrală. Granițele care ieri erau piroane înfipte în carnea noastră, astăzi sunt zidul de apărare al unui bun comun cîștigat prin drepturi străvechi. Parii acestor granițe actuale s'au implîntat în sînge. Graniță înseamnă deci, la noi, suprema legitimitate morală, înseamnă biruința dreptății, putință de desvoltare după rosturile firii, înseamnă limbă, lege, oase de părinți și zîmbet de copii, înseamnă tot ce constituie tezaurul văzut și nevăzut al omenirii «dela începutul lumii și pînă în zilele noastre», cum ar zice cu înțelepciune d-l Panait Istrate. Oricine ar vreă să le spargă trebiue să-și ia pedeapsa ca un dublu criminal : împotriva noastră și împotriva umanității.

În lături, deci, domnilor, cu refrenul răsufiat al tuturor hienelor internaționale, care se cîntărește astăzi cu aur la Moscova pe spinarea mujicului rus, și spre bucuria celei mai sinistre aventuri din cîte a cunoscut vreodată istoria. Noi ne păzim granițele nu numai cu baionete, ci cu conștiința limpede a demarcației sufletești la care ne-a îndrumat un mister de procreație etnică. Le păzim din acelaș instinct ancestral ca și Mircea cel Bătrîn al lui Eminescu, care-și apăară : «*sărăcia și nevoile și neamul*». Înlăuntrul lor noi vom fi oameni, apostolii umanității, ipnotizați de libertate, dornici de progres și milostivi pentru tot deapropele nostru. Cine nu înțelege acest impuls firesc, care stăpînește toate fibrele neamului românesc, e ori un zănatic cu picioarele în gol, ori un delicvent ordinar, conștient și interesat. Și într'un caz și într'altul, el trebiue strivit ; firește, dacă se poate, fără a face uz de rețeta sadică a *omenosului* vizionar dela *Adevărul Literar*, care, cum am văzut, recomandă pentru situații mai puțin grave «*să-l vîre*» doctrina «*cu bățul prin șezut*».

Rămînem astfel la catechismul lui Eminescu. E un fel de «magna charta» obligatoare și imprescriptibilă la noi. Cine n'o adoptă, îl consiliem să plece, dintr'un sentiment de creștin-ească bunăvoință. Dincolo de frontierele pe care le detestă, e liber s'o nesocotească, încercîndu-și norocul «spoid case» sau scriind cărți cu duiosul certificat al lui Romain Rolland ; pentru noi e tot una, fiindcă e trecut într'o zonă de indife-rență, de unde miasmele nu ne-ating. Aici însă, unde miroase încă a sînge proaspăt, vărsat prin toate văgăunele pentru statornicirea unei idei, «dinamitarea» mi se pare cam riscată, și în orice caz prematură. De aceea, să ia aminte întregul clan ocult și totuși știut, care vrea să ne «arunce la fier vechiu drapelurile». Aceste drapeluri, cu al lor «*nolli me tangere*», se răzbună crud uneori. Eu îmi permit să mă fac ecoul admoni-țiunii lor bătrînești de pe-acum, suportînd, desigur, toate desagramele...

Cît despre Mihail Eminescu, detractorii lui să fie liniștiți. Credința poetului rămîne neștirbită, păzită bine de mințile limpezi, cum erau odinioară păzite de Moise *tablele legii* pe muntele Sinaii. D-l Panait Istrate, în variatele sale contribuții auto-biografice cu care-și întreține cititorii, spune undeva, că a «măturat pinze de paianjeni». Ii facem cunoscut că suntem și noi mulți aici care ne îndeletnicim cu această meserie. De cîte-ori în jurul altarelor străvechi se ivesc astfel de insecte antipatice și vor să-și țese pînza otrăvită cu mirosul lor greu și botul lacom întins după pradă, noi luăm măturoiul și măturăm...

.. Și vom mătura totdeauna !

Incepe o bătălie mare...

I.

S'ar părea că procesul de diferențiere între presa românească și cea internațională dela noi merge cu pași repezi spre o limpezire definitivă. S'ar părea că un început de opinie publică e în elaborare, că se prepară o subită mișcare de revizuire a valorilor, și că o reală resurecțiune sufletească se anunță cu oarecari sguduiri și purificări.

Suntem dintre cei puțini care au drepturi de prioritate în această chestiune, fiindcă mai întâiu am pus-o în discuție și am pățimit cu adevărat pe urma ei. De trei ani în paginile *Țării Noastre* am desvelit cu sinceritate o primejdie națională: *înstrăinarea presei*. În nenumărate rânduri am stăruit asupra problemei, judecînd-o după toate laturile. Am arătat că s'a curmat firul tradiției de odinioară a gazetăriei-apostolat, și că negustori odioși au transformat un venerabil anvon într'o tarabă. Am scos la iveală axioma elementară că pentru prima perioadă de închegare a unui popor într'o unitate politică, presa nu trebuie scăpată din mîină, ca orice secret de familie. Cu dovezi palpabile am atras atenția că aici se lucrează metodic împotriva țării, că deodată cu musafirii ce-au luat în

stăpînire redacțiile, a descins și o serie de lozince subversive care se pun deacurmezișul ideii naționale și servesc interese străine. La toate ocaziile am repetat acest adevăr pe care nu-l înregistrează nici politicianismul grăbit, nici lenea de gîndire a unei societăți fără o temeinică disciplină morală. Eră multă rușine în constatările noastre, de cîteori ne gîndeam la călimara Honigmanului venit să înlocuiască articolele lui Eminescu sau scrisul lui C. A. Rosetti. Dar dincolo de această brutală jignire de amor propriu, un sentiment penibil de nesiguranță ne urmărea cînd știam cine sunt fericiții furnizori de hrană cotidiană în România Nouă. Aveam impresia, cum am spus-o necontenit, că s'au furișat intruși printre noi cari ne dărîmă altarele, că peste capetele mulțimii năpăstuite își dau mina, și că într'o bună zi vom plăti scump opera conștientă a atîtor termite rozătoare. Am protestat deci din colțul nostru, lumea ne-a înțeles, ne-a acordat chiar satisfacții pentru improșcările de care ne-au împărtășit îndrăzneții pești de cerneală, în realitate însă lucrurile au mers înainte în ogașa de ieri, neputîndu-se plămădi încă un val de nemulțumire colectivă, puternic și tranșant ca toate mișcările reformatoare.

Acum situația pare a se schimba, și sunt semne că străvechea pasivitate va fi pusă de astădată la o parte.

Ce s'a întîmplat ?

Un simplu fapt, lămuritor și categoric: s'a umplut paharul. După ani întregi de svîrcolire distructivă, în conștiința publică pătrund în sfîrșit argumente hotărîtoare. Ele sunt puse în evidență cu o dărnicie neobișnuită tocmai de către stăpînii rotativelor care s'au repezit să ia cu chirie sufletul românesc. Acești cetățeni proaspeți au lucrat cu un hiperzel și cu o patimă menită sa trezească toată lumea din nepăsare. Nesocotind și bunul simț și avertismentele primite la tot pasul, ahasverii democrației și-au descoperit înrudirile și programul. Nu s'au putut oprî la drumul jumătate, fie că erau la mijloc impedimentele organice ale unor impulsuri de rasă chemate la contribuție, fie că legături misterioase le impuneau să se

achite de anumite îndatoriri. A fost deci o consecvență denigrare a tuturor tradițiilor, o demonetizare perpetuă a tot ce ne ține laolaltă și o adăpostire a tendințelor centrifuge cari au scos capul zilnic în această presă, excrescență bastardă a solului. Subt masca umanitarismului și a civilizației occidentale, indivizi nespălați au trivializat totul aici. Ei ne-au tras în noroi pe reprezentanții vieții publice, ei ne-au judecat, ei au demoralizat masele răspîndind neîncredere și descurajare, ei au justificat crime, au legitimat trădări și au căutat să înlocuiască religia fanatică a idealului național, — fără de care ne prăbușim astăzi, — cu teorii de import semănate aici ca să propage disoluția. Reînviați pentru un moment tot criticismul acestei gazetării în anii din urmă, și din cel mai sumar examen veți desprinde firul roșu al unei concepții de distrugere. La străduințele de consolidare ale unui stat întemeiat pe principiul unității etnice, ei opun totdeauna considerații de ordin internațional, adaptări de circumstanță din catechismul moscovit...

Câteva probe ultra-recente din acest laboratoriu unde se fierb otrăvuri împotriva noastră.

Luați de pildă chestiunea studenților dela Paris: lista bursierilor publicată acum trei săptămîni în *Țara Noastră*. Toată lumea romînească a tresărit în fața rușinii ne mai pomenite, toți ne-am dat seama că numai printr'o meschină tragere pe sfoară s'a putut ajunge la o asemenea batjocură. Eră pălmuit și prestigiul țării, eră și o scandaloasă nedreptate în joc. Nici un om onest, de orice origine ar fi el, nu putea admite ca din două sute cincizeci de bursieri în Franța, două sute să fie evrei și cincizeci romîni. Nici o socoteală din lume nu putea explica un astfel de capriciu idiot al proporțiilor. Gazetele «democrate» au înghițit-o și pe asta! Mai mult, ne-au ris în obraz și-au vrut să înfunde în ridicol «alarma» noastră. O vagă adiere de pudoare n'am văzut cu această ocazie, obida trecătoare măcar a omului prins asupra faptului într'o afacere stupidă...

A venit vizita d-lui Henry Barbusse. Indelicat și inoportun, cunoscutul romancier mergea la Chișinău ca un fel de inspector în procesul dela Tatar-Bunar. Scriitorul francez, se știe, venea în calitate de comunist militant, după atâtea investiții la fața locului, făcute de alți tovarăși ai săi, după Guernut, Torrès, etc. Ce atitudine a luat cu acest prilej presa independentă de credința țării? După ce s'a înduioșat ani de zile de grevele lui Goldstein, după ce-a publicat cu mult sgomot proza bolșevică a lui Panait Istrate, după sughițurile umanitariste debitate de «Liga drepturilor omului», sau de d-l Costa-Foru, a stat oare o clipă pe gânduri ca să fie seama de realitate? A avut un dram de jenă morală în fața situației, înțelegînd că toată țara asta e în dreptul ei să reacționeze, atunci cînd emisarii lui Trotzky vin să ne umilească la noi acasă? Nimic din aceste sfiieli; dimpotrivă sfidare pe toată linia, perfecta justificare a lui Barbusse, pactizare deschisă cu dușmanul sub firma arhi-compromisă a... umanității...

Altă probă și mai recentă: procesul locotenentului Morărescu. Cetiți, vă rog, dările de seamă din toate gazetele care nu mai pot de democrație. Cetiți și veți vedeă cum se exagerează cazul unui ofițer, despre care nu știm încă bine dacă e în adevăr vinovat sau e victima unei cabale. Certă este numai lipsa de imparțialitate cu care se relatează peripețiile desbaterilor sau se comentează procesul însuși. Din ce se publică la gazete, pentru care minciuna e pîinea de toate zilele, nimeni nu poate alege decît o ură neagră împotriva armatei. Dacă ar fi să-i crezi pe cuvînt pe acești arendași de opinie publică, ar trebui să admiți că toți ofițerii și soldații noștri dela Nistru nu sunt decît o asociație de tilhări, trimiși acolo ca să schingiuiască și să despoaie lumea. Vă întreb: ați remarcat cîndva un articolaș măcar în care să se plîngă un biet grănicer împușcat de soldații din batalioanele roșii sau de bandele care fac incursiuni zilnice pe teritoriul nostru? N'ați cetit și nu veți ceti această meritată apoteoză, fiindcă proslăvirea oștirea romînești nu intră în programul unor oameni

cari n'au avut decît două puncte comune cu viața militară : dezertarea și amnestia...

El bine, toate acestea au umplut paharul.

Opinia publică din țară a înțeles în mod definitiv că aici e la mijloc o operă de dărîmarea, și că a tolera mai departe această batjocorire a ideii naționale înseamnă a consimți la o leală dar sigură sinucidere. O protestare, deci, a lumii cum se cade s'a resimțit dincolo de barierele politice, înglobînd oarecum sufragiile unanime ale rasei. S'a mobilizat pentru înția oară dela războiu încoace conștiința țării, care pretinde o satisfacție pentru rușinile îndurate și o garanție că pe viitor vom fi feriți de asemeni manevre.

Un gest de o superioară frumusețe etică s'a produs ca o consecință a protestării tuturor. D-l C. Bacalbașa, vechiul și merituosul ziarist, neobositul luptător al principiilor avansate, dar în acelaș timp bunul român, ne mai puțînd împacă patriotismul său cu tendințele gazetelor la care colaborează, a părăsit ziațul *Adevărul*. Scrisoarea pe care-o publică din acest prilej, ca să-și justifice actul de conștiință, sesizează primejdia prăpastiei la care am ajuns. Cu o nobilă sinceritate, bătrînul gazetar, umblat la școala de demult a onestității și a iubirii de neam, prinde într'o formulă lapidară rostul situației actuale. Iat-o : « În țara noastră se pregătește o mare și lungă bătălie în care vor figura toți cei care își iubesc țara ».

Bătrîn cetitor de suflete, d-le Bacalbașa, aveți dreptate : *o mare bătălie va începe acum la noi, bătălia pentru a întronă aici în mod definitiv prerogativele principiului național pe ruinele dibuirilor inconștiente și a falșificărilor interesate. În această ciocnire de forțe, rolul presei e al avantposturilor care deschid focul.*

Trebuie deci să vînturăm cu cruzime pleava tiparului, ca să netezim drumul limpede pentru biruința de mîine. Din partea noastră, îndeplinind un impuls inițial, luăm toate răspunderile unei lupte necruțătoare și o anunțăm ca să se știe...

Incepe o bătălie mare...

II.

In trecutul ei, presa, se știe, a fost o oglindă vie a sentimentului public la noi.

Născută dintr'o dorință entusiastă de-a deveni o tribună de idei și neglijind cu desăvârșire sau punind pe-al doilea plan laturea comercială, gazetăria eră plămînu prin care respiră un popor dornic să se smulgă dintr'o viață patriarhală și să se adapteze formelor din Apus. Ca în toate sforțările de emancipare națională, și în presă îndrumătorii au fost oameni de baștină care descindeau pe cîmpul de luptă cu toate impulsurile rasei. Bune sau rele, organele noastre de publicitate erau odinioară tot atîtea fibre de simțire ale mediului căruia se adresau. Luptele lor, oricît de vii sau pasionate, erau lupte de familie, fierberea lăuntrică a aceleiaș entități etnice. Un ziar contă pe-atunci ca un așezămînt înjhebat în puterea unui crez. Existența lui se legitimă printr'o personalitate cu superioare garanții morale și intelectuale. Eră un program sau eră un om care vorbea la gazetă. Fie că se lămureau zilnic părerile unei grupări cunoscute, fie că se propagau orientările unor fruntași, ziarul își aveă totdeauna stă-

pnul vizibil, perfect îndreptăţit ca să-şi spuie cuvîntul în trebile publice.

Negustorii tiparului s'au depărtat dela linia tradiţională şi au schimbat cu desăvîrşire aspectul onest al trecutului.

Cu ei s'a introdus anonimatul în presă, mijlocul cel mai comod pentru acoperirea oricărei acţiuni subversive. Ziarul transformat în întreprindere comercială, slujind în acelaş timp scopuri nemărturisite, aveă nevoie de această perdea după care se retrăgeau elementele parazitare ale tarabei. Ne-am pomenit, deci, cu ziarele de astăzi, firme colective, după care stau pitiţi înşi fără stare civilă, gata oricînd să asvirle în opinia publică fermente disolvante. În trecut, partidul sau individualitatea directorului eră cheazăşia scrisului, limpede şi controlabilă în faţa lumii. Cînd ziceai *Romînul* ştiaai că ai a face cu principiile lui C. A. Rosetti, cînd Ńi se vorbeà de *Timpul* Ńi apăreà girul intelectual al lui Eminescu, cînd se cità un articol din *Gazeta Transilvaniei* aveai pece-tea nobilă a lui Aurel Murăşeanu. Pînă în timpul din urmă s'a păstrat această normală justificare : *răscumpărarea dreptului de-a îndrumà ţara prin greutatea unei personalităţi.*

Situaţia actuală e stranie şi primejdioasă.

Sunt ziare în afară de partide şi în afară de orice garanţie individuală. *Adevărul* sau *Lupta*, de pildă, lansează zilnic o critică acerbă a vieţii publice, judecă oameni şi instituţii, batjocoresc sau laudă cu frenezie în dreapta şi în stînga, pronunţă sentinţe categorice. Necontenit se citeşte un verdict la adresa armatei sau bisericii, la un gest al Suveranului, la o chestiune hotărîtoare pentru ziua de mîine. Într'o vreme cînd Statul proaspăt înfăptuit ar trebui să primească infuziunile permanente ale unui optimism generos, cînd un curs de pedagogie naţională ar fi indicat să se desprindă din coloanele ziarelor, un rinjet cotidian urmăreşte toate străduinţele noastre, seamănă desagregare şi stînjeneşte viitorul vieţii unui popor în primele zile ale cununiei. Judecata gravă şi fără apel Ńi stîrneşte de multe ori mirarea sau revolta. Te

uiți să vezi iscălitura, o deslușești de grabă, e firma colectivă : *Adevărul* sau *Lupta*. Limbajul care se ține la adăpostul acestor măști e totdeauna grav și sentențios : «noi suntem pentru democrație», «noi ne ridicăm împotriva acestei porcării»—*noi și iar noi...* Simți adese cum te mănincă palma în fața unor asemeni imprecații și întrebarea se naște logică și elementară, ca orice protestare împotriva impertinenței : Cine sunt acești *noi*, cine sunt censorii frământării noastre de toate zilele ? De unde vin ei, cum îi chiamă, ce carte au învățat și din ce resurse de înaltă moralitate sau inteligență își iau dreptul să inunde țara cu cerneala lor ?

Cine sunt acești *noi* ?

Iată descoperirea cea mai de căpetenie pe care trebuie s'o facă îndrăznețul purificator, merit să dea bătălia mare pentru întoarcerea ideii naționale în spiritul public.

Anonimatul introdus în presă de legea nouă își are explicația imediată. S'a recurs la el din clipa în care străinii au crezut că trebuie să puie stăpânire pe tainele tiparului. Retranșarea după firma colectivă eră o manoperă ușoară, prin care puteau cere ascultare. Inchipuiți-vă, cum ar fi răspuns cititorii, când fiecare insultă ar fi avut marca autorului ? Ce ar fi răspuns alegătorul dela Drăgășani, când i s'ar fi servit adevărul brutal : zic și iscălesc eu Albert Honigmann ? Firește, ar fi dat cu piciorul. Pentru a înconjură deci acest picior, Honigmann iscălește solemn : *Lupta* sau *Adevărul*. Cu asemenea procedeu ne scutură pe toți, ne întreabă din ce trăim și ne ostracizează din viața publică în numele moralei răsvrătite. Sguliți subț anonimată apar astfel nenumărați trepăduși cu nume pompoase, istorice de obicei : *Radu Negru*, *Miron Costin*, *Aprodul Purice*, etc... Toți sunt slobozi la gură, toți ne iau de sus, toți scuiță seara și dimineața în obrazul țării. Când se va publică lista lor integrală, veți rămîneă îngroziți și veți aveă impresia unei razzii de noapte în Cișmigiu. Se va constată atunci cum îi chiamă, care e certificatul lor de naștere și de botez. Se va descifră, după povestea tulbure a originii, și

școala dela care au fugit sau închisoarea unde și-au clocit visul norocului. Un scurt *curriculum vitae* va lămuri totul. Ei bine, acest tablou sinistru va convinge și pe cel mai generos umanitarist că o stupidă bătaie de joc se petrece cu noi, că suntem la începutul unui proces de disoluție sigură dacă nu luăm de guler pe intruși. Presa nu numai că a evadat din zona de influență a inteligențelor superioare și a inimilor mari, dar s'a preschimbat într'un laboratoriu otrăvit, pe care numai un tembelism oriental îl poate tolera mai departe. Chestiunea se pune neted și fără amănare : Prin ce se legitimează existența unor hîrtii tipărite, cînd la spatele lor nu există nici o garanție ? In puterea cărei justificări Finkelstein vine să ne stropească cu noroi, pe dumneata și pe mine, in puterea căror drepturi ale omului rotativa lui mănîncă fără cruțare capitalul de încredere al unui neam ?

Nici o socoteală din lume, nici un tribunal de onoare și nici un areopag de gîndire nu le va da cîștig de cauză...

Mai adăugați la toate aceste și punctul cel mai obscur : de unde vin banii, cine are interesul să-i întreție aici pe acești potentați milionari, care alaltăieri se congestionau pentru o piesă de cinci lei ? Marii moguli ai democrației, protectorii lui Goldștein și ai Tatar-Bunarului, nu pot fi decît o cetate avansată a unei armate care se prepară de atac împotriva noastră.

Așa fiind lucrurile, cum ziceam dăunăzi, s'a umplut paharul.

Noi nu suntem nici destul de proști ca să nu vedem ce se întimplă, nici destul de neputincioși ca să primim primejdia cu brațele încrucișate. Firește, reacționăm. Protestarea crește în măsura loviturilor ce ni se dau. Poporul nostru, rănit în instinctele lui de viață, se mișcă. Fie studenți, fie membri ai Academiei, fie țărani, tresar cu toții. Sunt zadarnice și căinările șirete și sfidările obraznice. Mobilizarea bunului simț românesc a început. Mă mir că n'o inregistrează cu speciala lor sensibilitate cetățenii neofiți. Atît mai rău pentru ei ! Un lucru

e cert : lumea s'a deșteptat aici după nenumăratele zgîndăreli, s'a frecat la ochi, privește împrejur și pe ici pe colo începe să strîngă pumnii. Iată adevărul ! După toate probabilitățile această sbucnire de energie repulsivă nu va rămîne numai în domeniul abstracțiunii pure, fiindcă violentarea metodică a sufletelor trezește în adîncimile lui principiul violenței și consecințele acestei dogme sunt insesizabile.....

Pentru moment situația se poate comprima într'un buletin laconic și foarte serios : Incepe bătălia pe frontul ideii naționale.

Mustul care fierbe

—

Mustul care fierbe.

Sunt aspecte care nu se uită...

La Chișinău, în primele zile de clocot după realipirea Basarabiei, eră un haos cu adevărat pitoresc. Capitala Moldovei răpite, cu ulițele ei drepte și largi, forfoteă de viața proaspătă într'un vârtej sgomotos și isteric. Se prăbuisise stăpînirea recentă, eră măturată și nebunia bolșevică care decapitase vechea ordine de drept, dar la adăpostul trupelor noastre nu se fixase încă în mod definitiv noul regim. Eră o epocă de intermitență plină de aventuri, de întrebări și de surprize. Potentații de ieri, căzuți pe brînci, nu mai ieșeau din casele lor, în vreme ce «Sfatul Țării», cu deputații lui improvizați, în ședințe interminabile, puneă lumea la cale.

O atmosferă de noutate, o nelămurire vagă pluteă împrejur, accentuată par'că la fiecare pas de strălucirea ciudată din ochii trecătorilor, în care ardeau frigurile de morbideță slavă cu toate misterele lor.

În ziua de Rusalii, mi-aduc aminte, tabloul mi s'a părut mai agitat ca oricînd. Stăteam în fața catedralei cu un grup de noi-veniți și ne uitam la marea de capete din jurul nostru. Pe bulevard treceă în arșița dogoritoare un escadron de huseari moldoveni, echipați cu uniforme rusești din vremea păcii, găsite în te miri ce depou descoperit atunci. Eră «armata

Basarabiei», pusă sub comanda unui domn marșal, care mi se spunea că e ministrul de războiu al provinciei desrobite. O enormă muzică militară călare defilă în frunte, în acelaș costum decorativ, cîntînd marseillaisa. Pe urma acestui marș postum al țarismului prăvălit, un regiment de infanterie rominească închideă cortegiul cu soldații noștri mărunți și vioi, mi se pare din Mehedinți.

Eră ieșirea din biserică și în fața noastră se strecurau în toată mîndria lor reprezentativă notabilitățile actuale ale țării: miniștri, secretari generali, dignitarii zilei, fel de fel, o largă eflorescență, urcînd în automobilul cu sirena ascuțită...

Deodată un murmur străbate mulțimea și în jurul monumentului lui Alexandru I, învelit în sdrențe, pîlcuri de femei de mahala se agită cu gesturi nervoase, cu stridente manifestații guturale. Le strălucesc ochii sub broboadele negre, poporul se mișcă și citeva brațe împing o scară pe soclul statuii. O clamoare generală, strigăte, agitație... Vine poliția...

— Ce e leliță ? întreb pe o surată din dreapta mea, care strigă și ea pe moldovenește.

— Ce să *hie* cocoane ? — îmi răspunde dirz vecina mea, vrem să descoperim pe țarul.

— De ce ?

— Pină nu ne milostivim noi cu el, nici Dumnezeu nu se milostivește cu noi și nu ne dă ploaie, — îmi replică cu toată hotărîrea moldoveanca fanatizată.

Cele văzute și auzite m'au pus pe gînduri și pe mine și pe tovarășii mei. Retrași pe o bancă în parcul de peste drum, am rezumat culorile vii ale acestui tablou, am trecut în revistă toate înfățișările proaspetei alcătuirii de stat. Eram de acord cu toții că biata Basarabie se găsește într'o stare haotică, dar nu ne prea dam seama de ziua de mîine și nu prea pricepeam în ce chip și de unde vor ieși energiile de conducere ale sbuciumatei provincii.

Un profesor dela Iași, cu zîmbetul lui obișnuit de filosof sceptic, ne-a dat formula situației :— Domnii mei, acum țara

s-a făcut, mai trebuie și oameni în ea și atunci toate lucrurile sunt în perfectă ordine...

— Fiți pe pace, se nasc... răspuse unul. E o veche axiomă în biologie: funcțiunea creiază organul.

— Bine, dar pin'atunci? — am replicat îngrijorați trei deodată.

Bătrînul doctor francez care eră cu noi, venit în inspecție sanitară la diviziile de peste Prut, a intervenit în discuție cu admirabila lui bonomie galică.

— Pin'atunci e mustul care fierbe. Toate revoluțiile, oricît de creatoare, au o perioadă de elaborare. Vă spune acest adevăr consacrat un om ai cărui înaintași au fost de patru ori pe baricade în ultima sută de ani. E mai lungă sau mai scurtă, după cum societatea a fost mai curînd ori mai tîrziu fecundată de ideea biruitoare. E, cu alte cuvinte, procesul normal de procreație, care trebuie să-și facă cursul ca în toate domeniile vieții organice.

— Ai dreptate, doctore, surise profesorul. Ce te faci însa în vremea cînd procesul de procreație e abia la începutul lui și nu poți să-ți dai seama care va fi rezultatul: un exemplar de elită ori un monstru?..

— Aștepti liniștit și mai ales îngrijești pe bolnav, făcu glumeț înțeleptul breton.

Imprejurul nostru a început să roiască unda depe stradă, lumea Chișinăului pestriță cu amestecul de neamuri și de limbi, dela evreii din Polonia pînă la bulgarii dela Ismail, toată sgura asvîrlită de vitregia vremii pe pămîntul lui Ștefan-cel-Mare. Erau și diverși mandarini ai fostei republici moldovenești care treceau din zece în zece pași, plîmbîndu-și sub ochii noștri prezumția și norocul...

Conversația s'a oprit o clipă și ne a lăsat pe gînduri. Doctorul privea cu indulgență la trecători și mișcă din cap întorcîndu-se spre toți cei de față:

— Un lucru înșă d-lor, din experiența mea de medic.

Toate chinurile facerii dor și, credeți-mă, sunt profund antipatice....

Nu mai eră revoie nici de argumente, nici de răspuns, aici îi dădeam cu toții dreptate.

* * *

Mustul care fierbe...

De patru ani Ardealul liberat îl văd subțochii mei în goana lui înfrigurată de Viață nouă. Povestea e la fel și la Tisa și la Nistru. Și aici istoria a venit cu avansul ei. Intîiu s'a făcut țara și acum e pe cale să se facă societatea care o conduce.....

În vinovata opresiune seculară a regimului unguresc, un popor despoiat zilnic, retransat după izolarea sărăciei și neștiinței lui, n'a avut nici vremea, nici puțința să-și închege o clasă diriguitoare. Libertatea cu praznicul ei formidabil ne-a surprins peste noapte. La masa ei ne-am așezat în pripă ca toți scăpații din pușcărie, cu o învechită foame și fără straie de sărbătoare.

Din clipa liberării însă, deodată cu iatalele noastre neajunsuri, s'au deslănțuit într'o tumultoasă năvală și energiile acumulate în anii de inerție. Suntem în plin proces de creațiune astăzi. Subțochii noștri se face societatea, se recrutează statul-major al unei grabnice prefaceri sociale. Din ascunzișul satelor, unde în deplina conștiință a unei protestări naționale se sbăteă din vechime țărănimea noastră, singura pătură normal constituită, un val vijelios de sănătate se ridică la suprafață și apucă drumul orașelor. Centrele streinismului de ieri sunt năpădite de acest asediu permanent. Un popor chemat la viață își afirmă drepturile cu îndrăsneală și vivacitate, stringînd ca cu o suflare de foc cercul împrejurul insulelor deplasate ale dominațiunii de ieri. Pretutîn

deni pe ruinele alcătuirilor dărimate e sbucium și culoare, sunt pachetele de nervi pe cari le risipește cu profuziune ceata năvălitorilor robuști ce au umplut arena cu strigătul lor....

O, desigur, un scrupulos estetism nu este un așgreaabil tovarăș în aprecierea acestei viltori. Doctorul dela Chișinău avea atîta drept să spuie că chinurile facerii dor și sunt antipatice. Societatea noastră conducătoare în truda ei de închegare are, firește, destule momente brutale și respingătoare. Valul e inform și deasupra lui plutesc multe apariții meschine. E atîta șgomot împrejur, e aventură uneori, e lăfțială parvenită pe alocurea, e rapacitate adese și o largă eclipsă a bunului simț. Ca în casa nouă a unui îmbogățit în pripă care și-a chemat la el rudele, sub acoperișul confecționat de curînd se întilnesc figuri stîngace și rudimentare. Odată și odată, observatorul de mîine în opera lui de retrospecțiune, după ce valorile s'au clasat și procreația s'a înfăptuit, își va putea permite luxul să scrie pagini glumețe despre goana contemporană cu care oaspeții grăbiți la banchetul vieții noi de Stat, se prezintă să puie stăpînire pe tacimul lor. Sunt așa de sigur că o justiție tîrzie îi va ajunge cu verdictele ei, încit ironia iertătoare o putem anticipa de pe acum.

Deocamdată însă suntem organismul în epoca de elaborare care cu tot plusul lui de sănătate, sau poate tocmai din acest motiv, trebuie urmărit cu îngrijire ca să nu dea greș. Această burghezie care se naște astăzi în labirintul atîtor transacții de conștiință, această faună agitată a libertății care și-a însușit acțiuni la bănci și opinii politice, trebuie ținută în frîu, ca să nu apuce pe panta povîrnișului moral, scoțînd la iveală deodată cu triumful clipei și germenul fatal al disoluției. Aici e, poate, cel mai delicat punct din întregul proces de transformare febrilă care se petrece sub privirile noastre. Criza morală a societății ce se face acum în Ardeal explică atîtea și atîtea balansări de diferit ordin și nu sunt excluse șgduiri apropiate pe urmele ei.

Incolo, trecut odată momentul critic, selecțiunea liniștită va începe și poporul nostru va apuca să primească beneficiile societăților constituite.

Această zi însă e departe încă.

Noi cei de astăzi n'o vom ajunge nici odată. Suntem generația sacrificată, care nu poate avea altă consolare decât ideea că a făcut din jertfa ei puntea de trecere între trecut și viitor.

Fericiți cei de mâine. Ei din mustul ce fierbe astăzi vor putea gusta vinul pur, după ce fermentația a încetat, unda s'a limpezit și drojdiile, vai, drojdiile s'au coborât la fund...

Granițele.

Un bătrîn cărturar ardelean, muncit și el de clocotul zilelor schimbate, îmi vorbeă dăunăzi cu glasul răspicat și rar...

—Eu, spuneă simpaticul moș, cu cei șaptezeci de ani ai mei sunt ca o punte veche așternută deasupra vremii. Peste sufletul meu au trecut multe, toată goana poporului nostru în drum spre unire. Pitit aici în colțul meu am deschis ochii sub urmele proaspete ale iobăgiei și de atunci pînă astăzi, zi cu zi, am urmărit povestea întreagă: dela unirea Principatelor pînă la intrarea în Budapesta, dela slovele chirilice din *Foaia Duminecii* a lui Barac pînă a *«Monitorul Oficial»* al Romîniei întregite... Sunt, cum vezi, o scorbură bătrînă în care au suflat toate vînturile...

Moșneagul părea că se uită departe peste capul meu și zimbetul lui potolit îi lumină în barbă ca un strop de jar într'o cădelniță de argint.

— Am fost un neam plin de vlagă, puțini vor mai fi ca noi care în veacul din urmă s'au scuturat de sărăcie și umilință. Ne-au omorît însă totdeauna granițele. Ca prin niște chingi de fier în jurul unui trup dornic să crească, noi am fost strînși și la mijloc și la încheieturi. Granițele dor, granițeleucid. O

graniță nouă pe suprafața unui popor a însemnat totdeauna o moarte nouă. Toți cuceritorii care-au împlintat un nou stilp de hotar în tulpina unei nații sunt călăii care-au bălut un piron în carne. Nu că au oprit o scurgere normală de energie dela un capăt la altul, dar au turnat otravă în bucățile dărăburite și le-au inveninat. Uită-te la noi : în Principatele Dunărene granițele de odinioară însemnau otrava turco-greacă, în Bucovina zodia nemților, peste Prut zăpăceala moscovită, aici miasme ungurești. Bietul trup, ciungărit tot veacul al nouăsprezecelea, a zvicnit la granițe ca la niște rane coapte cari vreau să spargă. Fiorii unității ardeau pe dedesubt și în măsura în care se deschideau punctele de graniță, pe spărtură țişnea dintr'o parte într'alta fluidul nevăzut și prindea rădăcini... Așa s'a plămădit de pildă unitatea noastră literară din ultimele decenii : unde de foc furișate pe spărturi de granițe... Din nenorocire însă cursul otrăvilor într'un organism e mult mai lung și mai primejdios. Piroanele s'au smuls, crucificatul s'a ridicat în picioare, dar veninul i-a rămas. Toate părțile alipite ale României de azi pătimesc înainte de urmele granițelor ca de o năpraznică boală de adolescență. După hora unirii pe care am jucat-o cu toții cu egală frenezie. întorși pe la vetrele noastre, ne scutură pe fiecare trigurile de demult, virusul din copilărie își face de cap...

- Da, da, — urmă bătrînul cu putere, — granițele trăiesc încă și se incurcă în drumurile noastre la tot pasul. Stilpii au căzut și la Predeal și la Orșova și la Ungheni. Au dispărut și straja de ieri și pajurile străine. Granițele însă stăruiesc mai departe, perfide și imperceptibile, pulverizate în cuvinte, ascunse după glume ori după gesturi, șgulte după teorii politice, ori scoțînd capul din retorica adunărilor de popor, pretutindeni pe teritoriul neamului care s'a unit cele patru granițe istorice într'o permanentă colaborare morală se opun consolidării noastre de stat. Un cortegiu nesfirșit de spectri și umbre se tîrăște pe urma lor, fără a face parte din adevărurile organice ale patrimoniului comun, dar pururea prezent,

ca un blestem de cununie, de cite ori un spirit revelator, clădind pe o temelie unitară, ar vrea să ne strângă mai aproape...

Cuvintele liniștitului analist erau interesante cu judecata lor care pătrundeă aspră în tainele unei căsnicii și desveleă par'că enigmele unui alcov. El le rosteă senin, cu accentul de siguranță al gândurilor împlinite.

— Eu mă uit în sufletul meu, din care o viață întreagă am alungat toate sugestiunile Statului dușman, cu îndărătnicia cu care dai afară muștele din odae în dricul verii. Am fost din tinerețe acolo în satul meu un chinuit anonim al ideii naționale și mi-am supus mîntea la un proces strașnic de eliminare a tot ce e străin. M'am desfăcut în mod conștient de zestrea intelectuală de aici și-am fost de cînd țin mîntea un tributar al Bucureștilor. De-acolo îmi veneau cărțile, indemnurile și toată puzderia mea de visuri. Ei bine cu toate acestea, acum după unire, după contactul direct cu țara, eu văd în fiecare clipă, că în toate indeletnicirile mele este o notă particulară, un aspect local pe care nu-l pot armoniza cu echivalentul de peste munți. Nu mai vorbesc de infățișările ciudate ale fraților mei dela Nistru sau de felul de-a gîndi bunăoară al unui fruntaș de-al clerului nostru din Cernăuți, la dinșii stigmatul istoriei îmi apare mult mai evident și mai supărător. Dar mă opresc la spiritul curent al Vechiului Regat pe care l-am atras totdeauna în raza gîndurilor mele. Crede-mă, simt poticniri la tot pasul. Sunt granițele care au fost mai tari decît privirea mea de toate zilele și s'au legat de mine în cursul vremii ca praful de haina călătorului...

Bătrînul mișcă dumirit din cap subt farmecul amintirilor...

— Știi, că eu n'am fost la București decît de două ori în viață. Odată la nouă sute șase, cînd cu expoziția și acum două luni în urmă într'o chestie la minister. În amîndouă călătoriile m'am uitat împrejur și mi-am judecat sufletul. La nouă sute șase, firește, granițele dureau ca un cuțit infipt în spate. Nu jan-

darmul dela Predeal cu penele lui de cocoș și cu brutalitatea lui oficială, dar aierul dimprejurul nostru, atmosfera de pușcărie pe care ne-o dă granița. Toate astea nu mai sunt acum, nota violentă s'a dus. Dar și în drumul meu de deunăzi resimțeam valurile postume ale despărțirii. Mă urmăreau la toate plimbările mele din București. Fără să vreau imaginile străine ale stăpînirii de ieri, ecouri intirziate din Capitala depe malul Dunării, obiceiuri de ale administrației ungare, reminiscențe din codul civil austriac, știu eu, o rețea întregă de fire nevăzute îmi incilceă creerul în biuroul de minister cînd așteptam rezultatul petiției....

Moșneagul m'a privit în ochi cu duiosie și mi-a pus mîna pîrintește pe umăr.

— Eu nu mai am multe de zis pe lumea asta. Generația mea e cu un picior în groapă și pleacă cu multă împăcare în suflet. Cu cît mai depărtate sunt pe seama noastră ecourile trecutului, cu atît satisfacția morală e mai copleșitoare. Noi am văzut dărîmarea granițelor externe și e destul atît. Dacă ași putea însă să las un testament pentru cei care veniți în urma noastră, atunci v'ași zice să nu vă închipuiți că granițele lăuntrice nu mai sunt, că granițele sufletelor s'au sfărîmat și primejdia lor nu mai amenință. Luați seama, cînd se dărîmă o casă veche, credința populară spune că vechiul locatar mai revine noaptea și se plimbă pe ruinele ei îngrozind pe noul stăpîn cu suflarea lui de stafie. Dacă vreți să aveți odihnă trainică în casa zldită cu atîtea jertfe, atunci cu legi, cu instituții, cu rugăciuni și cu tămîie, cu ce veți crede voi, siliți-vă să alungați cît mai de grabă strigoii trecutului: *omorîți granițele...*

Moșneagul care-mi țineă acest limbaj de sinceră auto-analiză cu intuiția experienței lui vede limpede miezul lucrurilor. Toată frământarea largă care face în România Nouă un furnicar de agitate pasiuni se reduce la constatările lui. Pe solul național întregit, în care pătura țărănească prezintă unica armonie de ansamblu, clasa diriguitoare, crescuta la adăpostul civilizațiilor străine și-ale unor orânduri de stat cu totul deosebite, se înfățișază în cele patru provincii cu stigmatul fatal al originii, susținând astfel un particularism sufletesc, un penibil ferment de desagregare, moștenirea granițelor de ieri care dă aspectul unei psihologii de mozaic îndrumării noastre de stat. La dreptul vorbind această confuziune a elementelor disparate, lupta surdă între granițele de odinioară, incursiunile reciproce în domeniile moștenite sunt motivul de căpetenie în tulburările noastre.

Granițele se perpetuiază cu toată puterea formidabilă a inerției și diriguiesc mentalitatea simplistă a maselor. Nu e numai o întâmplare că pînă mai alaltăieri un partid politic cu oameni în toată firea se agită sub ochii noștri, trudindu-se să ridice la rang de doctrină nenorocirea istoriei noastre. Sociologul de miine când va cumpăni acest proces de reintegrare sufletească, urmărind boala, o va explica în toate fenomenele ei și va stîrni, poate, hazul contemporanilor cu multe involburări tragice de astăzi. Pînă atunci însă granițele își mențin ravagiile lor, făcîndu-ne să pătimim de ele mai mult ca de toate capricioasele friguri valutare. Nenorocirea însă vrea ca această îngrădire de orizont care e firească pentru judecata mulțimii să fie hotărîtoare aproape pe toată linia și la cei mai de seamă din conducătorii politici ai țării. Consecința e că și politica e strivită în patul lui Procruste al vechilor granițe. Omul politic din Cluj se oprește cu soluțiile lui la Predeal într-o vreme cînd și conducătorul din Vechiul Regat și-a statornicit raza de gîndire între Predeal și București.

Moșneagii mei aveă dreptate : să omorim granițele.

Operația aceasta însă n'o vor puteă îndeplini decît spiritele
largi, care reprezintă sinteza integrală a neamului acei pri-
meniți ai istoriei noastre în al căror suflet trecutul s'a topit,
elaborînd din energiile colective ale noului stat formulele
salvatoare.

Povestea lui Ilie Muromets.

O amintire din Basarabia, care nu vrea să-mi iese din minte cu tot valul de gânduri ce lasă în urmă...

În zilele dinții când bolșevicii au fost alungați peste Nistru și sbuciumata provincie moldovenească respiră liber după o sută de ani de apăsare rusească, Chișinăul devenise un punct de atracție și interes pentru toți care urmăreau opera mare de reintegrare națională. În momentele grele de atunci reînvierea Basarabiei apărea ca o recompensă pe care destinul o acordă după atâtea dezastre și, mi-aduc aminte, la Iași simțeam cu toții chemarea pământului lui Ștefan-cel-Mare.

M'am dus și eu la Chișinău, întovărășit de o seamă de ardeleni și câteva luni am fost martorul renașterii politice de peste Prut. Zilele acele vor rămîneă neuitate cu frămîntarea și pitorescul lor. Pe ruinele țarismului decapitat se ridică valul turbure încă al energiilor populare, aducînd din straturile de jos impulsurile impetuoase ale instinctului național moldovenesc. Poporul Basarabiei, după apăsarea de un veac a duhului străin, se mișcă greu și marea lui sănătate primitivă se desțepeneă troznind din toate încheieturile ca trupul unui uriaș după o lungă noapte de beție. Scene mișcătoare și interesante se vedeau la tot pasul. Revenirea la matca rominească nu era

ușoară, trebuiau prăvăliți la o parte mai întu bolovanii muscălești din sufletul moldovenesc și aceasta cerea sforțări violente de energie. Rusia se prăbușise, e adevărat, țarul se știa că a fost tăiat cu toți ai lui de bolșevici pe undeva pe la Ecatêrinoslav, nu mai eră nici o teamă că se întoarce, pajura Romanovilor eră dată jos dela toate porțile, statuia lui Alexandru I o înfășuraseră în sdrențe pe care le sfîrticau ciorile, pe străzile Chișinăului se plimbă garda națională moldovenească sub conducerea ofițerilor care manifestau o necontestată predilecție pentru chipiele romînești, cu un cuvînt stăpînirea rusească se dărimase ca prin farmec... Și cu toate aceste, invizibilă dar strașnic de apasătoare, inoportună și pururea prezentă, domnia moscovită se resimțea pretutîndeni. Eră o lume aparte pentru noi, plina de necunoscut și noutate. Rușii nu plecaseră din suflete încă, unde în mod obraznic s'au fost așezat înainte cu o sută de ani și acum se puneau deacurmezîșul nostru de cîte ori noi, pribegi din altă parte a romînismului, doream să facem apropierea dela frate la frate cu moldovenii. Nu mai vorbesc de aristocrația Basarabiei, descendenții boierilor de odinioară erau cu toții închiși în casele lor, în mare doliu plîngeau prăbușirea imperiului și vedeau în mîna întinsă de peste Prut un gest de nesocotință criminală. Nu mai vorbesc de speciala înfățișare a clerului moldovenesc prea puțin spiritualist, copleșit de strălucirea grea a unui ritual oriental și îmbibat de Moscova în toate fibrele lui. Dar alerul coabitației de un veac cu vecinii de peste Nistru străbătuse la adăpostul cinovnicilor ruși pînă în umbra satelor, unde țăraniî întorși de pe «moldavschi front» dumeau domol impresiile marilor sguduirî dimprejur...

— În vîlmășagul de orînduire nouă a unei vieți proaspete, dat fiind marasmul aristocrației, conducerea politică a revenit cărturarilor moldoveni dela țară. Cîțiva profesori de liceu sau judecători de pace, un considerabil număr de învățători și o ceată de studenți veniți dela universitățile din Charkow și Kiew, au ieșit la suprafață, luînd în mînă frînele în noua așe-

zare de stat. Fii de țărani, trimiși pe învățatură rusească, acești deputați din *Sfatul țării* de atunci, trăiți în completă izolare de toate manifestările culturii românești, înfățișau totuși o nețărmurită dragoste de neam. Reintegrarea lor la viața națională se petrecea la fiecare după o îndelungă și chinuitoare tragedie individuală. De aceea psihologia lor era agitată, plină de întrebări nedeslegate și de surprize. Ei urau fi-rește pe Ruși cu ura neagră a sclavului batjocorit, le ziceau «porci» și așiș u o conștiință de superioritate, dar în acelaș timp îi copiau în toate alcătuirile lor și în subconștientul judecății lor mențineau o neștirbită admirație pentru uriașul căzut în noroi. Ei își iubeau neamul cu deslănțuiri pătimașe de dragoste proaspătă, cu o frenezie slavă în volbura lor cutropitoare, dar dincolo de limita acestui instinct sufletul lor era nelămurit, haotic. Crescuți după teribilul zid de izolare al Prutului, farîmînd în amintire fragmente de cîntece populare din satul lor, primind la școală toate aspectele de civilizație umană prin prizma rusească, terifiați de umbra lui Petru-cel-Mare, pustiiți de frigurile lui Dostoiewsky și de viziunile ascetului dela Iasnaia-Polyana, bieții luptatori ai regenerării noastre naționale din Basarabia descindeau pe arenă cu toate stigmatele fatale ale virusului moscovit și din bagajul lor de rațiune se ivea necontenit o căciulă muscălească...

Mi-aduc aminte de o seară ca átitea seri petrecute în mijlocul acestor fauritori curați la inimă ai unirii Basarabiei cu țara-mumă. Sorbind interminabilele ceaiuri într'un colț de restaurant la Chișinău, eram în pragul unirii apropiate, cu sufletul plin de fiorii trecutului și de emoțiile prezentului. Conversația noastră răscolea ca de alteori cauzele prăvălirii rusești și prietenii mei moldoveni, într'o veche limbă cronicărească, cîntarindu-și vorba, căutau să-mi lămurească otrava de misticism a mentalității slave, nebuna poftă de autoflagelare care pusese stăpînire atunci pe masele fostului impriu și le împingea cu o perversitate crescîndă spre-o tăvălire în mocirlă. Discuția se defășură greoi cu dese întretăieri de citații ru-

seși, se invocau teorii de ale criticilor ruși, pagini din catechismul lui Lenin, ori cite-o anecdotă din nuvelele lui Cehov. Din toate aceste lungi cuvântări însă ieșea la iveală o largă și zgomotoasă bucurie, că în sfârșit dușmanul secular este schilav de moarte și că zorii înfrățirii românismului se întrevăd deabinele. Imprejur stăpînea o veselie nervoasă și în aburul de ceai se ridicau accente răzlețe din cîntecul vremii : — «Pe al nostru steag e scris unire».

Atunci s'a întîmplat, că în golul de o clipă al conversației vecinul meu de ma-ă a aruncat vorba : — Nu, Rusia nu mai învie degrabă, nici un viteaz ca *Ilie Muromets* n'ar putea s'o mai puie în picioare...

— Ce fel de Ilie ? — zic eu. Amfitrionii mei au zîmbit cu toții ca sub farmecul unei calde amintiri.

— Cum, nu știi povestea lui Ilie Muromets, tovarașul lui Stenka Razin ? — Masa întreagă s'a înseninat, cîntecul unirii s'a întrerupt, s'a făcut tăcere, frunțile s'au descrețit și surîsul comunicativ a luminat deodată toate fețele, rămînînd numai eu și cu cei doi prieteni ardeleni desfăcuți de această binefăcătoare seninătate.

Ei bine, — începî vecinul meu, — Ilie s'a născut în stepile Ucrainei, din plugari săraci... — Și basmul și-a întins aripile deasupra noastră. Deputatul moldovean — (purtă un nume patriarhal ca pe vremea lui Neculce, mi se pare Vlad Plămădeală, sau ceva la fel), — clipind din gene reinvia înaintea noastră imaginea eroului bilinelor rusești. Spunea de-un viteaz fără seamăn, un fel de Siegfried popular, un fel de Pinteal nostru, care crește în trei zile ca altul în trei ani, dă mină de ajutor tuturor năpăstuiților, sdrobește pe Tătari, bagă în răcori pe boieri și se ivește călare pe cal alb lingă Lavra din Kiew să bată în poartă cu buzduganul... Povestea eră lungă, moldovenii îi prindeau fiecare amănunt, sorbind ceaiul pe îndelete cu bucata de zahăr între dinți, cum ne obișnuiseră ofițerii cazaci la cofetăria Tufli din Iași. Eră o sinceră atmosferă de admirație fără rezerve, eră mai mult decît

o poveste, era un spirit care robea sufletele, o intimitate caldă necunoscută nouă, erau stăpînii de ieri care-și lăseseră în urmă implacabila rețea fermecată, eră *cultura rusească*. ~

Mi-aduc aminte — cum privind împrejurul meu tabloul, mi se pareă că re-trăiesc senzații din romanele lui Turgeniew... Scena ne-a mișcat adînc și cînd mă duceam noaptea spre casă pe străzile Chișinăului alături de cei doi tovarăși din Ardeal, colțurile tăcute ale orașului adormit ne păreau pline de umbrele hatmanilor ucraini, iar vîntul flueră arii posomorțte din opera Boris Gudunov...

* * *

Au trecut ani de-atunci, în noua alcătuire de stat Basarabia și-a găsit locul, sunt svîcniri încă de străinism postum, dar conștiința stabilității se întărește, opera de nivelare prinde și reinchegarea unității de stat se desăvîrșește cu încetul. Cu toate aceste, Ilie Muromets, din nenorocire, trăiește încă dincolo de Prut...

Soarta vreă însă ca rolul acestui Ilie să fie mult mai complex.

†
Subt alta tormă și cu alt nume el încurcă lumea aici în Ardeal. Basarabeni l-au moștenit dela Ruși, nouă ni l-au lăsat Ungurii. Priviți împrejur, stați de vorbă cu cea mai mare parte din clasa noastră conducătoare, înregistrați deprinderile ei fie politice, fie culturale, ascultați-i teoriile și glumele, citiți manifestul «partidului național», puneți în cumpănă argumentele în fața încoronării, savurați sintaxa unui discurs parlamentar rostit de unul din neîndurații noștri adversari, scormoniți puțin mai adînc ura împotriva «regățenilor» și Ilie Muromets apare în toată plenitudinea lui de spectru răs-

bunator, firește în costum schinbat, în ireproșabil dolm an de pe pustă.

* * *

Doarta, în adevăr, a fost foarte nedreaptă cu bietul neam românesc. N'a fost deajuns apăsarea politică de veacuri, mai grea și mai pustiitoare se înfățișază robia civilizațiilor străine care ni s'a impus. În momentul cînd s'a sfărîmat servitutea politică, zestrea fatală a influenței culturale s'a păstrat neștirbită și ne urmărește la tot pasul ca un blestem. Clasa conducătoare a celor patru provincii unite suferă de contactul secular cu patru culturi diverse, diametral opuse în impulsurile lor. De aceea lipsa de unitate, lipsa de convergență în frământarea conducătorilor, caracterul de mozaic suflesc al acestei societăți diriguitoare. De aici ne vin atîtea balansări politice desorientări culturale, nenumărate vorbe încurcate și caricaturi de tot felul. Repercusiunea cea mai evidentă o vedem în viața politică, unde lucrurile se pot urmări mai lesne, criza însă e mult mai adîncă, este criza apărării culturale, este criza *sufletească* cu nenumărate fenomene anti-patice de dezechilibru moral și intelectual.

La dreptul vorbind nu este o superioară plăcere să trăiești tocmai în perioada istorică în care cerebralitatea neamului tău este atinsă de-o asemenea pecingine, purtînd cu tine în toate părțile convingerea că numai sacrificate fiind generațiile atinse de stigmatul trecutului se poate făuri platforma trainică pentru ziua de mîine.

Din fericire însă avem un loc de refugiu : *țărănimea*. Lumea ei, într'un acord netulburat cu eternitatea, păstrează și la Mureș, ca și la Olt sau la Prut, aceeași unitate de suflet, același unison de simțire. Ca un lac imens, cu aceleași indoituri de unde la suprafață și cu aceleași vîltoiri în adîncime, psihologia

maselor românești își afirma înrudirea organică, constituind singura temelie serioasă pentru o existență de stat și-o unitate de civilizație.

La ea trebuie să se coboare și pe ea trebuie să clădească îndrumătorii acestui popor în zilele noastre agitate. Indrumarea însă nu poate veni decât dela suflete care își au rădăcinile adânc de tot în acele regiuni ascunse de simțire și conștiință unde buzduganul lui Ilie Muromets n'a putut răzbi niciodată....

Adunarea dela Alba-Iulia.

Cititorii acestei reviste, urmărindu-ne scrisul în mod obiectiv, își dau desigur seama că ideea centrală în jurul căreia s'au grupat toate argumentele noastre, față cu diversele rătăcirii ale așa numitului partid național, a fost afirmarea unității de Stat și apărarea ei pe toate căile împotriva inconștiențelor care o slăbeau cu atitudinea lor.

Țara Noastră a pornit dela început cu acest program al nivelării sufletești, avînd ca țintă definitivă consolidare interioară a statului român. După nedreptăți de veacuri și după recenta vărsare de sînge, am crezut, că îndeplinită fiind unitatea noastră politică, trebuie să înlăturăm totul ce poate să compromită procesul de încheiere într'o vreme cînd o redutabilă fierbere vulcanică ne amenință încă din atîtea părți. Că'ăuziți de ideie ne-am arătat convingerile la orice ocazie, știind foarte bine ce vrem și unde mergem.

N'a fost, deci, cituși de puțin un duel personal care s'a dat aici cu gîndul de-a adumbri vredniciile unor oameni dor-nici să ceară cuvînt pe arena publică. Totdeauna am înțeles că în cadrul larg al țării înnoite se poate găsi un colțișor de activitate pentru fiecare, fără nici o jîgnire pe seama altuia. Cît privește Ardealul cu deosebire am fost de credința că o clasă conducătoare puțin numeroasă și puțin pregătită suportă cu greu criza fărîmițării în mai multe tabere. Dacă cu-

toate aceste ani sacrificat degrabă lozinca unei solidarități și am deschis un drum nou, frîngînd impulsuri de ordin individual de dragul ideii, motivul primordial este primejdia pe care o simțeam pe urma mentalității bolnave a tovarășilor noștri de ieri.

De cîte ori privim înapoi și ne pipăim conștiința, justificarea noastră apare limpede la toate prilejurile. Orice retrospectivă asupra celor patru ani dela unire încoace vine să ne întărească în gîndul că oscilările d-lor Vaida-Maniu nu sunt decît rezultanta fatală a unei complete lipse de busolă în orientarea politică și a balastului de străinism care stăruie încă în psihologia lor. Fie că ne gîndim la izolarea permanentă a acestui partid, ursit să bată la toate porțile și în acelaș timp să propage aici regionalismul înverșunat, săpînd legăturile de frăție cu Regatul, fie că-i judecăm pe nelămurii fruntași după îngustimea de suflet din ziua încoronării, sau după pripeala acefală cu care s'au avîntat la fuziune cu răzlețele elemente reacționare dela București,—în toate ipostazele iese la iveală cerebralitatea hibridă a unei conduceri fără nici o linie dreaptă, pe urma căreia energiile se pulverizează condamnate la o îndelungă irosire sterilă.

În cîțiva ani de orbecăire, capitalul politic al Ardealului a fost cheltuit și partidul de subt ocrotirea comitetului de-osebită, subminat de toate curente, astăzi e în pragul lichidării.

Toate aceste constatări sunt fără îndoială triste și consecințele lor ating deaproape interesele unei părți de țară, care după o eclipsare de veacuri năzueau cu drept cuvînt spre o soartă mai bună. Și mai trist este însă, că paralel cu neglijarea problemelor ardeleni, naționali patrioți dela Cluj au izbutit prin sgomotoasa lor agitație de cîțiva ani să diminueze prestigiul integral al vieții de stat, slăbindu-i organismul unitar prin otrăvirea maselor romînești din Ardeal, și mai ales menajînd tendințele centrifugare ale unor fragmente etnice din țară, care și-au găsit principalul izvor de inspirație în chlotul nesăbuit al regionalistilor noștri.

Să examinăm de astădată *subt acest aspect* rolul politic al unor oameni care prin pășirile lor au primit o semnificare anacronică și care zi cu zi se cufundă tot mai mult în trecutul pe veci îngropat al frământărilor noastre.

* * *

E cunoscută în deobște clamoarea cu care corifeii partidului național acopăr neîncetat Adunarea dela Alba-Iulia, pe care coborînd-o din cadrul strălucitor al marilor manifestări naționale, și-au dat toate silințele s'o nămolească în ogașa strîmtă a unor preocupări de partid.

Cititorii știu opiniile noastre în această materie. Adunarea dela Alba-Iulia, — cum s'a mai scris răspicat la revista noastră — n'a fost decît curata izbucnire spontană a conștiinții romînești din Ardeal pentru făurirea visatei unități naționale. Subt îndemnul unei credinți străbune și împinși de fermentul revoluției care aprinsese monarhia Habsburgilor, ascultînd chemarea frățească a Romîniei, care udase cu sîngele războiului liberator idealul unității noastre, romîni ardeleni, hotărîți să afirme pentru ei înșiși și pentru lumea întreaga ideea alipirii, s'au întrunit la Alba-Iulia în Decembrie 1918. Monumentala armonie de ansamblu a o sută de mii de oameni n'a avut la temelie alt crez decît dorința mare și simplă de unire cu țara. Acest unic gînd tumultos a răscolit masele pornindu-le subt sugestiuinea unui vis secular în drum spre cetatea lui Mihai Viteazul Nici un spirit de detaliu, nici o notă de tirguală n'a turburat luminosul examen de conștiință populară, care a îmbogățit cu o pagină glorioasă trecutul nostru sbuciumat. Intrupare largă a instinctului de conservare națională, Adunarea dela Alba-Iulia, ca și victoriile dela Mărăști și Mărășești, este unul din punctele culminante ale

conștiinții cu care poporul nostru în vîltoarea unei conflagrații universale și-a afirmat misiunea sa istorică.

În această aureolă de strălucire legendară ne-a apărut nouă-totdeauna importantul act politic pe care am crezut că trebuie să-l transmitem în toată puritatea lui generațiilor viitoare. Liderii dela Cluj trebuie și în această chestiune să tulbure unisonul unui sentiment obștesc cu ecoul antipatic al slăbiciunilor proprii. În mod fatal dinșii ridică perdeaua depe sufletul lor și lasă să vadă lumea ce se cloceă acolo atunci cînd elanul unui popor își strigă destinele lui. Adevărul este, că ridicînd această perdea noi ne aducem aminte de tot ce a mocrnit sub ea. Știm că la Alba-Iulia în mijlocul puhoiului de fanatici eră înfipt și un mănunchiu restrîns de profesioniști politici care în vremea furtunii pătimase depe cîmpia Bălgradului, într'o cameră de hotel, aranjă mici socoli de echilibristică burgheză. Vai, cunoaștem așa de bine, ilustra societate. Deasupra ei plană toată umilînța morală și intelectuală în care ne aruncase Ardealul sălbătécia apăsării ungurești. Povățuiți de duhul străin al unei vieți cu orizontari coborîte, supuși unor circumspecțiuni atavice și robiți de pornirile accentelor de frică care le smulsese celor mai mulți declarații de obediență către călăii lor, prea răsplătiți advocați ai chestiunii naționale din Ardeal au avut cu siguranță atunci cîteva ceasuri pline de sbucium și întrebări. Psihologia lor de modești profitori ai vieții aveă, firește, oare-care puncte de contact cu viforul de afară, dar dincolo de acest generos avînt, rațiunea îi îndemnă să ia măsuri pentru orice împrejurări. Ei știau că zecile de mii de țărani, conduși de preoții și învățătorii lor, au venit să ceară unire fără condiții cu țara romîneasă, dar ei, sclavii de ieri, în coaste cu ruinele armatei lui Mackensen și cu cetele ungurești care se dislocau depe front, își impuneau prudență și rezerve de gîndire. Norocul întreg cu slava lui neprihănită nu intrase niciodată în combinațiile reci ale acestor minți obișnuite cu realitățile clipei. De aceea a fost multă învălmășală acolo în camera d.

hotel. S'a lansat mai întâiu ideea autonomiei sub ocrotirea coroanei sfântului Ștefan, pe care a măturat-o violent uraganul de afară. S'au repezit apoi ca la un colac de salvare la doctrina președintelui Wilson și pentru a se pune bine cu Europa, au născocit *ad hoc* un partid socialist românesc în Ardealul robit pe deaintregul de curentul național...

În acest chip, din elanul anonim și din socoteala celor puțini, din pornirile de libertate ale mulțimii și din reticentele unor conducători nedepriși cu stăpînirea, s'au zămislit celebrele puncte dela Alba-Iulia. Firește, numai *ideia unirii* a trecut în mintea tuturor ca o *magna charta* a romînismului din Ardeal. Toate celelalte accesorii, care aveau aierul că vor să strângă într'o atmosferă meschină de paragrafi vjejia unui popor, s'au înecat dela început în insuflețirea credințelor primordiale și sute de mii de romîni ardeleni s'au întors acasă cu sufletul împăcat că la Alba-Iulia a votat unirea cu România și *nimic mai mult*.

Dela această mișcătoare sărbătoare rominească încoace a început apoi povestea recentă în care nimeni nu mai găsește accente de epopeie. Furtuna a trecut și în liniștea de mai tîrziu la adăpostul armatei romine, domnii din camera de hotel au făcut totul ca să schimbe în bani mărunți o cutropitoare volbură națională. Alba-Iulia în mîinile lor a devenit o monedă de schimb pe care au prezentat-o pe tîpsie la București, primind drept răsplată onoruri și bunătăți. De atunci și pînă astăzi în mod consecvent acești giganți ai unirii nu văd în vestita adunare decît un brevet de invenție care le aparține și ai cărui fericiți proprietari înțeleg să rămîie. Alba-Iulia este supremul lor rezon de existență personală, cuvîntul magic care acopere de uitare micimile trecutului și desgroapă cu profuziune comorile prezentului; ei sunt pensionarii Alba-Iuliei.

Conducătorii partidului național, hipnotizați de lozica prodigioasă, nu și-au mai dat silința să-și creieze un program de acțiune pentru trebuințele multiple ale poporului nostru

În noua configurație de stat. S'au așternut pur și simplu asupra celor nouă puncte dela Alba-Iulia, pe care le-au asvilit în bătaia cotidiană a hărțuvelilor de partid și le-au declarat program al comitetului de o sută. O întreagă viltoare de peripeții a suferit în cursul celor patru ani minunata rîncare a țăranilor ardeleni. Ca o relicvă sfînta apucată pe mîini profane, Alba-Iulia a fost tîrîită în toate părțile. Orahii de bîlcu au prăvălit asupra ei fraza lor sforăitoare, agenți electorali au urlat-o mulțimii între două sughițuri, isprăvind în timpul din urmă prin a filfil ca o amenințare peste capetele noastre : *Luați seama că ne întrunim la Alba-Iulia și rupem pactul...*

* * *

După toate aceste variate tribulații, faimoasele puncte căzînd din mîinile nepricepute ale conducătorilor celor o sută pe mîinile înțeleghătoare ale strănilor, par a se întoarce acum împotriva noastră.

Concepția, că alipirea Ardealului la Vechiul Regat s'a făcut printr'un «pact», ca un contract bilateral cu angajamente reciproce între două părți, a devenit un sprijin în favoarea minorităților de aici. Aceste minorități sunt bucuroase să uite că mărirea de teritoriu a regatului român a rezultat pe urma unui războiu victorios și s'a pecetluit printr'un tratat internațional. Uitînd aceasta, mișcarea lor devine mai liberă, cu deosebire cînd «pactul» în articolele lui le pune în vedere mirajul unor prerogative nevisate încă.

În adevăr alineatul I din punctul III al Rezoluției dela Alba-Iulia fixează următoarele : «Fiecare popor se va instrui, administra și judecă în limba sa proprie prin indivizi din sînul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și la guvernarea fărăi în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc».

Orice minte echilibrată își da seama că aceste făgăduințe grandilocvente, lăsând la o parte mobilul unei ciudate stări sufletești la niște robi în ajunul libertății, n'au putut coborî pe hîrtie decît din cea mai rudimentară idee a mecanismului unei vieți de stat. Ne mai vorbind de faptul că printr'o asemenea formulă caracterul de stat național al Romîniei e sacrificat, cine se găsește care-ar putea lămurî posibilitatea înfăptuirii practice a *«administrării și judecării fiecărui popor prin indivizii din sînul său?»*.

Cine nu înțelege că suntem în fața unei inocente dărnicii de ocazie, fără justificare și fără urmări? Minoritățile de altfel au avut posibilitatea să vadă subțîns guvernarea cu plîneputeri a oamenilor care au lansat aceste principii subt Consiiliul dirigent, aplicarea lor. Suntem încredințați că această perioadă cu amintirile ei îi va feri pe viitor de ademenirile unor vagi lozince ipocrite. Logic ar fi fost din partea lor să-și caute un izvor de drept pentru pretențiile de ordin național numai în punctele speciale ale tratatului de pace, singurele care constituie un angajament, dar mai ales în bunelraporturi cu neamul alcătuitor de stat, ale cărui sentimente de toleranță sunt îndeajuns cunoscute.

S'au găsit însă reprezentanți ai minorităților care s'au olosit de arma pe care în mod inconștient îndrumătorii partidului național le-o puneau la dispoziție. Presa maghiară, de exemplu în ultimii doi ani, nu-și hrănește agitația decît din aceste teorii fără consistență. Cu deosebire acum în preajma votării Constituției se resimte efectul punctelor fatale. Că printr'o înțelegere programatică naționalitățile străine de a se ridica și cer în temeiul hotărîrilor dela Alba-Iulia speciale drepturi naționale în Constituția țării.

În ultimul timp vedem cu mirare și-o particulară nevroză la vecinii noștri sași, cari printr'un înțelept oportunism și-au asigurat pe seama lor o largă revărsare de binefaceri din partea statului român. Nu ne-a surprins atitudinea d-lui Emil Neugeboren fostul agent al politicei lui Tisza, de care

am făcut amintire în numărul trecut al acestei reviste. Opinia însă pare a fi prins rădăcini mai adânci la compatrioții noștri. Iată-l și pe d-l Rudolf Brandsch, ponderatul luptător de pîn'acum, răpit de vârtejul amețitor al mirajului. Președintele «Uniunii germanilor din România-Mare», într'un interview recent din *Universul*, declară neted că în proiectul de Constituție dela Camera vede «o trădare», fiindcă nu cuprinde hotărârile dela Alba-Iulia. Intrepidul deputat al Parlamentului român face cu această ocazie și puțină istorie, arătînd termenul la care s'au alipit Romîniei fragmentele germane depe teritoriul nostru, afirmînd că acest act de chibzuință nu s'ar fi petrecut dacă la Alba-Iulia nu se afișau promisiunile amintite. D-sa, ca orice cetățean ce se respectă, nu pierde ocazia de-a ne trece pe dinaintea ochilor fantoma «Ligii națiunilor»...

Nu vom face aici o polemică cu d. Brandsch. Profesorul dela Sibiu înțelege că nu ne arde de glume și că nu simțim un cutremur postum cînd ne gîndim acum la catastrofa care ne pășteă țara, dacă Adunarea dela Mediaș din Ianuarie 1919 ar fi hotărit,— Doamne păzește!—să nu se alipească, și dimpotrivă să se opue armatelor noastre... Cam la fel ne impresionează și amenințarea din partea coloniștilor din Basarabia, care de asemenea au binevoit să se «alipeasca».. În treacă-tie zis însă, din preocupările pozitive de pînă acum ale amicilor noștri sași nu ne-am crezut în drept să descifrăm astfel de vorbe mari, care prin notele lor stridente iau în adevăr un aspect documentar...

Tot ce dorim să demonstrăm și ce, cu prisosință se pune în evidența tuturor, este răul serviciu pe care l-au făcut țării matadorii celor o sută atunci cînd sărbătoarea unirii noastre au încurcat o în ițele unor mici combinații provinciale și-au asvîrlit o mai tîrziu pradă apetiturilor trecătoare pe care bucurăria deranjată a unei politici de partid le scoteă la suprafață...

În fața acestor penibile rătăcirii reacțiunea noastră este un gest normal de apărare națională pe care-l schițăm de cîte ori dușmanii conștienți sau conaționali nepricepuți lovesc în interesele legitime ale neamului.

Cît privește Alba-Iulia, nădăjduim că amintirea ei, desfăcută de micimi vremelnice, se va așeza definitiv printre icoanele luminoase ale trecutului, părăsind arena militantă, pentru ca neumbrita de nimeni să se poată încadra în eternitate.

Orbele mari.

Cazul e destul de frecvent și ne împiedecăm de el la tot pasul. Pretutindeni, pe stradă, în vagonul restaurant, în camera portarilor de hotel și în toate părțile se găsește cineva care aruncă dictonul curent :

— E mai rău ca subt unguni...

E de obicei cite-un domn bine imbrăcat, bine hrănit, cu inele mari pe degetele cărnose, cel care pronunță dureroasa sentință. El o rostește plictisit de câte ori se întimplă să nu aibă loc în tren, de câte ori nu nîmerește cameră la hotel sau chelnerul întirzie să-i aducă friptura. Mai acum doi ani lumea tresărea nervoasă pe urma acestor apostrofe și se iscau încăierări care aduceau la rezon pe autorul comparației acum s'a obișnuit și insulta nu mai are ecou. Abiã doar cite-un preot bătrîn sau cite-un ofițer invalid mai protestează, stîrînd zîmbetul celor de față cu revolta lor întirziată. Mulțimea însă nu se mai impresionează, fiindcă în mulțime totdeauna se găsește cineva care se apleacă la urechea vecinului și dă lămuririle de circumstanță. În trei minute se știe de către toți că îndrăznețul protestator, pe vremea ungunurilor, erã un modest funcționar la o băncuță din provincie, unde se bălăbănea cu cele două sute cincizeci de coroane pe lună și că circonfința lui apoplectică de azi, plus milionul de care

dispune, fac parte din generoasele revărsări ale regimului românesc...

În astfel de împrejurări auditorul în mod fatal se resemnează și învăluie cu priviri înțeleghătoare pe domnul bine hrănit, care după un violent acces de tușă grasă, congestionat și sătul, mai repetă odată obrăznicia :

— E mai rău ca subț unhuri.

* * *

Boala vorbelor mari, încă una din maladiile bieteii noastre societăți în goana ei de prefacere.

Ca în toate părțile, deodată cu libertatea, s'a ivit și caricatura ei, grandilocvența, care se lăfăiește astăzi pe toate cărările, sfrîgîndu-și ororile nesăbuite. Firește, nici această boală, ca atîtea altele, nu vine de jos din regiunile bunului simț ale păturei populare. Țărănimea are mai întîi prin instinctele ei viziunea clară a situației care nu-i îngăduie să asvirle nici cu prostii, nici cu minciuni. Ștînd de vorbă cu sătenii noștri aici în Ardeal, vezi că mintea lor o clipă nu depășește echilibrul just al proporțiilor. Oameni sănătoși, cu judecată cumpătată, odată nu mi-a fost dat să aud din gura lor ineptia bineface-rilor depe vremea contelui Tisza, deși, dacă sunt mizerii și privațiuni, ele ating mai întîi mulțimea dela sate. Dimpotrivă, țărănimea cu înțelepciunea ei, resimțînd puternic glasul sîngelui, suportă lipsuri de tot felul, avînd suprema consolare că prin întregirea neamului, îndrumare spre bine va veni în mod normal. Este logica naționalismului organic care vorbește acolo jos, acea conștiință de rasă moștenită din vechime în toate cătunele Ardealului nostru și exaltată pînă la paroxism în cursul marelui războiu. Dar în afară de aceste manifestări de convingere populară, vocabularul vorbelor mari îl refuză însăși psihologia țărănească sobră prin caracterul ei și pururea departe de flecărie.

Retorica grandilocventă face parte și ea din actualul proces de fermentare sufletească al clasei conducătoare.

E un fenomen moral destul de interesant această cascadă de vorbărie care năpădește astăzi aici pe la toate răspîntiile. Libertatea în prima ei perioadă produce de obicei pe lângă apetitul exagerat pe care-l împinge la suprafață o foame atavică și accese antipatice de volubilitate. S'ar părea că după tăcerea seculară în care a fost cufundat Ardealul, deodată cu desrobirea a început să vorbească și notele stridente ale acestor peripatetici de ocazie răsună departe. Oameni mai ieri în toată firea, aciuiți în mici adăposturi provinciale, ieșiți din teribila umilință a Ungariei care-i martiriză și săltați peste noapte ca prin miracol în fotoliile englezești ale băncilor, își iau acum aiere de vitejie și fac un strașnic tapaj din bun senin. Privindu-i în față îți dai seama cu mîna pe inimă că unul nu se găsește în acest cor de cîrtitori care să nu se fi ales cu palpabile mulțumiri personale pe urma schimbării de hartă din Europa centrală și cu toate aceste ei se agită și strigă poseđați par'că de înfricoșate furii...

Recolta cotidiană a vorbelor mari la acești cavaleri ai demnității postume se chiamă, firește, *politică*.

Scăpați din imperiul teroarei și al mutismului, ei sunt acum plini de soluții pentru toate trebile publice, ei nu mai recunosc nici o autoritate, căutînd să se răzbune cît mai degrabă pe spinarea statului român de toate palmele sclavajului de ieri. O operă de construcție, desigur, nu poate ieși din aceste magazine de gesturi triviale și chiote fără rost. Politica la ei e o speță de criticism urlător, steril și fără consecințe. Buni burghezi, copleșiți de norocul improvizat, sunt gata în orice moment să lanseze o lozincă răsunătoare. Arsenalul lor nu e decît din vorbe mari care pocnesc în gol ca baloanele copiilor la bîlci. Ei vorbesc de democrație, ei amenință cu pactul dela Alba-Iulia, ei vor să desrobească pe «regățeni», ei sunt gata ori cînd să amintească regelui Ferdinand soarta Bourbonilor.

Maladia își face cursul și s'ar părea că e în creștere încă.

După ce vorbele mari s'au trăncănit aici pe la atâtea adunări de popor, stîrnind sila și desgustul țăranilor, chiotul din Ardeal s'a mutat la București. E în adevăr un aspect și trist și grotesc apariția acestor chiaburi elementari care-și plimbă astăzi prin sălile de întruniri verbul lor bolovănos, acolo unde eleganța elocinței românești a izbutit de mult să statornicească o atmosferă de civilizație.

Parlamentul a ajuns și el un loc de întîlnire al acestei speciale oratorii în care o vitejie recentă își etalează toate îndrăsnelile. Bărbații de stat pe care-i scutură frigurile sub era ungurească cînd se gîndeau la «înaltul guvern», sau la «preaînălțatul tron cezaro-regesc», te miri ce călugăr dela Gherla sau Blaj care pînă alaltăieri se bîlbîia de sfiala obedinței canonice, își bat pieptul astăzi în mugete grozave și nu mai pot de turbați ce sunt în sacra lor minie de apărători ai libertății. E un sgomot cumplit sub cupola din dealul Mitropoliei, vorbele s'au umflat și bunul simț călătorește departe de ilustra Adunare

După apologia țarismului, făcută de-o inconștiență din Basarabia, urmînd tipicul cunoscut al exagerărilor de aici, cetățenii din Ardeal vin și ei cu contribuția lor de îndîrjită «obstrucție». Citiți dările de seamă ale ziarelor, însemnați-vă bine numele neînduplecaților clamanți, spargeți coaja obscurității lor și vedeți ce vă rămîne pe urma acestei trecătoare analize. Ca să înțelegeți pînă unde a avansat penibila diminuție de cerebralitate și să vă dați seama că acest hașiș ordinar al vorbelor mari a năpădit chiar și firele mai distinse, suse în trecut la oare-care disciplină de gîndire, cîntăriți, vă rog, această frază smulsă la întîmplare din cuvîntarea unui meritos profesor universitar din Cluj, *istoric* apreciat de noi toți: «*Nici țarul Rusiei, nici sultanul Turciei n'au încătușat mai mult libertățile poporului decît acest guvern*»...

Lăsînd la o parte stupidele călcări de lege ale cîrmuirii actuale, nu vi se pare că ne apropiem în mod primejdios de

retorica delicioasă a eroilor lui Caragiale cu astfel de invocări ale... sultanului Turciei ?

Adăugați la aceste pentru completarea tabloului și recențele elogii aduse deunăzi în Parlamentul român regimului unguresc de către d-l Alexandru Vaida, fost prim-ministru și cunoscut mare meșter al cuvintelor cumpătate, care din motive de înaltă oportunitate politică s'a crezut dator să strige în fața lumii, probabil în amintirea pârueții dela Budapesta, că președintele camerei ungurești eră un moșument de obiectivitate pe seama noastră...

* * *

Da, suntem în plină vorbărie goală. Cuvîntul, acest fluid sacru în care creerul uman a topit atîtea minuni, la noi e nesocotit și dezonorat ca un diamant căzut în bălării.

Lumea, firește, nu mai reacționează la desgustătoarele violențe guturale, timpanele au obosit, superlativetele s'au răsuflat și-o unanimă silă s'a așternut peste suflete. Din toate bolile, poate de asta ne vom vindeca mai de grabă, tocmai fiindcă înnotăm în ea pînă în gît.

Deocamdată însă suferim brutalizați la tot pasul de dervișii urlători și ahtiați după o binefăcătoare și rodnică tăcere, ne gîndim la vremea de mîine cînd pe ruinele vorbelor mari societatea echilibrată va instala în mintea tuturor cenzura implacabilă a bunului simț...

Samsarii.

A stăvară la Cluj, în pragul hotelului New-York, mi-a pus mîna pe umăr un domn elegant cu ireproșabil costum de sportsman englez și cu un zîmbet larg de biruitor. Am avut un moment de ezitare în fața lui, fiindcă nu știam de unde să-l iau, așa rubicond și familiar cum dăduse busna asupra mea. M'a lămurit el degrabă, degajat și imper-turbabil, rîzînd gutural și sonor de sfiala în care mă găseam.

— Nu-ți mai aduci aminte, acum cinci ani în gara de Nord.. Un bilet de recomandație... vremuri grele pe-atunci...

Am strîns o clipă din gene și dintr'odată memoria mi-a reconstruit tabloul. L-am revăzut în postura de odinioară, cînd cerea slujbă, slab, deșirat, cu sperietură în ochi, invocîndu-mi pregătirile lui de economist care l-au slujit mult pe vremea războiului în calitatea de ofițer la administrație.. El pierdusem din vedere pîna mai anul trecut, cînd cineva mi-l reimprospatase, spunîndu-mi că a «dat lovitura» și că a urcat repede scara norocului...

Da, da... Țin minte... i-am răspuns liniștit, în vreme ce el mă privea senin drept în albul ochilor.

— Vii delă moșie ?

— Nu, zic eu, n'am moșie... Dar dumneata ?

— Sunt în plimbare prin Ardeal cu automobilul de două

săptămîni. Frumoasă țară!. Nevastă-mea e încîntată. Regret că n'am luat limuzina, cum e praf pe șosea în mașină deschisă ; da, frumoasă țară...

— Vrei să cumperi ceva pe-aici ?

— Nu, pămîntul nu e tocmai productiv la d-voastră, eu am în Ialomița...

— Atunci poate să iei o fabrică, îi replic eu cu blîndețe.

— Fabrică nu, că am la Ploiești, dar altce va...

— Ce ?

— Uite, aș vrea o ruină...

— Ce ruină ? fac eu speriat.

— Știi, nevastă-mea, caracter romantic, îi plac strașnic ruinele... Ce să zic, și pe mine mă impresionează, așa cînd apune soarele, ziduri părăginite, turnuri medievale, crește mușchiu pe ele... e foarte evocator. Cînd treceam ieri pe drum dela Brașov spre Cluj, am văzut ceva admirabil, îi zice Feldioara, dacă nu mă'nșel... N'ar fi de vînzare ? Nu m'a putut desluși nimeni. Aș cumpăra-o bucuros, mi-aș face o vilă cochetă, vizavi, ruina în față, vine frumos de tot...

— Da, răspund eu încurcat. S'ar putea, nu știu, o ruină... Cum îl vedeam însă pe samsarul îmbogățit copleșit foarte serios de scrupule estetice, cum întinsese tocmai brațul drept și plescăia din buze să-mi vorbească iar de amurg, m'a pufnit risul..

— Salutare, salutare, — și am plecat.

Omul care caută o ruină... Rîdeam și mă uitam împrejur, poate nimerește cineva să-i spun, să rîdem împreună. N'am găsit și stînd așa singur m'au năpădit reflecțiile ca de obicei, m'am posomorît deabinelea. Ce curbă grozav de repede, îmi ziceam, ce salt fantastic în viața acestui om, din ziua cînd îmi cerea mie un bilețel în gara de Nord, ca să intre în slujbă! Prin ce proces de extraordinară suprasaturație va fi trecut el în cinci ani de zile de a ajuns acum să pu e ochii pe cetatea călugărilor templieri din veacul al treisprezecelea, zidită pe dîmbul dela Feldioara ? Imi reveneau în minte pagini de so-

ciologie cu teoria exigențelor și mă înfioram gândindu-mă la drumul pe care trecuse domnul cu costum de sportsman pînă să coboare din mașină în fața hotelului din Cluj... Pe spinarea cui s'a făcut acest voiaj macabru în imperiul norocului, cine plătește nota ?

Înțelegeți, că n'am mai ris de loc.

Cînd am încheiat șirul întrebărilor, am văzut destul de timpede problema omului care căută o ruină. Un singur lucru aș fi avut să-i spun, să nu se lege morțiș de zidurile dela Feldioara, să mai aștepte doi trei ani, fiindcă cu el și cu alții de seama lui, dacă mergem așa înainte, toată țara va fi o ruină...

Reînvii această figură antipatică, astăzi din prilejul panamelei pașapoartelor, la lumina căreia o vastă galerie de samsari se desvelește din umbră.

Ei sunt mulți, sunt fără număr în toate colțurile. Fie că se agită în petrol ori în făină, fie că înlesnesc exportul de carne vie pentru America, ceata lor răsare pretutindeni în trenuri, la hoteluri, în anticamerele miniștrilor. Fiecare din ei e un corb care pîndește hoitul, fiecare așteaptă cu înfrigurare să «deă lovitura» și fiecare descrie cu mare viteză curba omului care căută o ruină. Toți laolaltă sunt pasările de pradă, coalizate în mod tacit să prepare ruina țării. O atmosferă detestabilă au răspîndit aceste ființe, un aer pestilențial de cadavru. S'ar părea că România Nouă, cu toate vîltoarele ei grozave din care a ieșit, s'a transformat peste noapte într'un laboratoriu al aventurierilor, că cinstea și idealul au murit pe cîmpul de bătaie, și că ce-a rămas în urmă nu e decît masa inertă și șleahă cioclilor gata să-și facă din cadavre piedestalul bucuriei lor frivole.

Care să fie explicația acestei penibile prăvăliri morale, care resortul ascuns al unei caste întregi de delicvenți? Fără îndoială războiul a sguđuit psihologia omenirii și-a asvilit un val de cras pozitivism, merit să schimbe pentru moment valorile moștenite. O filosofie a clipei, pripită și brutală, a luat locul acordului cu eternitatea. Vieța scăpată din tranșee se trăiește repede, ca sub umbra unei veșnice amenințări, și de aceea hedonismul cu toate transacțiile de conștiință a ajuns la ordinea zilei. În toate părțile resimte continentul această năvală exasperată spre acapararea materială. În străinătate însă, societatea constituită reacționează cu tărie, echilibrul se păstrează, tradițiile îl restabilesc și ordinea morală se ridică triumfătoare. La noi împotrivirea pare tot mai slabă, mediul ambiant începe să fie el însuș supus și terorizat de biruitorii păcatului. Vor fi multe motivele dărăpănării: spoiala de civilizație, origina străină a multora, sălbăticia politicianismului și altele. Din această particulară faună a orașelor au răsărit samsarii, atita lume bine îmbrăcată, care în loc să fie la Văcărești se încurcă între picioarele noastre la colțuri de stradă.

Există însă, din nenorocire, aproape o justificare teoretică ridicată la rang de doctrină pe seama acestor indivizi certați cu codul moral. E ideia de a sprijini în timpul din urmă aproape întreagă viața de stat pe spuma incertă a orașelor, cunoscuta concepție de a ne creă repede și cu orice preț o burghezie stăpinitoare. Clișeele din Occidentul pe care-l copiăm s'au transplantat aici, și la adăpostul unui meschin spirit de fațadă zăpăcesc mințile. Intreaga legiuire curentă, când nu se face direct inspirată de frica maselor, e pusă în slujba acestei clase fără rădăcini și fără busolă. În Apus burghezia se înfățișeaza într'o linie normală de ascendență istorică, fiind în totul rezultanta unei evoluții de veacuri. La noi se face saltul, la noi se improvizează. Prea grăbiți pentru a așteptă un proces de desfășurare lentă, noi am înlocuit burghezia cu samsarii. Din această legitimare politică se des

lănțuie toate nenorocirile văzute și nevăzute. Samsarii au devenit un puternic angrenaj, ale cărui tentacule s'au înfipt în însăși temelia vieții politice, samsarii sunt traficanți care au prefăcut în bursă un templu de idei.

Ce se va întâmpla acum, e puțin interesant. Intră cinci la pușcărie sau scapă, eclipsează fraudele căilor ferate pe cele dela pașapoarte ? Nu are importanță. Aici trebuie să se năruie o doctrină ; un sistem de gândire trebuie să cadă.

Peste atmosfera bolnavă e vremea să se deschidă un orizont nou, o orientare schimbată. Mulțimea întronată în drepturile ei, numai ea va ucide samsarii.

Basarabia.

Conversațiile actuale ale delegaților români cu trimișii sovietelor la Viena, după știrile de pînă acum, nu par a duce la un bun rezultat. Guvernul din Moscova a mobilizat totul ca să dovedească lumii că ține morțiș la pămîntul dintre Nistru și Prut. Atît diplomația cît și propaganda bolșevică sunt în plină activitate ca să conteste dreptul nostru. S'ar părea că ne găsim în fața unei resurecțiuni de caracter național intransigent în tabăra răposatului Lenin, sau că regimul sovietic are nevoie de un triumf ieften pentru potolirea marilor invălmășeli lăuntrice.

În orice caz, în fața acestor atitudini bătăioase ale vecinilor noștri, se impune întrebarea logică: de ce, oare, guvernul român care are datoria de a fi perfect informat asupra intențiilor dela Moscova, s'a crezut dator să mai pornească aceste tratative pe urma cărora nu se așteaptă la nici o soluție favorabilă? Eră absolut necesar ca în împrejurările actuale să se dea ocazia guvernului sovietic de a pronunța o nouă hotărîre în chestiunea Basarabiei, cu toate consecințele diverse ale unui asemenea act inoportun? Nu eră preferabilă situația de ieri cu răceala reciprocă, lipsită de o specială tensiune, acestei înăspriri violente din care străinătatea desprinde sugestii dăunătoare și cetățenii de peste Prut se aleg cu o

prea legitimă amărăciune ? Iată întrebări care se vor limpezi în curînd și vor rosti o sentință hotărîtoare asupra inspirației diplomatice a actualului guvern.

Ori-care ar fi însă lămurirea conținutului dela Viena, rezultatul ei, chiar mulțumitor pentru noi, e mai puțin important decît conștiința de drept a poporului nostru în această problemă de viață. Basarabia, ca și Ardealul sau Bucovina, nu e un pămînt de cucerire hărăzit nouă prin verdictul unui tribunal internațional sau prin recunoașterea celui învins, ci repararea unei rușinoase nedreptăți istorice în temeiul unui principiu imutabil al orînduirii de stat. Vechea moșie a lui Ștefan-cel-Mare cu moldovenii ei, reintegrată la patria-mumă, nu constituie decît acelaș patrimoniu național ca orice petec de pămînt romînesc dintre hotarele actuale. Ideia aceasta a unității organice, care e la baza statului nostru după războiu, poporul romînesc o respiră prin toți porii lui și nici o putere din lume nu i-o mai poate smulge. Sovietele, dacă s'ar călăuzi de o judecata normală, ar putea înțelege ușor acest adevăr, care le-ar scuti de o nouă aventură infructuoasă și în acelaș timp ar contribui și la reluarea raporturilor de bună vecinătate între cele două popoare.

E foarte firesc, deci, că demonstrațiile moscovite agită astăzi conștiința publică din toate părțile țării. Puterea de repercusiune a aceluiaș organism propagă reacțiunea față de o lovitură din orice colț ar veni ea. Și mai explicabil ne pare sbuciumul recent al populației basarabene, care în deslănțuirii pătimașe își manifestă înfrățirea ei cu noi. Dincolo de oroarea de bolșevism care stăpînește sufletele, un viu și puternic impuls național se afirmă dincolo de Prut. Cei 6 ani dela unire încoace au rectificat în mod absolut conștiința moldovenilor. Ori-cite au fost neajunsurile guvernării romînești, într'o provincie bîntuita de toate stigmatele absolutismului țarist, ori-cît de copleșite de străinism au fost prin apăsarea unui veac resursele de viață ale desrobiților, o operă necontestată de reintegrare în evoluția neamului s'a produs aici. Dacă ținem

seama de greu ășile cu care am luptat și de rezultatul ajuns, putem spune cu certitudine că dintre toate provinciile alipite Basarabia a realizat cel mai apreciabil progres pe calea naționalizării. Un examen cit de sumar justifică cu prisosință acest adevăr. De aceea pornirea ostilă a stăpînilor de odinioară trezește protestare la frații noștri și alipirea lor se afirmă cu mișcătoare dovezi de solidaritate.

Dragostea moldovenilor însă trebuie să fie și o îndrumare serioasă pentru toate cercurile conducătoare ale vieții noastre de stat.

De sigur, nu acesta e momentul cînd s'ar putea plasa anumite tendințe de criticism justificat, cu toată linișea se poate spune totuș că actualul conflict cu sovietele e chemat să supuiе unei radicale revizuiri aparatul nostru de guvernare și administrare de peste Prut, cu gîndul de a împlini anumite lacune și a introduce în mod definitiv prestigiul țării în toate cugetele. Îndeplinind grabnic acest necesar corectiv poporul nostru din Basarabia, palpînd într'o simțire cu marele tot, împărtășindu-se de aceleași beneficii și de aceleași lipsuri ca și restul va resimți toate probele unei fraternități de fiecare clipă.

Cît despre dușmani, de ori unde ar veni și spre orice colț și-ar așinti privirea, ei pot fi convinși că toate părțile alcătuitoare ale țării noastre sunt încheigate în acelaș trup și destinul lor se confundă

Noi putem fi astăzi săraci sau bogați, potoliți sau dornici de o soartă mai bună, dar suntem una și nu ne mai desparte nimenea.

Cei cari pleacă, — cei cari vin...

(Fragmente)

I.

Deunăzi la Cluj într'un amurg de toamnă tirzie. Mă oprisem la un colț de stradă, în fața unei case vechi, cu frontispiciul monumental, cu boltituri largi și cu ferești gotice, una din acele clădiri de armonie liniștită pe care le-au lăsat moștenire Ardealului meșterii din veacul al șaptesprezecelea și a căror înfățișare venerabilă contrastează așa de ciudat cu arhitectura modernă ungurească complet lipsită de scrupule artistice. Căutam tocmai să disting emblema familiară încrustată în piatră, la o firidă din dreptul porții, când ușa de stejar s'a deschis brusc și o umbră de femeie s'a strecurat pe uliță, trecind pe dinaintea mea cu pas grăbit, urmarită par'că de conștiința unei fapte rele...

Contemplațiile istorice mi-au fost în acest chip intrerupte și involuntar mi-am îndreptat ochii spre ființa ce se desprinsese din acest cadru de liniște patriarhală, care în lumina temperată a suburbiului aduce mult cu tristețea unui sarcofag. Să fie oare epilogul unei idile? — mi-am zis — și în suflet eram gata să ating coarda indulgenței celei mai largi, cind felinarul de-alături mi-a risipit grabnic iluzia clipei. Eră o

bintă băbușcă uscată, care se prelingeă pe lingă ziduri în blana ei sărăcăcioasă. Iși depănă picioarele în pripă, din cînd în cînd se uită împrejur cu o tresărire nervoasă și stringeă subțioară o cutie pe care căută s'o ascundă...

Firea, ori poate mai mult vremea, a furișat, se vede, în fiecare din noi tănuite impulsuri de detectivi, căci fără să vreau m-am potrivit pasul pe urma ei. Aveam impresia că din vechea casă bolerească s'a dosit ceva în bisacteaua bătrînei, care năzuia înainte dealungul ulicioarelor în umbrele inserării. La o răsăpintie s'a oprit, și am văzut-o dispărind discret după pragul unei prăvălii.

Am trecut în fața vitrinei să urmăresc mai deaproape desnodămîntul dramei. Eră un anticar. Prin geam se vedeă binișor înăuntru. Jur împrejur mobile vechi, candelambre, bronzuri, carabine, covoare și pe etajere cunoscuta orgie de porțelanuri și cristale de Karlsbad. Stăpînul buticii, un ovrei moșneag, adus de spate, cu lumini fosforescente de licurici în ochii vii, s'a ridicat respectuos din jețul lui cînd a intrat clienta și închinîndu-se i-a sărutat mina. În reflexul lămpii electrice am putut s'o văd bine în față. Eră o apariție distinsă cu linii fine, cu buzele strînse ca de-o protestare amară, cu nasul acvilin și cu privirea stinsă. Din gesturile tranșate care-i însoțeau cuvîntul sacadat, din broșa de diamante dela gît, din tremurul aristocratic al capului și din reverența ovreiului am înțeles de grabă că nu-i o figură comună și-am urmărit cu un interes accentuat scena dela anticar. Discuția dealtfel a fost scurtă, matroana cu o mișcare silnică a depus cutia pe o măsuță în colț, au urmat cîteva momente de cumpănire profesională din partea jupînului și apoi dînsa a plecat, condusă fiind pînă la ieșire de negustorul plin de atenții și unile plecăciuni.

Firește, curiozitatea m'a împins și pe mine în dughiană să descurc ițele acestei povești. N'au trebuit multe stăruinți și chipul de eremit al moșneagului s'a înseninat cu spontaneitatea caracteristică a rasei, în vreme ce destăinuiriile lui, în-

trerupte de reticențe șirete s'au pornit asupra mea ca o cascată...

Cum, n'o cunoașteți pe baroana X ?...

— Uitați-vă, mi-a lăsat în comision să-i vînd două vase de Sèvres, o diademă de briliante prinse în platină, două pumnale turcești cu lama de Damasc, cîteva tipsii de argint masiv... Sunt foarte frumoase, sunt de preț... sunt admirabile...

Anticarul s'a pierdut în exortația lui interesată pe care n'o mai ascultam, fiindcă numele baroanei mă dusesse departe înapoi pe scara vremii în istoria Transilvaniei, în zilele *Aprobatelor* și *Compilatelor*, cînd un străbun omonim al ei eră cancelarul țării într'o perioadă de cumplită oropsire pentru bieții jobagi romîni. Din timpurile recente rețineam scandalul unui descendent cu o artistă dela opera din Budapesta, un duel cu un membru al Casinei magnaților, un joc de cărți la o stațiune balneară...

— Rudă cu baronul X ? — întreb.

— Soția lui, răspunde anticarul. — El a murit înainte vreo șapte ani la Abazzia. A fost o viață strașnică ! Vechi tovarăș de chefuri cu kronprinzul Rudolf, cîte ar ști să vă povestească lautarul Pongratz.... De trei ori l-a scăpat de faliment guvernul din Budapesta, i-a răscumpărat moșiile, cari s'au dus mai tîrziu la masa de cărți... Băiatul s'a prăpădit ofticos, mai are o fată, e morfinomană...

Bătrînul evreu s'a oprit o clipă și judecînd pe semne tăcerea mea, plecînd barba în piept, a continuat rar, apăsînd vorba ...

-- Da, domnul meu, lumea se schimbă. Aștia se duc, le-a sunat ceasul morții... Eu trăiesc aici între mobilele lor, cele din urmă semne ale unei domnii de o mie de ani. Ei nu știu să muncească, ei au fost întreținuți, ei vin acum la mine... Baroana X vinde din casă ...

O atmosferă tristă se degajă din filozofia moșneagului. Pareă că-mi vorbește gropașul din Hamlet în mînă cu căpă-

țina lui Yorick. Din toate unghiurile prăvăliei lui aveam impresia că mișesc umbre și zboară liliaci. Dulapul enorm din fund cu fațada de iconostas, cele două fotolii dela picioarele lui greoaie și umflute ca doi canonici ventripotenți, cavalerul cu perucă din tabloul depe părete, toate nimicurile depe polițe îmi vorbeau de suprasaturația, de lenea și de crimele unei societăți parazitare, copleșită de boli și ucisă de propria ei concepție de viață...

Am părăsit interiorul sinistru al ovreiului cu senzația că am asistat la un sfârșit de istorie și că mucegaiul dinăuntru se cerea el însuși după o năvală de aier proaspăt de afară... Ajuns din nou pe stradă eram prins de buimăceală ca după o îngropăciune. Rătăcind așa în neștire, m'am pomenit din nou în fața casei vechi de unde ieșise băbușca grăbită cu cutia subțioară. Frontispiciul larg de piatră cioplită eră tot învâlit în întunec, — abia în fund, într'o odăiță dosnică, tremurâ ca o lumină galbenă de luminare ..

În noaptea de toamnă târzie, cum se ivise stelele pe cer, aveam dinaintea mea un aspect de mauzoleu cu cele din urmă licăriri de candelă deasupra unui sicriu...

M'am trezit din toropeală și am grăbit pasul...

— Sunt cei cari pleacă...

II.

A doua zi în tren spre casă.

Călătoriile astăzi sunt, cum se știe, expediții destul de primejdioase. Mai antipatice însă decât accidentele dela Valea-Largă par compartimentele cu aierul lor de trivialitate, cu picla grea de negoațe și afaceri, cu conversațiile lor pline de cifre și permisuri. Acceleratul încărcat cu un asemenea bagaj sufletesc și se pare un monstru care plimbă dealungul țării o fîcomie indiscretă, o bestială poftă de exploatare și o rapacitate brutală....

Stăteam gheneruit în colțul meu înconjurat de cetățeni ai

șării noastre bogate și asupra mea cădeau accentele sgomotoase din retorica lor specială cu care comentau capriciile valutei. Ca să scap de aceste inoportune violențe guturale am făcut apel la cartea din buzunar a fraților Goncourt : *Histoire de la Société française pendant la révolution*..

Paginile celebrilor autori m'au convins degrabă că n'am a face cu o lectură întâmplătoare de voiaj, ci cu constatări veridice ale unor împrejurări de viață, care punându-mi în față o răspîntie importantă din istoria Franței, limpezeau binișor resorturile psihologiei din zilele noastre, pe urma marelui cataclism de distrugere și nouă creațiune.

Revoluția franceza, sfărîmînd cadrele feodalității a dat drumul forțelor latente pe ruinele vechilor alcătuirii înfrînte. Un val inform de sănătate robustă a năpădit arena, măturînd putrigaiul unei degenerări seculare. A fost, de sigur, un act de justiție care trebuia să vie, ca o rezultată normală a unei serii întregi de energii acumulate. Spectacolul privit în întregimea lui cu deosebire privit prin prizma consecințelor ce a avut uriașă deslanțuire, nu eră lipsit de grandoare. Sguduirea însă, ca orice schimbare violentă a unei societăți, prezintă în vechea ordine de drept, zdrobind clișeele ei uzate, pînă a ajunge însă să-și fixeze și introneze noile valori, a intervenit o perioadă tulbure de eclipsare a ierarhiei morale un fel de *Umwertung aller Werte*, cum ar zice filosoful german.....

Frații Goncourt ne introduc în intimitatea acestor zile agitate, desvălesc colțuri de viață și reinvie sceneria întregă pîna la ultimii figuranți. Ei arată slăbiciunile clasei stăpînitoare, acea aristocrație senilă stoarsă de plăcerile unui hedonism amoral, justifică prăbușirea celor care pleacă, dar se opresc în acelaș timp și înaintea celor care vin, analizînd acest cortegiu în varietatea lui multiplă. Caleidoscopul își desface astfel imaginele subț ochii noștri și trebuie să mărturisim dela început că aspectul moral al primilor ani de clocotire din marea revoluție nu e din cele mai edificătoare. Preceptele tradiționale ale unei societăți constituite s'au sacrificat,

venind în locul lor o stare haotică plină de incertitudini, de orbecării și crime. Parisul s'a transformat de grabă în furnicarul orbit de patimi și chinuit de probleme, vechile sa-
loane literare au devenit centre de agitații politice, jocurile
de noroc s'au întins ca o groasă malădă în nenumăratele
tripouri, fenomene de libertinaj s'au ivit tot mai dese în
sînul clerului, scandalurile în furniturile de stat erau zilnice,
scumpetea fantastică, în vreme ce entuziasmul sansculoților
hrăniți cu lozincele bombastice ale idealurilor constitu-
ționale se exploată cu cruzime de către noii potențați ai
republicei...

Între altele se degajează un învățămînt precis din do-
mentele acestor fini observatori, e faptul că rîndurile noilor
veniți în orice prefacere bruscă a unei societăți sunt tulburi
și că la adăpostul primelor zile de biruință a unei doctrine de
transformare avangarda care pășește pe arenă se înfă-
țșază într'o armură morală din cele mai defectoase. Fire te,
ideea se ridică triumfătoare, dar ca să poa'ă izbucni fla-
cări în toată strălucirea ei purificatoare, trebuie mai întîi
să simțim fumul în ochi și o scornonală de sœură anti-
patică...

Aceste constatări fugitive mi se întipăreau în mînte din
lectura fraților Goncourt, cînd o controversă pe chestiunea
exportului de ouă a împărțit în două tabere pe companiile
mei de compartiment, sbiciuindu-le pasiunea pînă la paroxism
îndeletnicirea mea a devenit imposibilă și am fost nevoit să
mă refugiez în vagonul restaurant...

Stînd la mesuța din colț, mi-am așezat cartea dinainte, dar
cetania mea a continuat de astă dată nu din foile cărții, ci
din figurile călătorilor care se însărcinaseră ei să verifice în
mîntea mea adevărurile nemiloasei opere de analiză socială.
Iată-i *cei care vin*, iată avangarda așezării noi de stat, vi-
vandierile biruinții... În ritmul trenului, în clincetul de oțele
se reconstituie povestea fiecărui în parte și galeria depe malul
Senei, escaladînd vremea, se multiplică și se completează...

În minte simți cum reînvie icoana de demult din vremile de apăsare ale Ardealului, renașc figurile care împopulau atunci arena sârmanului nostru microcosm și în alergarea vagonului povestea mi se desfășoară înainte tot mai limpede, tot mai implacabilă. Revăd zilele crincene ale războiului cu tăcerea lor sumbră, cu paginile de umilință politică și tresar ca de o sguđitură brutală la amintirea forfotirii cumplite de viteji postumi care s'au ivit aici pe urma libertății stropite cu sînge generos... Cum au înșnit noroae de tot felul din hecatomba morților și cite slove strîmbe se scriu în această pagină proaspătă a istoriei. .

Domnul din colț de pildă, mare mandarin politic improvizat, și-a stropit norocul cu cîteva vagoane de spirit, tovarășul lui a fost săltat de soartă imediat după unire într'un admirabil automobil Mercedes, proprietatea statului, firește pe care l-a deteriorat însă, fiindcă mutîndu-se dela Sibiu la Cluj cu arhivele Consiliului dirigent, marele bărbat a urcat porcul de Crăciun în automobil și porcul a dat gata somptuosul aranjament al limuzinei . La altă masă este savantul de legea nouă, fost pînă alaltăieri avocat pe undeva pe la Dicio-Sin-Mihal, astăzi autor de teorii constituționale, însoțit de domnul care «Naționalizează», membru cooptat în 24 de consiliu de administrație... Și tot așa înai te grădina zoologiei noastre politice prezintă splendide exemplare în vagonul restaurant. Iată și pe preotul devenit neguștor de porumb cum privește pe fereastră să-și vadă vagoanele, iată prefectul Romîniei întregite, fost pînă deunăzi spion ungar și un incalificabil borfaș, iată exploratorul depe malurile Dimboviței venit în Ardeal să ia contactul cu un consorțiu dela Budapesta într'o afacere de păduri.

Ironia resemnată a celor doi autori francezi e perfect justificată Biruința ideei scoate în primele zile pe planul întăiu șgura ușoară și pe seama temperamentelor echilibrate, cum și pe seama analiștilor, viața e un prilej de reale suferinți la asemeni răs_pîntii mari ale istoriei...

Slavă Domnului, trenul s'a oprit, e gara mea, mă dau jos,
mă scutur ca de un coșmar. . .

— Cei care vin. . .

III.

Moș Ilie, admirabil moșneag, vecinul meu se duce cu sânta
după lemne și-l văd în capul satului adăpîndu-și boii. . .

Intors din drum, revederea ne înveselește pe amîndoi. . .

— Ce mai zici moș Ilie ?

— Ningel. — răspunde bătrînul mîngîind cu blîndețe
fruntea bouului din dreptul lui și întinzînd celălalt braț în larg
ca și cînd ar îmbrășișa întreg peisajul de iarnă. . .

Jurîmprejur e zăpadă, tăcere, bun simț și eternitate. . .

Tabla valorilor.

Din copilărie,—e mult de atunci,—îmi revine adese figura omului care pentru întâia oară mi-a întipărit în minte profund și neșters noțiunea ridicolului.

Eră în sat la noi un bătrîn pensionar, fost cîndva în tinerețele lui pe vremea absolutismului austriac înalt funcționar la dieta din Sibiu. Trăia într'o absolută izolare de toată lumea dimprejur și stîrnea mult haz la țărani cu atitudinile lui deplăseate de mare senior. Moșneagul eră mizantrop și mîndru, nu se amestecă de loc în treburile satului. Eră vizibil numai la mari sărbători, cînd se ducea în joben și redingotă cu decorația la biserică, unde se așeză în strana cea dintîi, nemișcat, ceremonios, sprijinindu-se în bastonul de abanos cu mînerul de fildeş și privind de după barbetele tunse ca Franz Iosef, cu o morgă solemnă, la toți creștinii. Cei de față schițau un zîmbet ușor cum îl vedeau așa înfocat și plin de demnitate. Și mai caraghios eră cînd ieșea la plimbare în landoul vechi tras de doi cai mari săsești foarte bătrîni, Probus și Blandus, pe care îi mîna dînsul într'un fel de buiestru domol, păstrîndu-și și cu această ocazie acelaș ritual imperturbabil. De obicei însă stătea închis în casă, eră singurul om în sat care avea sonerie, un clopoțel de cioaie sună ascuțit de cîte ori îl trăgeau copiii, și el apărea la fereastră cu ochelarii pe nas, coborît par'că dintr'o gravură de Holbein....

De două ori pe an tata mă ducea la dînsul, fiindcă ne era rudenie și s'ar fi supărat de moarte dacă am fi neglijat protocolul. Unchiașul ne primea cu mult ifos și după ce îmi strecură în mîină o ducă de patru crăițari, angajă cu tata conversații pe chestiuni de interes public. Vorbea într'un ton sacadat și se rostea sentențios. Din două în două minute se oprea în discuție, trăgea din ciubuc, își apăsa barba în piept și aducea vorba : — « *Cînd eram eu la guvern* »...

Bietul bătrîn par'că-l văd și acum, a fost foarte ridicol toată viața. Vreo treizeci de ani a trăit în satul meu, complect înuul și urmărit în continuu de mușcătoarea ironie populară. Meteahna bășoșeniei lui i se trăgea, după cît am înțeles mai târziu, din faptul că soarta îl aruncase pentru moment în marea lipsă de cărturari romîni a Ardealului de-atunci, într'o funcție care îl ameșise deabinele, cu deosebire pe urma decorației dela Viena. Saltul acesta l-a distanțat de semenii lui și după ce și-a părăsit slujba pentru care n'avea nici o potrivire n'a mai rămas decît cu nota reprezentativă de care nu s'a mai despărțit niciodată. Lumea însă, tranșantă ca de obicei, a uitat repede mărimea lui de odinioară și fără să mai facă analize psihologice, l-a cîntarit dupa valoarea reală, răsplătindu-l cu glume.

E mort de mult, Dumnezeu să-l ierte, eu însă trebuie să rid cu poftă de cîte ori mi-l reamintesc cu gesturile lui de mare potentat: — « *Cînd eram eu la guvern* »...

* * *

Profilul moșneagului din copilărie îmi apare tot mai des în anii din urmă, de cîte ori mă găsesc în fața celebrităților improvizate de valurile vieții noastre contemporane.

Perioada de după războiu va rămîne în istoria țării și prin caracteristica sgaduire care a eclipsat tabla valorilor la no

în aceste zile. Sociologul de mâine va cerceta lucrurile în a
mânunte și va stabili cauzele. Va accentua de sigur o serie de
circumstanțe atenuante, va invoca spiritul nivelator al tranșee-
lor, va vorbi de efectele imediate ale votului universal, va arăta
stările de înfățișare culturală cu totul particulară a noilor
provincii și altele, găsind, firește, explicație pentru toate. Fe-
nomenul în sine însă nu va putea fi contestat și deocamdată
prezentul suferă pe urma lui. În fața noastră se desfășoară un
dureros proces de perturbare morală a societății. Este groaz-
nica năvală a nechemațiilor, declasarea continuă a tuturor
slajbelor, diminuția de prestigiu a tuturor culmilor din viața
noastră publică.

Dela un capat al țării la celălalt s'a putut înregistra această
tendință de regresare a valorilor. S'ar părea că pe o vastă
suprafață energiile noastre se mișcă greu și că *România Mare*,
— cum îi zic foarte mulți dintr'un impuls de grandilocvență
inoportună, — este în aspectele ei multiple mult mai mică și
mai primitivă decât regatul de ieri. Nerînduiala a crescut,
rolul instituțiilor diverse e mai șters, resorturile mecanismu-
lui de stat au slăbit, și, ce e mai trist, ravagiile incompetenței
sunt într'o permanență creștere. Niciodată în ultimele decenii
n'au cerut cuvînt mai multe jumătăți de oameni ca acum cînd
pînă sus de tot proștia deaproapelui te urmărește la tot
pasul...

De sigur eclipsa de inteligență este generaia și a năpădit
toate domeniile, terenul de manifestare clasică însă e politica.
Priviți împrejur și veți vedea aici strașnica eflorescență a
mandarinilor răsăriți peste noapte. Cîntăriți aceste admirabile
personalități pe care fama le poartă în carul de triumf și ju-
decați-le după dîra de lumină pe care îl lasă în urmă. Ce să
mai umblați pe la București, pașnici cetățeni din Ardeal,
deocamdată uitați-vă la voi acasă. Din mijlocul unei vieți pa-
triarhale un vifor a smuls par'că rădăcinile de ieri și ne-am
pomenit cu toții din bun senin cu o fantastică exagerare a tu-
turor proporțiilor. Lumea a ieșit din făgașul ei de normalitate,

ierarhia valorilor s'a frint. Politica a scormonit rărunchii societății și ca în orice mare viltoare bolovanii grei s'au lăsat mlaștea fund, aruncînd la suprafață vreascurile ușurele. Efectul e în adevăr dezastruos și cu multe nuanțe de ridicol. Spărgînd coaja unei obscurități de o vieată, a dat busna înaintea noastră o falangă de «fruntași» în ale politicei. Toți au rețete pentru durerile patriei, acești adorabili doctori ai Ardealului. Ei strigă la adunări publice jicnind indulgența nemăsurată a bîeșilor țărani, ei dau interviewuri la gazetele din București care le anunță sosirea în Capitală la știrile zilei, ei dau lecții de administrat Suveranului, ei lansează teorii constituționale, ei din trei în trei zile se supără pe țară și ce e piramidal, eminenții bărbați ai prezentului vorbesc ca de un Eldorado de Ungaria, patria`lor de ieri, cînd acești candidați de ministru actuali pledau procese de 50 de coroane la judecatoria de ocol din Dicio-Sin-Mărtin...

Ce volbură tristă își face de cap subț ochii noștri și ce val de anarhie intelectuală mai ales s'a prăvălit asupra noastră. Cu o broșură de 30 de pagini s'a imobilizat cutare la o catedră universitară, în vreme ce alt cutare din rosturile modeste ale unor funcțiuni provinciale a ajuns diriguitor de milioane și mare mogul al tantiemelor și cupoanelor...

* * *

Să nu desnădăjduim! Oricît de îndrăsneață în capriciile ei, viața păstrează o tendință de echilibru sigură și implacabilă. Frumoasele zile dela Aranjuez încep să se cam isprăvească. Azi aici, mîine în altă parte, normalitatea își cere triumful ei și oamenii se repun la locul lor. Celebritățile urcate pripit în vîrfurile piramidei capătă de obicei ameteți și cad. Pe rînd troznește pedestalul subț măririle deșerte și lumea recîști-

gindu-și luciditatea de apreciere își înmulțește întrebările împingând la suprafață o undă de criticism binefăcător.

Tabla valorilor se restabilește pe îndelete.

Nu e tocmai departe timpul când crepusculul idolilor se va accentua și multe ființe lărmuitoare vor reintra în întunerecul de ieri ca niște haine demodate dintr'o garderobă veche. In orice caz, generația de mine va glumi mult pe socoteala învâlmășelilor de astăzi, când va surprinde în te miri ce colț de provincie cte un întirziat al acestor zile, fost mare bărbat de stat, care păstrind încă desinvoltura trecutului va spune rar și apăsător, stîrnind hazul contemporanilor, ca și unchiașul cu decorație din copilăria mea :

— «Cînd eram eu la guvern»...

Trei seri în gara de Nord...

Trei seri dearindul am așteptat în zadar în București la gara de Nord un tren să plece în Ardeal...

Fericitul eveniment nu s'a produs, deși din ceas în ceas un nou cuvânt de încurajare din partea șefului porneă să învieze pe bieții călători, spunindu-li-se că mașina e sub presiune și peste un sfert de oră va trage la rampă. Abia a patra zi dimineața, după o noapte oribila petrecută la halta Grivița, unde am peregrinat mai mulți ca să moțăm pe un maldăr de acte grămădite într'un biurou dela «mișcare», ne-am urcat în vagonul înghețat, sgriburind de frig și blagoslovind după cuviință căile noastre ferate, ne-am urnit la drum...

Aspectul gării de Nord din cele trei seri mi-a rămas în minte de atunci cu multele constatări și sugestii amare lăsate în urmă. Depe vremea războiului la Iași, când ne mureau soldații goi de tifos exantematic, n'am mai văzut asemenea rușinoasă părăginire. Subt acoperișul gării primitive, pe un coridor cu ferestrele sparte, într'o hală care gemea de o scandaloasă murdărie orientală, cîteva mii de oameni înghesuiți, fugind de gerul de treizeci de grade, așteptau zadarnic să le plece trenul. Ca în gările rusești depe vremea revoluției, totul eră inert și desorganizat împrejur. Lumea amestecată, gonită de

pierzarea de afară, stătea și ea prostită de atîta pasivitate. Eră o ingrămădeală de trist p toresc : ofițeri, hamali, profesori universitari, ovrei din Ucraina, deputați, birjari, ministrul Statelor-Unite, etc... Toți păreau sfârșiți și priveau în gol ca după o înfringere mare, singura notă veselă o dădeau sinistrei adunări vreo treizeci de soldați plecați în concediu, care din pricina frigului se porniseră pe o sîrbă. Din cînd în cînd mai soseă cîte o veste mincinoasă că pleacă trenul *treizeci și unu* sau că trenul *cincizeci și patru* se apropie... Peste un sfert de ceas eră însă decepție generală, fi ndcă se desmîntea știrea și o nouă delegație de notabili se grăbea spre biroul domnului șef pentru a i cere lămuriri. Am fost și eu în aceste odăițe scunde dintr'o aripă a garii, unde am găsit masate vreo șaptezeci de tînțe de ambe sexe somnoroase și obosite. Personalul de serviciu, începînd dela un cetățean cu mutra de conductor și pînă la un domn director, eră foarte blazat și afișă o plictiseală liniștită. După cîteva considerații generale asupra gerului și asupra păcurei, mi se pare toți acești funcționari se cufundau în tăcere și fără nici o explicație reîntrau într'un fel de marasm contemplaiv. Cu alte cuvinte tot ce am văzut împ eșurul meu eră o ma, înă hodorog tă cu șuruburile ruginite, o mașină care nu umblă...

A patra zi dimineața cînd s'a pornit în sfîrșit «*expresul*» spre Cluj și m'am ghemuit în colțul meu de vagon neîncălzit, prin prisma învățămîntelor recente, mi-a apărut o serie întregă de adevăruri generale care de obicei se ascund după fațada pompoasă, dar ies la iveală cînd nici nu te gîndești. Realitatea e că suntem cu tot apara ul nostru de stat într'o situație de grozavă descompunere, aidoma ca zăpăceala dela gara de Nord. Pe cît de admirabil il material e mulțimea noastră, pe cît de solid e temelul sufletesc al maselor care alcătuesc noua țară, pe atît de penibilă e incuria elementelor conducătoare. Fără îndrumarea aspră a unei mîini tari, lăsată la discreția unor conștiințe elas ice, administrarea de diferit ordin a tuturor ramificărilor noastre de viață pare a dá fa-

liment pe toată linia. La cinci ani după războiu, cînd statele vecine și-au refăcut stările lor de odinioară, noi ne nămolim tot mai adînc în barbarie. O instituție nu cunosc care să se fi pus în picioare și să ne dea binefăcătoarea senzație a normalității. Las la o parte căile ferate cu tot convoiul lor de nenorociri, cu înfățișarea asiatică a mijloacelor noastre de locomoțiune și cu destrămarea absolută care intervine din timp în timp. Mă gîndesc d. e. la armată, care e supremul razim de existență pe seama țării și care după un glorios războiu, într'o vreme cînd suntem înconjurați de dușmani, se găsește într'o stare de plîns. În orice garnizoană de provincie soldații ni se plimbă flămînzi și zdrențoși, soldele ofițerilor intîrzie și armaamentul nostru e ridicol. Dacă la armată e acest hal deplorabil, cît de avansat trebuie să fie răul în celelalte părți unde politicianismul frivol a dat năvală cu toate ororile lui. Dacă în Vechiul Regat, unde putea fi vorba de o continuitate de muncă, organismul de stat scîrție de lene și incapacitate, ce să mai vorbim de provinciile alipite, unde totul e improvizație înjghebată pe repezeală cu elemente găsite în pripă? Despre fiecare ram s'ar putea scrie volume întregi ca să se arate stagnarea absolută din lipsa unei munci oneste și a unui spirit diriguitor. P etutindenii suntem într'un regres de cel puțin o jumătate de veac.

Alături de trenurile sălbăticitate, ni s'a sălbăticit și justiția și administrația și instrucția. E o sălbăticitare de ansamblu din care se elaborează un suflet desarmat gata pentru transacții și plin de resemnare...

Deunăzi cînd treceam cu trenul spre Cluj și un tovarăș de drum îmi arată la lumina acestor adevăruri că tot ce se cheamă administrație în Ardeal e în stare de decompoziție, aducîndu-mi ca exemplu că toți primpretorii din județul Cojocna au fost transferați zilele acestea din posturile lor și că la Oradea-Mare a fost numit al *treisprezecelea* prefect sub regimul românesc; privind spre fereastra vagonului, la Apahida, pe o lungime de mai mulți chilometri, am văzut din nou un enorm cimitir

de cale ferată. Locomotive și vagoane cu miile, de diversă proveniență, material aruncat pradă stricăciunii, forțe irosite, propaganda rușinii și neputinții noastre defilează în fața trecătorului. Aceste imense grămezi de fier ruginit asvirlite în drumul mare cu o criminală inconștientă sunt în adevăr cel mai nimerit simbol al conducerii și îndrumării unei țări. Pe dinaintea lor trec toți potențații zilei cu fastul lor găunos și deșert, în vreme ce milioanele putrezesc, demoralizarea crește și străinătatea n'are nimic de încrestat în acest colț de pământ decît inacțiune și făgăduințe goale...

* * *

Imi vine în minte o mică povestire depe vremea războiului, care iustrează perfect situația și astăzi ca și atunci. Mi-a fost relatată de către un gazetar american

După distrugerea unei divizii bavareze care voia să forțeze trecerea pe la pasul Lainici, mai mulți corespondenți străini de războiu au plecat pe valea Jiului să vadă locul strălucitei noastre izbânzi. Călătoria a fost instructivă, fiindcă pe urma zdrobirii nemților câmpul de luptă era de un pitoresc desăvirșit. Gazetarii și-au luat cu ei puști și căști germane cîte au vrut și au fost primiți la comandamentul nostru cu multă eleganță. O masă copioasă li s'a servit cu glume și voie bună. La friptura de căprioară generalul a rostit un toast într'o ireproșabilă franțuzească, spunindu-le oaspeților că frontul e atît de bine păzit încît o căprioară care a fost imprudentă și a crezut că poate să-l treacă, a căzut victimă. Agapa cu șampanie și fine lichioruri lungindu-se pînă în amurg, în apusul de soare splendid care cădea pe colina din față, convivi străini au văzut o sentinelă răzimată de pușcă, o adevărată figură de latin dela Dunăre... Americanul mai întreprinzător s'a urcat pînă la soldat să-l vadă deaproape, a ajuns

în fața lui, mare i-a fost însă mirarea cînd i-a zărit gîtul gol sub tunică des-hiată și cînd pipăindu-l a băgat de seamă că eroul nu avea cămașă.

Firește, peste o lună de zile frontul de pe Jiu ne a fost știă-puns și americanul n'a fost surprins de loc...

* * *

Fast, cuvîntări grandilocvente, șampanie și — soldat în pielea goală...

Nu vi se pare că suntem tot acolo unde am fost acum opt ani și că analogia ascunde după ea întunecate primejdii ?

Dreptatea de vânzare.

Dela războiu încoace psihologia societății noastre apare supusă unei radicale transformări. Trăind sub imperiul exigențelor reduse, simțul critic ni s'a tocit, sufletele s'au blazat și viziunea limpede a început să dispară depe orizont. Subt perpetua târguială cu împrejurările am ajuns la intervertirea valorilor, făcînd să se confunde limitele binelui și răului în conștiința publică.

În această stare de pasivitate morbidă ne-am obișnuit să primim orice lovitură și să tolerăm orice nedreptate. S'ar părea că vechiul fatalism popular românesc se îmbină astăzi cu particulara depresiune a războiului, ca să creieze o stare de spirit în care inițiativele se destramă și puterea de reacțiune slăbește din ce în ce. Înregistrăm astfel la tot pasul fenomene de marasm și indiferență. Zilnic se produc întâmplări care odinioară ne alungau singele în obraz și care astăzi sunt tranșate cu un zîmbet de scepticism rece. O fi oboseală sau descurajare, nu știu, dar văd din toate părțile cum resorturile noastre de viață par cuprinse de o paralizie progresivă. Mașina statului scîrție subt privirile tuturor, fără să mai trezească nici protestări violente, nici critici acerbe. Ne prăvălim par'că spre neființă cu ochii închiși și cu fruntea senină. Dărăpănarea dimprejur nu mai smulge nici măcar accente de

mirare, fiindcă suntem în postura omului care a pățit de toate și nu-l mai surprinde nimic. Ne-am învățat ca trenurile să nu umble, slujbașii să nu-și poarte slujba și tradiționala concepție de ordine a vieții să fie călcată în picioare de cel dintâi venit în calea noastră. Desigur, noțiunile morale s'au măcinat în acest strașnic proces de pulverizare a energiilor. Pe o scară vastă între delict și crimă o bogată eflorescență s'a produs în acest timp, fără ca să mai angajeze interesul palpitant al de aproape lui. Mulțimea de răufăcători ivită pe arenă stîrnește mai multă indulgență decît desgust. Milionarul de peste noapte, traficantul politic sau funcționarul îmbogățit, au devenit tipuri sociale curente care se întîlnesc la toate răs-pîntiile și cărora nimeni nu le mai refuză mîna. Am evoluat repede de tot dela starea patriarhală de ieri, cinci ani au preschimbat atmosfera de austeritate rustică într'un bîlcu pestriț, unde puține lucruri se mai găsesc care n'ar fi de vînzare...

» În această specială configurație ce poate face observatorul obiectiv al putrigaiului care se pune în evidență ? Ce puteam face noi, o seamă de oameni ai condeului, obișnuiți cu rolul dureros și ingrât de-a trece prin sufletul nostru toate marile dureri ale mulțimii ? Deaproape doi ani în coloanele acestor reviste am lăsat să defileze multele neajunsuri și am spus un cuvînt respicat în fața fiecărui păcat, căutînd însă să salvăm pentru orice moment un echilibru de judecată și mai ales să nu propagăm descurajarea în vederea consolidării noastre de stat. Această considerație din urmă cu deosebire ne-a făcut în multe rînduri să ne înghițim revolta și cu pumnii strînși să apărem în fața publicului liniștiți și ponderatori.

Mărturisesc că în aceste clipe, oricît de încercuit de indiferența generală și oricît de dornic de a răspîndi încredere în jur de mine, mă simt biruit sub povara celui mai trist certificat de cădere morală care s'a abătut ca un înfricoșat flagel pe biata țară romînească. E vorba de constatările apărute deunăzi în *Curierul Judiciar*, sub iscălitura unui magistrat de frunte, pe care presa cotidiană le-a încrestat în pripă și le-a

pus la o parte. Nu mi-a fost dat însă să rețin de undeva astfel de pagini și nu cred să mai fie un stat pe continent care să prezinte un asemenea tablou de penibilă desagregare sufletească. Domnul *Pascu A. Dinescu*, președintele tribunalului de Teleorman, în articolul său *«Remunerațiile magistraților și prestigiul justiției»*, publicat în pomenita revistă de specialitate cu dorința de a stabili purul adevăr dincolo de asperitățile politice de partid, ne dă cea mai întunecată pagină de moravuri din câte s'au scris vreodată în România modernă. Vorbind de rostul magistraților în timpul din urmă d-sa recunoaște că *«în ultimele alegeri generale s'au petrecut nereguli și că magistrații, cărora și de astădată li s'a încredințat onoarea de a prezida biourile electorale, cu bună știință, au consimțit și chiar au ajutat ca neregulile să se săvârșească»*. O sentință de moarte morală în dublu sens se desprinde din grozavele rînduri ale curajosului magistrat. E compromisă legitimitatea Parlamentului construit prin fraudă, dar e pronunțată și decapitarea magistraturii. Domnul președinte de tribunal prevede acest adevăr și ca un consumat judecător arată și motivele rușinoasei căderi. D-sa invoacă halul de mizerie materială care a degradat nenorocita tagmă, odinioară neatinsă în probitatea ei, și ca o mărturie supremă ne desvălește spovedania desnădăjduiță a unui «vechiu magistrat», aruncat de vremea de azi în vălmășagul actualei descompuneri: — *«Trebuie să-ți între în cap, dragul meu, că dacă noi judecătorii mai continuăm să rămînem în magistratură, o facem asta numai pentru că ne speculăm și noi rolul de judecători, ca să putem trăi»*. Grozave și ne mai pomenite destăinuiri, care ni se înfig ca un fier roșu în suflet și ne sguduie în toate fibrele conștiinței! Autorul articolului, trăgînd el însuși concluzia constatărilor sale, rezumă în următoarele verdictul irevocabil: *«Mai este oare nevoie de vreo demonstrație care să învedereze că dreptatea este de vânzare și că prin urmare cel care va da mai mult, acel va fi socotit c'o are?»*.

Va să zică : «*dreptatea este de vânzare*»...

Iată dictonul situației pus în circulație în revista de specialitate a judecătorilor din țară. Știu multe pagini de istorie în care la anumite momente de stricăciune în alte părți s'a prins lozinca situației, codificarea dela Teleorman însă e o unică în felul ei și e de o adevărată monumentalitate tragică. Știam și noi pînă astăzi că se șoptește de o interpretare elastică a îndatoririlor profesionale la o seamă din magistrații prezentului, auzeam că funcționează în unele părți ale țării tribunale de arbitraj constituite din cetățeni și ni se spune nu demult, că în regiunile de nord ale Ardealului *rabinii* îndeplinesc și pe seama țaranilor noștri rolul de judecători.. Toate aceste circulau fără să agite lumea în mod deosebit și fără să aibă darul de a înlătură pe un moment măcar obișnuta somnolență morală. Astazi vine însă magistratul însuși la gazeta lui și face diagnoza cu cunoscutul calm al meseriei : fiți încredințați d-lor : *dreptatea e de vânzare*...

E în adevăr un moment care trebuie reținut, un moment de o feroasă măreție. Dacă nici aceste cuvinte nu vor putea ca niște piroane bătute în carne să ne puie în picioare scormind toate resturile noastre de demnitate și de omenie, atunci înseamnă că suntem în mod iremediabil pierduți și misiunea istorică cu care a fost însărcinată generația de azi a eșuat complet... Fiindcă declarațiile președintelui de tribunal echivalează cu denunțul unui preot din ușa altarului: — Luați aminte, toți cîți vreți să vă împărtășiți din potirul meu, că pîinea și vinul dintr'însul sunt otrăvite !...

Aud că d-l G. Mârzescu a rămas indispus de desvelirile neîndurate din revista judiciară și că printr'o circulară ar fi interzis orice manifestare publică de acest sens din partea magistraților. Rău faceți, d-le ministru de justiție! Nu cu vălul tăcerilor poruncite se poate tămădui cangrena de pe trupul nostru... Acordați, vă rog, dela înălțimea fotoliului ministerial toată răsplata acestui sincer cuvîntător și dacă se poate cîștigați-l o decorație. În mijlocul unei societăți pornite

spre povirniș a apărut omul cel mai chemat, omul care ne-a fixat formula-sinteză a situației, cel mai lapidar analist al zilelor noastre.

Nu mai este leac pentru noi, dacă, iubiți cititori, suportăm fără consecințe și ultima rușine rostită cu un laconism înfiorător :

— Dreptatea este de vânzare...

După renunțarea principelui Carol.

Fatalitatea a flutit din aripile ei deasupra țării...
Suntem puși în fața unei întâmplări dincolo de limitele rațiunii, ale cărei peripeții par'c'ar fi îndrumate de forțe oarbe ca în tragediile antice. Fiecare silabă din sguuitoarea poveste se smulge dintr'un întunec adânc și se cufundă în mister, fără justificare și fără putință de control. Un tânăr fiu de rege, în culmea strălucirii, după o izbîndă pe care numai odată o strigă istoria unui neam, moștenitor în scaunul domniei, se deslipește pripit de părinți, de soție, de copil și de țară, pleacă rătăcitor în lume și trimite de departe scrisoare sgîrcită în cuvinte, unde spune că s'a lepădat de toate pe veci... Tabloul e sombru și fără răspuns, ca prăvălirea unei ape mari. Cine-ar putea veni aici cu stavila judecății cumpănitoare, cine-ar putea ducă în argumente logice o pagină din Sofocle ? Lampa rațiunii se stinge în viforul pustiitor, în care patimile cu răsuflarea lor de otravă pîrjolesc totul împrejur. Cronicarii tîrzii, chinuți cititori de suflete, cînd acest rîu de lavă va fi încremenit și el în liniștea eternă, se vor apropiă de alvia lui și uitînd că descifreză propriul lor cîntec, vor crede că au înțeles uraganul...

Pe noi, astăzi în zilele grele ce ne-au fost date, o mărturisim, nu ne ispitește pătrunderea cit-mai migăloasă în această atmosferă de baladă. Nici talnele ei, nici svonurile de

culise, nici flecăriile de gazetă nu ne interesează pentru moment. E prea serioasă încercarea prin care trecem ca să ne putem îngădui luxul de-a urmări viltorile unei psihologii individuale și prea însemnată cotitura la care ne găsim ca să nu rostim adevărul întreg.

Fapta principelui Carol este incontestabil o mare lovitură dată țării. Aici este miezul problemei pe care mintea nici unui bun român nu-l va putea părăsi. Răspunderea mare a fostului moștenitor de tron în fața istoriei noastre e că nu s'a putut ține neclintit la acea înălțime a celor aleși, fără de care nu se poate îndeplini rolul căruia îl predestinase soarta. Între suprema dator'e impusă de legile consacrate, implacabile uneori, ale Coroanei și între slăbiciunile omenești, l-au birat ee'e din urmă. În vârful piramidei unde se găsește a primit o adiere de jos care l'a tras în neant. În această disonanță morală se rezumă tragedia lui și a noastră. Țara se resimte pe urma prăbușirii catastrofale. De treizeci de ani, din toate colțurile românismului l-au urmărit pe clironomul de ieri: radiațiuni de simpatie nestrămutată. Ca mic copil cu bucle blonde, când pe undele Peleşului își mușcă corăbioarele de hirtie, l-a cîntat poetul, făcînd să palpite în versurile lui așteptarea înfrigurată a desrobirilor viitoare. Subt ochii care priveau astăzi depe balconul unui banal hotel din Italia s'a desfășurat cu îșișniri largi de flacări și de sînge epopeia noastră. De la Cetatea-Albă pînă la Budapesta, în revărsarea energiilor descătuse, pretutindenți s'a crezut în el. Țara în nevoia ei, de a-și avea totdeauna un punct de razim, l-a scris în inima ei, acordîndu-i deopotrivă respectul frunțașilor ca și devotamentul cald al maselor populare.

Acum acest sprijin s'a frînt. L-a frînt cu mîna lui pribeagul actual, pricinuindu-i unui popor, pe lîngă durerea crudă de a se fi înșelat în speranțele de trei decenii, și-o reală îngrijorare pentru ziua de mîine. Este o răsplată amară și nedreaptă. Milioanele, de obicei nu iartă astfel de bolovanii asvîrliți în cumpăna sufletului lor, dar n'o iartă nici conștiința

aceluia care scuturîndu-se cu vremea de sgura pasiunilor trecătoare, va întîlni odată în cale umbre și muștrări. De ce-am lumina, cu toate acestea, mai ales astăzi, tristul capitol de amărăciune reciprocă? Oricît de legitimă ar fi tresărirea unei țări față cu cel dintîi slujitor al ei în ceasul cînd a fost părăsită, pentru a exprima doliul unui popor tăcerea e un mijloc mai demn decît orice cuvînt de osîndă...

A așa însă pe seama po terității nepărtinitoare sarcina de-a pronunța o sentință în fatalul proces, nu înseamnă deloc a scuză sau a îndreptăți chiar actul nesocotit, care ne-a aruncat într'o fierbere îndelungă. Din nenorocire, la noi, ca în toate societățile lipsite de-o disciplină de gîndire, agitate în parte și de tendințe inavuabile, orice prilej poate fi exploatat pentru a i se da o turnură de chiot și scandal. Nici de astădată firește, în pragul unei drame de interes național nu lipsese interpretii nedoriți. Se găsesc chiar mai multe categorii din aceștia. Unii sunt cunoscuți provocatori de meserie. Pentru ei o largă indulgență trebuie aplicată la cazul prințului. Subt cuvînt că explică și deschid porțițe de înțelegere, stipendiații Moscovei, opoșiți în redacțiile de la București, lansează prin gazete insinuări și strecoară prelinse detalii, coborînd chestiunea la nivelul unui odios roman sentimental. Scopul e evident, știrbirea prestigiului dinastiei prin punerea în discuție și prin falsificarea lucrurilor. Paralel cu agenții de peste hotare merg din inconștiență nenumărați panegiristi de ocazie care se bocesc în gura mare și suflînd în jarul propriei lor bucătării erotice, sugrumă adevărata semnificare a celor întîmplate într'o meschină literatură de ocazie. Și unii și alții, acești comentatori milostivi nu mai isprăvesc cu proza lor. Încă patru săptămîni de asemenea îndeletniciri rotative și cele mai îndepărtate cătune din țară vor fi îndemnate în mod meșteșugit să ia în dezbateri inoportunul subiect. În treacăt fie zis, n'ar fi mai preferabilă o cenzură, care să ne asigure binefăcătorul mutism în materie, decît coloanele desmățate care ne așteaptă încă?

Mult mai vinovați sunt speculatorii politici ai nenorocirii noastre. După un vechiu tipar în care și-au stropșit toate micile întreceri de pîn'acum, bunii patrioți schimbă în bani mărunți și renunțarea principelui Carol. Puși în cunoștință directă de Suveranul însuși, care le-a arătat realitatea problemei, dîndu-și consimțimîntul pentru rezolvirea ei la Consiliul de Coroană, ei nu încetează de-a o menține la suprafață în opinia publică. Dovadă frămîntarea incoherentă a d-lui Iorga, veninosul profet călător, sau galimatiasul d-lui Alexandru Vaida, care după toate explicațiile declară neconținut că nu pricepe nimic. Amîndoi distinși bărbați de stat, însă par a fi de acord, că printr'o schimbare de guvern în favoarea lor sunt gata să se potolească în orice clipă și să acopere de ultiare nefericitul incident. Poate acest aspect degradator al tîrgului politic e unul din momentele cele mai întristătoare din cîte a scos la iveală sguđuirea ne-șteptată, fiindcă din el se poate vedea pe ce temeuri șubrede se razimă curioasa mentalitate a unor vechi aspiranți de conducători ai țării.

Pentru toată lumea desfăcută de mici preocupări, pentru cetățenii în a căror tragere de inimă se reoglinesc destinele neamului, lucrul e pe cit de grav pe atît d'ă limpede. El a fost lămurit printr'un gest de nea emănată mareșie de către Regele Nostru, care ridicîndu-se și de astădată peste chemările de om și de tată la pedestalul de Domnitor, a știut dă poporului său o nouă pilda din catechismul moral și politic care-l călăuzește. El, Regele, a vorbit, comprimînd în verdictul său tot rîstul superior al misiunii pe care o îndeplinește aici din mila lui Dumnezeu și din voința scaldată în sînge a neamului. Este o atît de înaltă revelație sufletească în felul *cum* a vorbit, încît pe lingă compensația ce ne-a dat, plătind cu inima Lui, neînfrîntul întemeietor de țară aduce tocmai în zile de grea cumpănă cea mai hotărîtoare întărire principiului monarhic în toate fibrele creierului românesc. A nu te închină în fața acestui cuvînt prin care Coroana Regală reamîntește o clipă luminoasă suferință a spi-

nilor din Coroana Mântuitorului, ar fi o brutală impietate, a te împotrivi, o nebunie. De aceea, toate cîte au urmat nu sunt decît întruparea normală a acestei hotărîri ce s'a încadrat în forme constituționale.

Pe drumul arătat de Suverani mergem înainte.

Poporul nostru sănătos și conștient de puterile lui se desmeticește repede ca să-și creeze un echilibru cu împrejurările. În unda de veșnică premenire din care se adapă conștiința colectivă a răsărit un chip nou : doi ochi albaștri de copil, curați ca două picături de rouă. Sunt ochii lui Mihai, Moștenitorul tronului. În adîncimea lor luminează taine nepătrunse încă, dar pacea senină pe care o răspîndesc e simbolul cel mai nemerit al viitorului nostru.

Să-l primim acest simbol, să-l predicăm tuturor și să pedpsim pe cei care nu vor să-l înțeleagă. La adăpostul lui, cu acea reînviere de energie pe care o lovitură o trezește într'un organism tare, să ne pipăim mai deaproape rosturile vieții. Să activăm deșteptarea și s'o silim să rodească. Suntem destul de bogați, ca desgropîndu-ne comorile să putem înjghebă aici un trai suportabil cu mulțumiri pe seama celor vii și chiar cu iertare pentru morți....

Precursori din Ardeal

Gheorghe Coșbuc.

Discurs de recepție rostit de d. Octavian Goga în
ședința «Academiei române», la 30 Mai 1920.

Zilele pe cari le trăim astăzi sunt pline de emoții. Subt ochii noștri, de câțiva ani, se țese istoria neamului, svicnind palpitările ei de fiecare clipă cu o putere necunoscută încă. Sunt generații privilegiate în viața tuturor popoarelor, cărora le este dat să primească roadele unor îndelungi acumulări de energii și în a căror fericire fulgerătoare se răsplătesc veacuri întregi de amărăciune. Noi suntem o asemenea generație, pe care destinul acestui neam a dăruit-o cu mîinele amîndouă, făcînd-o să vadă împlinirea gîndului urzit în suferințe de-o miie de ani..

Unitatea națională de astăzi este încoronarea unei opere de strădăinți necurmăte. Ea a venit ca o rezultată a frămîntărilor de ieri, ca o consecință logică a unui proces normal de evoluțiune, un ultim acord într'o sbuciumată simfonie. Trecutul din a căruî elaborare continuă s'a desprins această strălucitoare izbîndă tîrzie e întunecat și trist. Neamul nostru și-a răscumpărat în cursul vremii existența pe prețul unor jertfe și încordări mari. După gloria proaspătă de tinerețe

încununată de razele legendei, vitregia sorții l-a fărîmițat sub diverse stăpîniri străine, tot atîtea pietre pe pieptul lui, care i-au oprit respirația liberă veacuri de-arîndul. Granițele, înfipite în încheieturile acestui organism din copilărie, au durut ca niște piroane în carne și au fost mai primejdioase ca orice boală vremelnică, fiindcă au stînjinit în permanență creșterea unui trup viguros. Am trăit perioade tulburi de apăsare, sub loviturile lor ar fi putut ușor să intervie stingerea noastră. Totdeauna însă, cu rezistența îndirjită a sănătăților robuste, masele romînești de pretutindeni au păstrat, și în cele mai oropsite zile, instinctul sigur al unei înrudiri organice. Unitatea de suflet ni s'a menținut astfel fără știrbire de-alungul vremii. Ca la un lac cu adîncimi mari, viforele au bătut valurile dela suprafață și au pătat adese oglinda lor ; în alvia de jos însă unda a rămas limpede și pură. Trebuie, pe lîngă această frățietate a păturii populare, trebuie și conștiința unității de aspirații, crezul care smulge gîndul din amorțire și-l fortifică, trîmbița fermecată menită să răscolească energiile și să le înșirue în linie de bătaie, trebuie o sinteză a solidarității militante, un foc pururea treaz care arde pe culme vestind tuturor, că în văile dimprejur lupta se ține încă. Acest fluid miraculos din care beau forțele creatoare ale tuturor oprimărilor a fost și la noi ca și în alte părți : *literatura*.

S'a zis, cu drept cuvînt, că la începutul ori-cărei mișcări de libertate e o poezie,—la începutul tuturor biruințelor mari ale revendicărilor naționale, un mare triumf literar. E un profund adevăr în această axiomă curentă. Literatura a fost totdeauna o energie precursoră, în cîmpul ei s'au adunat mai întii și au cerut cuvînt puterile latente ale unui popor, indicînd prin proporțiile lor raza de întindere a măririlor viitoare. În acest chip Iliada lui Homer a luminat înaintea Athenei lui Pericle, gloria lui Dante s'a ridicat ca un stilp de foc înaintea strălucirii lui Lorenzo de Medicis, orizonturile nemărginite ale lui Shakespeare au avansat cuceririle coloniale ale Engliterei și astfel, urmînd o orînduială consacrată, au

este numai o întâmplare că România unită, Sire, reintregirea solului național sub sceptrul Majestății Voastre, nu s'a putut îndeplini decît după ce gîndul românesc s'a sbătut în avînturi înfrigate, după ce poezia cu culmile ei eterne a săvîrșit logodna, dîndu-ne de o parte geniul lui Eminescu și de alta paginile nepieritoare ale lui Gheorghe Coșbuc.

Ardealul nostru în acest sbucium istoric al neamului a trăit printr'un popor de țărani.

Vrăjmășia stăpînirilor străine care-și pusese ca țintă desființarea noastră ne-a supus unei despoeri metodice, vremuri îndelungate. Clasa conducătoare ne-au absorbit-o elementele dominante, biserica a tînjit în umbră cu persecuții rușinoase, școala nu ne-a împărțit cu binefacerile ei. Nu ne-a rămas decît țăranul rob al gliei, secătuit de regimul «Aprobatorilor și Compilatelor» sub principii Transilvaniei, această «misera plebs contribuens» răzlețită prin satele de munte și de cîmpie și devenită mai tîrziu un rezervoriu de forțe risipite, cînd de dragul politicei din Burgul dela Viena, cînd de năzuințele recente ale imperialismului unguresc. Într'o vreme cînd cele două principate dunărene, cu tot cortegiul de mizerii al vasalității turcești, aveau totuși o pătură conducătoare de stat și un impuls de civilizație proprie, în Ardeal, rominismul nu trăia decît în cadrul unei vieți patriarhale. Această izolare a iobăgimei noastre însă, veacuri dearîndul, s'a prefăcut într'o cetate nepătrunsă a apărării naționale. Oropsiții plugari și ciobani s'au retransat în părăsirea lor, și o mie de ani, păstrîndu-și datinele, cîntecele, superstițiile, torcînd firele de argint ale legendelor din străbuni, înfiorîndu-se de tainele naturei care-i înfășură în mrejele unui fermecător panteism, ei au trecut neatins din generație în generație patrimoniul sufletesc specific al rasei. În acest chip asperitatea sorții s'a transformat în supremul nostru scut, conservîndu-se o puritate de sînge intactă în toate nuanțele ei și păzită de neajunsurile ori-cărui contact străin, ca un tezaur acoperit de ruine. Viforul vremii în Ardeal a trecut astfel, ca toate furtu-

nile, bătînd culmile, frîngînd crestele copacilor, dai lăsînd nemişcate şi în deplina lor podoabă firicelele de iarbă.

Aşa ne-au rămas ţăranii, singura raţiune de existenţă a neamului nostru, sub ocrotirea politică duşmană.

Din căsuţele lor, în a doua jumătate a veacului al 19-lea, după înlăturarea întocmirilor feudale, au început să se pornească pe ici pe colo copii cu ochii limpezi tiviţi în lacrimi, duşi să înveţe carte în oraşele din vecini. Cele cîteva licee romîneşti din Ardeal au devenit focarele umile ale unui început de cultură, în vreme ce molohul străin îşi întindea de pretutindeni reţelele otrăvite ca să ne sugrume. Opera de desnaţionalizare a guvernelor din Budapesta s'a deslănţuit cu o continuitate programatică. Din toate părţile, pîndea o cursă, un gînd ostil, o primejdie pentru noi. Cărturarul ardelean cu frămîntarea lui de aproape un veac, truda de a-şi menţine moştenirea de acasă paralel cu preceptele civilizaţiei primite prin prismă străină, lupta surdă cu întreg aparatul puterii de stat, protestările necontenite ale instinctelor seculare în plină revoltă, toate aceste constitue un capitol din cele mai triste din povestea noastră. Cîţi n'au rătăcit pe acest calvar al luminei, greşind drumul şi trezindu-se în tabăra adversă, cîţi nu s'au oprit la calea jumătate, biete făpturi hibride, apariţii inutile în economia unui neam, şi cîţi nu-şi plimbă astăzi sub ochii noştri plăgile sufleteşti ale trecutului bolnav.. Pe seama unui intelectual român, ţărănimea rămîne deci şi pe mai departe unicul azil în care trebuie să se retragă dinaintea puhoiului ucigaş. Nu eră altă scăpare decît a-i smulge civilizaţiei tot ce-ţi putea da, şi încărcat de pradă, scuturînd praful din drum a te întoarce din nou după zidul din bătrîni, a duce mai departe firul unei continuităţi milenare, şi a simţi respirînd în jurul tău eternitatea. Ţărănimea deci, singura clasă constituită, cu lărga ei armonie primitivă, eră însăşi afirmarea vieţii noastre. Din sînul ei plecau unde de energie, solii călătore care reveneau iarăşi la matcă, cu toată agoni-seala lor. Tot ce cădea dincolo de raza acestui cîmp erau

sbucniri răslețe, valuri deplasate, așchii sărite departe de tulpina neamului.

Din această țărănime ardeleană a răsărit, și cîntecul ei l'a impletit mai departe, Gheorghe Coșbuc. Amintirea lui a-și dori s'o evoc în cuvinte pioase sub cupola Academiei romine, unde mi-ați făcut onoarea de a răsplăti străduințele mele chemîndu-mă la scaunul lui văduvit.

În județul Bistrița-Năsăud se găsește satul Hordou, de cîteva sute de fumuri. Case albe la poala de deal, strînse împrejurul unei biseri cu turnul țuguiat, între plopi; sătenii, toți romîni plugari, temători de Dumnezeu, harnici, afoși, uscățivi, cu lumină în ochi și cu sufletul miuit în basme. Sunt din neamul grănițerilor, un fel de răzeși paznici de hotare, cari și-au semănat oasele pe toate cîmpiile Europei sub pajura Habsburgilor. De pe vremea Mariei Terezia soartă lor s'a ușurat și corvezile iobăgiei au scăzut în jurul lor. Satul Hordou însă e sărăcuț și puțintel. Cam la mijlocul lui este o căsuță cu acoperișul de paie, cu umerii gîrbovi, cu gard de nuiele împrejurul ogrăzii scunde și cu grădiniță în față. Aici trăia încă părintele Sebastian Coșbuc și preoteasa Maria acum o jumătate de veac. Ceaslovul însă și darul preoției se adăposteau de vre-o două sute de ani sub tavanul de grinzi Părințele Sebastian, ca și înaintașii lui, eră preot de legea veche, chipul cunoscut al istoricului «popă romînesc» așa cum l-am văzut pe prispă aproape cu toții în copilăria noastră filcuitor de psaltire, îndrumător al poporului și cel mai puternic stilp al vieții noastre în Ardeal.

Copilul lui e Gheorghe Coșbuc, născut la 8 Septembrie 1866. În mijlocul unui peisaj cîmpenesc, deci în aer și în lumină, au privit pentru întia oară împrejur ochii poetului. Tabloul acestei clipe, cu misterul lui, nu l-a mai părăsit niciodată.

*Zările de farmec pline,
Strălucesc în lumină,
Sboară mierlele'n tuflă...*

Sunt primele rînduri din «Balade și Idile», cine știe, un ecou întirziat al clipei cînd i-a căzut pe frunte cea dintîi rază în leagănul dela Hordou, sunt sinteza operei lui Coșbuc.

A fost o copilărie senină la curtea părintească, alături de fratele său Aurel, rămas țaran și astăzi în căsuța din bătrîni. Atmosferă de liniște și împăcare patriarhală. Copilul a învățat mai întîi slovele la dascălul Tănăsucă, ajutorul părintelui, cîntăreț de strană, care-l purtă pe genunchi. A trecut apoi la școala primară din vecini, în comuna Telciu, și de acolo la Năsăud, unde l-au trimis la învățătură. Liceul românesc de acolo, susținut de fondul vechiu al grănițerilor, a fost cel mai priincios cuib pe seama poetului adolescent. Lumea dimprejur eră o continuare normală a vieții de acasă. Infățișarea rustică dela Hordou reînviă pe ulițele strîmte cu case țărănești din micul orașel înfundat după colinele munților Bistriței. Eră aceeaș lume, acelaș port și graiu, un colț de românism ferit de orice infiltrație străină. Cîteva sute de elevi, copii dela țară veniți din toate părțile, cu mîncare în dăsagi, aciuiți în gazdă la cîte-un gospodar din capul satului. Coșbuc ne-o spune undeva: «Doisprezece din patrusprezece, cîți urmau clasa a opta liceului din Năsăud, eram băieți de țărani oieri și purtau căciuli și ițari. Vacanțele ni le petreceam prin păduri și prin munți, căci numai la școală eram «domnișori», iar acasă eram «țărani». O caldă înfrățire populară însemnă acest liceu, priveghiat de dascăli crescuți pe vremea absolutismului austriac pe la Universitățile germane, cunoscuții buni pedagogi ardeleni, naționaliști militanți, propagatori entusiaști ai descendenței noastre latine și oameni onești în slujba lor. Subt conducerea acestora, la Năsăud stăruia un spirit de îndrăzneală a revendicărilor noastre și societatea de lectură «*Virtus romana rediviva*» a elevilor, constituită la 1870 cu activitatea ei e o oglindă a năzuințelor literare de pe atunci.

Aici a început Coșbuc să-și urzească cele dintîi versuri. Dacă ar fi rămas analfabet în «căciulă și ițari» totdeauna, s'ar fi ales din el un colăcar la nunți, un mare meșter ano-

nim ca autorul «Mioriței» și suflarea lui de foc s'ar fi topit în flacăra pururea primenită a folklorului nostru. Pe băncile liceului însă, impulsul conștient al creațiunii l-a cercetat de grabă și incurajat de profesorii înțelegători cari i-au ghicit de cu bună vreme talentul, la 15 ani elevul dela Năsăud, scutit de studiile științifice și mai ales de matematici pentru care nu avea nici o tragere de inimă, — cum ne-o spune dînsul, fiindcă eră isgonită fantezia, — publică versuri în «Muza Someșană». Un actual profesor universitar din Cluj, distinsul filolog N. Drăgan, a avut bună idee să publice într'o broșură o amănunțită și interesantă dare de seamă despre activitatea literară a elevului Coșbuc în liceul dela Năsăud, a cărui societate de lectură l-a proclamat președintele ei. În cartea acestei societăți, între anii 1882—1884, cînd a luat bacalauratul s'a introdus un număr considerabil de versuri de ale lui. Sunt desigur strofe începătoare, asperități și nelămuriri destule, așa cum sunt însă, inspirații din balade populare sau reminiscențe din clasicii germani, frînturi de înțelegciune primitivă sau accente calde din imnul luminos al naturii pe care l-a cîntat o viață întregă, ele anunță pe cîntărețul de mai tîrziu.

Smulg cîteva rînduri din «Tablou de seară» :

Blîndă rază
Lucitoare
Scînteiază
Și-o culoare
Purpurie
Se aruncă
Pe cîmpie
Și pe luncă ...

E poezia lui Coșbuc în scutece, un acord avansat din «Noaptea de vară». Ceeace se resimte însă limpede din în-deletnicirile-i literare de pe atunci, e îndrumarea spre geniul epic, pecetea de căpetenie a artei lui. O lungă poveste în

versu, «Pepelea din cenușe», voinicul care se bate cu smeu și pleacă la «sorbul pământului», o apropiere de Prîslea lui Ispirescu, indică jocul de gânduri și imagini care se țesea în jurul tînărului rapsod. Fire de țaran, iubitoare de basm și pitoresc, cu imaginația fecundă și cu ochii înfiți în nemărginire, Coșbuc s'a înfășurat dela început în tortul argintat al mitului popular, care l-a fermecat mai întîi ca un cîntec de leagăn și l-a urmărit mai tîrziu ca o vastă problemă de creațiune artistică. Toate l-au ajutat pe acest drum stropit cu pulbere de stele și cu arătările visului fugar. Mai întîi origina lui, vatra dela Hordou. În cenușa ei tremurau basme de veacuri spuse de oameni ai cîmpului, instincte străvechi păstrate în savoarea lor originală într'o căldare de munți, panteismul estetic al primitivilor cald și colorat, o tainică moștenire întîrziată din lumea lui Homer, într'un ascuns ungher traco-roman. Eră apoi educația particulară a cărturarului ferit de toate aspectele frămîntărilor moderne, abstracțiunea de esență pură fără sgomot și complicații, prelungirea binefăcătoare a unui basm. Toate aceste, brodîndu-se pe un temperament de visător deslegat de obezile realității, au dat naștere unei poezii impersonale, al cărei fond se pierde cu vechimea lui în negura vremii, dar eră susținut de mijloace artistice noi și superioare.

Coșbuc scăpat de pe băncile liceului, trecînd un an și jumătate pe la Universitatea din Cluj, care l-a desgustat cu atmosfera ei străină și respingătoare a gentry-lor unguri de pe atunci, s'a închis în turnul lui vrăjit și pe unde s'a dus a întins pretutindeni împărăția satului cu svon cîmpenesc și cu freamăt de pădure. La Sibiu, unde s'a ocrotit la ziarul «*Tribuna*» vreo trei ani și mai bine, talentul lui precoce a început să inchege într'un mănunchiu fragmentele mitului și o întregă serie de povești în versuri a văzut lumina tiparului. E o adevărată epopee populară care a făcut școală în Ardeal, plină de imagini și culoare. În «*Izvor de apă vie, Pe pământul turcului, Blăstăm de mamă, Fata Craiului din Cetini, Fulger, Ti-*

tinca, *Patru Portărei și Crăiasa Zinelor*», autorul lui *Pèpelea din cenușe* țese mai departe firul de aur. E o năvală de eroi din basme în scrisul lui, o nomenclatură sugestivă pe lângă cea consacrată, *Trăznet bătrînul, Crai-încetinat, Tabără împărat*, o invenție specială în conducerea acțiunii, frînturi de grai dela țară, crâmpene de înțelepciune din bătrîni și peste tot o înrudire organică cu minunatele producții ale folklorului nostru . . . Coșbuc s'a gîndit, ne-o spune el, la un mare epos național în care să se încadreze mitologia romînească și care să reoglindească ca o Iliadă sau Aeneidă însăși copilăria neamului, perioada de legendă și mister, cînd în intimitate cu natura se plămădeă sufletul nostru. Fără îndoială că pentru rezonanța acestui trecut viziunea lui eră cea mai indicată, nimeni nu s'a coborît așa de adînc în regiunile înflorite ale celuialt tărîm, nimeni nu veneă așa de departe ca dinsul.

Intr'un avînt capricios al tinereții înfringurate, într'o tensiune de nervi și într'o năvală de sînge la tîmple, tînărul de douăzeci și cîțiva de ani, călător în țara basmelor, ducînd cu el cine știe ce icoană «frumoasă ca un gînd răzleț», ascultînd un cîntec care se ridică dinlăuntru, și eră chemat de patima lui, s'a lăsat prins în vreurile norocului visat și s'a gîndit la nuntă. Fiorul rapsodului a cutremurat lumea întregă pe unde s'a plimbat mintea lui în «patru margini de pămînt». Pe toți prietenii copilăriei lui fermeçate, pe toți stăpînii imaginației populare, i-a poftit la ospăț. Și s'a întîmplat o minune. S'a pornit să alerge potop «din cît afund o miie de crăimi ascund», s'au urnit la glasul ciudatului vrăjitor care a scormonit din meleagurile lor împărați, feți-logofeți, porniți din «nouăzeci de țări», crăiese și «ghinărari» și sfetnici, ca într'un val imens de văltoare cosmică firea întregă

*Și s'au pornit bărboșii regi
Și sfetnicii 'nvechiți în legi,
Și patruzeci de zile întregi
Au tot nuntit*

Feciorul popii din Hordou a făcut o nuntă cum n'a mai fost balada nunții țărănești: «Nunta Zamfirei». Ca în Teogonia lui Hesiod, unde se fixează ierarhia zeilor Elladei, în poezia lui Coșbuc, cea mai strălucitoare creațiune epică a noastră, se redă cu o vigoare elementară și cu o diabolică alchimie a versului, cea mai veritabilă încarnație a mitului românesc. Admirabilul poem a fost remarcat de Maiorescu și, retipărit în «*Convorbiri literare*», a consacrat gloria literară a poetului.

Pe atunci Ardealul se sbătea sub apăsarea guvernării intolerante dela Budapesta. Printre anii 80—90 ai veacului trecut, spiritul lui Coloman Tisza inaugurind opera de maghiarizare au început și protestările noastre, dar viața publică a resimțit loviturile date Atunci ni s'a infiltrat otrava educației ungurești, cu pustiirea ei, ale cărei consecințe fatale, ca proiecțiuni postume, se întrevăd și astăzi în unele divagații de ale clasei noastre conducătoare. O atmosferă de temniță intelectuală s'a așternut peste provincia năpăstuită, spiritele libere se mișcau greu sub tentaculele ei. Deasupra graniței însă pătrunsese suflul desrobitor al literaturii proaspete, care svicneă în cugetele primitoare și fermentul ei le tructifică. Eminescu, ca un botez de loc, atinsese sufletul cărturarimii ardeleni, scriitori de seamă își aruncau zilnic peste baionetele neputincioase dela Predeal rețeaua fermecată a atitor opere de artă, grăbită și sigură se modelă unitatea literară, iar Bucureștii devenise în conștiința tuturor capitala culturii noastre integrale. Se va găsi oare cineva care să ridice vălul de pe frământarea unui creier de artist din această perioadă sbuciumată și fecundă, când din Ardealul încătușat ca printr'o surdă prăvălire subterană se porneau valuri de energie spre Regatul fraților liberi, și din avântul lor impetuos să desprindă, inform și tulbure dar măreț și conștient, preludiul strălucirilor viitoare? Pentru noi, soarele la București răsare, — acesta eră în Ardeal dictonul curent care ne scăpă ca un miracol de ravagiile Budapestei. Firește, în acest virtej de

patimi, Coşbuc, mai mult ca ori-care altul, simţea chemările de peste munţi spre marele atelier al luminei noastre, de unde ispitele atitor speranţe îl copleşeau în fiecare zi. Plin de vişuri şi de armonii, sguduit în toate fibrele de cîntecul mare al neamului, el a lăsat în urmă graniţa şi a plecat la Bucureşti pentru totdeauna....

De acum, o lume nouă împrejmue viaţa lui Gheorghe Coşbuc.

După liridele cu muşcată dela căsuţa din satul lui, după sburdalnica veselie copilărească dela Năsăud şi după planurile îndrăzneţe de boem visător dela redacţia «*Tribunei*» din Sibiu, deodată vălmăşagul de oraş mare, cu sgomot de tîrg şi de care, şiraguri de oameni grăbiţi, negoaţe, indiferenţă, o viltoare atît de izbitoare şi de necunoscută. Desigur, dacă ar fi avut cit de puţină supleţe de tîrgoveţ, cîteva dispoziţii de tranzacţii cu împrejurările, lucrul ar fi mers lesne. . .

Dar el venea ca un tip rezumativ al unei rase, n'avea concesiile de făcut, el proclamase atot puternicia satului de care gîndurile nu i s'au deslipit niciodată. Coşbuc eră un inadaptabil. Dirz, îndărătnic, concentră în protestarea lui reţinută mindria grăniţerilor purtaţi prin atîtea lupte. În clipele cele dintîi a privit cu timiditate în jurul lui, cu oarecare nepăsare apoi şi cu o linie de amărăciune la urmă. . . În alergarea nepotolită a Capitalei cine să-l fi ocrotit pe pribeagul vînturător de rime, frate de cruce cu «*Pepelea din cenuşe*», dar atît de desarmat în faţa vieţii? O sinceră recunoaştere a talentului la început, o strîngere de mină, — lumea e atît de grăbită cu tinerţii poeţi — şi în curînd o slujbă la minister, ajutor de inginer, dacă nu mă înşel, o răsbunare postumă a matematicilor. . .

Dar şi configuraţia literară a anilor nouă zeci eră puţin prielnic concepţiei lui Coşbuc. Geniul lui Eminescu îşi proiectă pe toată întîrderea lumina orbitoare. Poezia lui asemeni unui *samum* cotropitor pîrjolise toată vegetaţia literară dimprejur şi deasupra altarelor căzute în ruine strălucea aureola care

încunună fruntea boimavă a maestrului. O tristețe vagă stăruia peste tot, strofele lui Eminescu își picurau în inimi plângerea lor în surdină, floarea albastră își scutură petalele ofițite și o morbidețe ostenită se răspîndea în zare. Literatura întreagă primise un aspect de doliu, decepționismul devenise o manieră artistică la modă, și un aer de spital te prindea din vitrinele librăriilor, pline de «file rupte» și de «foi veștede» . . . În descurajarea generală care năvălise intelectualitatea românească ca o extenuare subită poate, după sfortșarea pripită a trecerii noastre dela stările patriarhale la civilizația Occidentului, se afixau și multe dureri închipuite, teorii de import de peste Prut, alături cu atîtea doctrine de circumstanță din fierberea fără răgaz a Parisului.

Toate acestea au contribuit și mai mult la izolarea lui Coșbuc. Din strigătul pestriț al bulevardelor, el se cerea în svon de miriști și pădure, iar împotriva tînguirii unanime care năpădiser literatura curentă se ridicau instinctele de sănătate robustă moștenite din munții Bistriței. Zi cu zi se mărea distanța între el și mediu, devenise un soliloc, un singuratic cu ochii rătăciți în larg. Cînd l-am văzut întîia oară — sunt vre-o 20 de ani de atunci, — strecurîndu-se pe calea Griviței, cu trupul lui uscățiv, adus puțin de spate, cu privirile pierdute sub pălăria cu borduri largi, am simțit că nu vede nimic din apropiere, n'aude nimic, că înaintează ca un iluminat cu fanatism spre o țintă care e undeva departe, foarte departe. . . Așa mi-l închipui că a fost dela început. Copilăria, amintirile, chipul de apostol al părintelui Sebastian, glumele dela Năsăud, mama depe prispă, basmele cu Pipăruși și Pricolici, toate au venit cu el, toate le duceă ca o nemărturisită povară pe umerii îndoiți prea de vreme. El le alintă în fiecare ceas, le orînduie, le netezeă cu patimă și cu delicatețe, le înfășură în dantelele lor ușoare, le stropeă cu plîns și cu flori de busuioc, iar într'o zi le-a adunat una lîngă alta, scumpe'uri într'o ladă de zestre țărănească, minunată, cu creștături și arabescuri înflorite și le-a zis : *Balade și Idile*.

Volumul lui Coșbuc, ca un proaspăt vînt de primăvară pătruns brusc în liniștea obosită a unui iatac, a sguđuit puternic nervii discordați dimprejur, a înviorat atmosfera, a deschis un orizont nou și a avut marele merit de a reintroduce principiul sănătății în literatura noastră. Autorul baladelor și idilelor a descins din lumea basmelor, dar a făcut popas în satul lui. Ne-a dat o luminoasă monografie poetică a satului romnesc. Firește, el nu venea cu concepția de intelectual chinuit a lui Eminescu, cu un sistem filosofic sau cu o doctrină socială, menite să-l facă analistul crud de fiecare clipă, nu eră nici fericitul excursionist coborît din balconul caselor boierești în mijlocul unei lunci, pentru care distanța topește conturile, pipernicindu-le viața intrinsecă și rezumînd totul în nota decorativă, ca veselul Alexandri. Dacă poate fi vorba de vre-o influență străină, atunci clasicismul greco-roman și neoclasicismul german i-au împrumutat din mijloacele lor ca să-și realizeze cu mai multă înlesnire opera intuiției lui sigure și priecute. Dar aceste înrudiri sunt și manifestările organice ale genului epic, care e partea de căpetenie a creației lui. Coșbuc eră înregistratorul obiectiv al satului, un miraculos sismograf al vieții dela țară în aspectele ei senine, idilice, cele mai potrivite cu temperamentul lui, și de altfel cele mai apropiate de caracterul fundamental al poporului nostru. Din primul lui volum ca și din celelalte, *Fire de tort*, *Din ziarul unui Pierde-Vară* și *Cîntece de Vitejie*, menținute toate în aceeaș înlănțuire programati că, ca dintr'o subtilă monografie, s'ar putea reconstrui psihologia unui sat în toate ipostazele ei. Zugrăvind acest microcosm, *pars pro toto*, poetul ne dă însuș tabloul sintetic al neamului.

Cîntarea lui se desfășură în imnul vast al naturei.

Pe seama lui Coșbuc însă, natura are o specială semnificare. Ea nu e cadrul pentru un sentiment subiectiv, decorul care se atașează propriei frămîntări a autorului. Ea trăiește, pentru sine, imens laboratoriu de supremă orînduire, în care omul e un element subordonat slujind o țintă a ei, asemeni

unei stînci, unui copac, sau unui fulger care despică văzduhul. Nimic din egocentrismul maladiv al liricei moderne, care în tremurul unei frunze nu vede decît radiațiunea unei dureri înăuntru. Poezia lui Coșbuc e o harfă eoliană, pe care natura cîntă în dragă voe. E concepția omului dela țară, în intimitate străveche cu cerul și pămîntul, de aceea pulsațiile vii, multitudinea de senzații, panteismul estetic care se revarsă din aceste pagini pline de mișcare. Fiecare anotimp își desface bogățiile prodigioase ce se risipesc subt ochii noștri, stropite cu pulbere de aur. E o încrucișare de forțe ascunse, un uriaș erotism al firii, o măreață învălmășeală de energii active, printre care omul apare ca un atom ce se pierde în infinit :

*Priveam fără de țintă'n sus
 Intr'o sălbatecă splendoare,
 Vedeam Ceahlăul la Apus,
 Depărte'n zări albastre dus,
 Un uriaș cu fruntea'n soare
 De pază țării noastre pus...
 Și ca o taină călătoare
 Un nor cu muntele vecin
 Plutea'ntr'-acest imens senin
 Și n'avea aripi să mai sboare,
 Și tot văzduhul era plin
 De cîntece ciripitoare,
 Privirile de farmec bete
 Mi le-am întors către pămînt,
 Și spicele jucau în vînt
 Ca'n horă dup'un vesel cînt
 Copilele cu blonde plete,
 Cînd saltă largul lor veșmînt.*

Poetul privea «fără țintă», zice el, dar ținta era priveliștea însăși, o strălucită apoteoză.

Astfel, pe o claviatură largă cîntecul naturei se împletește

răsunător. Peisaje, icoane răslețe, detalii intime se înșiră într'un caleidoscop pitoresc și delicat. Aproximarea dintre om și natură îi face să se confunde, minunile ei se personifică și iau mlațșișări de ființe rustice, calde, sănătoase, rumene, comunicative. *Seara* e o fată, *soarele* flăcău, *vîntul* holtei șiret, *vara* femei robustă, *Prahova* fecioară năvalnică. Toate-și vorbesc, se agită, se hîrjonesc, își spun păsul, își strigă durerea lor. Din cînd în cînd fișii de întuneric cad pe cîmpul plin de soare, orizontul se întunecă, negurile se întretae brusc, furlunile se încaeră și grindina aspră lovește pămîntul din care țîșnesc mugete infricoșate... Orchestra unui vifor în codru, sbuciumul uriaș al adîncurilor, stîncile care se despică, apar cu o putere elementară zugrăvite plastic și lapidar ca în *Cartea Facerii*, toate supuse unei veșnice și chibzuite rotiri în care aștri, plîngeri, sori, stele, purced după o tainică poruncă de sus, căci...

— *La Dumnezeu*

Sunt toate cîte sunt să fie...

Și...

— *Tu laudă mereu*

Suflete, pe Domnul...

În această horă nesfirșită a naturii se înșirue și oameni cu ochii limpezi glumeți, cuviincioși, iubitori de snoave, cucernici, răbdurii, știutori de dreptul lor și turbați ca marea înviforată cînd nedreptatea le-a umplut paharul. Sunt țărani noștri pe care Coșbuc, solul lor, ni-i arată într'o lungă și variată apologie. Ei vin dela muncă seara hăulind, cînd carele scîrîie și fumul iese alene din cămin, ei iubesc, ei cîntă, ei se sbat, se duc la războiu și mor făcînd trei cruci, iar peste oasele lor crește iarba verde ca o binecuvîntare de sus. E o oglindă senină a sufletului dela țară în aceste strofe vioaie, pe care criticii le vor drămul, vor descifra din ele o erotică populară cu toată gama ei de sim-

șire, vor cîntări măestria alcătuirilor epice dela povestirile sprintene țărănești pînă la evocările arhaice ale trecutului istoric, toate în cea mai romînească limbă și cu o particulară prozodie, cu o structură de vers cînd turnată în bronz, cînd gravă ca un dangăt de clopot în ceasul morții, cînd ușoară și fină ca un picurat de fluer păstoresc în pacea adormită a unei păduri. Credincios și neînduplecat cîntăreț al satului, el îmbracă în haina, în oblceiurile și în graiul lui, scene smulse din negura veacurilor, file de cronici și pagini de istorie, pretutindeni cu o rară intuiție de artist, făcînd să vorbească sufletul nostru, fie că încalecă Ștefăniță Vodă, fie că dela Muselim Selo rănitul trimite carte acasă la ai săi. Mai mult, chiar și eroii din basme se îmbracă țărănește, înțelepciunea lor e a poporului, pînă și ritualul mortuar păstrează formele consacrate din vechime.

Fulger moare, e plîns și îngropat țărănește :

*Pe piept, colac de grîu de-un an
Și 'n loc de galben buzdugan
Făclii de ceară ți-au făcut,
În dreapta cea fără temut,
Și'n mîna care poartă scut,
Ți-au pus un ban.*

*Cu făclioara pe-unde treci
Dai zare negrelor poteci
În noaptea largului pustiu,
Iar banu-i vamă peste rîu,
Merinde ai colac de grîu
Pe-un drum de veci.*

Nu e nici o mirare că urmărind astfel un popor în toate cărările lui, el i-a deslegaț taine adînci și a prins pe alocuri adevăruri mari din însăș ființa lui, dîndu-ne poezii rezumative, cum e *Doina*, o cîntare a cîntărilor noastre de totdeauna.

Vieața în acest timp, ca o perfidă ursitoare din baladele lui,

i-a luat pe rînd măcinișul energiilor zilnice. Coșbuc s'a risipit înainte. Munca lui literară, tumultoasă la început, a urmat într'o continuitate neîntreruptă. A tradus *Aeneida*, l'a atras fluviul larg al lui Homer, cu splendorile lui întinse. A scris «Povestea unei Coroane de oțel» și «Războiul nostru pentru Neațîrnare», tilcuit pe înțelesul tuturor. Spirit militant a început să-și propage credințele la reviste, pe care le-a redactat alături cu alții. Literatura pe atunci apărea ca un apostolat. Scriitorul credea în misiunea lui de reprezentant ales al unui neam, el se ivea pe arena de luptă de cîte ori o mare problemă preocupă mulțimea. Pleiada Caragiale-Delavrancea-Vlahuță, dispărută prea de vreme dintre noi, într'o nobilă solidaritate răscolea valuri agitate în opinia publică, păstrînd însă pe seama scrisului un respect religios, menținînd totdeauna scrupulele onestității artistice și prestigiul de atelier. Coșbuc se frămîntă alături de ei. Mi-a fost dat adese să-l văd în casa lui Vlahuță, unde în vecinătatea pînzelor lui Grigorescu se rosteau judecăți și se înfiripau planuri, se încrucișau gînduri și se comentau teorii, fie că le rostea amfitrionul cu fraza lui sacadată de meșter socotitor, fie că într'o împletitură de fulgere, Caragiale își asvîrlea în fața noastră verva orbitoare. Coșbuc cu buzele strînse îndărătnic, în ochi cu o strălucire pătimășe care îi lumină fruntea largă de filosof antic, vorbea rar și apăsat. Ne aducea snoave din călătoriile lui dela țară, din nenumăratele rătăcirii cu trenul cu care plecă fără țintă, disecă încet o chestiune de filologie. Curînd însă se cufundă în tăcere, toată figura i se muiă în melancolie și cădea pe gînduri. Abia după mîezul nopții se scutură de apatia lui obișnuită, cuvîntul îi era mai pripit, colțul gurei îi tresărea de un tic nervos și o fosforescență stranie i se ivea în pupilele aprinse. Nu, atunci nu mai era modestul referendar dela Minister, cu timiditatea știngașe a săteanului desconcentrat. O deplină conștiință a propriei valori îi ridică fruntea și vorba lui se desfăcea în fraze scurte, repezi, sentențioase. Ne vorbea de cei din umbra satelor, de obida lor,

de politicianii venali, de subprefecți nebuni, de suprema dreptate care se așteaptă acolo jos și de grozava judecată din urmă. Mi se pareă atunci că din noaptea asupririi noastre seculare își nasc accentele lui de revoltă ca niște pumnale ascuțite care se înfig în carne. Atunci ne mijă pe dinaintea ochilor caerul de foc care se smulgeau «firele de tort», și doina lui, doina noastră, ne înfioră în creștet :

*Cînd știi haiduci în codru
Te prinzi cu ei firtat,
Le-a-și poteci ascunse
Pe stînci le așterni tu pat,
Cînd pun picioru'n scară
Ții roibul lor de frîu !
Grăbit cînd prind ei pușca
Scoți plumbii dela brîu :
Iar cînd ochesc cu hohot
Tu rîzi, căci plumbii moi
S'au dus deadrept în pieptu'
Spurcatului cioci.*

Coșbuc n'a rămas pînă la sfîrșitul vieții sale numai un poet al idilelor dela țară. Literatura întregă de altfel și-a dat tributul ei pentru înfăptuirea revendicărilor populare. E un interesant fenomen, cum într'o vreme cînd concepția politică diriguitoare din România modernă, părăsind principiile democrației ideologilor dela 1848, și-a strămutat punctul de gravitațiune la oraș, avînd ca ultim scop crearea repede prin orice mijloace a unei burghezii romînești, într'o vreme cînd în mecanismul vieții de stat masele nu-și aveau greutatea lor, scriitorii și artiștii noștri nu s'au despărțit de țăran și l'au urmat în toate nenorocirile lui. În deceniile din urmă ale istoriei noastre contemporane literatura și arta s'au refugiat la țară și aproape singurul lor subiect a fost acest om al pămîntului.

Este, desigur, o înaltă justificare pe seama lor, faptul că mai târziu conștiința obștească le-a verificat unanim intuiția și că în bătaia tunurilor, în zile de cumplită restriște, realitatea s'a desprins așa cum au văzut-o acei care minuind un penel, o daltă, ori un condei, au crezut în torentul energiilor populare. Este nu numai o confirmare a caracterului profetic pe care l-a avut totdeauna o operă de artă, este tîrzia rîvenire și o recunoaștere a legitimității artiștilor în afirmarea marilor adevăruri ale neamului.

Coșbuc, poate în mai mare măsură decît oricare altul, a slujit această idee. Pentru dînsul desrobirea satelor eră mai mult decît o problemă de ordin literar, eră o convingere fanatică de luptător. În măsura ce se depărtă de viața patriarhală, el, orășanul deplasat, simțea și umbrele care filiiu departe. Deodată cu perspectiva distanței a început să înregistreze realitatea. Ca alungate de un duh rău se dedeau la o parte viziunile fermecate, fugeau ielele și glumele, ca să-i apară înainte chipul stors de vlagă al muncitorului trudit, rezemat pe coarnele unui plug, care ară pentru alții:

*Și galben, romîne, ți-e steagul
Iar galbenul spune de voi,
De cei dela pluguri, țărani,
Voi galbeni de foame sărmanii,
De boale purtate cu anii. . .
.
Și toată nedejdea-i la voi.*

Cum să nu se fi cutremurat de groaznica arătare, el, apologetul vrăjilor idilice, smuls din feeria unui vis frumos și asvirlit în fața tabloului brutal de mizerie și neomenie?

Intrebări de conștiință l-au năvălit, protestarea i-a sguduit toate fibrele, a fixat răspunderi, a pipăit rănile, a scormonit răul cu întreaga otravă a lui și atunci din demnitatea lui sbicuită, din dragostea lui înfrigurată pentru cei care l-au trimis

în lume, ca un țipăt desnădăjduit, ca o trimbiță de alarmă, ca un program de luptă, s'a încheat cîntecul furtunos :

*Voi ce aveți îngropat aici?
Voi grîu? Dar noi strămoși și tați
Noi mame și surori și frați!
În lături venetici!*

*Pămîntul nostru-î scump și sfînt
Căci el ni-i leagăn și mormînt:
Cu sînge cald l-am apărat
Și cîte ape l-au udat
Sunt numai lacrimi ce-am vărsat:
Noi vrem pămînt!*

Spre gloria poetului și spre binele tuturor, trimbița s'a auzit și o largă transformare a intervenit în structura țării.

Pentru Coșbuc satisfacția a venit prea tîrziu, el a concretizat însă cel dintîiu într'o superioară formă artistică nevoia acestei transformări.

În vuetul orașului în care s'a zămislit euritmia versurilor sonore, el mai purtă cu sine un fir ascuns, o neîntreruptă chemare pasionată, puternică. Eră dragostea de ai lui, rămași acasă, acolo în infundătura dela Hordou. dorul de Năsăudul copilăriei cu grănițerii și cu plopii, erau amintirile ce se deslipeau din neguri și îi băteau la geam în nopți de insomnie. Ce crize, ce sbuciumări se vor fi deslănțuit în acest suflet delicat purtat în pribegie, ce valuri de îndoieli îl vor fi străbătut în saltul vertiginos care l-a dus dela dascălul Tănăsucă pînă la filosofia sanscrită și la terzinele lui Dante? De cîte ori nu va fi privit înapoi, de cîte ori nu l-a oprit în drum plîpăirea sîngelui din vine, de cîte ori nu l-au durut poverile misterioase ale moștenirii din strămoși? În astfel de clipe, optimismul lui țărănesc cădeă înfrînt:

*Mai trăiești și-ți merge bine
Vechi străjer, nu m'ai uitat ?
E de mult de când n'am stat
Ulmule, subt tine.*

*Tot aici? Amar e gândul
Veșnic nemișcat să stai :
Vezi de atunci eu alergai
Lumile dearîndul !*

*Ce te miri ? Eu vin fîrtate
Trist așă, și liniștit —
Sunt bătrîn ! M'au obosit
Căile alergate.*

*Tu cîntai și-n depărtare
Eu priveam rîzînd pe lunci,
Cum m'am cumințit de-atunci,
Rîd așă de-arare !...*

Cu cît se strîngea mai tare cercul orașului împrejurul lui
cu atît mai des îl cercetau vedeniile de demult ca o blîndă
mustrare uneori, ca o adiere caldă și binefăcătoare cîte-
odată :

*În vaduri ape repezi curg
Și vuet dau în vale,
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale.
Pe malul apei se'mpletesc
Cărări ce duc la moară,
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine într'o căscioară*

Coșbuc se gîndea acasă cu ștăruință, cu patlmă. Nu numai
că nueră desrădăcinatul care și-ar fi ucis trecutul, dar își scur-

gea viața de fiecare clipă din acest trecut, eră o fire conservatoare, ale cărei rădăcini erau mai puternice decît copacul însuș. El eră ardoleanul nedesfăcut de glia lui, desigur nu în sensul barbar și inoportun al unui regionalism miop, scos la suprafață uneori în zilele noastre de către drumeți întîrziați ai școlilor ungurești, pe care sunt sigur că s'ar însărcina bucuros să-i scuture și să-i treacă prin botezul unității de suflet, așa cum a cîntat-o el, dar ardolean prin strînsa legătură cu toată comoara de simțire a acestui minunat colț de pămînt. În interiorul lui dela București, alături de o soție devotată și de un copil admirabil, pe care îl iubea cu o dragoste fanatică de părinte, eră o atmosferă de simplitate și cuviință severă, ca în vrednicile familii ale vechilor dascăli ardeleni, podoaba intelectualității noastre de ieri. Ardealul l-a tulburat încontinuu cu toate problemele lui culturale și politice. Le urmărea cu pricepere și devotament. La procesul Memorandumului din Cluj studenții dela București au venit cu poezia lui «In opressores» răspîndite pe foi volante miilor de asistenți un patetic strigăt al iredenței noastre :

*Dumnezeu ni-e într'ajutor,
Dacă și el e de al lor
Nu-l mai vrem ocrotitor,
Ne înfrățim cu iadul !*

Granița, Coșbuc n'o mai putea trece înapoi, nu se prezentase la serviciul militar și contă ca dezertor din armata austriacă. Se ducea însă în fiecare vară la Predeal și cînd îl vedeam la București, toamna, ne spuneă cu un zîmbet obosit că a fost pînă la stîlpul de frontieră și că l-a alungat de acolo un jandarm cu pene de cocoș. Ce furtuni mute vor fi bătut atunci în adîncurile din care au fișnit accentele sombre de baladă? Abia prin anii 1910, o amnestie colectivă i-a deschis poarta. Cu cel dintîiu tren s'a dus la Năsăud, și apoi înfrigorat, a luat centrele noastre dearîndul. Mi-aduc aminte la

Sibiu, cînd a călcat întîiu după 20 și cîțiva de ani, palid, bolnav, neurastenic, copleșit de amintirile tinereței, voluptatea revederii îl durea. Se nemerise tocmai o serbare culturală, lumea dimprejur eră adunată într'o sală de conferințe. Mi-a cerut să-l duc acolo, fără să suflăm un cuvînt. L-am dus. S'a retras într'un colț de balcon și s'a pitit să nu-l vadă nimeni. Privea cu un tremur de pleoape în toate părțile, la țărani din Rășinari, la costumele dela Săliște, la ceata de preoți, brîne albastre, brîne roșii... O mișcare s'a produs subit în sală, cineva l-a recunoscut, lumea întreagă s'a ridicat în picioare să-l vadă, să-l aclame. Deodată un glas de popă trăgănat a început cîntecul și într'o clipă femei, bărbați, copii s'au asociat și a cîntat toată lumea și cîntă și el plîngînd :

*Pe umeri pletele-i curg rîu,
Mlădie ca un spic de grîu
Atîta mi-e de dragă...*

În inima lui Coșbuc a svâcnit cu putere idealul împlinirii hotărînelor. În poezia lui *Spadă și Corăbii*, dedicată A. S. Pricipe-lui Carol, pe vremea cînd mic copil îl vedeă jucîndu-se în grădina Castelului Peleş, el întrevede sferșitul luminos de epopee.

Cu glăș de prooroc, despică taina vremurilor :

*Și eu, și-acei, ce pe a vieții cale
De patru ori făcurăm drum mai lung
Decît al tău, mai pot spera s'ajung
Să văd pe culmi isbînda vieții tale ?
Tu crești acum voinic, și Dumnezeu
De nu-i mîhnit pe noi ca să ne bată
Cu ce-a știut mai aspru el vre-odată
Să baț'un neam, — vai, neam român al meu,
De ce chiar tu să ai o judecată
Așă de grea ? — de nu-i mîhnit pe noi,
Cu bine-ți va sporîndelung și anii,
Cu braț voinic îți vei opri dușmanii*

*Și'n lupte vei conduce-ostași eroi.
 Visăm și noi, visăm de mult voinițul
 Ursit să scape-o fată de'mpărat,
 Cum făt-frumos ursit a fost s'o scape.
 El iar o să ridice-un neam furat
 De-ai săi dușmani, și-aproape aruncaț
 Subt bulgării nmormintătoarei sape.
 Veni-va el și peste munți și ape
 Sumeț, va stăpîni în vest și'n oșt
 În inimă-mi o știu, o știu eu bine!*

*Și va veni și-un timp dorit,
 Când cele'nguste-și vor mări cuprinsul,
 Când cele ce-au fost joc vor fi'ntradinsul
 Și nu ne va'ngrădi'n puteri învinsul
 Șirag de munți.*

Minunea visului s'a implinit, Coșbuc însă și-a profețit și prăbușirea lui, el n'a mai fost să cînte izbînda, balada cea din urmă.

Viforul năprasnic l-a frint lîngă groapa copilului lui, în zilele de umilință, cînd Bucureștii gemea sub călcîiul invaziei dușmane, și cînd poetul rătăcea ca un spectru din «Infernul» lui Dante, cu ai cărui fiori și-a încins ani îndelungați tîmplele cărunte.

Ce-a fost Coșbuc în evoluția noastră literară ? Să ne-o spună el :

*Sunt suflet în sufletul neamului meu
 Și-i cînt bucuria și-amarul.*

Noi stăm smeriți în fața geniului creator al neamului, care și-a răscumpărat cu jertfe actul de justiție de care s'a împărțășit, și-acum cînd stăruie înaintea noastră umbra lui Gheorghe Coșbuc, îi închinăm și ei cuvintele scrise pe mormîntul marelui florentin în biserica Santa Croce :

Onorate l'altissimo poeta !

Un precursor al unității: Iosif Vulcan.

Se vorbește mult astăzi de sguđuirea sufletească ăsată moștenire pretutindeni după războiu. In Occident scriitorii și artiști, luind în cercetare frămintarea generației actuale, urmăresc la tot pasul zestrea marelui cataclism. Ei găsesc că viața nouă răsărită pe ruine are aspecte cu totul deosebite, că problemele ei s'au multiplicat și că în vălmășagul postbelic psihologia individuală apare mult mai complexă decît odinioară. Acești gînditori au perfectă dreptate: paralel cu formidabilele prăvăliri văzute merg totdeauna și deslănțuirile acelu vulcanism imaterial. care revoluționează lumea abstracțiunii. Nu știu, subt acest raport al transformărilor radicale de pe urma războiului, ce s'a schimbat mai mult împrejurul nostru: harta politică, ori harta sufletească a Europei? In orice caz, în bătaia furtunei recente s'a plămădit un om nou, o conștiință nouă, o morală nouă... care nu s'a definit încă în mod categoric, dar pe care orientarea fină a artiștilor o sesisează și o despică necontenit...

Ce am afirmă însă cu toată hotărîrea, e că în mijlocul în-căerării universale acolo unde ciocnirea a luat caracterul de

Din conferința ținută la Oradea, cu prilejul festivalului organizat de societatea «Cele trei Crișuri».

desrobire națională, sguđuirea a fost mai puternică. S'ar putea zice, că în oceanul de foc la popoarele care au luptat pentru independența lor, flacăările au țșnit mai sus. E explicabil acest fenomen, fiindcă instincte și patimi cu totul speciale au fost puse la contribuție în aceste insule chinuite. Desrobirea națională e un capitol care se trăiește rar, poate odată numai în istoria unui neam. De aceea, mi se pare că generația noastră, pe urma războiului care ne-a dat întregirea, a trecut printr'un vârtej de emoții mult mai elementare aici decît în alte părți. Transformarea psihologiei la noi e, deci, mult mai evidentă. Desrobirea nu înseamnă numai o recucerire de teritoriu, ci o contopire de energii descătășate. Pe urma lor intervine totdeauna o lărgire de orizont, o expansiune de nervi și de simțire, sufletul de veacuri al unui popor își mută alvia lui. Acest lucru s'a petrecut la noi. E firesc astfel, căci și aici cei zece ani din urmă au zămislit omul nou, ale cărui resorturi sunt mult mai complicate ca odinioară. Poate că în alergarea cotidiană pierdem din vedere realitatea, dar ea se verifică cu o mare ușurință. Să se coboare fiecare în treacăț în subconștientul lui și să facă cum am zice o inspecție sumară. Cercetați problemele pe care le aveți astăzi, priviți preocupările care vi se pun, cumpăniți întrebările care dau năvală și comparați acest furnicar al prezentului cu colțul liniștit de acum zece ani și mai bine. Veți constată din primul moment că deodată cu lărgirea patrimoniului general s'a lărgit și comprehensiunea individuală, că nu numai țara s'a mărit, că noi înșine am crescut cu ea și că această creștere s'a săvîrșit cu acea repeziciune minunată de care vorbesc poveștile noastre populare

Evident, că în acest proces de pripită augmentare a porțiilor legătura noastră cu ce a fost s'a slăbit. Fierberea actualității cu sgomotul ei robește azi toate atențiile. Noua epopoeie ne-a strivit în aducerea aminte lacrămile de demult. Suntem prinși de clocotul amețitor al noutății care ne-a cútropit: țară nouă, vorbe noi, exigențe noi... Trecutul?...

Trebuie să facem o sforțare ca să mai putem relua firul de odinioară. Trecutul s'a retras par'că, undeva departe, foarte departe. Poate că a fost prea primitiv în rosturile lui, ca să-l putem îmbina într'o continuitate normală cu tot ce vedem astăzi, poate că-l umbresc sbucnirile care au venit în urmă. Adevărul e, că în memorie ni se eclipsează din ce în ce conturile proprii noastre vieți și că pentru mentalitatea curentă a perioadei actuale sbuciumul unui petec de Ardeal cu înfățișările modeste de acum douăzeci de ani apare ca o rudă săracă pe care o vizităm rar și dela care plecăm grăbiți cu sentimentul de jenă sau chiar de umilință al unor anume întilniri neprevăzute...

Spuneam că sguđuirea sufletească a generației noastre a fost mult mai accentuată la popoarele care prin războiu și-au dobândit neatrănarea. În țările cu vechi așezări, oricât marcat se resimte tipul omului nou, el păstrează totuș o linie evolutivă și nu e produsul unui salt... Cultul trecutului se menține în strălucirea tradițională. Mai mult: s'ar părea că în mobilizarea tuturor forțelor au fost desgropați acolo și morții ca să se înșiruie în linie de luptă, că acești morți stăruie și astăzi încă pe la toate răspintiile și îndeamnă la muncă..

Ei bine, în dorința noastră de a ne atașa cît mai grabnic civilizației din apus trebuie să imităm exemplul. Oricît de umil în simplitatea lui rustică, oricît de izolat de complicațiile înfringurate ale actualității, noi trebuie să ne regăsim trecutul. Trebuie să-l scoatem din negura unde s'a distanțat, să-l privim în față cu înțelegere și bunătate, să-l poftim la masa noastră, să ascultăm înțelepciunile bătrînești ale acestui oaspe venerabil și să descifrăm din ele impulsurile prezentului. O asemenea rectificare de conștiință nu se impune numai ca un act de pietate, ci ca o măsură de reală fortificare a structurii noastre de gîndire. Trebuie să vedem limpede în cartea destinului, să ne dăm seama ce-am fost și ce suntem. În definitiv, România nu e un îmbogățit de războiu improvizat

dintr'un capriciu de nebunie a continentului, ci rezultanta logică a unor străduinți din vechime, care se găsesc toate stratificate în laboratorul de simțire al fiecărui cetățean....

Operația aceasta de reintegrare în trecut a generației actuale trebuie să se facă fără amânare. Trebuie să reînvie de după paravanul aprins al războiului imaginea clară a vieții noastre de acum câteva decenii. Va răsări în curînd istoricul, care să ne dea sinteza acelor vremi, să lămurească secretul de existență al milioanelor, care pe deasupra și pe dedesubtul hotarelor seculare și-au comunicat fluidul lor miraculos.... Va veni însă acum cînd are perspectiva depărtării, va veni și marele evocator, artistul cu intuiția lui, să ne desgroape morții din Ardeal....

Cum stau și-mi reamintesc zilele de demult prin care ne-am strecurat cu ochii deschiși, și cum încerc să-mi înselez în câteva linii rezumative caracterul epocii, impresia cea mai vie mi-o dă dela început nota patriarhală a lumii noastre de atunci. Subt apăsarea politică a regimului trăiam în condiții minuscule de dezvoltare. V'aduceți aminte: patru licee, n'a-veam un teatru, o universitate. Din aparatul de stat eram ostracizați, pe la orașe scotea capul cîte un avocat, se agită o gazetă. Vremuri potolite de mocnire surdă.... Abia biserica, lăcașul de ocrotire al tuturor desmoștenișilor, ne mai oferea un scut și o apărare.... Cîtă sfială, cîtă cuviință, cîte bănuieli acumulate într'o biată societate oropsită.... Inchideți ochii o clipă, și reconstruiți crîmpeiele fugare: ce potentat enorm eră pretorul, cum smulgeau jandarmii tricolorul din cosițele fetelor la horă, cum se ivea fișpanul în landoul tras de patru cai ca o apariție medievală în calpag cu egretă și dolman cu brandenburguri, stîrnind respect și legitime temeri în toată lumea.... Rechemăți bucuriile de atunci: o adunare a «Asociației» dela Sibiu, un concert dat de-un tenor problematic dela București, o alegere de protopop cu controversă între două partide.... Totul se depănă în surdină, într'o oftare blîndă și fără ecou.... De sigur, orizonturile erau strîmte,

aspectul general părea simplist, fără relief și fără culoare. Ce temperamente excepționale puteau să se sbată în acest microcosm, în care sinodul eparhial ținea loc de Parlament? Ce avânturi literare puteau prinde, într-o vreme când toți fruntașii noștri scriau cu u scurt? Ce probleme colective puteau cere cuvînt la un popor, în zilele cînd pentru un articol de gazetă în doi peri autorul făcea doi ani de pușcărie? Probabil așa se întrebă mulți în goana febrilă a prezentului, și se complac în eclipsele lor de memorie. Greșesc acești judecători grăbiți! Greșesc, fiindcă văd numai suprafața lucrurilor, văd formele exterioare și nu disting jocul lăuntric al vieții cu toate palpitările ei. Greșesc, fiindcă aici la noi, într'un cadru îngust, adevărat, și fără multe manifestări palpabile, a mijit un val de sbuciumare intensă.

Tocmai acesta ar fi rolul artistului de care aminteam, un romancier sau nuvelist bunăoară, din ceata marilor răscoliatori, să descindă în adîncime, dincolo de spuma aparențelor, și ca un cîntec de departe să ne reinvie acel suflet veșnic al Ardealului românesc, care a scăpat neatins de toate obizile, să zugrăvească scene de intimitate, să scormonească detalii cu pitorescul lor, să spulbere vălul de uitare așternut pe o rețea fermecată și să prindă în accente tainice acea poezie a așteptării pe care instinctul nostru de conservare ne-a transmis-o din tată în fiu, din neam în neam, ca pe o sfință și înfricoșată taină de familie...

Doamnelor și domnilor, acest creator nu s'a arătat încă. În lipsa lui va fi greu să încercăm cu stîngăcia noastră deșteptarea trecutului, nu fiindcă ani mulți ne despart de el, ci pentru că mulțimea nemăsurată a întâmplărilor ne-a apucat în mrejele ei și ne-a schimbat cu desăvîrșire. Ca să ne apropiem măcar în treacăt de atmosfera zilelor de odinioară trebuie să evadăm cu totul din actualitate, să plecăm cu gîndul la țară, undeva pe valea Crișului repede în vreun colț bucolic cu țărani de-ai noștri plini de mizerie și de proverbe. Ar trebui să stăm într'o Duminică de vară la o margine de sat,

să privim lung cum se revarsă casele albe una lângă alta, gata par'că să se strângă de frică și mai mult laolaltă. De acolo s'o luăm domol înainte, să urcăm sprinceană de deal spre biserică cu umerii țuguiți, care își pleacă la vale acoperișul de șindrile spre amîndouă părțile satului ca un gest protector, ca o cloșcă hotărîtă să-și apere puii... La o cotitură din spre apă ne-am oprit la o casă de zid, văruiată proaspăt, cu arminden la poartă și cu mușcată în ferești... După geam tocmai s'a ivit o năframă roșie: e domnișoara Silvia... N'aveți teamă, doamnelor și domnilor, nu voi face o incursiune în domeniul scriitorului care va să vie nu voi începe cu o pagină de roman, dar vreau să zic, că aceste sunt elementele trecutului nostru: satul cu toate strădaniile lui, părintele Onofrei, dacă e mai bătrîn, părintele Terențiu, dacă e mai tînăr, un frate purtat cu bani de împrumut pe la universitate și ajuns avocat la oraș, și negreșit, domnișoara Silvia... Iată galeria de atunci, oameni buni, blînzi, cu vorba domoală și cu pleapele muiate într'o melancolie resemnată. Romancierul de mîine se va furișă de sigur în interiorul lor, și din mozaicul acestor vieți va închege tabloul monumental al Ardealului în ajunul desrobirii.

În acest mediu se încadrează regretatul Iosif Vulcan, a cărui amintire o sărbătorim azi.

* * *

E, poate, cea mai reprezentativă figură culturală din jumătatea a doua a veacului trecut la noi. Cincizeci de ani au apărut cărțile lui, patru decenii încheiate a pîlpîit revista *Familia*, sfios dar fără încetare. La vremuri tulburi, în zile de obidă, se ivesc la toate popoarele astfel de scriitori modești și harnici, pentru cari problemele literale se confundă cu necesitățile de viață, condeie care nu trec hotarul ar ei eterne

dar sunt totdeauna în vecinătatea ei și-i netezesc drumul. Sunt precursorii, ei poartă o torță în mână vestind pe Mesia. Acești autori ridică din operele lor pedestalul pentru gloria celor puțini. Când le mai deschidem cărțile prăfuite cu o pietate blîndă, ni se pare că am trecut pragul unor bisericiuțe dela țară, cu pereții înguști, cu ferestrele aburite. Sufletul lor luminează ca o candelă la icoana Maicii Domnului. În astfel de lăcașuri umile și părăsite se poate murmură oricînd o rugăciune.

Iosif Vulcan, fiul Bihorului, a fost din această tagmă nepus de utilă, fără de care nu s'ar putea închipui toată evoluția noastră literară. Cei cincizeci de ani de activitate, în care acest paznic de poartă a romînismului, aici în Oradea, la granița noastră etnică, s'a trudit fără răgaz, au fost ani cu spor. Într'o societate începătoare, care luă primul contact cu civilizația, el a introdus abecedarul artistic. Un meritos pedagog în ale literaturii pentru copilăria unui popor. Cu multă abnegație și cu un real talent în descoperirea nevoilor multiple, Vulcan a făcut «tuturor toate», cum spune scriptura. De pe la 1860, cînd eră student la Budapesta, unde nu peste mult a pornit *Familia*, neobositul propagandist a stăruit în toate genurile cu entuziasmul particular al vremii lui. Eră pe atunci și aici și peste Carpați o adevărată resurecțiune, un neastîmpăr fecund al tineretului intelectual. Occidentul smuls din toropeala post-napoleoniană își asvirleă departe avînturile pătimașe. Romantismul în floare mușcă toate fibrele și creiă o sensibilitate specială.

Iosif Vulcan, resimțea și el impulsurile epocii, firește, primind influențele indirect, nu dela izvorul inițial. A scris, decî, poezii, nuvele, romane, piese de teatru. Cu o grabă uimitoare căută să umple golurile de veacuri. Avea în sforțările lui ceva din efortul cu care ne apare înzestrată perioada noastră de procreație din veacul al nouăsprezecelea. După o amorțire îndelungată energiile latente tresăreau fără frîu, cu o admirabilă savoare virginală. Un neam întreg se trezise din

somn, se frecase la ochi subt Maior, Şincai şi Klain şi acum se scutură din tot trupul, de'i trozneau încheieturile. Din Principatele Unite se făcuse Regatul, după botezul de foc dela Plevna, scria Alexandri, scria Barişiu, pe orizont se ivise ca o împletitură de fulgere strofele lui Eminescu. România modernă eră pe drum. In această unanimă răscolire în care se agită par'că fiecare atom, Vulcan participă în permanenţă cu toate puterile lui. Lira se înstrună în faţa măreţiei momentului şi într'un ton ușor dar sprinten vibrau emoțiile lui. Un astru destul de palid în constelația literară de atunci, el se roteă împrejurul soarelui și îi trimiteă stihuri de o mișcătoare devoțiune lui Vasile Alexandri :

*Ca ș'un creștin smerit ce vine
La vr'un altar a se 'nchină,
Așa m'apropiu eu de tine
Voind s'admir mărirea ta,
Și cum creștinul își găsește
Acolo mîngîieri cerești,
Așa renasc eu sufletește :
Cu lira ta mă'ntinerești.*

Sunt versuri simple, în matca lor nu se prăvălesc bolovani mari, dar închipuiți-vă, prin anii optzeci în casele cărturarilor noștri, din umbra satelor ce fosforescență vie de credință, ce ascuțire a simțimintului național lăsau pretutindeni. Nu uitați că trăiam tocmai în era de prigonire a lui Coloman Tisa cînd fantoma Ungariei unitare orbise toate mințile ungurești. Ei bine, atunci, Vulcan, din mijlocul lagărului dușman, își trimiteă cuvîntul lui de îmbărbătare sonoră :

*In van orice sfortare,
In van combat Romînul, el nu va mai pieri !*

Cu o mîndrie dîrză, el strănepotul episcopului Samuil, luă postură de apărare în fața fiecărei lovituri și răspundeă cu

apoteoza «*Zimbrului lui Dragoș*», versifică «*Gorunul lui Horia*», plîngea cu «*Orfana Crișului*». Erau zadarnice toată, ordonanțele ministeriale prin care se închideau școlile primare, zadarnice condamnările în procesul memorandumului. Preoți, învățători, elevi de liceu, iluminați cu toții ca de magia unui vis, recitau imprecățiile din «*Lira mea*» :

*Iancule viteaz,
Scoală-te fii treaz,
Că nu-i bine'n țară,
Vin dușmanii iară . . .*

Cine să le aplice acestor svicniri de protestare, în care un popor întreg își zăngănează lanțurile, cine să le aplice rigorile ritmului și glaciale rețete de prozodie savantă ? Cine se mai întreabă dacă a fost impecabil zugrăvit stindardul, cu care s'a dat o luptă și s'a cîștigat o biruință ? Poezia lui Vulcan apare ca o băutură reconfortantă a vremii lui, simplistă în compoziția ei, dar cu efecte salutare...

Ca în versuri el se cheltuie cu aceeași căldură și în proză. Volumele de nuvele i se citeau de fetele de popă, de junii amorezați și pe la balurile adunărilor generale ale «*Asociațiunii*», de acum 40 de ani, paginile din «*Sclavul Amоруlui*» sau din «*Ranele Națiunii*» trebuie să fi fost subiect de conversație și prilejuri de intrigi sentimentale. Azi s'au demodat, firește, au ieșit din prețuirea publicului cititor. Motivul e că literatura nouă a trecut galopînd pe deasupra lor și toată conformația noastră de gîndire a fost supusă, cum spuneam, pe urma evenimentelor, unor revizuri extraordinar de rezezi. Dacă le răsfoim astăzi s'ar părea că sunt mult mai vechi decît vîrsta lor adevărată. Aceeaș poveste și cu teatrul lui Vulcan. Bătrînul publicist este un fel de Nestor al Thaliei în Ardeal. Cele vreo opt comedii împreună cu drama «*Ștefan Vodă cel tînăr*» care a văzut lumina rampei la *Teatrul Națio-*

nal din București, au făcut deliciile auditorului popular fără întrerupere și dacă nu mă înșel și astăzi țin recordul la reprezentațiile de diletanți. *Gărgăunii dragostei*, *Mița cu clopot* sau *Prima rochie lungă* au călătorit în toate părțile la fel cu *Piatra din casă* sau *Vlăduțul mamei* ale lui Alexandri. Mi-aduc aminte, eram student la universitate, cînd am văzut pentru întâia dată *Ruga dela Chisetău* într'un sat din Banat, pe o scenă ridicată într'un local de școală, cu o cortină multicoloră înjghebată din cătrințe și covoare, o cortină rebelă care la sfîrșit de act nu acoperea decît pînă la glesne corul țărănesc. Eră o veselie împrejur, pantofii cocheți ai banățencelor ne stîrneau admirația, publicul fredonă arii din piesă, risul gîlgăia din toate ungherele, în vreme ce un preot batrîn de pe Mureș se cam supărase în scaunul lui și strigă din răspuneri: «Trageți lepedeul!»... Vremuri sănătoase de inocente bucurii patriarhale. Cît a trecut de atunci? A murit și părintele, Dumnezeu să-l ierte, au îmbătrînit și cîntecele, s'ar părea că am îmbătrînit și noi...

Vulcan a crezut cu multă însuflețire în nevoia unei mișcări teatrale în Ardeal. Fie că vedeă în ea posibilitatea unei redeşeptări naționale care dejucă ochiul vigilent al autorităților ungurești, fie că îl atrăgeau manifestările de acest gen, el a înființat «*Societatea fondului de teatru*» și a lucrat zeci de ani ca să-și realizeze visul de-a vedeă în Ardeal o trupă romînească. Adunările societății lui an de an se desfășurau paralel cu ale «*Asociațiunii*», praznice sărace dar înduioșatoare ale unui popor orfan. Subt binecuvîntarea capilor bisericești de ambe confesiuni, roiau fruntașii din toate unghiurile la astfel de ocazii, se suspendau pentru moment micile certuri provinciale, totul luă un aspect solemn și grav, iar la banchet, președintele cu frumoasa lui vigoare bătrînească, cu glas de clopot și cu o lacrimă fărămată în pleoape, își rostea toastul pentru «*femeia romînă*», invocînd pe Cornelia mama Grachilor sau pe mama lui Ștefan cel Mare din balada lui Bolintineanu... Nu-i așa, că tabloul cu tot farmecul lui idilic ni se

pare acum că vine de foarte departe, că se pierde, cum am zice, în noaptea timpurilor?

Care a fost concepția literară a lui Iosif Vulcan, crezul intelectual în puterea căruia pînă la bătrînețe a ținut un condei în mînă? Publicistul dela Oradea-Mare e ultimul vlăstar al școalei latiniste la noi. Intr'o vreme cînd pe urma *Convorbirilor* și a scriitorilor veniți după Alexandri literatura a descins în sfirșit pe pămîntul nostru și ca limbă și ca inspirație, părăsind înălțimile vapoase ale ideologiei cipariene, în Ardeal vechea manieră tot s'a mai susținut încă. Poate ca un azim sufletesc împotriva asupririi streine, ca o compensație pentru suferințele prezentului vitreg, cărturăria noastră simțea încă trebuința zeilor traco-romani. Ne reținem cu mintea după arcurile de triumf ale cetății eterne, fiindcă acolo nu ajungea ordinul ministrului Hieronimy, visam de splendorile Romei ca să găsim acolo măcar o platformă de amor propriu. Dincolo de munți începuse o viață de stat care angajă interesul tuturor, noi eram paralizați în acțiune și din contemplarea trecutului scoteam argumente pentru ziua de mîine. De aceea, latinismul nostru s'a perpetuat și a rezistat vremii, de aceea el n'a fost aici numai o formulă trecătoare de evoluție literară, ci un fel de evanghelie pentru toată lumea, aș putea zice un azil moral al celor năpăstuiți. Traian și Decebal muriseră de mult în amintirea acestui colț de pămînt, plecaseră și din palatul de cleștar al mitologiei populare, dar reînviați odată de istoriografii ardeleni, ei au cerut o nouă cetățenie aici, au început să guverneze, să primească invitații la toate sărbătorile, să asiste la botezuri și la ospete...

Iosif Vulcan, ca mulți alții, a fost poetul lor de curte și le-a rămas credincios pînă la moarte. Naționalismul lui intransigent a purtat această pecete a descendenței latine, care era o lozincă militantă. În poemul dramatic «*Deșteptarea lui Traian*» el își sintetizează credința. Poetul apare o «*sentinelă din culmea de Carpați*», căruia împăratul roman i s'arată, ca împreună să treacă în revistă toate provinciile românești

libere sau subjugate. Glasul lor evocator e ascultat. Ele se ivesc pe rînd în costum național, primeșc încurajări după plîngerile lor, se prind apoi de mină și ingenunchiază în fața plăsmuitorului, care le retrimite la datorie și le toarnă încredere pentru viitor :

*Ștergi lacrimile tale,
Poporul meu străbun !*

Da, eră dogma unității, exprimată cu mijloace rudimentare uneori, cu destule expresii blăjenești în limbă, dar limpede și categorică, negreșit, sub patronajul august al lui «Moș Trăian». Iosif Vulcan însă n'a fost un cîntăreț care se izolă în turnul de ivoriu al trecutului fără să ție seamă de problemele vremii lui. Dimpotrivă, a urmărit deaproape și a înțeles toată svîcnirea subterană a integralității naționale, a fost chiar un pion conștient în opera de preparație a unirii. Nici nu se poate o legitimare mai luminoasă pentru izbînda unui proces milenar decît faptul că aici la Oradea-Mare, la granița noastră sufletească, patruzeci de ani am avut călimara unui scriitor. Această călimară, s'ar putea zice, a trasat și granița politică, tot ce-a venit în urmă n'a fost decît consfințirea unei biruinți cîștigate de mult. Ca pretutindeni în istorie și la noi condeiul a fost avangarda tunului...

Această concepție programatică a lui Iosif Vulcan se reoglindește neconținut în paginile *Familiei*. Regretata revistă ar merită în adevăr studiul migălos al unui cercetător, care din coloanele ei de patru decenii ar putea reînchegă pulsul intelectualității noastre de-atunci. *Familia* e un fel de buletin literar al epocii. Iniințată după exemplul cunoscut al revistelor germane, publicația săptămînală trăită atîta vreme n'a fost numai o lectură de bună educație, un fel de îndreptar trebuincios pentru o societate începătoare. Dacă ar fi îndeplinit numai acest rol, ducînd în fiecare Sîmbătă o bucată literară, o dare de seamă a unui bal sau o ghicitoare de șah aproape o jumătate de secol în casele romînești, și atunci ar me-

rită recunoștința noastră. *Familia* însă a făcut mai mult. Directorul ei a transformat-o într'un organ literar de seamă pentru vremea lui. Această revistă eră un certificat pururi reînviat al unității. Scriitori din toate părțile își trimiteau aici contribuția lor. Eminescu și-a publicat în paginile ei primele înfrigurări de patimi și de stele. N'a fost poet sau nuvelist român de ori unde, care să nu fi primit invitația neobositului animator. Mai e încă ceva : un fapt hotărîtor. Vulcan a descoperit cu instinctul de proorocie a artiștilor punctul fix pentru orientarea lui. Intr'o vreme cînd cărturăria Ardealului se înfășură în îngustimea unei mîndrii locale, cînd cei mai mulți fruntași politici de-aici credeau încă în iluzia atavică a milosteniei dela Viena, cînd unii erau pe cale să-și facă intrarea în Parlamentul de pe malul Dunării, bătrînul Vulcan de zeci de ani bătea drumul Bucureștilor. Pe la Academie, prin culoarele Teatrului Național, pe la diverse serbări se ivea silueta lui de stejar falnic cu obrazul rumen, dar cu ochii împăienjenți de emoție. . . El nu se întorcea numai încărcaș de bucurii literare, care apăreau pe rînd la gazeta lui, dar înregistră toată creșterea continuă a unui organism, și venea acasă ipnotizat de îndemnuri noi. În acest chip revista dela Oradia-Mare devenise pentru Ardeal un palpitant monitor al ideii naționale, care aducea verbul mîntuirii și făcea să treacă în suflete acea presimțire minunată ce presărase demult cu flori în mințile tuturor drumul armatelor românești. De aceea, cu toții pe vremuri am fost clienții *Familiei*, nu mai vorbesc de cei care au crezut că pot avea un cuvînt de transmis țiparului, fiindcă aceștia și-au început ucenicia sub ocoțirile gazdei primitive din Bihor . . .

Familia e meritul de căpetenie, cărțile lui pot fi uitate, *Familia* nu se uită. Ea rămîne biletul de intrare permanentă al lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre.

* * *

Acest adevăr nu e o constatare de ocazie în cadrul unei conferințe, ci o recunoaștere de-a cărei satisfacție răposatul a avut norocul să se împărtășească în viață.

Jubileul venerabilei reviste a fost o sărbătoare națională. Sunt douăzeci și unu de ani de atunci, dar mi-a rămas în memorie cu amănunte impresionanta manifestare. Cultura românească s'a pătruns în mod integral de însemnătatea momentului când o revistă împlineă patruzeci de ani de existență. Un pelerinaj s'a pornit atunci la Oradia. Toate societățile mai de seamă și-au trimis reprezentanții lor, au venit academicieni, au venit studenți, au venit preoți, au venit actori, eră un cortegiu lung și variat. Orașul străin privea cu mirare, dar nu cu neînțelegere această închinare, fiindcă directorul *Familiei* eră stimat de concetățenii lui. Acasă într'un elegant interior care trădă îngrijirile unor mâini delicate, ne-a primit fericitul patriarh alături de doamna Vulcan, cu obrazul luminat de zîmbet și mulțumire. A fost o defilare de urări, cuvinte într'aripate, un convoi de daruri, coroane de argint cu tricolor, a fost concert, declamații, flori, seara s'a jucat o piesă a autorului... Neamul întreg își trimetea omagiile pentru nobilul sbucium al unei vieți.

Am fost adînc mișcat de această izbucnire spontană. Veneam dela Budapesta, trimis de camarazii mei de universitate, veneam și în numele revistei «*Lucafărul*», pe care o înfiripase nu cu mult înainte neastîmpărul nostru tineresc. În tensiunea nervilor de douăzeci de ani, mă zguduise emoția moșneagului. . . . Mi-aduc aminte, noaptea întreagă ni s'a prelungit discuția băieților. . . cîntece . . pahare. . . planuri de revoluție. . . Amicul Istrate Micescu sosit dela Paris, cu barbișon franțuzesc și cu versuri de Lamartine, ne uimise cu retorica lui. . .

A doua zi la banchet s'a reluat protocolul consacrat ardelesc. S'au rostit toasturi pentru sărbătorit, a vorbit și primarul orașului în ungurește. Toți l-au proslăvit pe jubilent. El a răspuns cu obișnuită modestie și rotindu-și privirile

peste noi toți, a închinat pentru : unitatea sufletească a neamului. . .

Țiu minte agitația care mă stăpînea, ca un somnambui m'am ridicat de pe scaun și în tăcerea reținută o clipă mi-~~am~~ strigat urarea : Să bem pentru unitatea noastră politică... Nu știu să fi spus mai mult. Studenții m'au aplaudat frenetic, ochii primarului se făcuse mari, un protopop dinspre capul mesei mă privea speriat, ștergîndu-și fruntea cu o enormă basma roșie. . . Banchetul s'a sfîrșit repede. . .

În forfoteala generală mă pironisem în colțul meu de masă cu barba în piept și cu buzele strînse. Deodată simt o mînă pe umăr, eră Iosif Vulcan.

M'a îmbrățișat, m'a sărutat pe frunte părintește și nu mi-a zis decît trei cuvinte : *Tu ai dreptate...*

* * *

Doamnelor și domnilor, vedeți, oricît e de complexă viața noastră de astăzi, cîte o pagină desgropată din trecutul Ardealului face să vibreze coarde adînci...

Ridicați, deci, un monument lui Vulcan, aici unde s'a fărîmițat truda lui ! Din acest bronz vă va vorbi o bucată de trecut, ale cărui rădăcini nu sunt înfipte numai în țara Bihorului, ci în inima noastră a tuturor...

Avram Iancu.

Istoria de veacuri a Ardealului rominesc e istoria de lacrimi și de umilință a unui popor orfan.

Din toate apăsările trecutului, jugul feudalității ungherești a durut mai mult. Pretutindeni domnia străină ne-a încătușat energiile de viață, aici însă s'a așternut peste noi ca o nenorocire vecină cu moartea, fiindcă în deosebire de alte părți, generațiile noastre de iobagi ardeleni, părăsite în cursul vremii de către conducătorii lor, au suferit neconținut o înțreită mucenicie : de singe, de lege și de clasă. Una din aceste primejdii să fi fost ar mai fi putut miși flacăra desrobirii, laolaltă ele s'au transformat într'un blestem fără apărare, într'o crudă încercare venită par'că de sus, la care nu se putea răspunde decît cu plînsul, cu eterna obidă sufletească a tuturor sclavilor. Iată de ce povestea noastră de aici e o lungă plîngere în surdină, revărsată în doine, ticluită în petiții la împăratul, sau oftată în rugăciuni la Dumnezeu. Ardealul o mie de ani și-a muiat desnădejdea în jale și s'a mîngîiat cu visul. De două ori el totuș a lovit cu sete crîncenă și cu avînt infrișat dospit din impulsuri seculare. În amîndouă rîndurile țovitura lui a pornit din acelaș loc care prin vitejie legendară a răscumpărat aureola bărbăției îngropate și a dat unui popor oropsit unica zestre de înălțare morală.

Acest loc este Țara Moșilor.

Moșii apar astfel cu o specială prerogativă în Istoria noastră. Neamul lor vînjos adăpostește singura tradiție de eroism pe care vremea vitregă nu ni l-a putut înfringe. În munții Abrudului continuatorii vechei așezări romane, ca într-o cetate izolată de slăbiciunile vremelnice, au păstrat reflexe întirziate din gloria străbună. Cu toată robota lor zilnică acești copii ai codrului și-au menținut dorul de libertate. Cînd tot Ardealul se legănă în tînguire neputincioasă, în văgăunele lor fermentă revolta. Ei ne-au învățat mai întii să plătim cu sînge, nu cu lacrimi, ei au introdus virtuțile războinice pe un pămînt biruit, ei reprezintă acțiunea într'o lume copleșită de visare mistică. De pe culmile munților apăsări a strigat pentru întia-oară răsvrătirea, ca un buciurn precursor al redeșteptării generale. Moșii sunt Tirolul nostru, Pămîntul Ardealului, iar cele două inimi mari în care a clocoțit uraganul sunt eroii lor : *Horia și Avram Iancu*.

Amîndouă figurile trecute în mitologia populară se găsesc într'o perfectă înrudire organică. Au pornit și unul și altul dela aceeaș vatră țărănească, au crescut în aceleași pământ și au încarnat aceleași năzuinți ancestrale. Lupta lor s'a desfășurat pe un fond comun, avînd un obiectiv unic și mijloc la fel. Concepția politică de care s'au călăuzit și care a determinat prăbușirea lor tragică a fost aceeaș iluzie deșartă a împăratului dela Viena, cea mai tristă și cea mai scump plătită erezie a ideologiei noastre de veacuri. Ce-i desparte însă pe cei doi martiri ai Moșilor, e cadrul vremii în care s'a deslănțuit epopeea lor, cortegiul de lozince și de evenimente care i-au întovărășit pe cîmpul de bătaie. Horia e revoluționarul țăran care întrupează instinctele de viață ale unui popor prin prizma revendicărilor locale. Drama lui e un preluciu numai al reînvierii care așteaptă în umbră. Iancu însă, o verigă într'un lanț de evoluțiune universală, se înfățișează dela început într'o armură complexă de luptător pentru soarta integrală a unui neam. El e soldatul conștient al ideii

naționale, a cărui spadă lovește dela înălțimea unor principia imutabile de acord cu catechismul epocii lui. Prin Horia țîșnește un fulger răzleț din viforul unui popor, prin Iancu cercuivint poporul însuși, cu adevărurile programatice asviruite în cumpăna istoriei. De aceea răscoala lui Horia e o platformă morală fără consecințe și transformări de domeniul realității, cită vreme revoluția dela patruzeci și opt rămîne ca o înaltă semnificare politică, prin care s'a inaugurat istoria modernă a rominismului, deschizînd drumul desrobirilor viitoare.

* * *

Se va găsi oare cîndva meșterul iscusit, care despîcînd în-țimplările și cîntărînd faptele, să reconstruiască această pagină strălucitoare de demult ? Va veni poietul să lumineze cu razele lui în sguuitoarea tragedie sombră, ori istoriograful să descifreze fața vremii în toate tainele ei și să ne dea eternul omenesc din sbuciumul lui Avram Iancu, îndeplinind astfel o operă de educație națională ?

Personalitatea mortului dela Tebea se desface din galeria trecutului apropiat, investită cu o excepțională valoare morală, din care posteritatea și mai ales zilele noastre tulburi ar putea să desprindă linii simple și mari. Peste tot pleiada vizionarilor ardeleni dela patruzeci și opt, cu suflul lor romantic, cu concepția eroică care le străbătează crezul politic și cu idealismul luminos care îi povăzuia, înfățișează o culme pe care de atunci și pînă astazi generațiile de epigoni n'au mai fost în stare s'o atingă. Sforțarea poporului nostru, de a elaboră la el acasă cuvinte de ordine ale frămîntării continentale din aceasta perioadă, a dat roade. Din ceata iobagilor asupriți s'au improvizat repede cărturarii lor în oameni politici cu o limpede intuiție a situației, și cînd a sunat

«Leasul, acești preoți și mireni dela sate, într'un elan vijelios au încins spada devenind prefecți, tribuni și centurioni, reîmprospătînd astfel pe un colț de pămînt uitat un aspect mișcător din antichitatea latină. Subt conducerea lui Șaguna, prototipul cel mai distins al eclesiastului militant produs de istoria noastră și cu îndrumarea lui Simeon Bărnăuțiu, profesorul cu suflet de apostol, un șir întreg de fruntași au răsărit fanatizați de ideie. Eră mișcare, patimă, îndrăsneală în rîndurile lor și hotărîrea nestrămutată de-ași duce cauza la biruință.

Din primele zile ale fierberii din Ardeal s'a ivit pe planul întii, alături de dînșii, silueta tînărului avocat din Cîmpeni, care dă un relief cu totul deosebit comitetului național de atunci. Avram Iancu descindea cu o structură sufletească particulară. Urmașul lui Horia aducea cu sine mîndria aspră a Moșilor, acea pornire furtunoasă de plată și răsplată care înroșise odată crestele munților cu focul revoluției. În vinele lui svîcnea sîngele fierbinte cu descărcări violente de pasiune elementară. Credințele vremii și evenimentele din jur agitau cu o putere înzecită acest temperament de erou. Firea lui Iancu, caracterul distinct și unic al țăranului dela Vidra, a smuls dela început mișcarea dela patruzeci și opt din ogașa bătătorită a suplicațiunilor seculare către «prea înălțatul cezaro-crăiesc scaun» și i-a dat un caracter revoluționar. Ființa lui îmbibată de fanaticism a dominat masele din primele clipe. Acest tînăr de douăzeci și cinci de ani, cu graiul respicat și scurt, cu sclipiri de oțel în adîncul ochilor albaștri, și-a dat seama că numai armele pot hotărî într'un proces de veacuri, care a batjocurit pînă la sînge plebea năpăstuită. La adunarea de pe cîmpul Libertății în 3/15 Mai la Blaj, Iancu a venit în fruntea Moșilor organizați militărește, gata să înfrîngă orice val inoportun de cumișenie iobăgească. Peste capul episcopului Lemeni și al canonicilor lui supuși stăpînirii ungurești, sarcasmul lui a plesnit ca un bici de foc. Dincolo de îngrijorarea căpeteniilor circumspecte, tribunul

dela Cîmpeni radiã tinerețe, nervi și optimism. Prin el a primit mișcarea noastră nota vitejiei și romantismul de epopeie. În sfatul conducătorilor, Iancu și-a impus pecetea lui definitivã. Înalta prevedere politicã a lui Șaguna și cumpãtul diplomatic al înțeleptului arhieru, unite cu viziunea istoricã a lui Simeon Bãrnuțiu se completau admirabil cu acest om de acțiune, care în comitetul dela Sibiu, într'o memorabilã ședință prelungitã de calcule și temeri, a tăiat scurt discuțiile savante: *Domnitor vorbiți înainte, eu plec în munți, și fac revoluție !*

Ce-a urmat, se știe, e prima noastră afirmare a ideii de libertate politicã, cea dintîiu campanie ostășească în rãzboiul de neatîrnare. Avocatul Avram Iancu a pledat cu sabia în minã cauza romînismului. Prefectul de lãnceri întors între Moții lui s'a dovedit un strãlucit șef militar. Ca împinși de o chemare magicã, i-au roit împrejur ciubãrarii și ciobanii din vãile Crișului și ale Arieșului. S'au aprins focuri pe culmi, a început sã sune țulnicul de brad, s'au pornit carele Iancului de care plînge și azi poezia popularã și tunurile de lemn au fost urcate pe virfuri la trecãtori. Agerul prefect, frumos, drept și increzãtor crai al munților, se iveã pretutindeni pe calul lui alb ca un zeu al luptei. Prestigiul lui personal întretineã și cohesiunea și disciplina acestei armate de țãrani. Cele douã invazii ungurești în munții Abrudului, sugrumate în sînge subt cutropirea Moșilor, au arãtat lumii la ce grad de conștiința cetățenească se ridicaserã iobagii Ardealului și ce bloc de granit erau piepturile lor. Toatã vremea Iancu a fost comandantul necontestat, adorat de mulțime. Oastea lui n'a cunoscut o clipã de înfringere. Armatele imperiale au fost bătute de rebelii unguri, prințul Windischgraetz a fost alungat de Kossuth peste granița Ungariei, baronul Puchner cu austriacii lui bine înarmați a fugit din fața lui Bem la Rîmnicul-Vilcei, cînd în munții Abrudului flamura noastră filfãia triumfãtoare. În acest timp de aproape doi ani cînd Avram Iancu a desfășurat o acțiune proprie fãrã nici un ajutor din partea autoritãților militare imperiale copleșite de

o frică meschină, eroul dela Fintinele paralel cu mișcarea armată avea și o intensă activitate politică. Cuibul lui de stînci devenise focarul redeșteptării naționale romînești de pretutindenii. Fie că îndrumă linia de conduită a tovarășilor săi din comitetul național, sau primea emisarii guvernului dela Dobrița, fie că urmărea planurile Curții dela Olmutz, Iancu concentra atunci destinele neamului în mîinile lui. Subt ocrotirea muntilor neînvinși, la lumina unui foc, tîranul din Vidra și generosul boier muntean Bălcescu urzeau pentru întia oară pe urmele mortului dela Turda visul unirii tuturor. Pînă tîrziu, după venirea Rușilor în țară, el a fost un factor activ al echilibrului politic, chibzuit și desfăcut de prejudecăți, neavînd alt punct fix în cugetarea lui decît soarta integrala a neamului.

După strălucirea orbitoare a venit prăvălirea în prăpastie, cea mai întunecată tragedie care putea zdrobi sufletul erou. Perfidia Vienei a transformat repede un popor biruitor într'un popor mucenic. Absolutismul austriac ca o nouă pecingine s'a așternut deasupra Ardealului, trecut din ghiarele brutale ale nemeșilor unguri în sforile abile ale polițistilor austriaci. Subt apăsarea regîmului s'au prabușit teorii politice și gînduri de regenerare. Fruntașii noștri au luat lumea în cap, sau și-au atîrnat spada în cui, așteptînd zile mai bune. Sufletul nedomesticit al lui Avram Iancu n'a putut suportă odioasa incercuire. Ca și mai înainte a tresărit cu aceeaș patimă în fața robiei. El care își hrănea avîntul din impulsuri atavice și simțise cu toată carnea lui marea dramă în mîinte cu făgăduin ele de ieri și în urechi încă cu strigătul năvalnic al gloa elor dela Marisel, nu putea privi cu brațele încrucișate rușinea și nu-și nch'pui să traiască ca un modest cancelist aulic, sau ca pensionar austriac din mila vuturului cu două capete. O noua revoltă l-a aprins și i-a adus pierzarea. Se știe calvarul lui dela Viena, după ce în cabinetul împăratului a respins decorația :— *Nu ne-am luptat pentru jucării, — vrem drepturi, Maiestate !* Se cunosc loviturile

groaznice de mai târziu ; închisoarea din cetatea dela Alba-lulia, unde l-au ferecat în lanțuri și l-a pălmuit un căpitan austriac pe Craiul-Munților ! Ce vifor pustiitor trebuie să fi bîntuit în aceste clipe în șufletul Prometeului înlănțuit ! Ce umbre fugare se vor fi abătut peste fruntea lui, pe care străluceă cununa de raze a unui popor întreg ! Ieșit de după zidurile negre, eroul umilit eră pe marginea abisului. Ce puteă face el ? Drumul lui nu mai aveă întoarcere. Să se înarmeze cu scripte și documente, ca să susție o plîngere străveche stropită cu sînge ? Să apere ca avocat la tribunalele nemțești pădurile Moșilor cerșetori ? Nu mai eră ieșire, Avram Iancu trebuia să cadă, trebuia să dispară din circulație ca să intre în imperiul legendei și să diriguiască de acolo cu neînduplecata putere a morților crezul unui neam...

A urmat deci fatalul sfîrșit de dramă, zguduitor și mistic ca o tragedie shakespeariană. Iancu s'a întors acasă în munții lui robiți iarăși, de astădată rob și el, înfrînt în credință și batjocorit în amorul propriu. O perioadă de singurătate dîrză a premers melancoliei, care l-a înfășurat pe veci. În casa dela Vidra, înconjurat de tribunii care i-au mai rămas, sub ochii înlăcrimați al unui tată țaran, tăcut și reflectând par'că în privir'le du e crîmpeie dintr'o glorie apusă, el s'a închis ca într'o criptă mortuară. Eră zadarnice toate îndemnurile prietenilor, invitațiile la dieta dela Sibiu, planurile de memorandum la împăratul.. Iancu eră protestarea mută a decepției generale și eră prizonierul demnității sale rănite. În această postură l-a surprins călătoria împăratului Franz Iosef în Ardeal, vizita tînarului monarh în Țara Moșilor. Toate stăruințele prietenești de atunci, cu tot mirajul unor avantagii politice pe seama a lor săi, nu l-au putut înduplecă să apară înaintea domnitorului. Vizita plăpîndului Habsburg s'a desfășurat într'o atmosferă de amărăciune și doliu. Foștii lănceri, lănceri lipsiți de comandantul lor, se uitau cu sprîncenele încruntate la acest convoiu nedorit. În fața casei cu șindriile dela Vidra nu așteptă decăt tatăl eroului, întinzînd un pahar de vin oaspelui,

cu un gest liniștit de politeță patriarhală. Avram Iancu pregătise acest gest de mușcătoare ironie și se afundase în codru ca un vultur cu aripile zdrobite, aruncînd prietenilor săi sentința lapidară ca un dicton biblic: — *Toate sunt în zadar, un nebun și cu un mincinos nu se pot înțelege.*

De aici înainte o singură dată l-au mai putut urni din pasi-vitatea lui. În năzuința de a-și crea un acord cu împrejurările, conducătorii politicei ardelenе au făcut totul ca să curme protestarea solitarului din munții apuseni, care împrăștiă sugestii neplăcute Burgului dela Viena. S'au dus deci la dînsul, l-au acoperit de muștrări, i-au insinuat că confundă binele public cu rosturile lui și cu puterea l-au dus la Sibiu. Iancu tîrît le-a ascultat argumentele, le-a primit programul. Cine știe ce prăvăliri surde se sbăteau în tăcerea lui? O mare bucurie îi însenină pe toți la gîndul că actul de sumisiune a tigrului îmblinzit va avea o reală contravaloare politică. O delegație de fruntași l-a dus la principele Schwartzenberg, guvernatorul Ardealului, care i-a strîns mîna cu satisfacție și l-a poftit zîmbitor să șadă: — *Also, was wollen die Rumänen?* Iancu, ca la lumina unui fulger, va fi văzut atunci toată fatalitatea unei istorii milenare. A zîmbit și el prințului și-a răspuns cu ochii rătăciți: — *Serenissime, o academie de drept la Sibiu și-o baie de vapori la Vidra!*

În clipa aceea a înebunit Avram Iancu!

Zeci de ani s'a plimbat mortul viu pe poienele dintre brazi, peste mormintele unde dormeau lăncerii lui. Desculț, sdrențos, ca un rege Lear rătăceă Craiul Munților, cea mai înfri-coșată icoană a dărăpănării unui popor chinuit. Pe la tîrguri sau pe cîte o culme de deal se iveă făptura lui pribeagă. Moșii alergau la el să-i atingă genunchii ca pe niște moaște și sdrențele lui ca o binecuvîntare. Avram Iancu scoteă un fluer de cireș și cîntă marșul lui: «*Astazi cu bucurie romînilor veniți, Pe Iancu în cîmpie cu toți îl însoțiți!*... Țăranii știau cîntecul atît de bine. În cadențele lui bătuseră pe Hatmani și sdrobiseră odinioară legiunea cu chivărele cu cap de

mort. Ca un cor din tragiile lui Sofocle inconjurau pe titanul căzut și plingeau. .

Intr'o zi l-au găsit mort pe o bancă, cu fața întoarsă spre cer și l-au îngropat sub gorunul lui Horia la Tebea, cu o piatră albă la căpății, într'o groapă împrejmuată cu zăbrele sărace...

Gorunul îl plouă de atunci cu frunze, țărani îi cîntă în balade la coarnele plugului, iar istoria noastră învață din religia lui...

* * *

Sunt vreo cincizeci de ani și mai bine de cînd a murit a doua oară Avram Iancu. De atunci fața vremilor s'a schimbat printr'o cascadă vertiginoasă. Credința lui s'a înfipt adînc în conștiința neamului și-a ajuns la o răspîntie nouă. Viforul dela patruzeci și opt s'a pornit iarăși să sguđuie catapeetazma lumii. A reinviat epepeia ! Romînismul s'a ridicat din cenușa ruinei universale și peste stîrvul pajurei cu două capete dorobanții noștri au implîntat tricolorul pe palatul din Buda...

O justiție imanentă, veșnică și implacabilă, a rectificat povestea noastră și-a răspîțit martiriul eroului. În fața morimintului dela Tebea se închină o Romînie așa cum a visat-o el cu Bălcescu la focul de pe creste, sau cum a văzut-o ca o fantomă în arătările lui de pribeag nebun.

În decorul schimbat un alt monarh trece astăzi pe la casa Iancului. E al nostru. Vine să-i îngenunche la groapă, simbolizînd recunoștința unui neam. Clipa ne covîrșește cu înțelesul ei adînc, un fior de veacuri tremură în frunzele gorunului lui Horia și din troparele bizantine flutură eternitatea peste capetele noastre. În coborîrea amurgului se vor aprinde iar focuri pe culmi, fumul lor se va ridica la cer pașnic și

blînd, ca fumul jertfei bine primite. Tîrziu în lumina albă de lună va picură din nou glas de fluer printre crengile brazilor, ca o chemare de departe : «*Astăzi cu buclrie Romînilor veniți !*».

~ Ascultă Sire, acest fluer cu toate poveștele lui! E fluerul țăranilor noștri, fluerul lui Iancu, fluerul fermecat, în cîntecul lui e toată mîntuirea noastră!

La groapa lui Șaguna.

Mormintele sunt pe seama morților lăcașuri de odihnă, pe seama viilor urne evocatoare.

Posteritatea se oprește în pragul lor ca să smulgă tainele vieții ce a fost, să descifreze impulsul unei energii, sau să culeagă un învățămînt pentru ziua de mîine. Deasupra fiecărei cruci din țintirim planează o poveste din trecut, care luminează în veșnicie. Sunt cruci de povești umile ca para gălbuie a unui opaiț în amurg, crucile mulțimii anonime revenite la sînul țărîinii primitoare. Sunt cruci însă al căror înțeles strălucește departe ca un stîlp de foc călător în noapte; sunt crucile risipitorilor de suflet ce au ocrotit o idee și au lăsat-o moștenire spre binele altora. A te apropia de ele înseamnă a face să reînvie subț ochii tăi unele din forțele creatoare, care au dus societatea în eterna ei primenire mai înainte cu un pas.

Pentru noi toți, mauzoleul Mitropolitului Șaguna este un asemenea prilej de înprospătare a amintirii unei rare energii rodnice, cheltuite pe deaîntregul în slujba neamului. Este poate cel mai evocator mormînt al rominismului din Ardeal de o sută de ani încoace, fiindcă subț lepedea lui doarme omul care a realizat cele mai mari binefaceri pe seama acestui colț de pămînt. De aceea astăzi, la cincizeci de ani de cînd s'a în-

chis în criptă marele Arhiereu, întreaga conștiință națională într'un avînt de pioasă reculegere călătorește subt brazii dela Rășinari, dîndu-și seama că dela groapa lui Șaguna, ca de pe o culme de înaltă retrospectivă istorică, vedem desfășurîndu-se unul din cele mai luminoase capitole din însăși existența noastră.

Veacul al nouăsprezecelea, perioada de procreație a Romîniei moderne, a scos pe arenă o admirabilă pleiadă de personalități. Principiul național, aruncat în laboratorul istoriei universale de marea revoluție franceză, a inaugurat epoca de redeșteptare și la noi ca și în alte părți. Ca după un îndelung somn letargic în care s'a acumulat o sevă milenară, puterile latente au izbucnit pe amîndouă laturile Carpaților și poporul nostru revenit la viață a fost zguduit din toropeala lui cu o egală intensitate subt toate stăpînirile politice de atunci. Un fluid misterios i s'a comunicat par'că în tot organismul lui și l-a adus în mișcare. Lozincele vremii au găsit deodată răsunet în oropsitele Principate dunărene și în Ardealul chinuit de apăsarea iobăgiei. Un suflu romantic, o grabă febrilă de viață, un val impetuos de porniri generoase a luat conștiința obștească în stăpînire ca totdeauna în ajunul marilor prime-niri. Dincoace și dincolo de munți setea de lumină și de dreptate a început să agite într'un fel neobișnuit rîndurile mulțimii și ca prin minune din adormirea unui mediu primitiv patriarhal a crescut dintr'odată o generație de intelectuali frămîntați de problemele neamului, militanți, îndrăsneți și gata de ultimul sacrificiu pentru izbînda visului lor. E generația ideologilor dela patruzeci și opt, cum s'a obișnuit să-i numească posteritatea, cei cari în Muntenia și Moldova au făurit unirea și războiul de independență paralel cu mănunchiul care a îndrumat destinele neamului aici în Ardeal după prăbușirea feudalității.

Romîni de subt Habsburgi s'au găsit în fața evenimentelor epocale dela jumătatea veacului trecut orfanî de o clasă conducătoare. Un popor de țărani clăcași călăuzit de preoții lui eră

Ardealul nostru dela patruzeci și opt. Școlile dela Blaj singure luminau pe aceșt fond de tristă părăsire ca o candelă în întunec. De aceea a trebuit o răscolire a tuturor instinctelor de viață, ca menirea noastră istorică să poată fi îndeplinită. Încordarea supremă s'a făcut și o vastă eflorescență de oameni a răsărit pentru toate trebuințele. În mersul revoluției preoțimea a unit crucea cu spada, s'au ivit clerici în fruntea legiunilor de lănceri, tineri advocați au devenit comandanți de armată, în vreme ce profesori de teologie s'au improvizat în codificatorii doctrinei noastre politice. Totul s'a pus în mișcare, toate rezervele s'au înșiruit pe cîmpul de bătaie în marele examen al neamului. Această revărsare de energii însă trebuia ordonată, ținută în friu și valorizată cu un obiectiv politic bine determinat. Se cerea deci o operă de chibzuită cerebrălită, se cerea spiritul creator și intuiția de geniu care stăpânește viltoarea turbure, se cerea *omul excepțional*.

Rolul acesta l-a avut Andrei Șaguna, descendent al Pindului, trimis de soartă ca un ajutor venit de sus în tabăra Ardelenilor.

Tînărul vicar din preziua învălmășelii generale s'a așezat dela început în această largă perspectivă istorică, a ajuns repede un centru al mișcării și mina lui viguroasă a prins cu putere toate ițele. Înțelegînd din primele momente că milioanele de țărani romîni din vremea lui sunt predestinați unei conduceri teocratice, el a făcut din cirja vlădicească un sceptru de îndrumare politică. Deosebitele sale însușiri îl impuneau în fruntea trebilor. Minte de o comprehensiune cu totul particulară pentru toate situațiile politice, om de tact și fin diplomat, spirit cizelat de cultură și perfect echilibrat, pregătit deopotrivă pentru speculațiunile abstracte ca și pentru acțiunile pozitive, urmașul de scaun al blagocestivului Vasile Moga, aducea cu sine și un element psihologic nou, linia de avînt și îndrăzneală, temperamentul de revoluționar și conspirator, o reminiscență atavică, cine știe, din sufletul agitat al Macedoniei.

Înzestrat cu o personalitate multiplă și bogată, Șaguna a devenit astfel diriguitorul destinelor noastre politice în Ardeal.

Dela memorabila Adunare de pe Cîmpul Libertății la Blaj, unde figura lui venerabilă seamănătoare imaginii lui Andrei Hoffer, eroul tirolez din pînzele celebre ale lui Defregger, domină miile de țărani și pînă în clipa din urmă a acestei frumoase bărbății, cel mai demn principe al bisericii noastre a fost pe planul întii al tuturor acțiunilor constructive la noi. În acest cadru de ansamblu al sbuciumului unui popor trebuie apreciată munca lui Șaguna. Ardealul românesc, chemat la o viață politică prin străduințele arhipăstorului agreat la Curțile din Viena și Petersburg, se înfățișă ca un spațiu întins și gol, pe care totul trebuie clădit. Neobositul constructor a luat asupra sa covârșitoarea sarcină de a crea instituțiile trebuincioase pe seama milioanei care au tințit în umbră, cheltuindu-și puterile într'o continuă și laborioasă trudă, făcînd «tuturor toate», după zisa scripturii.

Grija de căpetenie a clericului mindru de tagma lui a fost ridicarea bisericii ortodoxe din prăbușirea și umilința ei și reînvierea vechii mitropolii cutropite de vitregia vremilor. Cînd această țintă extrem de dificilă a putut fi atinsă, înfrîngîndu-se prin influența și stăruințele lui conduita tradițională a burgului vienez, noul mitropolit și-a putut pune în lucrare ideile de organizator. În Constituția ce a dat bisericii sale i se învederează întreg spiritul de prevedere politică unit cu cea mai subtilă înțelegere a problemelor morale. *Statutul organic* al lui Șaguna, opera lui personală, rămîne pentru toate vremile la noi o «magna charta» a organizării bisericesti. Principiul național și concepția democratică sunt la baza magistralei alcătuirii care îmbină în cel mai fericit chip spiritul apostolic al preceptelor creștinești cu exigențele avansate ale vieții moderne. Pusă la adăpost de amestecul inoportun al statului ostil sau prea laicizat, pe temeiul unei complete autonomii și înfrățită cu complexul trebuințelor unui popor prin participarea preponderantă a mirenilor la toate organele ei de ad-

ministrație, guvernîndu-se prin votul obștesc și prin sistemul electiv, biserica orînduită de Șaguna a devenit cea mai puternică cetate de afirmare și apărare națională, lăsînd viitorului mai norocos indicațiile precise pentru organizarea integrală a bisericii noastre.

Prin activitatea lui pe tărîm bisericesc mitropolitul Andrei a depășit granițele eparhiei sale și a menținut contactul permanent cu românismul de pretutîndeni.

Dar alături de această prodigioasă frămîntare la așăpostul Crucii, sufletul lui înregistră toate nevoile curente și din scaunul arhieresc pe care prestanța și prestigiul lui personal îl transformaseră într'un pedestal de mare senior, bătrînul cu chip de vultur coboră des, fie că îl chemă arena publică cotidiană, unde un sfert de veac a fost supremul paznic, fie că probleme culturale sau economice îl preocupau pentru întărirea neamului.

Cînd a fost în preajma apusului, deodată cu stingerea lui o furtună vrăjmașe își pregătește deslănțuirea asupra ogoarelor unde s'a risipit sămînța lui Șaguna. Era de imperialism unguresc și-a scos la iveală atotputernicia, lăsînd să cadă pe bietul Ardeal, după o perioadă de destindere, urgia anilor rîi din Biblie. Moșneagul dîrz a înțeles toată amărăciunea vremilor schimbate, și-a murmurat trist în barbă de patriarh: *«Flere possum, sed juvare non!»*. Infrînt în cale, ca un stejar despicat de fulger la mîrgițe de drum, a privit împrejur să-și găsească un colț pentru repausul de veci. Și atunci, în acele clipe rezumative ale unei vieți, căutînd un simbol să-i intru-peze tot rostul pe lume, drumețul dela Pînd care urcase toată scara măririlor, el, prietenul arhiducilor dela Viena și oaspele splendorilor imperiale, și-a ales lăcaș de odihnă într'un sat de țărani la poală de codru verde, la Rășinari, în coasta graniței ce trebuia să cadă, într'o atmosferă rustică de românism pur, în mijlocul crucilor de lemn ale acestor ciobani dela munte care semnificau mai limpede trăinicia rasei și pecetea de eternitate a năzuințelor noastre.

Figura lui Șaguna s'a introdus în mod definitiv în conștiința populară și cultul marelui Andrei înstăpinit în toate cătunele Ardealului își întinde rețeaua strălucitoare asupra întregului pământ românesc.

Astăzi, la jumătate de veac, când sufletul României întregite în frunte cu Regele ei se apleacă în fața acestui mormânt plin de înțeles, umbra neuitatului părinte al neamului se desface deasupra capetelor noastre, trezind în inima tuturor un sentiment de binefăcătoare armonie, pentru a desprinde mai bine ritmul unei vieți și a ne pătrunde de povețele ei.

Academia Română, prin rostul meu, turburat de duioase amintiri și copleșit de măreția clipei, își trimite prinosul de închinare.

Părintele Lucaci.

Profeții visurilor împlinite, ocrotitorii idealurilor realizate generalii marilor izbînzi, de obicei pleacă discret din lume. Ei incarnează principiul luptei, prin ei cere cuvînt sbuciumul maselor anonime. Pînă în clipa biruinții mulțimea e suspendată de privirea lor și îi urmează cu instinctul sigur al supunerii salvatoare. Ei pronunță cuvîntul de ordine, ei dau semnalul de atac. Sosit odată triumful însă, nervii se destind, disciplina morală se atenuiază, rîndurile se sparg, ierarhia valorilor suferă o eclipsă trecătoare, arena e năpădită de figuranți și banchetul biruitorilor răsună zgomotos și profan. În acest val de beatitudine stearpă marele chinuit nu e la locul lui, el se dă binișor la o parte și singurătatea creatoare îl învăluie cu încetul. Pe la răspîntii se strigă încă lozincele lui, praznicul e în toi, dar comandantul e absent. Dacă moartea îl cercetează în asemenea momente, îl găsește părăsit și uitat, fiindcă el s'a topit în eternitate deodată cu izbînda, de aceea plecarea lui e discretă și tristă ca un cîntec de departe într'un amurg de toamnă...

Așa s'a dus din mijlocul nostru părintele...

Vasile Lucaci include în sicriul lui protestarea istoriei Ardealului românesc de o jumătate de veac. Sunt oameni predestinați să concentreze în sufletul lor aspirațiile publice, oameni-drapel care se ivesc pe toate cîmpurile de luptă, adu-

cînd parcă de sus mistică flacără a credinței... Sunt Tyrteii Elladei, proorocii cum le zice vechiul Testament, eroii cum îi numește Carlyle. Ființa lor este un rezumativ al societății, o concretizare a epocii.

Vasile Lucaci a fost zidit din acest rar aluat. Frămîntarea politică a romînismului, încătușat sub Habsburgi de prin anii optzeci ai veacului trecut și pînă după unire, se confundă cu sbuciumul lui personal. În această vreme, oriunde a fost Ardealul luptător, ori unde s'au afirmat drepturile lui de existență, fie că s'au răscolit valurile sentimentului popular dincoace și dincolo de Carpați, fie că s'au strigat adevărurile în fața dușmanului sau în obrazul umanității, ori unde a fost risipire de energie, ori unde a fost conspirație, ori unde a fost suferință pentru neam, pretutindeni înseamnă că așa a voit să fie, așa a hotărît să se întîmple acest popă din Șișești, mîndru ca un senator roman, frumos ca un cardinal de pe vremea Renașterii italiene..

Vasile Lucaci ca structură sufletească și moștenire intelectuală este continuatorul direct al treimii noastre din veacul al XVIII-lea, trimisă din Ardeal în ucenicie pe malurile Tibrului și întoarsă acasă în suflet cu splendorile Romei. Ca și Petru Maior, Micu-Klain și Șincai, părinți redeșteptării noastre, tînărul vlăstar dela Baia-Mare, sub adăpostul acelorași ziduri dela *propaganda fide*, sub acelaș cer clasic al anticului Lațiu, și-a împletit concepția de viață sub impulsurile monumentalității romane reînviata de strălucirea Vaticanului. De aici de sub arcurile ce triumfă de sub coloanele de granit ale Coloseului, de sub cupola dela Lateran, din simfonia de culori a Stanzei or lui Rafael, din retorică amvonului dela San-Pietro și din oată vîltoarea risorgimentului italian din care se resimțeau încă pronunțamentele epocii lui Mazzini și gesturile largi ale lui Garibaldi, din lumea asta de spectri luminoși și suge tiuni mărețe s'a înfiripat catechismul fanatic al acestui preot care avea ca supremă dogmă: *latinitatea*.

Acest crez i-a dat arsenalul de gândire, scutul de apărare și ținta de luptă.

Temperament pasionat, plămădit din sănătatea robustă a țaranilor noștri, optimist și senin, păstrînd pînă la bătrînețe sub sprincenele arcuite picăturile de lumină ale unui romanticism tineresc, el preconiză acțiunea și nu se putea închide în contemplația unei chilii mănăstirești. Revărsările lui de energie cutropitoare se cereau la largul, în fața mulțimei cu mii de capete. Vasile Lucaci a dus deci pe tărîmul politicei militante patrimoniul simțirii dela Roma. Latinitatea și-a găsit în el pe vijeliosul tribun, ideia națională pe agitatorul implacabil. Ce spectacol de măreție epică, svîrcolirea lui de patruzeci de ani pentru desrobirea unui colț de omenire. A fost idolul adunărilor populare pe care le sguiduîă avîntul lui de retor, ca un torent de lavă aprinsă, a fost locatarul închisorilor din Vaș și Seghedin pe urma Memorandului dela Viena, a făcut să tresară cinismul Parlamentului unguresc, a stors rîuri de lacrimi la cetățenii din Ploiești acum un sfert de veac, s'a cheltuit, s'a risipit pe toate cărarile, heatingînd nici o deșertăciune haina lui simplă de popa dela țară, negăsindu-și altă răsplăă decît dragostea furtunoasă a mulțimii care l-a în ununat cu aureola legendei și l-a trecut în cîntec ca pe eroii baladelor populare. Părintele Lucaci a crescut așa pe fiecare zi, confundîndu-se în rostul lui cu o țară robită. De pretutindenî, din mijl cul vîrtejului, de oriunde se iveă profilul lui de vultur, ochii cati e a i priveau departe spre columna lui Traian și glasul l i plin de sonorități de clopot, pios ca o rugaciune sau tînător ca o răsvrătire, rosteă crezul iluminat, pr'ns în curate i stîngace versuri romînești :

— «Mama Roma cea bătrînă
«Mi-a us arma asta 'n mînă»...

A sosit în sfîrșit ziua cînd marea dramă s'a apropiat de punctul culminant.

Visul milenar fulgeră în conștiința neamului nostru, conti-

mentul se încheștase în uriașă lui încăierare, ca la judecata din urmă de pe pereții Capelei Sixtine. Părintele Lucaci, în acele zile și-a înțeles chemarea de profet, dîndu-și seama că îndrumătorii unui neam în vremuri de grea cumpănă trebuie să treacă examenul moral... Și-a părăsit deci casa dela Șişești, s'a scuturat de obezile tăcerii prudente și luînd toiagul pribegiei în mină, luptătorul Ardealului s'a iviț ca o furtună în capitala Romîniei, acolo de unde trebuia să lovească spada liberatoare. În această perioadă părintele Lucaci a îndeplinit cea mai înaltă misiune politică a vieții sale, avînd rolul de factor determinant al ideii care trebuia să aprindă flacăra războiului de desrobire, dar salvînd în acelaș timp pe seama umanității și demnitatea rominismului din Ardeal.

Din cele dintâi zile ale toamnei din 1914, neastîmpărul rodnic al acestui bătrîn s'a deslănțuit în fierbere fără răgaz. În fruntea *Ligii* dela București, care devenise un minister al conștiinței naționale, întrunind toate căpeteniile țării, alături de Nicolae Filipescu, în ale cărui cuvinte de granit se săpau adevărurile de rasă ale vechilor bojeri romîni, alături de Delavrancea, trubadurul înviforat al cîntecului nostru de biruință, alături de fermecătorul verb al lui Take Ionescu și împletiturile de fulgere ale lui Nicolae Iorga, părintele Lucaci aducea prestigiul suferinței și invocările de prooroc din Biblie, acele vibrații grave, metalice, care se prăvăleau în suflete ca o zuruitură de lanțuri. Această sbiciuire a sufletului romînesc dela un capăt al țării la altul, neconținut vreme de doi ani de zile, acest curs pripit de pedagogie națională, care a împlinit multe lacune de conștiință și a resuscitat instincte adormite, ne-a dat războiul. Istoriograful de mîine va descrie din vălmășagul marilor frămîntări rolul mortului de astăzi.

Războiul însuș l-a așezat pe tribunul de ieri într'o nouă postură de apărare, moșneagul a apucat drumul străinătății să strige Occidentului protestarea noastră. El a răscolit atenția publică în America, a organizat legiuni de voluntari ro-

mini pe frontul italian, a ținut conferințe în Elveția, a rostit discursuri, a răspândit broșuri și a raliat pretutindeni lumea în jurul cauzei românești. La Paris, când se țeseau firele congresului de pace, figura lui vioaie eră revărsată de o lumină nouă. Latinitatea biruise și fruntea largă a acestui mag călător, mi-aduc aminte, pe urma unei cuvîntări a italianului Ferrero, primise par'că un joc de lumini necunoscute încă. Eră în frenezia triumfului, sorbea nectar la simpozionul idealului împlinit și buzele i se strîngeau într'o linie dîrză de pretor greco-roman, smuls par'că dintr'un basso-relief din arcul de triumf al lui Titus-Vespasianus. O ceată de diplomați străini privea cu admirație făptura lui, care eră cea mai perfectă legitimație a descendenței noastre, și cînd un american l-a întrebă dacă și Ardealul gîndește la fel cu noi, părintele Lucaci i-a răspuns cu o demnitate calmă: «Fiți liniștit, domnul meu, acolo unde sunt eu, acolo bate inima Ardealului».

Avea atît de multă dreptate.

După biruința întors acasă cu lacrimi în ochi, se uită împrejur în lumea nouă și în roiul cetelor recente de naționaliști neofiti, bătrînul schiță un zîmbet de indulgență. Vasile Lucaci nu avea nimic de cerut, îl răsplătise Dumnezeu în visul lui și-i eră deajuns.

Concepția lui politică însă păstră aceeași linie dreaptă, el, marele dărimător de hotare, cerea topirea granițelor sufletești, dorea plivirea grabnică a buruienilor din trecut pentru deplina consolidare a acestei țări pe care inima lui largă se obișnuise de mult s'o iubească deopotrivă...

În plină acțiune l-a ținuit boala pe patul de suferințe. A fost o agonie lungă, o pulverizare lentă spre neant. Din toate părțile strigă chiotul energiilor desrobite de el, în vreme ce moartea lui se depănă discretă ca un psalm în surdină. Vasile Lucaci murea sărac într'un suburbu din Satu-Mare și cînd l-am văzut astăvară într'o căsuță strîmtă — nu mai eră decît craterul unui vulcan adormit, de subț pleoape abia mai mijeau ultimile licăriri de jăratice...

Astăzi cărbunele s'a stins, — ochii părintelui s'au închis pe veci.

Pleacă dintre noi cel din urmă romantic, reprezentantul perioadei eroice din politica Ardealului, lăsând generației de astăzi moștenire imaginea lui luminoasă, — darul cel mai trebuincios într'o vreme copleșită de o concepție prea pozitivă.

Toate steagurile se apleacă în fața acestui sicriu, asupra căruia partidul poporului, al cărui spirit îndrumător a fost, aruncă prin rostul meu un bulgăr de țărână.

Un gazetar de legea veche.

A fost o idee din cele mai fericite actul de pietate al ziarului «*Carpații*» dela Brașov, care deunăzi într'un număr festiv a comemorat ilustra figură a publicistului Aurel Mureșianu, la cincisprezece ani dela moartea lui.

Cu fostul director al *Gazetei Transilvaniei* de odinioară se evocă rostul gazetarului la noi, așa cum a fost el în vremile eroice din trecut și cum trebuie să fie astăzi în perioada constructivă a unui patrimoniu unit. Aurel Mureșianu, cu toată activitatea lui, reînvie aceste îndatoriri ale presei luptătoare pentru ideie, care eră supremul razim de existență în sbuciumul unui popor primejduit. Cei patruzeci de ani de muncă la gazeta din Brașov sunt un capitol strălucit, în care se afirmă gazetarul nostru de legea veche, așa cum ne-am obișnuit să-l respectăm dealungul frământărilor de demult și cum am dori să-l vedem astăzi în mijlocul atitor epigoni cari au degradat o nobilă profesiune.

Viața lui Aurel Mureșianu se confundă în peripețiile ei cu lupta națională a rominismului vreme de o jumătate de veac. Răposatul patriarh al presei din Ardeal, ale cărui articole le citeam zilnic cu profundă venerație în tinerețea noastră, aveă însușirile care îl predestinau rolului de indrumător al opiniei publice la noi. Fiu al lui Iacob Mureșianu și nepot al cîntărețului care scutură lanțurile iobăgiei, el eră smuls

din misterele acestui pamint. Avea în sine instinctele noastre seculare si purta în suflet moștenirea din bătrini. Coboritorul popilor dela Rebrîșoara se găsea într o perfectă înrudire organica cu mediul căruia se adresa, prin scrisul lui vorbea poporul însuș într'un elan de caldă spontaneitate. Pe lângă această garanție morală, publicistul, doctor la universitatea din Viena, aducea gazetei din Brașov și o orientare intelectuala de ordin superior. Cu o astfel de armură, condeiul lui Aurel Mureșianu s'a apropiat de problemele curente ale vieții noastre. Decenii dearîndul s'a desfășurat truda lui, nu cu sila meseriei, ci cu avîntul unui apostolat. În bătăliile pe cari le dă, el apăra neamul dintr'un sentiment familiar al apărării proprii și planurile pe cari le urzeă erau o manifestare de energie colectivă, erau încordarea de voință a noastră a tuturor.

E prea firesc, ca astfel directorul de gazetă eră un fel de mentor al opiniei publice, un conducător al mulțimii, un înalt sfetnic de fiecare zi. Toate faptele politice care se săvîrșeau în vremea lui îi purtau pecetea individuală. Nu eră comentatorul care vine în urma, ci la cele mai multe ocazii autorul gîndului inițial. În acest chip, fie că la Viena fondă societatea «Romînia Jună», fie că scria articole la revistele din străinătate sau contribuia acasa la întemeierea vechiului partid național, fie că făcea închisoare la Cluj sau compunea «memorandul» către imparat, Aurel Mureșianu eră în acțiunea permanentă a evoluției unui popor si din călmara lui se ridică binecuvîntarea cotidiană, necesară și fructificatoare ca piinea cea de toate zilele. După o viață de fecund neastîmpăr, în care s'au impletit toate loz'ncele mari ale epocii, moșneagul, făcînd un bilanț rezumativ al străduințelor sale, putea scrie cu drept cuvînt la jubileul de șaptezeci de ani al *Gazetei Transilvaniei* în 1907: «*Stați neclintii la postul la care v'a chemat soarta, nu așteptați dela nimeni nici mulțumire, nici recunoștință, ci în bine și'n rău, în pace și'n razboiu, țineți sus și tare steagul mîntuirii poporului vostru, ca să-l*

„Vădă oștenii loviți de arma inamicului și să-l recunoască, ca să nu se risipească și să nu piardă nădejdea în izbândă».

Cînd a murit Aurel Mureșianu am înțeles cu toții că s'a stins un focar de lumină și de idealitate și că amintirea lui în analele presei noastre va rămîne în continuu ca o justificare superioară a tagmei.

* * *

Iată un gazetar de legea veche !

Ca să vedeți reversul medaliei și să puteți judecă în deplină obiectivitate pe prototipul de moda nouă, citiți, vă rog, «presa independentă», pe care o scuipă în sute de mii de exemplare pe toată suprafața țării rotativele din strada Sărindar dela București. Comparați scrisul lor cu un număr din *Gazeta* lui Mureșianu de pe vremuri. Pu eți în cumpănă ce veți : inteligență, pregătire, talent, onestitate. Veți vedea de grabă că marfa ușoară care se fabrică cu trei decenii mai tîrziu, e lipsită de consistență e contrafacere odioasă. Citind printre rînduri, veți înțelege că în locul unei apropieri de sufletul nostru, tendințele programatice sunt de strucriune și descurajarea. Veți căută zadarnic în paginile bogate să se desprindă firul roșu al dragostei de țară, care ani nă sufletul mortului de sub Tîmpa. Ducînd mai departe opera de analiză, veți lua în cercetare mai amănunțit și lista acestor noi *directori* cari vor să lumineze mulțimea și atunci o serie de întrebări vor da năvală ca să lămurească situația. De unde vine, vă veți zice, dinastia Honigmanilor Braunșteinilor Nadlerilor, etc., ale cărei monitoare se strigă astăzi pe calea Victoriei ?

Unde cade Rebrîșoara lor ?

Ce moșteniri atavice pun în circulație numiți potențați ai tiparului, intruși pe urmele lui Aurel Mureșianu, în ale cărui articole de ziar clocotea patina bardului redeșteptării noastre ? Sau urmînd indicațiile celui care s'a dus, veți întreba : la ce Universitate a învățat Albert Honigmann, ce capital de

intelență pune el la bătaie și care sunt strădaniile lui pentru binele României ?

’ După toate aceste și multe întrebări la fel, vă veți da seama de penibila dărpănare în care se sbate presa la noi.

In afară de progresul tehnic, scăpătarea culturală și mai ales morală e evidentă. Directorii ziarelor de care ne poticnim noi, nu numai că nu sunt expresia țării, cum erau înaintașii, ci sunt în afară de țară, sunt spuma incertă a călătorilor internaționali, risipiți pe toată întinderea globului, fără credințe și fără rădăcini ? Ce rost pot avea în uriașa încrucișare de energii a poporului nostru aceste ființe gelatinoase, care se îndoaie la toate vînturile, purtînd termometrul mulțumirii în stomac ? Cine e nebunul care crede că le poate confia secrete de stat sau planuri de războiu astăzi cînd stăm pe un vulcan și cînd în fiecare clipă putem aștepta deslănțuirea unui cataclism ? Citiți listele nemțești de pe vremea neutralității, în care se găsește categorisit fiecare cu suma lui, și vă veți da seama atunci ce înseamnă o presă comercializată, fără inimă și fără Dumnezeu.

* * *

Aceste sunt motivele pentru care noi predicăm aici cu vreme și fără vreme întoarcerea la tradițiile consacrate odinioară. Vrem, după pilda lui Gheorghe Barițiu și Aurel Mureșianu, să înstăpînim în coloanele gazetelor noastre *formula istorică* a gazetăriei romînești de baștină, a cărei pietate dorim s'o salvăm, oricîte chelălăeli sinistre și oricîte injurii grosolane ar trezi această încercare.

La vreme de războiu, pentru soldații din tranșee, se știe, păduchii sunt o groaznică nenorocire.

Să nu se mire nimenea, deci, dacă privind cu sfințenie spre marii înaintași ai scrisului nostru, noi ne-am simțit datori să-i cerem opiniei publice o operă de deparazitare...

Badea Gheorghe.

In lumea noastră patriarhală de ieri, când Ardealul românesc, ca o numeroasă familie oropsită, își trăia protestarea lui de fiecare zi, un suflu de austeritate biblică învioră viața de aici. Cărturari și țărani, izolați de binefacerile statului, strinși în orizonturi mici, dar povățuiți de instincte sigure și adnci, ai noștri erau constituiți într'o societate luptătoare retransată după credințele ei și ferită de orice transacții cu împrejurările.

Ca în catacombele primilor creștini, în Ardealul oprimat nu se urzeau planuri constructive, ci se păstră cu sfințenie pe seama viitorului mai norocos : *o idee*.

Politica acelor zile resimțea în mod fatal pecetea vremii.

Fără a putea fi o acțiune, fiindcă se izbea la tot pasul de opreliștile statului dușman, politica era un apostolat. Sbu-ciumul tuturor se desfășură în cadrul valorilor morale, singura noastră tărie de popor sărac și încătușat în voința lui, creîndu-se astfel o atmosferă de viguroasă onestitate rustică în care un popor de țărani își afirmă cu îndrjire o religie națională, distinctă și conștientă. Nu era o perioadă de puternice dărîmări sau clădiri, viața publică nu scotea la suprafață diverse probleme, nu cerea avînturi îndrăznețe de gîndire sau o specială inițiativă, cerea ceva mai mult, o ab-

negație pînă la sacrificiu și-un devotament fanatic care martirizează. Ca în epocile de tinerețe ale popoarelor, cînd dorul de libertate copleșește toate îndemnurile, Ardealul de sub regimul unguresc își încordă energiile pentru a face să svicnească în conștiința tuturora cu cît mai multă tărie suprema abstracțiune : *idealul național*.

În această fază cînd conservarea patrimoniului de rasa eră deci ținta de căpetenie, firește, sufletul mulțimii se sbătea însetat de evangheliști chemați să-i modeleze simțirea cu pilda lor. Prin satele noastre, prin orășelele de provincie trăiau acești depozitari ai dogmei, care acolo în umbră îmbărbătau masele și propovăduiau speranța în ziua de mîine. Pe la adunări de popor, în încăperile înguste ale școlilor rurale, se risipea o vastă operă de propagandă anonimă, se răscoleau revendicări politice, se înjghebau conferințe culturale, se cîntau doine și se spuneau versuri de Sion sau Alexandri, dar mai presus de toate se afișă o particulară mîndrie a diferențierii de neam, sentimentul de o măreție elementară în largă lui revărsare primitivă : « *Romîn sunt, romîn voiu fi* »... Fiecare din aceste manifestări de viață își avea de obicei un patron al ei, fruntașul consacrat, omul care încarnă crezul obștesc și care printr'o linie dreaptă a unei vieți își răscumpăraseră dreptul de îndrumător deodată cu toate persecuțiile regimului ostil.

Din această tagmă de evangheliști ai neamului eră nestorul luptelor noastre de aici Gheorghe Pop de Băsești, ba dea Gheorghe cum îi ziceam cu toții de vreo trezeci de ani încoace. Marele gospodar din Sălaj eră patronul mișcării naționale de pe toată întinderea Ardealului. De prin anii optzeci ai veacului și pînă la desrobire numele seniorului darnic se întilnește pretutindeni unde sub opresiunea maghiară se strigă durerea noastră. Decenii dărîndul între Ion Rațiu și Vasile Lucaci, se ivește la adunările naționale figura lui venerabilă venită să afirme cu o liniștită mîndrie simțimentul tuturor. Viața lui a avut numai linii mari și simple, o sănătate de suflet robustă năzuind spre o singură țintă. Cine s'ar

apuca să o reconstruiască în lumina vremii lui, ar zugrăvi poate cea mai reprezentativă personalitate a frunțașilor noștri politici și-ar descifra toate tainele rezistenței românești din era violențelor maghiare.

Gheorghe Pop de Băsești și-a cheltuit optzeci de ani cât a trăit pentru toate variatele necesități naționale cu care și-a confundat existența. A fost dela început în colțul lui un punct fix al conștiinței românești, un paznic de graniță la nord în vecinătatea Tisei. Din daniile lui palpită cultura noastră în acele părți și tresare o îndârjită defensivă politică. Frunțașul român desfășură o luptă programatică, înfățișându-se la toate ocaziile ca un exponent al ideilor de desrobire. Zeci de ani pînă la adînci bătrîne e a fost astfel deputat în Camera din Budapesta, iar pe vrem a Memorandumului și-a avut partea lui de pedeapsă. După moartea președintelui Rațiu, opinia publică întreagă l-a desemnat de conducător al partidului național, ceea ce înseamnă pe atunci un șef al românismului militant. Seninul patriarh Badea Gheorghe era la locul de frunte în toate înrînririle noastre, cumpătat și cuminte de cteori trebuie să netezească asperitățile din familie, neînduplecat și îndrăzneț cînd venea vorba de problemele apărării naționale. Autoritatea lui era necontestată, fiindcă o viață îndelungă acest om a dat numai și n'a cerut nimănui nimic. Înfațișarea lui impune sfatului nostru un aspect de demnitate și curățenie morală, împrumutînd frămîntărilor dimprejur o haină de vetustate severă, legîndu-ne de continuitatea aspirațiilor dîn vechime și dîndu-ne tuturora senzația binefăcătoare că lupta pe care o ducem e perfect legitimă și credințele noastre vin de demult, de foarte departe...

Războiul mondial l-a găsit pe luminosul moșneag în această atitudine de protestare. În sufletul lui, ca în al tuturor ardelenilor, s'au resuscitat dela început întrebări mari crize sguuitoare, pline de nădejdi. În acest sbucium moșneagul a stat drept, fără nici o concesie de circumstanță în fața dușmanului străbun, o hii lui cutremurați se îndreptau spre București.

Bătrnul președinte al comitetului național și-a dat totdeauna seama că salvarea nu poate veni decît de-acolo. De aceea în ziua mare dela Alba-Iulia, cînd catapeteazma monarhiei habsburgice trozneă și angrenajul nemțesc eră în dislocare, cînd armata Romîniei liberatoare eră în marș, mina lui s'a întins frățește fără nici o socoteală spre desrobitorul care venea. Pe deplin conștient că în acele clipe misiunea lui istorică de păstrător al ideii s'a îndeplinit și că organismul pe care-l reprezintă va trebui să se schimbe în noua configurație de stat, Gheorghe Pop de Băsești a crezut terminată opera partidului național și-a rostit dictonul scripturii: «*Acum slobozește Doamne pe robul tau...*»

Moartea lui Badea Gheorghe ca și viața lui și-a avut un rost simbolic. El s'a stins subțiuierul gloanțelor ungurești, în ceasul cînd armata noastră își începuse drumul cuceritor. O viață întreagă de suferinți și amărăciuni și-a avut compensația ei în acele clipe, șeful desrobiților n'a închis ochii decît atunci cînd libertatea i-a fluturat pe dinainte zimbetul fericitor...

Astăzi familia răposatului inaugurează monumentul funerar. E un prilej de sărbătoare a tuturor ploasa aducere aminte. În vîlmășagul grăbit al prezentului, cînd figuranți de a doua mînă au umplut arena cu sgomotul lor, profilul președintelui de ieri primește un nou relief și o înaltă semnificare.

E un capitol de istorie națională în cripta dela Băsești. Epigoni ai țării mele, duceți-vă la ea să învățați dragoste de neam...

Minorități și vecini

Problema maghiară.

Actualitatea pare a ridica din nou la suprafață problema vecinilor noștri unguri și ziarele dela București cu spiritul lor fragmentar împins de-o goană pripită se opresc zilnic în timpul din urmă asupra unor așa zise atacuri dela frontiera noastră.

Nu cunoaștem mai deaproape rostul acestor incidente care au putut fi supărătoare, dar care dela început ni s'au părut lipsite de grave consecințe imediate. Interesante sunt însă și rămân pentru noi stările din Ungaria cu fatala lor repercusiune sufletească asupra compatrioților noștri maghiari din Ardeal spre care ne îndreptăm privirile totdeauna cu o vie atențiune.

* * *

Cine cunoaște cât de cât împrejurările din statul vecin, își dă seama că dela încheierea păcii și pînă astăzi Ungaria e printre puținele țări în care un permanent sbucium a păstrat o situație tulbure, menită să nască încă agitații continue și neașteptate surprize. Poporul maghiar din nenorocire se pretează la astfel de valuri nelărmuite. În afară de caracterul specific al vecinilor noștri, răpiți pururea de vagi lozince și

înclinații romantice, la Budapesta astăzi ca și în trecut frinele conducerii sunt în mîna unei oligarhii grandilocvente și cer-tate cu realitatea, al cărei diletantism politic n'a rodit în cursul vremii decît prăvăliri și crude decepții. Grație acestei îndrumări Ungaria nouă își menține nota ei de provizorat voit pe toate terenurile vieții de stat, făcînd să se resimtă un spirit de aventură la toate răs-pîntiile.

Dela plecarea noastră din Capitala de pe malul Dunării și pînă astăzi frămîntarea nu mai conținește. Pe urma bolșevismului înfrînt de noi, magnații maghiari fără a învăța nimic din logica evenimentelor au crezut că își pot relua firul unei domnii istorice. O reacțiune violentă cu complecta înkă-turare a energiilor populare s'a înstăpînit din nou la Buda-pesta. În loc să se conteze cu starea de fapt a lucrurilor, cău-tîndu-se formule de salvare pe seama unei țări nenorocite, imaginația morbidă și-a reluat jocurile ei. Tratatul de Tri-anon a rămas literă moartă, visurile imperialiste trăiesc încă, armata este crescută neconținut, relațiile economice cu vecinii nu s'au normalizat și finanțele sunt în pragul falimentului. Patru ani aproape au trecut, fără ca măcar această societate sguduită de viforul groaznic al continentului să se poată smulge din somnul letargic al atîtor ficțiuni de demult. Nici forma de stat nu s'a putut lămurii în acest timp, susținîndu-se fără consultarea maselor o cochetărie frivolă a aristocra-ției cu resturile Habsburgilor naufragiați. Regentul Horthy, fără rădăcini în sentimentul public, înconjurat de mercenarii lui, prelungește în palatul dela Gödöllő o aventură lipsită de autoritate. Totul fierbe inform și haotic împrejurul lui. Adu-narea națională, înfăptuită cu disprețul votului universal, e copleșită de inacțiune și sterilitate. Pînă astăzi de pildă nu s'a ajuns la o lege pentru echilibrarea raporturilor de pro-prietate, făcînd să se diminueze enormele latifundii de pe pusta ungurească. Pe toate terenele aceeaș exagerare gro-tească. Ungaria e patria exagerărilor. După filosemitismul cras al celor cînzeci de ani din urmă, astăzi în Budapesta, lo-

cuită în majoritate de ovrei, bîntuie o salbatică xenofobie, strigîndu-se la toate colțurile împotriva acestor tovarăși de ieri. Tot astfel rancuna la adresa tuturor vecinilor e la ordinea zilei. Lărmuitori și intempestivi sunt nenumărații tigri de carnaval care se agită între Dunăre și Tisa. Ei sunt totdeauna gata să se bată pe trei fronturi, ei țin adunări la care se strigă și se plînge, se împart hărți ale Ungariei ciuntite, se spun povești fantastice despre crimele sîrbești, și despre spînzurătorile din Ardeal, se fac solemne jurăminte și se trimit pompoase telegrame lui Kemal pașa la Angora, sau lungi corespondențe la «Manchester Guardian».

Incontestabil această fermentație nu poate da nimănu impresia unei vieți de stat solide și garanția unei maturități politice. Cu acest temperament maladiv, în care dorul de aventură este sfătuitoarul de căpetenie, sufletul din vecinii îmbibat de viziuni strălucitoare se lasă lesne atras spre orice prăpastie. Cu deosebire vremile de-acum cu perpetua lor balansare și incertitudine favorizează și mai mult aceste crize de iluzionism politic. Cele mai neînsemnate svîcniri postume ale conflagrației uriașe de ieri în țara lui Horthy provoacă perturbații sgomotoase aruncînd pe planul întii din nou mirajul Ungariei lui Ștefan cel sfînt și o lungă serie de apetituri înfrînte...

În astfel de împrejurări Ungaria constituie o problemă de salubritate internațională, care interesează deoparte toate statele din Europa centrală și mai ales pe moștenitorii tîrzii ai unui patrimoniu național. Nu se va miră nimeni deci, dacă o asemenea vecinătate trezește și la noi, ca și în țările marginase, o legitimă încordare și o pipăire periodică a sacului de cartușe, indiferent de atitudinea mai mult sau mai puțin vitejească a jandarmilor unguri dela frontieră.

O prevedere militară este poate unica rețetă care asigură liniștea tuturor...

* * *

În afară însă de această latură externă, chestiunea este mult mai complexă la noi. Prezența în țară a unui însemnat număr de cetățeni de naționalitate maghiară dă o însemnătate deosebită acestor mișcări de peste graniță, care în mod firesc influențează mentalitatea celor de aici.

Maghiarimea din Ardeal stă încă sub sugestiunea Buda-pestei. Fără un talent mai accentuat de a se adapta la împrejurări, compatrioții noștri dela unire încoace sunt într'o atitudine de izolare în fața configurației de stat schimbate. Starea lor sufletească este încă o paralizantă depresiune sentimentală, din care cîntecul trecutului stîrnește elegii întîrziate la tot pasul. Acțiunile politice după o îndelungă pasivitate de caracter demonstrativ n'au luat încă o formă lamurită și în orice caz nu s'a produs nici o apropiere de nici unul din curentele care stăpînesc la noi opinia publică. Nu vedem decît întîrziate încercări de apărare națională în schimb nici un semn că societatea ungurească din Ardeal ar dori să participe la rezolvirea problemelor noastre de stat. Protestarea și criticismul sunt apanajul moral din care se întreține o speranță pentru ziua de unire.

Aceasta este realitatea pe care noi ne-am obișnuit s'o primim în față cu un simț mult mai pozitiv decît guvernării de sub coroana Sfîntului Ștefan. Cetiți ziarele numeroase cari apar în limba maghiară pe teritoriul românesc și veți constata adevărul spuselor noastre. Fenomene de împăciuire sufletească nu se înregistrează cîtuși de puțin în aceste pagini cu care se inunda și Ardealul și streinătatea. Dimpotrivă, după prima perioada a stării de ascdiu, în care frica amuțise păreriile, foarte multe ziare de ale lor au tendințe provocatoare în timpul din urmă și notele acestor ciudate războiri de gazetă devin din ce în ce mai stridente.

Motivele acestei atmosfere de înstreinare crescîndă sunt a se căuta mai întii în hipnoza permanentă a Budapestei și apoi în credința că slăbiciunile noastre pot îngădul acest lux al unei separațiuni evidente de aspirații între cetățenii aceleeași țări.

Sunt profund greșite aceste impulsuri care măresc zilnic distanța ce ne desparte. Răceala și neîncrederea societății conducătoare maghiare din Ardeal nu poate avea alte consecințe decît resuscitarea unui legitim egoism de rasă la noi. Această viltoare nu ne va da puțința să realizăm o sumă de binefaceri pe seama unor oameni, care găsindu-și rostul în cadrul ideii de stat român, au tot dreptul să ceară o ocrotire frățască.

Se pretinde însă o coborîre pe pămînt, o împrietenire cu realitatea.

Inițiativa unui spirit nou trebuie să se întrevadă în tabăra conducerii ungurești din țară, altfel, stăruind pe calea începută, riscă să primejduiască reale interese. Nu mai e nevoie s'o repetăm că o mîină onestă de prietenie noi nu vom refuza niciodată, — dar nici nu vom admite ca toleranța noastră civilizată să fie confundată cu neputința.

Așteptăm cuvîntul sincer și cavalierește rostit, care va avea și răspunsul nostru limpede.

Aceste sunt părerile unui om care nu i-a mințit niciodată, nici cînd trăia sub stăpînirea lor, nici cînd s'a pornit războiul liberator, nici cînd a avut în mîină soarta lor fiind la cîrma țării și care își permite, urmînd o linie dreaptă, să le spună adevărul și astăzi.

Concepții minoritare.

In coloanele acestei reviste, dorind a reoglindi curente de gândire din țară, s'a vorbit adese de minoritățile etnice și s'a examinat din cînd în cînd situația lor.

Principiul călăuzitor ne-a fost ideea că chestiunea trebuie privită în față cu o largă francheță de spirit și cu o reală bunăvoință. În deosebire, bunăoară, de concepția tradițională a Ungariei istorice, care negă dreptul de existență al naționalităților nemaghiare, deși elementul dominant eră inferior ca număr cetățenilor de alt neam, opinia publică aici privește cu seninătate la compatrioții de origine străină. Împrejurările noastre, firește, nu se pot compara cu cele din Ungaria de ieri. Caracterul de stat național al Romîniei întregite e bine definit prin covîrșitoarea majoritate numerică a poporului baștinaș, astfel că arsenalul nostru politic nu are nevoie să recurgă la ficțiuni ca să se legitimeze un rol de preponderență, nici la lozince ipocrite ca să nu se afirme cu lealitate îndreptățirea unei vieți normale a minorităților dela noi. Dar în afară de această deosebire bine marcată, sentimentul nostru obștesc refuză exagerările și xenofobia n'a fost niciodată o coardă specială a psihologiei romînești.

Iată de ce, din primele zile ale cuceririi unui patrimoniu național, după o ură seculară, noi am venit în fața apăsăto-

rilor de ieri cu ramura de măslin. Retorsiunea ni s'a părut meschină moralicește, dar și antipolitică în acelaș timp. Atitudinea de blindețe și împăciuire, trebuie s'o mărturisim, porneă din dorința curată de a face să se înstăpînească cu o oră mai curînd liniștea binefăcătoare pe urma groaznicului războiu, dar și din convingerea că România în noua ei configurație de stat, prin orînduirea ei democratică trebuie pusă de acord cu cele mai avansate libertăți cetățenești.

Nici o constrîngere, nici un legămînt în afară de voința noastră, nu ne-a înrîurit. N'au fost nici clauza minorităților din tratatul de pace, nici mult trîmbițatele puncte dela Alba-Iulia rezonul atitudinii noastre. Pentru tratat compatrioții unguri pot vedea la Budapesta cum rămîne literă moartă orice angajament dacă nu e sinceritate în dosul lui, iar cît privește marea adunare dela Alba-Iulia, noi n'am văzut în ea nici odată altceva decît manifestarea istorică a romînismului din Ardeal pentru unirea cu Regatul, altceva nimic. Am urmat deci linia noastră de conduită, dintr'o pură profesie de credință.

Mărturia acestor impulsuri generoase e în toate faptele ce am săvîrșit pe vremea cînd stînd la guvern păzeam destinele țării și cînd n'am manifestat nici o tendință de opresiune pe seama nimănu. Cu toate aceste spunînd adevărul limpede, trebuie să recunoaștem că în afară de vagi accente de simpatie personală, n'am recoltat un sentiment larg de apropiere în tabăra celor deslipiți de vechea ordine de stat. Maghiarii ardeleni cu starea lor sufletească sunt o pildă vie pentru ilustrarea acestei realități. Clasa lor diriguitoare n'voit sau n'a putut să înțeleagă nici lumea morală care ne îndrumă pe noi, nici părerile politice care ne călăuzeau. Tre-cînd zilele de înfricoșare ale războiului, intelectualii unguri de aici au afișat o pasivitate după care mocneă revolta, iar mai tîrziu în măsura în care s'au desmeticit din teroarea lor închipuită, în loc să pipăie noua situație ca să se adapteze la ea confundînd toleranța cu slăbiciunea, par a mări

zi cu zi distanța între ei și țara care îi adăpostește. Nici un plan constructiv nu se întrevede din gesturile lor de protestare, care din ce în ce se înmulțesc. Ei păstrează rolul lor de maghiari în exil și în vreme ce dela Budapesta se întreține mirajul revansei, aici brațele se încrucișează și ochii privesc în extaz peste hotar.

Este, desigur, un aspect tragic în această espectativă desmițită la tot pasul de calculul realității. Conducătorii unor mase considerabile de oameni abdică dela preocupările vieții pozitive și hrănindu-se cu imagini din trecut își mențin în mod meșteșugit rostul lor de corp separat, desfăcut de orice contact cu valul de energii al împrejurărilor schimbate. Nimeni nu trage la îndoială că se pretează la pagini de amară poezie romantică această indușmănire cu prezentul, tot atât de adevărat este însă că politicește marasmul ucide. Oricât de îndoliată inima unui popor, el trebuie să scoată la suprafață în zile de răstribite îndrumători care-l smulg din letargie și-i îndeplinesc necesitățile reale ale vieții.

* * *

Impins, deci, de aceste gânduri oneste, am făcut întrebare într'un număr trecut din *Țara Noastră*, opiniei publice ungurești din țară, cerându-i un răspuns limpede asupra doleanțelor concrete, care ar putea fi soluționate spre binele tuturor. Eram dispus să cred că o chemare sinceră ar putea avea un răsunset și că pe urma unei desfășurări de plingeri lumea politică românească se va putea găsi măcar în fața unor formule salvatoare, dacă nu a unui luminos program de reconciliere.

Așteptarea însă a dat greș. Apelul, e drept, a fost înregistrat de către presa maghiară de aici, nici autorul nu se poate plînge de lipsa de atențiune. În cea mai mare parte însă

organele concetățenilor unguri n'au încrestat decît ca titlu de curiozitate rîndurile noastre, nefacînd decît comentarii fugare și isprăvind în pripă cu mici reflecții de ocazie. Nu ni s'a dat nici o codificare a trebuințelor speciale, nici, mai ales, o concepție pentru remedierea răului. S'ar pîrea că însuși contactul cu realitatea contează ca un mare păcat în această tabără de protestanți pasivi. Formularea unui program ar însemna o sfișiere a valului de umbre fermecate, un strigăt inoportun în jalea unui cavou și de aceea coborîrea din leagănul iluziilor nu e îngăduită...

E interesant sub acest raport articolul d-lui Paál Arpád, apărut în ziarul *Keleti Ujszó*. Contribuția eminentului publicist maghiar e un reflector care luminează psihologia conducătorilor unguri din țară. D-sa, mișcîndu-se într'un cadru pur teoretic, după ce în mod gratuit ne acuză de sentimente războinice, pentru prevederile militare pe care spuneam că ni le impun fără să vrem provocările dela Budapesta, nu preconizează nici pretențiile pozitive ale maghiarilor dela noi, nici soluțiile practice ale statului român pentru mulțumirea lor. O tristeță de elegie și o negura nelămurită învăluie coloanele scriitorului din Cluj. El vîntură primejdii închipuite, spunîndu-ne, că «nu poate fi vorba ca maghiarul să-și uite și să-și părăsească viața lui de pînă acum, să se rupă de pe tulpina istoriei sale de dragul unui bun tratament în noul stat. Nu ^{d)} poate fi vorba ca să se vîndă, pentru ca pe prețul lui de vînzare să-și tîrguească aici o viață nouă». Autorul este, evident, răpit de un val vijelios al metaforelor cînd respinge «*acest trg de sclavi*» pe care nu i-l propune nimeni... Ceeace este mai semnificativ însă e ideia că nu vede problema prin prisma raporturilor minorității etnice maghiare cu statul român, așa cum ne preocupă pe noi, ci prin aceea a *integralității* maghiarismului, fără distincție de garanțe politice. În acest sens d-sa se găsește în căutarea unui nou viitor imprecis și vapoș.

Toate aceste n'ar fi deosebit de interesante constatări, dacă nu ni s'ar da și un răspuns asupra țelului la care tind ma-

ghiariei în cadrul actualei vieți de stat. D-nul Paál nu se oprește bucuros la această latură reală a problemei. După ce își arată nemulțumirea că oamenii noștri politici se apropie de chestiunea maghiară numai pentru a împăcă utilitățile zilnice ale statului, d-sa nu vede o radicală deslegare decît într'o «*orînduire organică*». Publicistul ungar pretinde un «*nou organism de stat*» în care «nu ar fi vorba de acordarea unor privilegii, ci de recunoașterea în cadrul structurii de stat că atît maghiarimea cît și celelalte minorități etnice au adus în țara nouă o specială existență națională». Limbajul nebulos se întunecă tot mai mult cînd autorul continuă în chipul următor: «După ce această recunoaștere a eredității naționale se va întîmpla, atunci e firesc că și limba, starea culturală și economică a națiunii respective, precum și îndrumarea împrejurărilor locale din viața publică națională, le va determina dreptul autonom de liberă dispoziție a acestor minorități».

Cum se vede d-nul Paál, care în treacăt fie zis a trăit în Ungaria lui Tisza fără să aibă o silabă de protestare în fața ideii că opt milioane de maghiari afixau ficțiunea de *stat național unitar* la o populație de 20 de milioane, e de credință că poate fi justificat cînd la proporția numerică a Romîniei actuale vine cu formula unui stat federativ. Rețeta e simplistă și resursele de imaginație ale acestui colocviu de drept constituțional sunt destul de reduse. Utopia însă se lărgește și brodind pe fondul romantic, visătorul dela Cluj confundă statul romîn deadreptul cu republica lui Plato. Iată cum precizează d-sa postulatele ungurești din Ardeal: «*Cîrmuirea autonomă sociala, economică și politică pe seama fiecărui membru al vieții noastre naționale și a fiecărui teritoriu etnic*».

Cititorii nu știu dacă vor putea descifra realitatea din această sentință pe cît de hotărîtă pe atît de laconică, subsemnatul însă și-a dat silința s'o desfacă din sferele abstracțiunii și nereușind, ar fi cu multă recunoștință dacă autorul s'ar arăta dispus să prezinte însuși și soluțiile practice ale acestei înalte trigonometriei politice...

În orice caz teoriile d-lui Paál, ca și alte manifestații cerebrale ale spiritului unguresc de astăzi, nu pot avea decât o valoare documentară pentru omul politic de aici. Concepția salvatoare întârzie încă. Sguduirea de pe urmă marelui cataclism fiind prea violentă, revenirea la normalitate se va face treptat și compatrioții noștri sunt astăzi abia la începutul unui proces de elucidare a noțiunilor. Constatarea e destul de tristă, fiindcă ne așterne în față un câmp vast de rătăcirii care trebuie spulberate, dar în același timp ne cere *nouă* o cit mai reală cumpănire a valorilor.

Paralel cu aceste gesturi de nelămurire care caracterizează pe intelectualii unguri, sașii din Ardeal, urmînd temperamentul lor special și călcînd pe urmele trecutului, s au încadrat dela început în noua ordine de stat, trăgînd un maximum de foloase din chibzuita lor adaptare. Opinia noastră publ'că a primit cu mulțumire cuvîntul lor pașnic, pe urma căruia privilegiile seculare n'au suferit nici știrbire, deși pe alocurea s'au găsit în conflict de interese cu elementul românesc orop-sit atîta vreme.

S'ar părea însă că în ultimul timp această atitudine de înțeleaptă prudență a poporului săsesc e pusă la încercare de diverse pășiri răzlețe care surprind prin sentimentele lor agresive la adresa țării. Pe ici pe colo în organele săsești scoate capul o rancună neobișnuită. un criticism înăcrit, dispus să-și bată joc de lucruri pe care noi ne-am obișnuit să le respectăm. Adeseori ni s'au trimis coloane din aceste ziare care ne-au pus pe gînduri cu tonul lor întempestiv, făcîndu-ne să ne întrebăm din ce rezerve necunoscute de îndrăzneală se nasc asemenea purtări bătăioase.

În sfîrșit, acum, naționalul ziar *Adevărul*, apărătorul cald

al intereselor românești, publică un interview al d-lui Emil Neugeboren, în care într'un limbaj supărător ni se aruncă afirmațiuni grele de care pînă astăzi ne-au cruțat amicii noștri sași. Autorul acestor imprecțiuni ne este pe deplin cunoscut și ne miră, că după activitatea din trecut se mai simte ispitit să ridice cuvîntul. D-sa, exponentul consacrat al imperialismului germano-maghiar prăbușit, colaborator al contelui Tisza la Pester Lloyd și Neue Freue Presse, după-ce în cursul războiului a prăvălit cele mai ordinare injurii asupra Romîniei, cerînd nimicirea ei, nu este de sigur cel mai chemat să-și reprezinte neamul, astăzi cînd toleranța romînească s'ar putea să aibă sfîrșit.

Fostul propagandist al schingiurii noastre de ieri crede că în noua Constituție a Romîniei pe lingă drepturile acordate în mod egal tuturor cetățenilor poate cere și stipulațiuni speciale pe seama minorităților și uitînd pe ce lume trăiește d-sa lansează următoarea insinuare : «Dacă hotărîrile tratatului de pace nu vor fi trecute în noua Constituție, noi am fîsiliți să apelăm la acest tratat internațional și nu e vina noastră dacă ne uităm afară de granițele țării, căutînd ajutor».

Nu vi se par foarte limpezi în incalificabila lor provocare gesturile acestui dușman al nostru, care după ce s'a strecurat neatins pe urma unor grosolane injurii la adresa țării, astăzi ne amenință cu străinătatea ? Fără cumpăt la vorbă, urmîcî vechiul dicționar de jigniri pe care fruntașii sași ca d. Rudolf Brandsch l-au detestat totdeauna, d-sa greșește foarte mult dacă nădăjduiește, că blîndețele regimului romînesc admit fără un răspuns drastic asemeni elucubrațiuni. Iată cum sfîrșește îndrăznețul pion al monarhiei de ieri declarația sa : «Constituția trebuie să fie alcătuită cît mai în grabă, pentru ea nesiguranța în care trăim aici în provinciile alipite, și pe care o simțim mai ales noi minoritățile, să înceteze»...

Domnul dela Brașov, cum vedeți, are aierul că se găsește pe Ruhr-gebiet și vorbește de «nesiguranță» atunci, cînd, pe conștiință cu osînda noastră la moarte, contemplă senin Biserica neagră și invoacă Liga Națiunilor....

Ar fi poate util să fie redusă la valoarea adevărată această postură de vitejie tocmai de către fruntașii sași de aici. Și pînă atunci însă, noi o înregistrăm și o păstrăm în amintire, trăgînd concluziile normale pe seama judecății noastre...

* * *

Cu o sinceră prietenie pentru toți, noi ne păstrăm intact programul de a înstăpîni largi libertăți cetățenești în țară. Imprejurările însă ne conving tot mai mult că minoritățile etnice în covîrșitoarea lor majoritate sunt călăuzite de inerție și nu ne dau mîna de ajutor în această operă de frățietate, care va trebui înfăptuită și fără dînșii, tocmai spre binele lor...

Propaganda dela Budapesta.

Nu mi-a fost dat demult să trec printr'un șir de senzații antipatice, ca astăzi, cînd din bunăvoința unui prieten care vine din Ungaria mă găsesc în față cu un maldăr de cărți și gazete din capitala de pe malul Dunării...

Două ceasuri, cît am trecut cu ochii peste tiparele imunde, mi-au lăsat în suflet un sentiment de scîrbă amestecat cu milă, ceva din impresia penibilă pe care o resimți de cîte ori îți trece pe dinainte un aspect prea strident al degradării umane. In adevăr, activitatea de așa zisă propagandă cu care elemente diriguitoare de ale vecinilor noștri cred că trebuie să întreție focul sacru în tabăra lor, depășesc orice limită a trivialității și pe urma ei patrioții dela Budapesta ni se prezintă într'o postură de ridicol care ucide...

Am răsfoit cu acest prilej cel puțin cincizeci de numere din gazetele cele mai citite ale Ungariei și din lectura lor m'am edificat complet asupra spiritului public de peste Tisa. Suntem exact acolo cu mentalitatea curentă a vecinilor noștri, unde i-am lăsat la 1914, în ajunul războiului, cînd presa lor umflată și bombastică își afișă pe toate coloanele stupida ei vitejie de cerneală. Drama continentului a trecut peste capetele acestor oameni cu tot cortegiul de groaznice nenorociri și dînșii n'au învățat nimic. Sguduirea înfricoșată de care i-a

Impărtășit istoria n'a putut scoate la iveală o conștiință schimbată, un îndemn serios de premenire. După războiul pierdut, după comunismul care i-a desonorat, după ocupația noastră și puternica amputare de teritoriu, lumea s'ar fi așteptat cu drept cuvînt la o tresărire vijelioasă în sufletul poporului pornit să-și revizuiască valorile de gîndire. Revirimentul acesta însă nu s'a produs, nu-l vede nimeni. Din primele momente ale independenței atît de scump plătite, s'au reluat iarăși clișeele vechi de orientare pripită, s'au reintronat idoli de ieri și de pe marginea prăpastiei s'au repus în circulație lozincele care au dus Ungaria la pragul falimentului. Astăzi, săraci și neputincioși, în loc de a se găsi în căutarea unor remedii pentru salvarea țării, incorigibili retori dela Budapesta exercită aceeaș veche și demodată gesticulare largă, amenințînd pe toată lumea și acoperindu-se de ridicol...

Citesc ziarele de dinaintea mea și mă uimește inconștiența cu care presa unei capitale crede că-și face datoria în clipele tragice ce-au urzit destinul unui popor. Nu văd o pagină de cercetare, un articol cumpănit care să pipăe resursele de viață pentru ziua de mîine și să introducă în conștiința publică fermentul unor binefăcătoare preocupări pozitive. În schimb o așa zisă propagandă deșanțată la tot pasul pentru a menține neadormită revolta în sufletul cetățenilor și a-i înfierbînta împotriva tuturor vecinilor. Supremul capital moral al Ungariei actuale pare a fi, după concepția îndrumătorilor de acum, o ură nepotolită susținută cu toate meșteșugurile. De aceea zi cu zi hîrtia tipărită împrăștie săgeți pe toate fronturile și mascînd cu un val de sinamăgire mincinoasă cumplitele mizerii de acasă, urlă de durerile închipuite ale maghiarimei de peste frontieră. Nici odată n'am întîlnit o mai detestabilă formulă de interpretare a îndatoririlor patriotice ca această tentativă voită de iluzionism politic în perioada de cea mai grea încercare a vieții unui neam. În mijlocul dărăpănării generale a statului, în loc de a înregistra mizeriile sdrobitoare din față, ochii se îndreaptă dincolo de hotar și plîng

Iacrimi presbite, în vreme ce energiile dimprejur se pulverizează și se secătuesc.

Propaganda presei ungurești și azi ca și odinioară nu e decît o rețea zilnică de mirajuri și făgăduinți care răsună sgomotos ca într'un bazar oriental și obosesc mintea cititorilor. Zilnic se dă o bătălie crîncenă în aceste pagini împotriva tuturor statelor limitrofe, se ticluiesc orori și revoluții și se pun în perspectivă cele mai grabnice reparații. Tonul e veșnic ridicat, superlativalele își reped cascada lor, grandilocvența turanică își face de cap, simțul proporțiilor s'a pierdut demult și o lăudăroșie frivolă strigă din toate colțurile. Iată de pildă ziarele de Paști pe care le citesc acum cu bagajul lor de ură incendiară, asvîrlită la tipar cu prilejul sărbătorilor. Grămezile de vorbe pocnesc goale fără o picătură de bun simț rătăcit din lumea realității. Ascultați la întîmplare cuvinte smulse din articolul prim al unei gazete guvernamentale, care ar fi să reprezinte în opinia publică orientările actualei stăpîniri: — *«Decît democrația noi prețuim mai mult ultima rațiune a existenței noastre naționale: spada. Credem că Ungaria în aplausele de simpatie ale lumii civilizate se va reîntoarce pe teritoriile ei străbune, drumul spre ele, însă, nu-l va putea deschide decît cu sabia».*

Iată cum se face propagandă de către presa din vecini într'o vreme cînd foștii noștri compatrioți strînși din toate părțile într'un inel de fier, sub autoritatea unui amiral instalat în palatul din Buda fac primele exerciții de stat independent...

Propaganda însă nu se resumă numai în coloanele ziarelor, ea angajează un cadru mult mai larg. Nenumărate cărți și broșuri au umplut vitrinele librăriilor, puse toate în serviciul aceleiaș uri ireductibile. Operă de suprafață, săgeți de carton, chiote fără adîncime și fără sinceritate, sunt tot atîtea certificate de minori intelectuali pe care și le liberează o societate căzută pe mîinile unei conduceri nepricepute. Nu cred să mai fie undeva o opinie publică care să suporte o

asemenea avalanșe de minciuni copilărești, o mai idioată pornografie politică ca cea tipărită astăzi la Budapesta.

Am înaintea mea între altele o carte voluminoasă, care în câteva sute de pagini, format mare, sub titlul «*Bukaresti-séták*» («Plimbări Bucureștene»), relatează publicului maghiar impresii dela noi în legătură cu evenimentele politice din ultimii doi ani. Mincinos și trivial, într'un spirit dureros de meschin, se înfățișează oameni și lucruri de aici zăpăcind biata lume ungurească și aruncînd asupra ei un val de murdării nerușinate pe urma cărora desorientarea crește lăsînd în urmă desiluzii și o depresiune crescîndă. Străinul care cetește aceste exhibiții monstruoase se întreabă cu drept cuvînt, oare pînă la ce grad de perversitate a neputinții s'a coborît nivelul intelectual și moral într'o țară unde lumea suportă astfel de strîmbături caraghioase? Tradusă în limbi străine, cum aud că se plănuește, o asemenea operă e cel mai potrivit termometru care legitimează deodată cu lipsa de maturitate a unui popor spargerea alcătuirii vechi unde se adăposteau orizonturile celei mai banale concepții de viață politică...

Hotărît lucru, pe noi nu ne aranjează această eclipsă cerebrală dela Budapesta. Nu că ar fi primejdioasă, fiindcă disproporțiile de forță sunt astăzi, între cele două state, evidente, și cumpăna inclină în favoarea noastră. Dar cîtă vreme se va menține pe planul întii această fantezie maladivă, șansele unei vecinătăți normale între cele două popoare nu vor crește și consecințele amare ale dușmăniei se vor resimți de amîndouă părțile...

Urmărim de aici cu viu interes toate palpitările pusteii ungurești și constatăm cu regret această involburare fără repaus. De multe ori cei care cunoaștem caracterul poporului maghiar și avem reale simpatii pentru el, rămînem descurajați pe urma manifestărilor de copilărie primitivă cu care ne surprind conducătorii dela Budapesta.

Cine știe, poate e justificată teoria multora care spun că Ungaria e deplasată în frămîntarea actuală a Europei moderne,

fiindcă Austria a îndrumat de veacuri viața politică a veci-
nilor noștri rămași astfel într'o adolescență tardivă și că
astăzi, în lipsă de guvernantă, societatea diriguitoare de pe
malul Dunării se dedă la fel de fel de ciudățenii care stîrnesc
sau zîmbete, sau compătimiri.

Patrioții dela Budapesta.

Vor fi abia citeva săptămîni, de cînd cei mai de seamă fruntași ai culturii maghiare de pe teritoriul nostru, scriitori și artiști, s'au întrunit la o impresionantă sărbătoare.

Intr'un sat din Sălaj, de lingă Zalău, și-a serbat nunta de aur bătrînul răzeș Ady, tatăl lui Andrei Ady, poetul îngropat la Budapesta în ajunul revoluției bolșevice. Acest eveniment familiar a răscolit din nou amintirea proaspătă a mortului, care cu personalitatea lui rămîne cea mai curată glorie contemporană a literelor ungurești. Cîntărețul sbuciumat, doborît la patruzeci de ani, cu versurile lui pline de foc, și pasiune, cu strigătul profetic care țîșnește din strofele arhaice și cu viața agitată în fiecare clipa de un ideal artistic, a revoluționat înainte cu două decenii literatura vecinilor noștri. De atunci și pînă astăzi cucerirea lui merge crescînd, dincolo de tiparele oficialității, furișîndu-se în toate inimile. Poezia lui Ady s'a deslănțuit dela începuturile ei ca o furtună purificatoare în atmosfera literară îmbîcsită din capitala Ungariei. Deasupra retoricei tradiționale a unui patriotism fals și grandilocvent, care devenise apanajul curent al producției recente, și deasupra literaturii de import a oaspeților ajunși stăpîni acolo pe malul Dunării, s a ridicat acest glas îndrăsneț pornit din instinctele de rasă ale unui popor, și susținut de un formi-

dabil talent. Verbul tinărului scriitor din Sălaj eră nou prin torța lui tumultoasă, prin rezonanța adincă în sufletul maghiarimei milenare, și mai ales prin acea sinceritate sălbatică de proroc, cu care sbiciuia micile păcate și micile orizonturi ale societății din vremea lui. Dela primul volum și pînă la urmă, această poezie luptătoare a sunat ca o trimbiță de alarmă. Cîntărețul și-a mers drumul înainte, cu toată împotrivirea atîtor cugete sterpe, și cu toată mainușăria epigonilor care s'au strîns degrabă în jurul lui. A fost detestat pentru dragostea evangelică ce-i inspirau toți oropsiții pămîntului, a fost hulit pentru mîna frățească întinsă neamurilor apăsate din vechea Ungarie. Cu deosebire potențării de cerneală dela Budapesta, stăpînii cotidianelor care exploatau opinia publică raspîndind cultul minciunii, au urmărit cu mare îndirjire scrisul neastîmpăratului iconoclast. Ady, cu temperamentul lui de sensibil, a fost silit s'o ducă într'o continuă lăutălie. Pagini numeroase din cărțile lui nu sunt decît o filipică inverșunată care smulge «buruienile ogorului unguresc». La lumina războiului pregătit de către adversarii lui, miopi sau interesați, au primit o tragică consfințire apostrofele vibrante ale lui Ady, și astăzi pe ruinile unei țări prăbușite se ridică cu avîntul lor biblic profețiile sumbre ale poetului, scrise cu sînge. Inmormîntarea lui la Budapesta, în zilele cînd conglomeratul austro-maghiar trozneă în toate încheieturile lui putrede, luă proporțiile unui simbol, apărînd ca o pecetluire supremă a viziunii de artist. De atunci, recunoașterea postumă devine tot mai accentuată, adevărurile apar mai luminoase prin prizma retrospectivității și profilul întunecat al scriitorului stăruie din ce în ce mai des, ca o mare mustrare, deasupra societății ungurești.

Probabil din această stare de spirit s'a născut aici ideea comemorării de deunăzi a lui Ady, cu ocazia nunții de aur a părinților săi. Inițiatorii serbării au crezut că trebuie să scoată în relief și respectul literar al altora în fața unui creator dăruit lumii de Sălajului nostru. Cu astfel de sentimente onorabile mi s'a

cerut să fiu între patronii acestui act de pietate, cunoscându-mi-se venerația ce am avut totdeauna pentru opera răposatului, precum și prietenia personală ce-i păstram din vremuri de demult. Am primit această cinste, convins că este o elementară datorie să închinăm în numele civilizației și flamura noastră în pragul căsuței dela țară, de unde a pornit în lume autorul atitor versuri sculpturale. Am crezut chiar, că un reprezentant din partea ministerului artelor ar trebui să exprime în mod oficial omagiile culturii românești. Aveam impresia, că o atenție delicată va atinge coardele simțitoare ale unor oameni înțelegători, care-și dau seama că altarul strălucitor al poeziei poate să ne unească pe toți. Spre mulțumirea mea, d. ministru Lapedatu, văzînd la fel lucrările, și-a trimis delegatul său la mișcătoarea ceremonie din Zalău. Serbarea s'a desfășurat cu deplină demnitate, scriitorii unguri au cetit din operele lor, delegații mai multor societăți culturale, unii chiar dela Budapesta, au venit să-și spuie cuvîntul lor de recunoștință. A fost o atmosferă civilizată, îndrumată parcă de sufletul larg al vijeliosului poet, care din umanitarismul generos își făcuse o dogmă a vieții lui sbuciumate. Toate autoritățile noastre locale au înlesnit serbarea, și-ău dat mină de ajutor, atrăgîndu-și cuvinte de laudă și mulțumire din partea fratelui poetului, un înalt funcționar ungar, venit anume din Dobrișin. În mijlocul venerației tuturor a tresărit de bucurie moșneagul răzeș și au curs lacrimi din ochii mamei înduioșate. Toți pelerinii au plecat pe la casele lor, ducînd o senzație de onoare națională și de binefăcătoare pace cetățenească.

Ziarele ungurești din țară s'au ocupat toate, două săptămîni, de acest praznic, făcînd comentare pe un ton senin și ireproșabil.

Care e rezultatul din capitala Ungariei pe urma acestui act de reciproc respect între supușii aceleeaș țări? Ce zice Budapesta de sărbătoarea din Sălaș, unde un mare poet ungar a fost glorificat pe pămînt românesc cu participarea autorităților noastre? Ne-o spun gazetele lor de peste gra-

niță, pe care ie-am cettit, cu articole lungi de hulă și venin. Ca într'o oglindă strimbă de bilciu, pietatea noastră devine o odioasă caricatură subț condeiuł acestor minuitori de opinie publică. Suntem prezentați în postura ridicolă a unui șiretlic rural, care ne-a făcut să, escamotăm gloria lui Ady și s'o transformăm într'un instrument josnic pentru bu-cătăria noastră politică. Nu lipsesc, firește, nici injuriile de rigoare, de care subsemnatul se împărtășește cu mare dăr-nicie. O singură notă justă n'am surprins în aceste vorbărețe pagini de tipar. Nici umbra celui mai mare poet, cu toată aureola ei romantică și cu țărina proaspătă din țintirim, n'a fost în stare să limpezească pe o clipă măcar divagațiile obiș-nuite, lăsind să se întrevada omenescul din faptele noastre. Ce e mai ciudat, că după o serie întreaga de aspre rechizitorii în care se insultă țara, calificându-se ca un gest bal-canic cuviința care ne-a călăuzit ascuțișul sașeților a ince-put să se îndrepte asupra mortului însuși, improvizându-se astfel un monument curios de patologie patriotică. Se răs-foiesc cărțile lui Ady, și se smulg pagini răzlețe trunchiate de ocazie, se pune la contribuție criticismul poetului și inima lui de mimoza bolnavă în care a gîlgiit cel mai pur singe tu-ranic, o cîntăresc scribii de redacție, cotînd-o după bursa po-litică a zilei, cu însemnate scaderi. Cine credeți că e în frun-tea acestui cor de sicofanți care vor sa salveze destinele Ungariei cu dit rambii lor? Sunt oare reprezentanții țărani-lor unguri, a căror frămîntare surda a izbucnit în strofele lui Ady, ori sunt măcar nobilii din curiile dărăpănate, printre cari s'a plimbat atît de des melancolia poetului? Nici unii nici alții. În capul campaniei de denigrare sunt doi scriitori unguri de import, d-nii Rákosi Jenő și Herzeg Ferenc, șvabi renegați, care deodată cu schimbarea numelui au ajuns să su-pralicitaze în patriotism pe toți strănepoții lui Arpad. Cu-noaștem așa de bine această clamoare ieftină, o știm de pe vremea cînd ne strîngeau pe noi de git viteji salvatori ai patriei. Ei au luat în întieprîndere cu toate hîrțile în regulă

zeci de ani dearîndul opinia publică dela Budapesta, ei au popularizat legile de desnaționalizare ale lui Apponyi și uto-
piile lui Tisza, ei au cerut răstignirea Serbiei și în călimara
lor s'a clocit dezastrul. Ei sunt psihologia patrioților de con-
trabandă, intrușii, pentru care nota stridentă e programatică,
fiindcă trebuie să înlocuiască manifestările organice ale rasei.

Din nenorocire, acest gen de patriotism industrializat e
foarte frecvent la vecinii noștri. Il practică pe oscară întinsă
mii de parveniți, o întreagă societate parazitara, pripășită pe
spinarea unui popor ale cărui slăbiciuni le exploatează. Toți
par a se trage din cei șapte viziri, toți au adoptat nume
pompoase istorice de pe vremea lui Rakoczi, toți nu pot dormi
noaptea de coroana sfîntului Stefan. Ieri îi tulburam noi c'o
muncă onestă de popor chinuit, azi îi agită spectrul lui Ady.
Miine are să-i neliniștească ideia păcii între vecinii cuminiți
de primejdii comune. Ei vor strigă totdeauna, fiindcă delirul
lor e perfect cerebral, fie patriotic sau umanitarist, diapazo-
nul lor urcat e suprema justificare, e pașaportul cunoscut de
aparență cetățenească a tuturor nepoștiților.

La dreptul vorbind, pe noi nu ne ating, peste măsură, aceste
clișee uzate. Dintr'un sentiment real de sinceră compătimire
însă, ne întrebăm cită vreme va trece încă, pînă vom putea
înregistra un val de sănătate în conștiința publică a unui
popor hrănit neîncetat cu ficțiuni și imagini colorate de
proastă calitate ? Numai înlăturîndu-și misiții naționali și
internaționali, făcînd sfortarea să vorbească el singur fără
advocați de împrumut, va putea să-și găsească locul în do-
meniul realității...

Peste strigătele patriotice de acest fel, și peste sugestiunile
acestei Budapeste, gîndul nostru va păstra totdeauna un în-
demn de cuviință și o dorință constantă de echilibru normal.

Vecinii noștri sîrbi.

Legăturile de tradițională prietenie între noi și sîrbi, pecetluite de războiul comun și reconsacrate de o proaspătă alianță între cele două state, par a fi turburate tot mai des de note disonante apărute în presa dela Belgrad. După cîte vedem, o atmosfera destul de rece se răspîndește la adresa Romîniei în capitala sîrbă. În timpul din urmă cu deosebire, o oarecare continuitate diriguește aceste șarje, care au depășit de mult muștrările binevoitoare, obișnuite între amici, și au început să iă tonul înăcrit al unei adversități declarate. Deunăzi, cu prilejul executării recentei delimitări de frontieră între sîrbi și noi, limbajul din vecini a împrumutat o violență caracteristică, care nu poate trece neînregistrată fără a jigni demnitatea noastră.

În termeni clari, deci, și cuviincioși, cum ne este firea, trebuie să lămurim lucrurile și să precizăm situația.

Relațiile dintre cele două popoare, dacă n'au evoluat în sensul înfrățirii cimentate cu sînge pe cîmpul de luptă, vina nu e a noastră. Lăsînd la o parte prima știrbire dela Paris de pe vremea congresului de pace, cînd diplomația sîrbă, uzînd de jocul prielnic al împrejurărilor, a obținut cîștig de cauză în chestiunea îmbucătățirii Banatului, care eră integral asigurat pe seama noastră, printr'un tratat de alianță cu pu-

terile beligerante, cercurile conducătoare din regatul Iugoslav de atunci și pînă astăzi nu și-au dat mare silință să perpetueze o apropiere sufletească. Realitatea de fiecare zi ne-a convins despre acest adevăr, asupra căruia opinia publică dela noi n'a exercitat nici o influență, dimpotrivă, toată desfășurarea evenimentelor din ultimii cinci ani arată limpede năzuința permanentă de aici spre o mai strînsă colaborare între cele două țări. România, trunchiată în dreptul ei asupra Banatului, nu numai că a ratificat pacea, dar a înfăptuit în acest timp Mica Antantă și a acordat o plenitudine de beneficii de diferit ordin minorității sîrbe rămase pe teritoriul nostru. Nici o echivalență de măsuri nu s'a remarcat la Belgrad pentru menajarea bunelor raporturi. Mai întîiu, plîngerile neconținute ale populației rominești din Torontalul deslipit de noi confirmă această constatare. O pripită opera de desnaționalizare s'a pornit în mijlocul acestor nenorociți frați ai noștri, pentru car pînă astăzi am invocat zadarnic respectarea ființei lor naționale pe baza unor dispoziții de onestă reciprocitate. Nici măcar viața lor bisericească sau școlară nu s'a putut normaliza pînă astăzi, deși în repetate rînduri guvernele dela București s'au oferit să discute problema, cerînd pe seama lor condiții similare de dezvoltare cu ale sîrbilor din Banat. Toate încercările însă s'au împotmolit față cu rezistența din vecini, ne mai vorbind de existența națională a rominilor din valea Timocului sau din Macedonia sîrbă, a căror complectă anihilare pare a fi devenit o dogmă imutabilă în concepția de stat a bunilor noștri amici.

În astfel de circumstanțe, firește, s'a diminuat și rostul tovarășiei noastre cu sîrbii în cadrul așa zisei Mici-Antante, a cărei amploare nu putea fi determinată decît de perfecta bună înțelegere între părțile contractante. La Belgrad s'au luat toate măsurile ca să se accentueze caracterul de provizorat al acestui legămînt. Opinia publică de acolo a fost exhortată cu vreme și fără vreme de către fruntași politici, că în afară de obiectivul special împotriva Ungariei, nici o obli-

gațiune nu revine regatului Iugoslav pentru o cooperare cu România. Paralel cu aceste lămuriri s'au servit publicului vagi lozince de romantism panslav, foarte puțin chemate să menajeze susceptibilitatea noastră. S'a vorbit adesea de absoluta pasivitate a aliaților noștri în cazul unui conflict cu Rusia și în timpul mai nou această stare de spirit s'a precizat de aproape.

Cu ocazia discuțiilor pornite de actualul guvern cu reprezentanții sovietelor la Viena, o particulară nevroză s'a manifestat în presa dela Belgrad, care a ridicat treptat tonul pînă a ajuns să ne invectiveze țara. Iată în treacăt d. e. un fragment dintr'un articol publicat în ziarul oficios guvernamental *Politica*, plin de insulte la adresa noastră : « *După insuccesul tratativelor, Rusia pretinde acum nu numai Basarabia, ci și Bucovina. Rusia de azi nu este cea din trecut și dacă ea va lua Basarabia și Bucovina, d. Brătianu poate fi sigur că nici o țară aliată nu va sacrifica măcar un soldat spre a ajuta România .* »

Orice minte limpede din ambele țări își poate da seama ca pe această cale, dacă se merge înainte, apucăm pe povârniș. Lumea dela noi după astfel de argumente își va rectifica grabnic părerile ce și-a formulat asupra raporturilor noastre viitoare și zi cu zi pe urma injuriilor crescînde ce ni se aruncă, ne vom pomeni cu o tensiune neplăcută din amîndouă părțile.

Iată de ce ni s'a părut potrivit să semnalăm de pe acum o stare de lucruri care poate fi oprită încă pentru a păstra intactă moștenirea sufletească a marelui războiu în legătură cu vecinii noștri sîrbi. Delicateța reciprocă e cel mai nimerit mijloc prin care se asigură vechea cordialitate. Cît privește destinele de mîine ale statului român, ele se vor hotări de cauze mai adînci, urmînd logica împrejurărilor momentului. Tocmai de aceea ni se pare o lipsă de abilitate desvelirea sinceră pe care ne-o repetă gazetele dela Belgrad, că nu putem conta pe nici un soldat sîrb în cazul unui atac rusesc la Nis-

dru. Acest exces de francheță este și neelegant și inutil. Neeleganță fiindcă-l refuză o alianță care există încă, și inutil fiindcă noi nici o clipă nu ne-am îndoit asupra lui.

De ce s'ar întrerupe, deci, în mod intempestiv o prietenie căreia noi îi cerem așa de puține jertfe ?

Pilda dela Belgrad.

Evenimentele politice recente din Iugoslavia sunt nu numai de-o însemnătate covârșitoare pentru consolidarea interioară a regatului vecin, dar rămân pline de învățăminte și de sugestii pe seama tuturor Statelor succesoare ale conglomeratului austro-ungar.

Bătrînul om politic d. Nicolae Pasici apare din nou ca salvatorul situației și ca spiritul cel mai înțelegător al trebuințelor specifice din țara lui. Acordul realizat deunăzi cu partidul croat nu e numai o acțiune de partid, ci și un mijloc de a normaliza viața destul de sbuciumată a slavilor dela Sud, primejduită în timpul din urmă prin tensiunea raporturilor sirbo-croate.

Sunt cunoscute îndeajuns peripețiile acestui antagonism, și e util să ni le reamintim pentru indicațiile ce putem trage din ele. Intre Belgrad și Zagreb, se știe, o palpitanță legătură sufletească n'a fost niciodată. Ideia slavă, care unea cele două centre, eră prea abstractă ca să poată răscoli fibrele adînci ale celor două popoare deosebite unul de altul. Croații, prin istoria lor, prin structura socială, prin viața religioasă și prin legăturile de veacuri cu occidentul au fost în tot timpul mai mult ademiniți de concepția unei autonomii politice, decît de înglobarea pur și simplu în regatul sirb. De

aceea, din primele momente cind prăvălirea austro-maghiară a făcut să triumfe principiul impulsurilor de rasă, tendințele de particularism croat au luat o formă concretă și au neliniștit cercurile politice dela Belgrad. O agitație vie s'a pornit, cu ținte imprecise, dar cu conștiința diferențierii sufletești categorice a celor două popoare. Ștefan Radici, cunoscutul leader croat, a aruncat lozinca regionalismului și a dus o luptă îndirijită de protestare împotriva tuturor străduințelor de unificare cari veneau din capitala Karagheorghevicilor. Mulțimea dintre Sava și Drava s'a atașat cu o adevărată frenezie acestui curent, care a biruit pe toată linia. În mai multe rînduri alegerile parlamentare au consacrat credințele lui Radici prin sgomotoase unanimități. Șeful autonomiștilor croați a pribegit în străinătate, a inaugurat pasivitatea față de Scupcina sirbească, și a împins dușmănia pînă la o ruptură de dinastie și pînă la o alianță cu Sovietele. Se părea, acum citeva luni, că însăși unitatea Statului vecin, răscumpărată cu atîtea jertfe, e în pericol, și că supremația politică a poporului sîrb va trebui să se schimbe cu un trialism sirbo-croato-sloven, care ar fi fost platforma unor frecări permanente între cele trei provincii. La Belgrad s'a resimțit ecoul acestor tulburări, și s'au găsit bărbați politici de marcă care au aderat la ideea unei înțelegeri cu Radici, sacrificînd veleitățile de conducere dela Belgrad. În acest moment de grea cumpănă a intervenit m na tare a actualului președinte de Consiliu, șeful partidului radical, înarmat pe lingă experiența unei vieți și cu acea îndrăzneală care l-a povățuit de atîtea ori la răspîntii hotărîtoare, și-a dat seama că a menajă și mai departe aceste tendințe centrifugale înseamnă a sdruncină unitatea iugoslavă și a reduce la o stare de mozaic regatul înjghebat pe urma războiului. Pasici a fost intratabil, deci în această chestiune, nesocotînd toate îndrumările din afară și orice impresionabilitate din jurul lui. După alegeri a trimis la închisoare pe agitatorul lui Zagreb, și făcînd apel la forța armată a dovedit

croaților că principiile unificării de stat e gata să le realizeze, dacă trebuie și cu mina pe sabie. Mulți s'au îndoit de rezultatul acestei acțiuni îndrăznețe, moșneagul conspirator însă cunoștea perfect psihologia adversarilor. Citeva luni de voiață neștrămutată au fost deajuns și partidul croat a pus la o parte protestarea inițială. Parlamentarii s'au întors la Cameră, tratativele de împăciuire au început cu consimțământul celui închis, și deunăzi s'a semnat acordul, înlăturându-se orice pretenție de autonomie, recunoscându-se necesitatea firească a rezolvirii unor probleme de ordin local, rămânând însă și pe mai departe, cum eră normal, la Belgrad centrul de greutate al monarhiei vecine.

Pasici care a girat cu influența personalității sale rolul Sîrbiei în război, devine astfel a doua oară autorul unității politice din țara lui.

E incontestabil interesantă pentru noi această luptă. Nu fiindcă și aci s'ar găsi aceleași criterii de deosebire între provinciile unite ca peste graniță, ci fiindcă acest cîntec al regionalismului politic s'a cîntat și în Ardeal și în Basarabia de destui politicieni de duzină. Fără a fi de talia lui Radici, fără îndrăzneală și fără pic de talent, ei au căutat totuși să tulbure apa în cei din urmă șase ani. Răsunetul lor acasă a fost din ce în ce mai slab, dar ajutați de o presă care e colaboratoarea distrucțiunii la noi în țară, au isbutit pe ici pe colo să miște pe cei slabi și pe cei nepricepuți. Se pareă, nu demult, că avem aface cu impresii care vin direct dela Zagreb și că Radici e pe cale să creeze școală în rîndurile celebrităților provinciale ale partidului național. Totdeauna am afirmat cu tărie caracterul inofensiv și efemer al unor asemenea manifestații, cerînd deodată cu remedierea trebuințelor regionale de ordin diferit, distrugerea regionalismului ca doctrină politică. Am preconizat de ani de zile o atitudine clară față de toți agitatorii inoportuni, și am spus, de mul'te ori, că orice ezitare sau slăbiciune a centrului nu poate decît să încurce lucrurile prelungind fără nici un rost svîrcolirile unor mici aventurieri.

Pilda dela Belgrad vine acum cu învățăturile ei să ne întărească în convingerea ce-am avut totdeauna, că pentru a scăpa de multe complicații mărunte, o voință tare și o mină strinsă pumn, vor prețul veșnic mai mult decît un braț care tremură, și decît orice dulcețării sentimentale.

Apropierea minorității maghiare.

Pactul dela Ciucea...

Iată refrenul pe care-l strigă de câteva săptămâni rotativele pentru care calomnia e singurul element deviață. După alegerea dela Reghin, unde legenda partidului național a dat faliment, și mai ales după ședințele recente dela Cameră care au desvelit în toată golicuinea lor câteva reputații găunoase, se țin lanț insultele și insinuările. De atunci scribi de redacție, plătiți cu ruptul ca să țipe tare, se strîmbă de două ori pe zi scuturați de friguri patriotice. Individizi gata să-și vindă și măduva din oase, nu mai pot astăzi de naționalism. Honigmanul a devenit om de doctrină, blumenfeldul e intratabil în materie de principii, iar șnapanul român le ține isonul. Toți vor cu orice preț să știe: ce s'a întâmplat? Să li se spuie imediat negru pe alb: *ce-i cu pactul dela Ciucea?* Și fiindcă oameni în toată firea nu se opresc la această stupidă chelălăială, minciunile își stropesc pe coloane întregi mocirla lor. Patriotul Fagure știe cert că generalul Averescu s'a dat cu Habsburgii, subsemnatul s'a infeodat magnaților, și partidul poporului nu e decît o locotenența a lui Horthy...

Nici nu-mi trece prin minte să încerc măcar o potolire a acestei faune flămînde de scandal, care e menită să ne-asvirle neconținut cu clăbuci de cerneală, știind bine că pentru mo-

ment o disprețuim, iar pentru viitor se poate întâmpla să-i rupem gîtul. Se vor găsi însă, poate, suflete cinstite prinse de nedumerire pe urma tułmultuoasei revărsări de scornituri, și-ar fi o greșală să nu le lămurim în cîteva cuvinte...

Partidul poporului, cum s'a mai spus în diferite rînduri și cum s'a afirmat la Cameră de către generalul Averescu împreună cu subsemnatul, a încheiat un acord cu partidul maghiar din Ardeal. Ideia acestei înțelegeri e limpede. și nu e nevoie de speciale justificări ca să fie admisă de toată lumea. Cea mai elementară judecată își dă seama, că minoritățile etnice din țară nu se pot împrieteni mai ușor cu ideea noastră de stat, decît printr'o apropiere de reprezentanții conștienți ai politicei romîrești. În măsura în care minoritățile sacrifică principiul izolării consolidarea statului cîștigă, și ori-ce tendință centrifugală dispăre. Pornind din această convingere simplă, noi nu ne-am îngărdit în fața unei înțelegeri cu oricine. Din primele zile ale unirii înarmați cu experiența trecutului, am văzut clar ce-avem de făcut. Am știut că suprema noastră dogmă care trebuie păzită cu sfințenie e integritatea noului patrimoniu și în schimbul recunoașterii legale a acestui adevăr imutabil ne-am declarat gata să sprijinim atribuțiunile normale ale unei vieți libere pe seama tuturor naționalităților din cuprinsul țării. Și la guvern și în opoziție, partidul poporului a fost călăuzit de aceeași dualitate în ideologia lui: deo parte strivirea elementelor primejdioase pentru siguranța noastră de stat, de alta îmbînzirea raporturilor cu minoritățile care se adaptează împrejurărilor schimbate.

Potrivit acestui crez n'am fost refractari ideii de-a înlătura ori-ce fricțiune între noi și elementul maghiar autohton din Ardeal, cu gîndul de a înslăpini în suflete o pace desăvirșită atît de trebuincioasă pentru opera constructivă din țara nouă. De-aceea, cînd conducătorii partidului maghiar ni s'au adresat, pipăindu-ne conștiința, ne-am crezut dator să frîngem rezonanța tuturor adversităților istorice, și întemeiăm ne sincere sentimente umanitare, unite în mod logic cu rezoa-

nele vieții noastre de stat, ne-am silit să căutăm platforma comună a unui acord. Baza unei asemenea apropieri nu putea fi decît programul cunoscut al partidului din care făceam parte, la care se adăugau dezideratele firești ale minorității maghiare în temeiul legilor existente.

Realitatea privită în față eră cel mai bun sfetnic în această problemă care reclamă tact și prudență ca toate începuturile. Nici o îndrumare recentă din politica noastră nu putea fi invocată ca să ne înlesnească orientarea. Cunoscutul alineat din rezoluția adunării dela Alba-Iulia în care se vorbește de drepturile tuturor popoarelor din țară, și care e plimbat prefutindeni de conducătorii partidului național, nu putea fi recunoscut de noi nici ca un izvor de drept, nici ca o sugestione măcar pentru rezolvirea problemei. Izvor de drept nu eră, fiindcă la Alba-Iulia, cum s'a mai arătat de-atitea ori, poporul ardelean nu s'a manifestat decît pentru ideia unirii cu Regatul, rămînînd celelalte hotăriri ca o codificare de ocazie a mentalității unor politiciani de provincie; sugestione pentru prezent nu putea fi, pentrucă cele citeva declarații de doctrină nebuloasă, pe lingă că jicnesc principiile fundamentale ale unității de stat și sunt detestate de opinia publică, din punctul de vedere practic sunt și rămîn irealizabile. Partidul maghiar de altfel, putea prea ușor să renunțe și el la formula dela Alba-Iulia, fiindcă autorii ei, atunci cînd aveau posibilitatea să-i dea curs, au deslănțuit cele mai brutale lovituri asupra minorității ungurești.

Pe baza legilor existente, deci dorind numai intrarea în legalitate de amindouă părțile, avîndu-se în vedere doleanțele minimale de caracter cultural, bisericesc șau administrativ, s'a încheiat acordul. Cînd se va publică la timpul său, se va vedea normalitatea acestor dorinți care pentru a fi executate nu cer nici o intervenție a ordinii de drept actuale. Politicește, partidul maghiar care-și alege reprezentanții săi parlamentari în circumscripțiile fixate cu majoritate maghiară covârșitoare, va formă o unitate parlamentară cu partidul poporului,

dela a cărui conducere va primi îndrumările politice, și nu va întreprinde nici o acțiune politică în afară de cadrele programului acestuia.

Chestiunea cea mai importantă ce trebuie reținută din acest act e apropierea minorității maghiare de cercurile politicii românești. Pentru întâia oară fruntașii naționalității ungurești din Ardeal ies din izolarea lor și se alătură unui partid, care avîndu-și rădăcinile pe întreaga suprafața țării e simbolul palpabil al Romîniei întregite. Firește, binefaceri meritate vor răsplăti pe acești cetățeni care-au tras concluzia logică a realității pentru politica lor. Dar ciștigul este reciproc. Țara înregistrează și ea un apreciabil beneficiu. Romînia, pe urma acestui acord, apare dintre toate statele naționale întemeiate pe ruinele conglomeratului austro-ungar ca cel dintîi care pe cale pașnică, înlăturînd ori-ce sguđuire, a canalizat problema minoritară, și inaugurînd o pace internă a tăiat posibilitatea tuturor agitațiilor subversive de peste hotare. Numai spiritele înguste sau interesate care nu văd sau nu pot vedea dincolo de bariera propriului partid vor rămîneă nesimțitoare în fața acestei inovații însemnate din viața noastră de stat.

Iată de ce, așa zisul «pact dela Ciucea», de care se poticnesc cerberii închiriați ai altor gazete fără nici un crez, și-asupra căruia vom reveni în paginile revistei «Țara Noastră», rămîne ca un titlu de mîndrie al oamenilor care l-au înfăptuit. Cît despre generalul Averescu, care primește senin săgețile de carton ale adversarilor săi, el poate în adevăr să zîmbească liniștit, văzînd ciudata aglomerare de prostie și ură cu care-l atacă neputincioșii. Făcînd o asemănare între trecut și prezent, fostul președinte de Consiliu se poate întrebă cu drept cuvînt: dacă acum zece ani și mai bine, în Ungaria de odinioară, contele Tisza cu strădăințele-i cunoscute ar fi reușit să realizeze un acord cu romîniilor ardeleni de-atunci, cine-ar fi fost nebunul între unguri care l-ar fi ținut de rău? . . .

Problema religioasă

In Vinerea Patimilor...

Vinerea Patimilor, pe inserate...

Din biserica satului, unde s'a săvârșit slujba îngropării lui Isus, țărani ies pîlcuri, amestecați bărbați și femei, păstrînd după vechiul obicei toată rînduiala ierarhică. Dinspre pădurea de fagi unde s'a prăvălit soarele, coboară umbre cernind culmile și prin sita lor, răzleț, licurici tremurători se ivesc împrejur. Sunt luminările care se aprind la morminte, cînd deodată ca un vaiet subteran începe pe la poalele crucilor recitativul monoton al bocetelor muieresti. Bărbații tac duși pe gînduri, cu buzele strînse, cu fruntea plecată, purtați par'că de valul tînguirii, copiii privesc speriați înlături, satul întreg s'a cufundat în convorbire cu morții...

La răs_pîntia uliței coborînd spre casă mă mai opresc odată în drum și cum privesc înapoi țintirimul îmi răsare în amurgul tîrziu semănat cu limbi de flăcări gălbui-albastre, cuprinzînd din toate părțile trupul bisericii într'o cunună de foc ca o aureolă...

Ajuns la casa mea din capul satului mă mai urmăresc încă de departe aduse pe vîntul moale de seară frînturi din colocviul cu cei de subt pămînt, în vreme ce m'așez pe scaunul de pe prispă cu mintea răscolită de problemele vieții dela țară.

Gîndul își deapănă firul domol, îndrumat par'că de ritmul undulat al unui tropar bizantin în surdină...

— Da, biserica trăiește încă în sufletul țăranilor.

Așa cum am pomenit-o de mult, casă bătrînă cu umerii gîrbovi, cu acoperișul de șindrilă pe care crește mușchiul sau de țigă înegrită de ani, dărăpănată și obosită, cu iconostasul primitiv, cu glasul dogit al cîntăreților de strană și cu căzările pilduitoare ale amvonului, ea adăpostește totuși o concepție morală, un laboratoriu sufletesc în acțiune permanentă. Țăranul, sub ocrotirea ei îl văd trăind o viață cu orientări sigure în domeniul binelui și răului și cu o tendință de abstracțiune care-i pune lumină în ochi și cumpăt în judecată. Satul cu oamenii lui e cercetat de mister, altarul deschide aci un larg coridor spre infinit plin de întrebări dincolo de realitate, o lume agitată întrețesută cu simboluri și colorată de imaginație. Țăranii se sbat în imperiul acestei lumi, se opresc în drum, privesc spre cer și spre pămînt și sufletul lor e plin de rezonanță ca o fîntînă adîncă.

Iată-î acum în săptămîna mare, cum îi zic ei, taina răstignitului din Nazaret umbrește toate fețele în satul meu din munți. Un vâl s'a lăsat, departe, de undeva de sus și-a prins în foșnetul de primăvară tot ce mișcă împrejurul meu. E o încetineală în gesturi, o undă potolită în rostirea cuvintului, un aier de tristețe vagă și nelămurită care stăruie deasupra acestor analfabeți și le împrumută o noblețe particulară. Ei au fost la denii în fiecare seară, asupra lor s'au așternut psalmii cu plîngerile patetice, sufletul lor a resimțit fiori pe urma ornamentației grele de poezie orientală, parabolele din cele douăsprezece evanghelii i-au opsit în loc, chinurile lui Hristos le-au sbiciuit nervii și le-au furișat accente din frigurile morții. Ei sunt acum spectatori halucinați a unei drame, prinși de surescitare în toate fibrele lor. Mîine după miezul nopții, cu mic cu mare, vor înconjură biserica de trei ori urmîndu-și preotul, care în tăcerea lor mistică va bate în poartă repetînd dictonul scripturii: Deschideți boieri, porțile, să intre împă-

ratul măririi... Iar după-ee inmul învierii va răsuna din toate piepturile, ei se vor înșirui pe rând în dreptul altarului, se vor cuminică cu pîine și cu vin și cu-o năvală de lumină bruscă pe toată fața lor aspră, primeniți și transfigurați de o bucurie impersonală, se vor apropia unul de altul, oameni pămîntului :

— Hristos a'nviat !

— Adevărat c'a'nviat !

Noaptea s'a lăsat umedă asupra mea, pe creasta dealului s'a ivit luna poleind cu strălucirea ei brumată virfurile copacilor și atingînd în drum cu un mănunchiu de raze tîrnul bisericii din deal...

Satul doarme și împrejur respiră eternitatea...

* * *

Cum stau acum la masa de scris înconjurat de cărți, gazete, scrisori, retras ca după o baricadă între insigniile frămîntărilor mele cotidiene, mintea, fără să vreau, duce mai departe firul urzit în decorul misterios al nopții de primăvară și reintegrat în atribuțiunile așa zisei civilizații mă pomenesc aruncîndu-mi întrebarea :

— Oare lumea noastră cea bună, ce gîndește acum în Vineria Patimilor ? Amintiri din alte părți mă iau în stăpînirea lor. Pare-că văd cum m'a uimit odinioară într'un hotel din Cristiania, cînd pe masa de noapte am văzut o carte și cînd am luat seama că eră biblia, care se găseă în toate odăile. Retrăiesc clipele ciudate dintr'un castel din Scoția, unde amfitrionul meu își adună servitorii Sîmbătă seara ca să le citească Noul-Testament, și-mi aduc aminte, cum pe vremea congresului de pace mi se spuneă la Paris că generalul Foch în fiecare dimineață trece pe la biserică să se închine...

Reconstruiesc alvia profundă de viață religioasă pe care mi-a înfățișat-o occidentul și mă întreb din nou :

— Oare lumea noastră bună ce gîndește, — acum în Vineria Patimilor ?

La dreptul vorbind cu cit repeți mai des întrebarea asta cu atît mai penibil e răspunsul.

Clasa conducătoare la noi, burghezia de care ne împiedicăm zilnic pe la toate colțurile, oamenii care strigă în piață și au luat în arîndă treburile publice, nu practică o credință religioasă. În sufletul lor tragedia din Iudea nu răscolește nici întrebări ca în lumea țărănească, nici contemplații abstracte ca în societățile constituite din apus. Preocupările moralei curente rămîn de obicei în făgașul codului civil. Punte spre infinit, fereastră deschisă spre veșnicie nu prea este. Viața se rezumă la logica clipei, fără un sbucium creator care să puie probleme și să se înfigă în conștiință. Astfel fiind lucrurile analistul se întreabă : dacă nu se cuminecă cu pîine și cu vin, nu cumva se desprinde misterul vieții și al morții pe seama acestor oameni dintr'un modern păgînism intelectual ? Se cuminecă ei cu o operă de artă, cu un tablou, o poezie, ori cu îndrăznețe silogisme de atei ? Nu, nimic din aceste exigențe. Subt un orizont îngust, descurcînd trecătoare mizerii materiale, se scurg zilele una după alta într'un măciniș mohorit...

Am citit undeva odată un roman, în care un autor american, mi se pare, descrie în patru sute de pagini o singură zi din viața unui om, din zori și pînă noaptea tîrziu, cu tot virtejul, toată viltoarea de gînduri pe care le scoate la suprafață creierul în neodihna lui fecundă... Și mă gîndesc ce certificat penibil de anemie cerebrală, ce absențe și ce goluri ar trebui să înregistrezi, cînd aceeași operație ingrătă ar trebui s'o faci exemplarului reprezentativ al societății noastre urmîndu-l în fiecare clipă din mica lui luptă de-o zi. . Fără să vreau aducerea aminte scormonește și atîtea ilustre figuri

ale prezentului pe care analiza în capriciul ei ar vrea să le atragă într'o spovedanie plină de învățăminte.

Le înlătur pe toate însă de astădată și ca după o călătorie urită mă cufund cu amintirea în lumea senină a unui sat din Ardeal...

— Mîine sunt Paștile și-mi trebuie doi ochi de țăran ca să pot citi în ei farmecul Invierii...

toate fibrele simțirii. Dacă am stă să le punem în cumpănă nevoile materiale și cele sufletești, n'am ezită să spunem că astăzi mai grele, mai tulburătoare, mai primejdioase dacă vreți, sunt cele din urmă.

Fenomenul de altfel e explicabil. Poporul nostru a trăit veacuri de-arindul în umbră. Izolat de curente mari de gândire universală a dus o viață patriarhală. Masele lui, fie că sufereau opresiunea de rasă a jugului străin, fie că tînjau sub ocrotirea unei concepții de guvernămînt care nu eră expresiunea energiilor populare, nu participau la frămîntarea largă a omenirii civilizate. Eram în laboratorul muncii generale mai mult o sănătoasă forță primitivă care primea rar, întîrziate și diformate, preceptele de primenire ale evoluției universale.

A venit războiul mondial și ne-a așezat în mod brusc într'o nouă perspectivă de simțire. Poporul nostru a devenit dintr'o dată un punct de sprijin într'un mare angrenaj internațional. Pentru întîia oară în istoria modernă noi am sfișiat vîlul de umbră care ne înconjură și-am pășit alături de națiunile mari care duceau cu un pas mai departe destinele lumii. Această colaborare ne-a lărgit orizontul, ne-a dat impulsuri noi de conștiință, și a aruncat în suflete sugestii necunoscute încă. Adăugați la toate acestea pedagogia tranșelor, cutropirea dușmanului din față, uriașa volbură rusească dela spate, epepeia biruinței de mai târziu, lărgirea hotarelor, patrimoniul sufletec specific al alipișilor, contactul zilnic cu străinii... Tot atîtea zguduiri repezi și neobișnuit de violente. Subt presiunea lor formidabilă psihologia societății noastre a primit un aspect nou, o fereastră par'că s'a deschis în sufletul rominesc după înoptări seculare, fereastră pe care a dat năvală un val tumultos de aier prăaspăt, ascuțit și iritant, i-aș zice *valul întrebărilor...*

Priviți împrejur și veți vedea că nu mai suntem cei de ieri. Cu deosebire nu, dincolo de spuma ușoară a orașelor, în pătura milioanelor dela țară. Un spirit de independență mișcă

rîndurile țărănești, o conștiință a propriei valori cu nelipsitele nuanțe de exagerare pe alocurea. Mulțimea rurală ni se arată ca după un botez nou de conștiință. Este o elasticitate neobișnuită în porniri, o strălucire mai vie în ochi, o undă de îndrăsneală și un criticism mai ales, care bate la toate porțile. Pretutindeni, pînă în cel mai depărtat cătun, s'a revărsat acest recent fluid nervos, au năvălit întrebările... Cine suntem ? Ciți suntem ? Ce ni se dă ? Cine ne dă ? Care-i dreptul nostru ? Sunt nenumărate săgețile care-au spart marasmul secular și care se înfig acum în sufletul mulțimii în fiecare clipă. Ca într'un colț de occident sbuciumat, masele au fost smulse din pasivitatea lor tradițională, ele primesc diverse lozince pe care le elaborează, uneori cu o largă vîltoare de patimi. Consecințele evidente ale acestei transformări pripite de psihologie populară se înregistrează mai grabnic în domeniul politicei militante, și produc surprize. Ele nu se limitează aci, dimpotrivă bat mai adînc și pun în mișcare resorturi mult mai delicate ale mentalității țărănești. Întrebările au coborît pînă la credința religioasă a satelor noastre clătînd supremul factor moral al mulțimei, cînd prin tenebroase porniri mistice, cînd prin tendințe de raționalism intempestiv. Firește, așa zisa clasă conducătoare din ultima jumătate de veac la noi, aproape complet lipsită de educație religioasă, suferă de oarecare daltonism în fața acestei probleme și nu are nici interesul, nici pregătirea pentru a putea seziza marea schimbare care s'a produs. Realitatea este însă, că în jurul bisericuțelor noastre dela țară se dau asalturi puternice, pereții lor bătrîni par a slăbi, vechea ideologie creștinească e supusă unor revizuirii pripite. O extraordinară eflorescență a sectelor cu zeci și sute de mii de adepți s'a ivit în anii din urmă pe toată întinderea țării, grație acestui vifor moral, intensificat de slăbiciunea organismului bisericesc și aliment de tulburi agitații străine, greu de urmărit în originea lor. Țara se găsește în ajunul unei grele *crize religioase*, oricît de anahronic s'ar părea cuvîntul și în sufletul mulțimei noastre încolțesc impul-

Problema religioasă.

Oricine a urmărit cu oarecare atențiune opera de guvernare și legiuire la noi în anii din urmă, și-a dat demult seama că România de după războiu, cu stările ei interne, prezintă aspecte cu totul noi, care nu-și pot găsi o asemănare cu împrejurările de ieri și pe care omul de Stat trebuie să le privească în față înarmat fiind cu elemente de judecată determinate în mod direct de-o cumpănită analiză a prezentului...

Suntem ca după o mare sguđuire vulcanică.

Războiul a lăsat în urmă pe întreg continentul grămezi de ruini materiale. Atelierul vast al omenirii a fost pustiit. Energiile de muncă s'au risipit, producția s'a diminuat, valorile economice s'au deplasat, echilibrul păcii sociale s'a frânt. Jur-împrejur e o atmosferă de derută care în mod logic se repercutează și pe solul nostru. Am fi însă prea pripiti în constatări ce facem, dacă nu ne-am da seama că paralel cu această radicală transformare materială neamul nostru înfățișează și stări sufletești cu totul schimbate. După viforul care s'a deslănțuit, societatea românească în toate straturile ei se găsește într'o fierbere surdă neconținută, într'o stare de permanent vulcanism intelectual și moral care-i angajează

suri cu care de obicei se anunță perioadele de reformare...

* * *

Pentru omul de stat, la noi, biserica nu e numai un factor determinant al disciplinei morale, supremul temei deci al ordinii cetățenești, ci și un hotărîtor criteriu de naționalitate. Fără a mai aminti rolul bisericii de-a lungul veacurilor în principatele dunărene ca singurile manifestări de cultură românească, e de ajuns să ne gîndim la biserica din Ardeal sub zidurile căreia s'a adăpostit în cursul vremii însăși existența noastră națională.

Din nenorocire, spiritul de reformă al oamenilor politici din Vechiul Regat care au creat România modernă n'a avut un program limpede în chestiunea bisericească. Poate, educația lor îndrumată de Franța veacului XIX, revoluționară și antitraditionalistă, sau poate, paralizarea sufletească a clerului ortodox, împănate de străinism sub fanarioți și puțin susceptibil pentru mișcarea națională, au eclipsat problema bisericească în judecata conducătorilor politici de atunci. După secularizarea averilor minăstirești, act justificat de ideea reintegrării naționale și de palpantele nevoi economice ale populației rurale, biserica deposedată a pierdut orice putință de a se reface prin sine însăși, devenind o anexă a puterii de Stat, căreia a fost subordonată. Decenii de-arîndul, bătrîna instituție, despoiată de strălucirea de-odinioară a hînjit sub noua ocrotire vitregă. S'au perindat la guvern partide după partide, fără ca în mod serios să se găsească vreun om de seamă care să se atingă de marile interese bisericești. Așa zisul minister al cultelor eră un simplu ghișeu de contabilitate și nimic mai mult. Politica totdeauna profan, de multeori trivial chiar, stăpînea cîrja arhierescă. Clerul

superior pierduse semnificarea istorică, cel inferior se sbătea în sărăcie și nepricepere, în vreme ce minăstirile au devenit lăcașuri pentru infirmi și adăposturi de întunerec. De sus pînă jos s'a înstăpînit ignoranța brutală, biserica și-a sacrificat cu totul caracterul spiritualist, amvonul a rămas inexistent, rostul cultural s'a anihilat, păstrîndu-se pe seama așezămîntului orfan doar atribuțiile reprezentative, prescripțiile rituale.

În astfel de împrejurări, desigur, n am putut avea decît o perioadă de declin cu toate urmările ei. Cu deosebire învățămîntul religios a fost neglijat în școlile primare și secundare din acest timp, lăsată fiind în părăsire și chestiunea educației clerului. În acest chip, România modernă în măsură ce se desfăcea de subt oblăduirea patriarhală din trecut, luînd contact cu formele de viață occidentală, își diminuea interesul religios. Doar pe ici pe colo, vlăstari întărziați de-ai vechilor boieri în pragul morții mai practicau o credință, în vreme ce proaspăta burghezie cu preocupările ei morale de suprafață a crescut într'o desăvîrșită izolare de orice doctrină religioasă, iar țărănimea a bătut mai departe cărarea veacurilor, brodînd viziuni și legende pe fondul unui minunat panteism popular... Nu este în orice caz o întimplare numai că viața publică din acest timp prezintă dureroase oscilări sufletești și că alvia conștiinței obștești ne apare adese lipsită de profunziune...

Paralel cu stagnarea religioasă din Regat, Ardealul din acest timp trece printr'o epocă de regenerare bisericească. După un veac și mai bine de cumplită părăginire în care a fost aruncată de politica Habsburgilor, biserica ortodoxă e chemată la viața de superioara înțelegere a mitropolitului Șaguna. Marele arhieru și om de Stat și-a dat seama că întreg patrimoniul nostru național trebuie adăpostit aci în această cetățuie. Folosindu-se deci de favoarea vremelnică a împrejurărilor, Șaguna a dat *Statutul organic*, constituția bisericii din Ardeal, creînd pentru ea popor rob politicește un

organism autonom, scos din sfera de influență a organelor de guvernare. Cadrul vieții bisericești s'a lărgit astfel în mod voit, cuprinzînd pe lîngă întreagă așezarea școlară și punctele de reazim ale întăririi noastre economice în Ardeal, trecîndu-se deci bisericii însăși cheia rezistenței de rasă. În aceste împrejurări speciale instituția a primit o justificare particulară, și viața publică a resimțit înrîturința ei.

Bucovina, sub dominațiunea austriacă, favorabilă prestigiului clerical n'a stînjinit o reală întărire a bisericii ortodoxe, în vreme ce peste Prut, desfăcută de naționalitate și anticulturală, a păstrat totuși o situație materială privilegiată.

Statul român, deci, intrînd în moștenirea drepturilor sale, intrunește în sînul bisericii ortodoxe patru organizații deosebite, avînd fiecare un alt trecut, o altă semnificare socială, alt rost material și în temeiul legilor de ieri un alt raport cu Constituția țării. Ce e mai firesc decît ca în opera dificilă și îndelungată de nivelare și unificare a aparatului de stat, pasul cel dintîiu să fie făcut pentru apropierea sufletelor ?...

* * *

Partidul poporului, apreciînd aceste probleme prin guvernul-d-lui general Averescu, a creat ministerul special al cultelor, avînd în vedere unificarea bisericii ortodoxe, precum și ramificarea tuturor relațiilor de drept ale celorlalte confesiuni cu statul român.

În calitate de primul titular al departamentului Cultelor, după aranjarea situației materiale a clerului tuturor confesiunilor, avînd ca bază o formulă unitară de retribuțiune și după reintegrarea tuturor bisericilor în legalitate prin prestarea jurămîntului de credință de către arhieriei de rit străin, am purces dela început la înfăptuirea proiectului de lege pentru unificarea bisericii ortodoxe.

Mi-am dat seama că este necesară, cu o oră mai curînd, o

organizație bisericească unitară, rămânind apoi ca la timpul oportun principiile fundamentale să fie trecute în Constituția țării. Pentru a avea înaintea mea o oglindă vie a tuturor necesităților din provinciile unite și pentru a nu aduce nici o jignire într'o materie care impune tact și discreție omului politic, sub conducerea sfântului Sinod, recunoscut în temeiul canoanelor ca suprem for al vieții bisericești, am întrunit cu consultarea tuturor organelor în drept o adunare constituantă. Am elaborat astfel proiectul de lege, care a fost terminat și adoptat în întregime de sfântul Sinod după o îndelungată și migăloasă cercetare de un an și jumătate.

Acest proiect, care are în vedere armonizarea tuturor intereselor bisericești, trebuie să fie o operă de chibzuit eclecticism, unind din cele patru sisteme de orinduire ecleziastică elementele utile. Cu toate acestea, în concepția fundamentală am adoptat statutul șagunian, ca cel mai potrivit pentru organizarea modernă a vieții bisericești. Ideile călăuzitoare deci ale partidului nostru au fost și rămân: *autonomia bisericească rezervând pe seama organelor de stat numai dreptul de suprem control ; sinodalitatea prin reprezentanți aleși pe baza votului universal ; introducerea elementului laic de două treimi în toate corporațiile legislative și administrative ale bisericii ; alegerea arhierilor de către adunările eparhiale sau congresul general bisericesc fără nici un amestec al organelor de Stat și crearea unei case a bisericii sub ocrotirea Ministerului de Culte pentru unificarea și administrarea averilor bisericești.*

În acest spirit, întemeind un organism unitar pentru trebuințele sufletești ale neamului, înlăturînd cu desăvîrșire presiunea fluctuațiilor politice, așezînd la temelie o concepție democratică, sistemul electiv cu participarea maselor, și în acelaș timp introducînd pe mireni la administrația bisericească, o nouă pulsație de energie s'ar revărsa în toate închieturile unui așezămînt milenar, actualizîndu-i preceptele veșnice, înfrățindu-le cu realitatea și avînd astfel chezașia unui factor al consolidării noastre de Stat.

Partidul poporului menține acest proiect de lege și urmărește cu regret inacțiunea și nepriceperea care s'au reinstăpinit la Ministerul de Culte, complet lipsit astăzi de o îndrumare programatică.

* * *

Paralel cu opera de unificare a bisericii ortodoxe, trebuie fixate și raporturile de drept ale celorlalte culte, cu Statul.

Dintre toate aceste în primul rând ne interesează biserica greco-catolică cu credincioșii ei români, care în afară de influențele catolicismului internațional, păstrind tradițiile celor două sute de ani prin care s'a atașat la lupta de desrobire a neamului, trebuie să aibă puțința unei dezvoltări normale, avînd ea a conduce și îndruma destinele catolicismului integral în țara noastră.

De asemenea biserica catolica, care prezintă implicit și-o problemă de naționalitate, cu foarte multe dispoziții de a se refugia sub ocrotirea altarului, nu mai poate dăinui în starea actuală de nelămurire și incertitudine. Trebuie redus numărul eparhiilor rămase pe teritoriul nostru fără credincioși, trebuie precizat rolul organelor de Stat la numirea ierarhilor și la administrarea fondurilor și averilor bisericești. Aceste și alte probleme care privesc normalizarea raporturilor de drept între Stat și cele două confesiuni, — nu pot fi fixate decît printr'un concordat cu Sfîntul Scaun. Acest contract bilateral, care lămurește deopotrivă drepturile bisericii și prerogativele Statului, nu mai poate fi aminat fără a crea situațiuni dificile astăzi, cînd un reprezentant diplomatic al Vaticanului se găsește la București, a cărui sferă de activitate e imprecisă în lipsa unor norme stabilite.

Partidul nostru, prin ministrul de Culte, a pregătit proiectul de concordat, a negociat cu Sfîntul Scaun, păzînd întru toate

interesele noastre de Stat și ferind de orice atingere interesele legitime ale bisericii ortodoxe. Cerem deci ca această operă sfârșită de noi să fie investită cu puterea legală.

De asemeni statutul special al fiecărei confesiuni care are la bază autonomia bisericească, — (reformații, protestanții, unitarii, etc.) trebuie trecut prin Corpurile legiuitoare, pentru a lua cunoștință de el și pentru a da un temei de legalitate definitivă organelor de guvernare.

* * *

Numai punind astfel ordine în cele suflețești, dînd posibilitatea tuturor confesiunilor să colaboreze la canalizarea marilor sguđuiri morale de astăzi sub o ocrotire tradițională, reînviind strălucirea crucii, noi vom putea stăvili valul întrebărilor și vom feri societatea noastră de o penibilă destrămare ..

Cu deosebire reîntărirea bisericii ortodoxe se confundă cu cele mai capitale probleme ale vieții noastre de Stat, astăzi, cînd Rominia, după dislocarea imperiului rusesc, devenind cel mai puternic Stat ordodox, trebuie să aibă un rol de conducere și protecțiune a ortodoxiei pînă în depărtatul orient, cu o puternică repercusiune a prestigiului nostru politic și cu o lărgire simțitoare pentru raza de acțiune a culturii romînești.

În acest chip, politica țării pusă de acord cu adevărurile eterne, izbutește a rezolvî în mod fericit o serie de necesități vremelnice, pregătind temeiuri solide pentru un echilibru permanent.

Răsurațirea dela Cuibul cu barză.

A cum doi ani, cînd eram la Ministerul de Culte, mi-aduc aminte, în treacăt mi s'a atras atenția asupra unui fenomen interesant ce se ivise la o biserică din București, dintr'un cartier mai ferit. La biserica din mahalaua Cuibul cu barză, mi se spuneă că un preot cuvîntător adună lume multă care se agită pe probleme religioase și-al cărei număr crește neconținut. Noutatea mi se părea neobișnuită în virtejul acestei capitale zgomotoase și impresiile ei m'au pus pe gîndur.

Dumineca viitoare, fără nici un anunț prealabil, nu ca ministru, ci ca simplu credincios, m'am dus la biserica aceasta cu nume pitoresc, unde intram întîia-oară. Spre marea mea surpriză, din primul moment, interiorul sfîntului locaș eră ticsit de oameni, un ciudat amestec din toate clasele. M'am strecurat cu greutate printre mulțime pînă la un colț de strană din dreapta iconostasului, de unde deslușeam limpede pioasa adunare. Nimerisem la sfîrșit de leturghie și din ușa altarului părintele citea binecuvîntarea. Eră o figură cuvioasă de preot către patruzeci de ani, slab, înalt, cu barba neagră și cu ochii strălucitori, rostea slujba rar, apăsînd cuvintele și interpretînd rostul lor într'un sens civilizată fără nici-o notă mașinală și fără cunoscutele motive nazale ale tipicului oriental. O muțenie desăvîrșită stăruia împrejur și la lumina luminărilor de

ceară prin fumul vinei al cădelniței lămuream fețe în extazul credinței. Căzusem într'un aspect de viață cu totul particulară și plină de înțeles. Nu știu să mai fi văzut undeva la București, un domn cu blană, atât de robit de misticismul religios ca cetățeanul din fața mea, care avea aierul unui înalt funcționar, și din bisericuțele dela țară nu mai întâlnisem obraji îmbujorați de verbul dumnezeiesc ca la femeile dela trei pași de mine. Isprăvind slujba, preotul și-a început predica. Dacă țin bine minte, porneă dela parabola evangheliei pe care-o cetise și în cadrul ei desfășură principii de morală creștinească. Nu eră o cuvîntare de exeget mărunț, nici nu reedită clișee uzate de doctrină teologică. Din preajma altarului vorbeă un orator îndrăzneț, cu accente de eclesiast militant, cu fraza rotundă și sonoră, răscolind în auditoriu întrebări și pasiuni. Prins de magia cuvîntului, preotul tresăreă în toată ființa lui, crispiindu-și fruntea palidă de ascet, fața-i învia ca îmbibată de-un fluid nervos și în adîncul ochilor i se iviseră cele două picături de lumină stranie care-mi reaminteau pînzele lui Ribera. Mulțimea participă cu devotament la toate analizele lui, îi urmăreă ritmul logicei și-i primeă argumentul cu o vie agitație, lăsînd să se întrevadă pe seama spectatorului critic o intimă înrudire de convingere și-o necontestată elaborare spirituală. Cînd s'a încheiat sbuciumata retorică ce sbiciuise instinctele răului și judecase cu asprime neajunsuri de-ale societății noastre, slujitorul Domnului s'a retras și printre rîndurile poporului rămas în nemișcare un tînăr a început să împartă mici cărțuții în care se schiță subiectul celor din urmă șase predici. Credincioșii le-au luat cu ei, s'au răslețit domol, vorbindu-și încet, și din grămadă eu m'am desfăcut pe îndelete cu senzația că dincolo de sgura cotidiană mi-am revăzut o clipă sufletul, rănit de muștrări și sfios la orice atingere ca o mimoză bolnavă...

De-atunci nu l-am mai zărit pe părintele Tudor, dar i-am păstrat aducerea aminte cu respect și recunoștință.

Astăzi îmi apare într'o postură nouă, și cazul sfinției sale

e discutat în presă. Gazetele spun de cucernicul preot că o specială evoluție de gândire l-ar fi făcut să se depărteze de la adevărurile dogmatice ale bisericii răsăritene, că prin cuvântările mai recente și cu deosebire prin unele neîngăduite schimbări rituale și-ar fi depășit atribuțiile consacrate de pravili și canoane. Părintele Tudor se înfățișază deci ca un răsvrătit împotriva orinduelii bisericești la noi, ca un reformator ieșit din îndatoririle tagmei. Consistorul a examinat deunăzi chestiunea și se pare, că sfântul Sinod va trebui să se pronunțe în curind în cauză, cumpănind preținsele știrbiri de dogmă și făcînd să triumfe în toată rigoarea ei bimilenară legiuirea canoanelor. La lumina acestei hotărâri vom putea cercetă cu toții un interesant caz de conștiință, peregrinarea unui suflet prin adîncimile doctrinei religioase. Procesul va fi instructiv, ori-care ar fi judecata lui, fiindcă ne va apropiă de psihologia unei figuri distinse, cu preocupări morale care ne-atrag deopotrivă pe toți.

Ceea-ce justifică însă de pe-acum și cuvîntul nostru laic în această imprejurare, este că răsvrătirea părintelui Tudor nu se prezintă ca un simplu act individual, că se complică cu revolta în masă a enoriașilor, care solidari cu păstorul lor sufletească și-au spus și ei părerea. Mulțimea pe care-am văzut-o eu acum doi ani într'o Duminecă de iarnă, flagelată de inflăcărutul retor al amvonului, face astăzi zid în jurul lui, se identifică cu el și își însușește crezul pentru care e tras la răspundere de chiriarchi. E răsvrătire la Cuibul cu barză, credincioșii au refuzat pe un nou preot, ușile lăcașului s'au închis și se vorbește că în insuflețirea lor parochienii decise să-l urmeze sunt gata să-i zidească o biserică nouă. O neobișnuită revoluție sufletească se petrece aici sub ochii noștri, în mijlocul Bucureștilor, la ciți-va pași de calea Victoriei pe care se plimbă mai des păcatul decît virtutea și pe care năvala tuturor veneticilor a anihilat ori-ce impuls de tradiție românească. Există, deci, în acest furnicar de patimi profane, dincolo de chiotul răgușit al afacerilor de tot felul,

o conștiință care palpită în sterele abstracțiunii, o flacără care se aprinde la picioarele lui Crist. Fenomenul e în adevăr plin de învățăminte, și-ar trebui să-l înregistreze toți lăuritorii de teorii pripite care au lansat legenda indiferentismului de credință al poporului nostru și s'au putut amăgi cu banala părere că instinctele seculare pot fi strivite după formele goale ale unei așa-zise culturi de import... Răsvrătirea dela Cuibul cu barză, manifestarea inițiată de protestare spirituală într'un mediu copleșit mai mult ca ori-care altul de necesități pozitive, probează în mod evident și-un pronunțat fond de misticism și-o neîgăduită înclinare religioasă la noi.

Intrebarea este însă, intrucit biserica noastră vie, cu organele ei, pune în valoare aceste laturi sufletești spre consolidarea morală a societății și spre vremelnica întărire a orinduirii de stat ?

În aceasta ordine de idei o serie întreagă de considerațiuni se ridică la suprafață și cer un răspuns. Toate se grupează împrejurul unui punct cardinal pe care ni-l impun enoriașii răsvrățiți ai părintelui Tudor : ce face astăzi biserica pentru îngrijirea sufletelor noastre ? Circulă oare o energie în fibrele străvechiului așezământ, care să ne robească, dindu-ne supremul razim în goana alților frământări disparate. Intemeiați pe acest semn de întrebare, privind în fața noastră suntem gata să ne rostim cu cugetul onest și să spunem dela început că toate constatările de pînă astăzi ne descurajază, fiindcă o inerție paralizantă pare a stăpîni organismul bisericesc. În afară de îndatoririle reprezentative, în afară de oficialitate și de partea pur rituală, venerata instituție tinjește. Fără patimă și fără luptă pentru adevăr, o strălucire îmbătrînită se frînge cînd «*nu este duh în gura ei*», cum spune Scriptura. Suntem lăsați în părăsire și-un cler afon nu ne poate da decît o țărâ-nime superstițioasă și-o clasă conducătoare păgînă. În mijlocul părăginirii generale ne întrebăm : cine strigă aici la noi pentru învățăturile lui Hristos ? Ce propagă astăzi amvonul ? Unde sunt teologii cu graiul inspirat ca să vestească lumii

noastre cuvîntul adevărului ? Cunoaște cineva pilde de devoțiune la adăpostul crucii, avem călugări iluminați, sau înalți demnitari bisericești, a căror viață de cristal să lumineze ca o rază din cer în mințile noastre ?

Iată întrebări elementare al căror șir e nesfirșit de lung și pe urma cărora îndoiala cu fiorii ei de ghiață se-ăpropie de noi ca să ne lase sceptici și amăriți.

Cazul părintelui Tudor are darul de-a șcormoni probleme și de-a atrage luarea aminte asupra lor. Sfinția sa rămîne pe planul al doilea, fiindcă va fi judecat ca îndușmănit cu preceptele bisericii ortodoxe, fie că se va găsi o formulă de împăciuire. Dela Cuibul cu barză însă pleacă întrebările și se furișază în conștiința publică în toate colțurile, cum s'au furișat și la mine acum, cînd în preajma Crăciunului reînviînd vechi amintiri dela țară și recente descoperiri, cu sufletul biruit de tristeță, mă gîndesc la Hristos și la biserică...

Ce facem cu întrebările, prea sfinților arhieriei, ce facem cu ele ?

Avem Patriarh.

In alcătuirile noastre de după războiu, toate așezămintele ni se resimt de augmentarea proporțiilor și în toate domeniile, paralel cu necesitățile mărite, se creiază organe corespunzătoare. Biserica nu s'a putut sustrage acestui proces de creștere grăbită, care e nota cea mai caracteristică a vieții de stat actuale în țările ce și-au realizat de curînd unitatea națională.

Am avut deci înfăptuirea Patriarhiei romînești, cea mai înaltă expresie a autocefaliei

O evoluție de veacuri se desăvirșește prin acest act, venit ca un corolar al împlinirii hotarelor. Cu o strălucire vrednică de însemnătatea evenimentului s'a investit, în persoana părintelui Miron Cristea, cel dintîiu Patriarh al Romîniei. Clerul și poporul deopotrivă au înțeles semnificarea praznicului, plecîndu-se cu cuviință în fața convoiului a cărui podoabă orientală reamintează vremile de glorie ale bisericii bizantine. Din depărtări, din toate punctele de razim ale ortodoxiei istorice, s'au prezentat prelați cari și-au adus închinarea lor, transformînd sărbătoarea dela București într'un prilej de manifestare ecumenică. Prin prezența lor aici, se invederă însăși situația actuală a bisericii răsăritene. Deodată cu dispariția Rusiei ca factor hotărîtor în lumea ortodoxă, Patriarhatul nostru s'a putut înființa nu numai fără nici un impediment cano-

nic, care odinioară s'ar fi ridicat, ci și cu concursul binevoitor al tuturor instituțiilor surori. Motivul acestei orientări noi este a se căută de sigur în prestigiul proaspăt al vieții noastre de stat, care în împrejurările de astăzi, după prăbușirile din vecini, reprezintă cel mai de seamă refugiu pentru ortodoxie. Deaceea, Patriarhatul ce s'a înființat ca o atribuțiune normală a rolului nostru de mare putere politică, implică oarecum pe viitor nu numai o reală independență bisericească, ci și o atitudine de ocrotire protectoare pentru creștinismul înrudit cu noi...

În afară de chestiunea de prestigiu însă, din punctul de vedere al organizării administrative eclesiastice inferioare, cirja de Patriarh este scepstrul de domnie într'o așezare perfect orînduită. S'ar părea, că după ce toate lucrările de unificare s'au terminat, după ce organismul integral a fost așezat pe aceeaș solidă temelie, a venit și acest suprem simbol ca o rezultată a unei opere bine încheiate. Din nenorocire aici lucrurile sunt altfel, și noi nu avem nici un motiv să ne amăgim în fața realității. Legăturile dintre Vechiul Regat și provinciile alipite n'au progresat nici pe acest teren mai mult ca în alte ramuri. Dimpotrivă, s'ar putea spune că pînă astăzi mai mult principiul izolării a călăuzit moștenirile regimurilor străine, și că bisericește unificarea stagnează. Cu excepția sfintului Sinod, care întrunește în sînul său, la rare ocazii, pe conducătorii diferitelor eparhii, nici o corporațiune n'a fost pînă acum care să devie ecoul autorizat al vieții religioase din țară. Șapte ani s'au scurs, pînă ce în puterea unei legi cu dispoziții de ordin general s'au săvîrșit abia acum alegerile pentru întiiul parlament bisericesc la noi. E foarte firesc, deci, că în astfel de circumstanțe s'a păstrat starea de mozaic cu vechile particularități locale, cu Constituție deosebită și cu metode practice divergente. Ar fi fost, poate, nemerit ca în linii mari să se satisfacă nevoile unității, să se netezească asperitățile, și numai ca o încoronare să vie la urmă mitra Patriarhului, punctul arhimedic al unui perfect angrenaj.

Dacă s'a avansat acest acord final, a fost poate tocmai ca să se forțeze o evoluție, și toți suntem în drept să așteptăm cel puțin de-acum înainte o accelerare a lucrărilor.

Dar, cum spuneam în atâtea rânduri, pe lângă îndeplinirea tuturor tormelor, conținutul este esența unei mișcări de credință. Astăzi biserica e atât de primejduită în existența ei, încît nu poate fi salvată numai prin străluciri de ordin ritual, oricît de monumentale. Trăim o perioadă de sguđuiri morale în care tendințele subversive și-au făcut curs, și o serie întreagă de formule inoportune, dă năvală din străini asupra legii strămoșești. Deoparte sugestiunile bolșevismului dărîmător, de alta misticismul activ al atîtor secte, se aruncă asupra sufletelor și vor să le cucerească. Scepticismul clasei noastre conducătoare nu le poate stăvili și Statul e dezarmat în fața acestor imponderabile morale, cari nu se distrug nici cu baioneta, nici cu ordonațe ministeriale... Trebuie să vie amvonul luptător, *ecclesia militans*, care să limpezească atmosfera.

În credința că Patriarhia nu e decît un început de viață nouă, că sub ocrotirea ei sufletul dela țară va putea fi smuls din jocul capricios al panteismului popular și societatea dela orașe va putea fi convertită la un real creștinism, mintea noastră, păstrînd pentru multă vreme aducerea aminte a acestui praznic sobornicesc, așteaptă ca o binefacere, o viitoare mare biruință a crucii în sufletul mulțimii...

Ofensiva națională

Incoronarea la Alba-Iulia.

P rivirile mari de ansamblu nu le poate da decit perspectiva distanței. In adevăr, orizontul larg care îți îngăduie să vezi departe nu se deschide decit la înălțime. Din balconul tău poți vedeà curtea vecinului și acareturile meschine ale acelui interior, de sus însă, din virful de munte, detaliile se topesc și înaintea ochilor se desfășură peisajul vast, in toată măreția lui.

Ca și in lumea materială, ascensiunile sunt indicate și in domeniul abstracțiunilor, cînd vrei să imbrățișezi o rază întinsă de gîndire. Și aici se cere sacrificiul detaliilor, atingerea unui punct de înălțime, ca de-acolo, de sus, problema să se desvelească minții pornite spre cercetare.

Firește, pentru acest urcuș se cere o anume forță pe care, de obicei, sufletele comune nu o au și de aceea nu tutulor le e dat să pătrundă in regiunile senine ale idealului, cei mai mulți rămîn jos prinși in frămîntările brutale ale vieții și gîndul lor nu se ridică mai sus ca aburul dela bucătărie. . .

* * *

În fața încoronării dela Alba-Iulia, noi ne dăm silința să ne ridicăm cît mai sus, ca să putem vedea cît mai departe.

Coroana regală a Romîniei întregite ne face în acest moment unic, să înlăturăm toate mizeriile clipei și planînd deasupra veacurilor să căutăm pentru sufletul nostru un acord cu eternitatea. În acest chip, credem, vom feri de orice nota vulgară strălucitul eveniment și ungera întîiului Rege al tutulor romînilor ni se va înfățișa în perspectiva ei istorică.

Îndeplinim deci operația de eliminare a detaliilor și rugăm pe cetitori să ne urmeze. Să se smulgă cu toții, cum am făcut și noi, din virtejul preocupărilor curente, să înlătore amărăciunile zilei, dela criza valutară pînă la peregrinajele miniștrilor liberali în Ardeal și dela înălțimea ideii de unitate națională, să judece destinele neamului romînesc.

Astfel, și numai astfel, sărbătoarea primește semnificarea ei adevărată. Cortegiul umbrelor cotidiene se retrage și în locul lui apare cortegiul trecutului nostru. Veac de veac, dîn negura începutului și pînă astăzi, uriașul caleidoscop prezintă aspecte varii din sbuciumul milenar. Fărămițați sub diverse constelații politice, neamul nostru se arată la atîtea și atîtea răsپintii ale vieții sale istorice. Este, în definitiv, o lungă poveste tristă, stropită cu mult sînge și cu multe lacrimi. Se desfac nenumarate învățăminte din paginile acestei epopée, pe care cronică, în parte abia, le-a trecut posterității. Istoriografii și poeții se vor adăpa din năsecata fîntînă de plîngeri, descifrînd palpitările marelui suflet chinuit de vremuri. Un isbitor adevăr resumativ însa, se ridică îndărătnic de după apăsarea tutulor veacurilor și luminează însuși misterul de existență al acestui popor traco-roman. Este neadormita, permanentă năzuință de a păstră aici pe solul istoric un patrimoniu sufletesc distinct, o conștiință de unitate a unui organism național. Pentru cine privește dela cuvenita înălțime trecutul romînesc, constatarea sumară pe care o face, este tocmai instinctul todeauna treaz al înrudirii de sînge, ce-a depășit încontinuu granițele politice și a plămădit, la adăpos-

tul schimbărilor recente, unitatea noastră de Stat. Conștiința, aceasta a societății netulburate, indică lumii misiunea internațională a românismului la porțile Orientului european și este în același timp cea mai luminoasă consacrare pentru legitimitatea existenței noastre ca Stat național.

Acesta este procesul nostru cu care de două mii de ani ne-am înfățișat la toate instanțele, ca să fim respinși neîncetat de soarta vitregă. Abia acum se înregistrează și actul de dreptate istorică prin care crezul unui neam primește o unanimă recunoaștere postumă, aducând deodată cu triumful principiului de naționalitate în întreaga Europă centrală și unitatea noastră de Stat.

Privită deci în lumina unei perspective istorice, încoronarea dela Alba-Iulia însemnează pecetluirea în fața noastră și a lumii, a acestui proces încheiat acum definitiv, cea mai solemnă clipă a istoriei noastre. Ea se îndeplinește în locul unde înainte cu trei sute de ani visul a fulgerat în nopțe, trezit de spaima unui romantic voevod, care ca ațiția precursori avansați ai adevărilor neconsumate încă, cu moarte silnică s'a prabușit în nemurire.

În adevăr ascensiunea pe culme e orbitoare de astă dată. Un fior necunoscut ne străbate în toate fibrele.

Pulsul istoriei noastre ne svicnește la timple cu o putere necunoscută. Din subconștientul de veacuri al unui popor apare seva lui de viață, într'o admirabilă plenitudine de sănătate robustă, iar jurîmprejur se ivește hecatomba de jertfe cari au rascumpărat biruința, cohortă fără sfîrșit, dela arcașii medievali și pînă la soldații dela Marășești...

Spectacolul este prea lung, nervii se întind subt imensa apăsare, și sufletul se pierde într'un elan de pietate mistică călătorind departe.....

Odată în viața unui neam veșnicia îți acordă paharul, te chiamă la un astfel de simposion moral..

* * *

Iată de ce mergem la Alba-Iulia, ca fiorul să-l putem resimți de aproape, mai covârșitor, mai spontan. Mulțimea a sesizat și ea înțelesul praznicului, fiind călăuzită de instinctul sigur al masselor anonime. Că sunt și potrivnici care rămân la casa lor, poticniți fiecare de altă buturugă a prezentului, lucrul de sine înțeles, la o anumită înălțime firele slabe au amețeli și cad. Vom fi indulgenți și nu le vom cere opintiri peste puterile lor, nici măcar zimbete de milă nu avem pentru nimeni azi, clipa ne împietrește în atitudine de contemplație mută în fața viziunii...

Nu mai suntem nici buni, nici răi, suntem spectatori umili la un sfârșit de dramă măreț cum n'a mai fost și cufundați în tăcere religioasă auzim cum în jurul nostru respiră eternitatea.

Mobilizare morală.

Vintul de anarhie de peste Nistru a început să bată din nou împrejurul nostru. În laboratorul dela Moscova, unde pe spinarea unui biet popor răbduriu se prepară metodic microbii destrucțiunii, pare a fi iarăș fierbere mare. Conducătorii sovietelor, după cinci ani de experimentare, introduc fermente noi în teoriile lor. Ideile comunismului, înfrînt pe toată linia, ca doctrină de Stat, trec printr'o radicală revizuire. Înțelegînd că agitația proletarilor uvrieri nu mai poate fi o platformă de răsturnare, oamenii lui Trozky, trecînd peste concepția lor tradițională și peste masele mujicului rus, pe care-l exploatează într'o izolare ermetică, se gîndesc să deslănțuie revoluția lumii prin inflamarea păturii țărănești din vecini.

Rețeta, după o migăloasă pregătire programatică, a intrat în domeniul practic. Emisarii tovarășului Zinoviev-Apfelbaum s'au răslețit pretutindeni în Europa centrală, și opera lor se anunță ca de obicei prin semănarea crimei. Cu deosebire statele din apropierea noastră resimt acțiunea de dărimare. În Bulgaria agitația pare a fi în ajunul unei încăerări generale. În regatul Jugoslav mișcarea lui Radici s'a încadrat definitiv în îndrumările Moscovei. În Polonia și Cehoslovacia puternicile partide comuniste și-au accentuat rolul de luptă

în recentul congres din capitala Rusiei. Un plan de ansamblu care strînge toate firele într'o singură mînă, se întrevide la fiecare pas. Comunismul rus, înainte de a se prăvăli la el acasă, alearga la revoluțiile de peste granițe ca la ultima barcă de salvare. Trotzky, gîndindu-se la plecare, vrea să trîntească ușa după el, ca să sguđuie întreg continentul. De aceea rețeta a început să lucreze cu o febrilitate satanică. Pretutindeni propaganda se întetește și paralel cu distrugerea morală actele de teroare se înmulțesc. Suntem împrejmuți din toate părțile de un uragan surd, care poate să fie înfrînat de bunul simț al popoarelor vecine, dar poate să și isbucnească în măsura în care vieața de Stat nu s'a consolidat încă.

Romînia e o insula în mijlocul acestei volburi întunecate. Neamul nostru, care s'a regăsit pe sine însuși într'o singură țară după o mie de ani de apăsare străină, are instinctul alcătuitor de Stat și rezistă destrămării printr'o limpede conștiință națională. Prea au fost hranite de veacuri dogmele acestei religii, prea s'au înfipt adînc în structura de gîndire a rasei, ca urma lor să se șteargă la cea dintîiu atingere cu o maladie exotica. Noi trăim încă în prima perioada a unirii politice, ai cărei fiori ne stăpînesc toate fibrele. Dar mai e și un obstacol sufletesc pe care psihologia poporului nostru îl ridică împotriva invaziei din vecini. E bunul simț latin, tendința de sănătos raționalism care e la baza mentalității noastre. E poate cea mai puternică pavăză prin care am păstrat aici o diferențiere etnică bine marcată, acest patrimoniu specific de simțire. Cu ajutorul lui ne-am încercuit în fața încercărilor de desnaționalizare, și tot el ne apără astăzi de revarsarea valului asiatic. Și acum opunem oricărei cotropiri, arsenalul consacrat al unei istorii milenare. Cea din urmă dovadă palpabilă a completei îngrădiri sufletești am dat-o în războiul recent, cînd armatele noastre cari luptau în tranșee amestecate cu trupele rusești, nu numai că au eliminat boala lor, dar au privit cu un examen critic nebunia mistică și au stîrpit-o cu simțămîntul unei conștiințe superiorități de rasa.

Lenin a avut prilejul să înțeleagă dela început, că pentru catehismul lui, Nistrul e un impenetrabil zid moral, și de aceea în afară de banditismele de rigoare, bolșevicii n'au desfășurat pe teritoriul nostru o acțiune de propagandă intensă ca în alte părți. Anii au trecut într'o relativă liniște, și, cu excepția bombei lui Gold tein dela Senat, n'am înregistrat aici un special program de luptă. Cu vremea însă planul dela Moscova s'a amplificat și a căutat să se adapteze împrejurărilor. După dezastrul militar din Polonia, politica de expansiune a lui Cicerin, pentru a avea o chestiune deschisă pe frontul occidental al Rusiei, a ridicat problema Basarabiei, iar ca mijloc de agitație pentru Europa centrală a adoptat formula noua a mișcărilor țărănești. Ne găsim deci în fața unei faze evolutive a doctrinei moscovite, în care se ivesc acorduri proaspete și care indică depe acum mijloace noi. Rezultatul se vede clar la țările învecinate, dar se anunță și la noi. Teroarea, cunoscuta uvertură a tuturor dramelor bolșevice, a început cu atentatul dela pirotehnie și cu ultimile tâlharii, pregătite într'o înăunțire organică cu tot ce se petrece dincolo de frontiera noastră. Probabil există și o preparație oculta care ne rezervă surprize. Suntem deci, după toate evidențele, atrași în rețeaua de acțiune a angrenajului comunist diriguît de sinedriul dela Moscova, și pacea noastră internă de pînă acum e serios primejduită.

România va trebui să apere lovitură cu conștiința liniștită, ca priveghind asupra ordinii de Stat păzește însăși existența națională. Va trebui, de sigur, o operă de guvern condusă cu energie și înțelepciune, care să urmărească germenul destructiv, și să-l strivească sub prescripțiile legalității. În ce fel se va îndeplini această îndatorire grea de către guvernul actual, nu vedem. Nu știm peste tot dacă va avea deplina autoritate s'o facă. Știm însă, că mai mult decît orice măsură de guvernămînt, trage în cumpănă starea sufletească a societății, imponderabilul moral al autoapărării. În aceasta materie trebuie desfășurată cea mai con-

știentă acțiune de prevedere. Dela început nu ne îndoim că poporul românesc va primi cu vechea lui seninătate noul asalt. Demagogia și-a trăit traiul la noi, milioanele de țărani angajați la o muncă pozitivă pe glia lor, cu toate mizeriile ce îndură, refuză orice curent obscurantist și păstrează buna orânduială a vieții. Fenomene de înțelegere și disciplină admirabilă ne-au arătat că satele sunt tot atâtea puncte de razim ale dragostei de țară la noi, și ale ordinii cetățenești. Temelia organismului național e solidă și ne ferește de orice cutremur inoportun. Cu aceeaș sinceritate însă, trebuie să mărturisim că toate constatările ce facem zilnic asupra clasei conducătoare și asupra burgheziei orășenești, în mod global, sunt destul de îngrijitoare. Pe cât de normală e legătura sufletească a masselor, pe atât de fragilă încă ne apare contopirea stratului superior. Diversități de impulsuri culturale și moșteniri dintr'o viață de Stat străină produc fricțiuni apreciabile și procesul de încheiere se face lent, întovărășit de crize intermitente. Suntem încă în perioada de elaborare a unității, pe care cinci ani n'au fost în stare s'o desăvârșească. Pe cât de refractare ne sunt deci satele la orice îndemn subversiv, pe cât de statornic fixată suprafața lor de simțire ca un lac întins în care bat aceleași unde, pe atât de tulbure și haotică ni se pare uneori înfățișarea pistriță din vârful piramidei, unde e un amestec ciudat de gânduri și de glasuri.

Evident, că această apropiere și echilibrare trebuie grăbită, dacă vrem să obținem un chiag unitar în fața celei mai diabolice șurubării de destrămare. Numai o pedagogie cetățenească, în sensul strict al principiului național, e în stare să creeze aici o cohesiune pe care Statul poate clădi ca pe-o forță de rezistență utilizabilă. Cum se face astăzi această educație, și cine-o face? O face Statul prin organele lui copleșite de mizerii materiale, fără o linie de conduită precisă, fără program și fără voință în executare? Priviți la cei o jumătate de milion de străini imigrați din toate părțile, ca o teribilă pecingine pe trupul nostru, elemente dușmane și inadaptable,

cari în rezervoriul nostru de energii sunt o poftă activă! Cine-i întreabă de rosturile lor, și cine lămurește dacă contribuie cu-o picătură măcar la străduințele noastre? E marasm pe toată linia în California românească, unde exploatatorul străin, prin bacșiș și cointeresare, âmuțește problemele de conștiință pînă sus în sferele înalte.

Ar rămîne o singură acțiune de lămurire și de propagandă, care pretutindeni e mijlocul clasic al tuturor operelor de închegare socială : *presa*. Gazetăria noastră ar trebui să fie înplină renaștere, acum la începutul unei vieți de stat schimbate, cînd o pulsație mai vie, ca de alte ori, mișcă toate păturile. În ea ar trebui să se concentreze tot planul nostru de apărare. Coloanele ei ar fi să reoglindească spiritul național și să propage adevărurile rasei. Prin ea s'ar pară orice gest ostil în fiecare zi, răspîndind sănătate și încredere în mulțime. Cine face însă această presă, și cum o face ? Am răspuns demult acestor două întrebări și am pătimit destul pe urma lor. Astăzi însă, cînd preludiile Moscovei actualizează iarăș cu mai multă tărie chestiunea, cînd deodată cu bombele și incendiiile se scurge zilnic otrava prin canalul călimarelor străine, nu vi se pare că lucrul e mult mai serios și consecințele mult mai grave ? Acum zece ani, pe urma neutralității Romîniei, v'aduceți aminte ce galerie de gazete vîndute s'a improvizat la București, și ce avalanșe spurcată a rămas în urmă ! Credeți că la acest moment sentimentul moral e altul în fața tentativelor bolșevice, credeți că rubla de aur are mai puțină căutare decît mărcile lui Guenther, și că o listă nouă de cumpărați are să fie mai mică decît cea de ieri ? Eu nu mă leagăn în această iluzie deșartă, fiindcă dinastia Honigmanilor din presă e mai tare azi de cum eră în România mică, fiindcă redacțiile lor sunt mai populate și rotativele lor mai unse ca odinioară. Și mai este încă ceva, o nuanță care nu-mi scapă, și care schimbă situația în defavoarea noastră. Sunt de părerea că atunci eră mai puțină înrudire în țintă, de cuget și de nervi, între d. Blumenfeld și d. Guenther, decît este astăzi

între Apfelbaumii dela Moscova și între Honigmanii depe calea Victoriei...

Iată de ce bolșevismul năexistent în psihologia mașelor la noi are totuși aliați naturali în interpușii dintre noi și mulțime, în predicatorii dezagregării prin presă. Opera lor e cu deosebire pernicioasă azi, fie-ca e plătită fie-că se propagă prin instincte de rasă străine de-ale noastre și afiliate actualei conduceri moscovite printr'o firească înrudire de sînge. Astazi deci, cînd steagul roșu ni se agită la granițe, noi nu putem răspunde decît prin punerea în valoare a vechilor tradiții, printr'o coborîre în noi înșine, prin scutul secular al îngrădirii sufletești. Aceasta operație n'o poate face nici starea de asediu, nici comisarul de siguranța, o poate îndeplini numai societatea romînească, care trebuie să-și disciplineze rațiunea, urmînd un crez national, dacã vreã sa traiască.

Cu acest obiectiv al întăririi frontului sufletesc împotriva primejdiei din afară, suportînd cu zîmbete orice chelălăiala și lovind orice rătăcire, fiind în dreptul nostru de apărători ai țării pentru care ne-am sbuciumat atîta, facem apel la toți intelectualii romîni și propovăduim necesitatea mobilizării lor morale...

Primejdia străinilor.

Mai zilele trecute, cind inregistrind tulburarea studentească, mi-am permis să înfrunt minia «presei independente» dela București și să văd în sbuciumata protestare unanimă a universitarilor o mișcare românească cu fond onest și sănătos, am spus în treacăt că năvala impetuoaasă a străinilor la noi legitimează îngrijorările pe care le manifestează sufletele tinere dintr'un instinct precis de conservare națională. Nu peste mult, întreat fiind în această chestiune de către redactorul unui ziar ungueresc din Cluj, mi-am repetat convingerea că puhoiul străin care dă asalt României din toate părțile trebuie stăvilît și că protestarea împotriva lui este datoria noastră a tuturor.

Aceste inocente declarații par a fi stîrnit oare-care nedumerire între cetitori, judecind după multele semne de atențiune ce mi se trimit pe urma lor. Ca și cind aș fi săvîrșit un act de mare curaj, mă pomenesc cu cuvinte de laudă și de încurajare din atîtea părți. Lumea pare a se miră că cineva care a avut o situație de răspundere în politica țării nu se înfășură în obișnuita prudenta tăcere atunci cind vine vorba de-o chestiune care ar putea atinge susceptibilitățile arendașilor de «opinie publică» din capitala țării.

Trebuie s'o spun, că nu merit cîtuși de puțin măgulitoarele

aprecieri de ocazie, fiindcă intrucît mă privește mi-am însușit cam de mulțișor obiceiul de-a face politică cu ușile și ferestrele deschise și de-a rosti adevărul întreg...

De-aceea, ori-cît de mult m'aș «pune rău cu presa», supărînd citeva redacții dela București care-și vor vedeà vizați verii și cumnații în aceste rînduri, trebuie să mă asociez din nou la toți care strigă împotriva valului cutropitor de străini repeziți asupra noastră. Și în acest punct, ca și în multe altele, exasperarea tineretului nostru e perfect legitimă. Țara, în prima ei perioadă de consolidare, într'o vreme cînd alături de-o grea criză economică pe urma războiului, resimte și agitația permanentă a unor fricțiuni pricinuite de opera de nivelare a provinciilor care s'au unit, suportă tot mai greu procesul permanent de penetrație străină pe teritoriul ei. Dela începutul marelui războiu și pînă astăzi România actuală suferă consecințele fatale ale acestui proces. O imigrație continuă o amenință cu schimbarea radicală a raporturilor demografice de ieri de pe cuprinsul ei. Subt ochii noștri ne năpădește zi cu zi o populație nouă, pentru care țara noastră nu e o patrie, ci un loc de popas și-un prilej de exploatare. Mult mai rău decît muștele columbace care au invadat citeva județe, ca să se prăpădească la sfîrșitul lunii Mai, sunt acești inoportuni oaspeți cu sutele lor de mii.

Ar fi un mare serviciu pentru lămurirea tuturora, dacă s'ar publică o statistică precisă a recensămîntului și dacă s'ar trage comparația cu cifrele de-acum cinci și zece ani. Atunci s'ar vedeà ce primejdios strat recent s'a suprapus cetățenilor de baștină ai acestui pămînt. Basarabia și Bucovina ar da poate procentul cel mai mare al intrușilor indezirabili care s'au strecurat și se strecoară în masă peste Nistru, mărind confuzia de-acolo și întreținînd în mod meșteșugit o surdă agitație și-o atmosferă de nesiguranță. Orașele din Vechiul Regat sufăr de-asemeni. La București după războiu e un aspect nou de trecători care-ți dau impresia unui centru cosmopolit.

Ardealul nu s'a putut sustrage nici el penibilului flagel. Cel

puțin două sute de mii de guri străine strigă zilnic aici. Se pot fixa ușor și repede etapele acestei revărsări. Prima năvală a fost pe vremea ofensivelor rusești din Galiția, când sub lovitura ciocanului lui Brusilov chinuța provincie ne-a scupiat din măruntaiele ei secrețiuni impure. Până pe la linia Mureșului prin orașele dela nord și prin satele noastre ne-am găsit în fața unor călători care s'au ivit ori cu traista în băț indemnînd dela Sighet mai la vale, ceea ce poporul nostru chiamă «lavră jidovească», ori vo'ajori suspecti în căutarea unor resurse de trai. A venit guvernarea lui Horthy cu pogromurile dela Budapesta, cînd pe linia Arad și Oradea-Mare s'a deschis din nou drumul Canaanului. A fost a doua năvală. De-atunci imigrația continuă nepotolită, metodică, ca dirijată de-un bine chibzuit plan strategic.

Majoritatea absolută a acestor oameni-columbaci e evreiască.

Firește, ei venind aici nu se mulțumesc să fie spectatori cu brațele încrucișate. Purtați de instinctul lor cunoscut după afaceri și-au pus în mișcare de grabă aparatul complicat. O mare parte au congestionat orașele supraîncărcate ca populație. A început specula și corupția, ca o avalanșe, pretutindeni. A început o transformare pripită a relațiilor de proprietate. Mi se spune că în orașele dela nord ale Ardealului fiecare palmă de pămînt e cumpărată de-acești rătăcitori fii ai lui Israel, care peste noapte și-au preschimbat prezența provizorie în cetățenie rominească. La țară s'au prelins de-asemeni, discret și sigur, în toate colțurile. Țăranii noștri sunt dezarmați în fața lor și șapte piei se trag zilnic de pe bielele sate copleșite de circiumi și tot felul de întreprinderi care le secatuesc.

Aceasta este realitatea.

Dacă a schițat un gest de apărare împotriva ei înseamnă a ne lipi pe frunte pecetea de «antisemiți», nouă care în flacărele marelui războiu ne-am topit ori-ce resentiment de rasă și-am smuls prejudecățile din mintea noastră ca pe niște buruiene

netrebnice, atunci suportăm porecla. Suportăm și oprobul d-lui Honigman, care probabil se va grăbi să ne denunțe Europei ca «huligani», să ne deie lecții duioase de umanitarism și să ne învețe în numele lui Simeon Bărnuțiu catehismul dragostei de țară. Toate bune. Un singur lucru nu mai suportăm: prelungirea acestor stări de incertitudine, ci d'elemente primejdioase, antipatice insule plutitoare de pe valurile tulburi din Europa orientală, se așează definitiv pe spinarea noastră.

Remediul împotriva răului nu poate fi decât o acțiune de guvern pentru constatarea apartenenței fiecărui locuitor de aici și o grabnică operă de purificare. Până nu se va începe o astfel de măsură să nu ne mirăm că nemulțumirile aici cresc și că suflete curate tinerești își strigă ponosul lor.

Intrucit ne privește, noi vom relua chestiunea și-o vom analiza cu toată liniștea și de-aici înainte, chiar și cu riscul neplăcerilor sentimentale ale «presei independente», pentru care considerația noastră, precum se știe, crește în fiecare zi.

Fierbe în țară...

Dacă ar fi să-i credem pe cuvînt pe antreprenorii de opinie publică dela București, situația ar fi în adevăr îngrijitoare și țara s'ar găsi la marginea prăpastiei. Fantazia colorată a honigmanilor și rosenthalilor, unită cu setea de scandal, cea mai remarcabilă însușire profesională din arsenalul lor, ticluiesc zilnic povești de roman foileton de cea mai ordinară speța.

Nu știi la ce se reduce adevărul în Vechiul Regat, pentru care se vor găsi destui mai bine informați decît subseminatul să puie lucrurile la punct și să lămurească lumea cît de departe au ajuns *mișcările fascisto-antisemite*. Deocamdata așteptăm să treacă aceasta fază tulburătoare în care reporteri, cu educația făcută la cinematograful, lansează comploturi, de generali, lovituri de Stat, organizații oculte și mai ales porniri primejdioase pentru consingonii patrioți ai lui Goldstein de a Jilava. Ar fi în adevăr foarte ridicol să le cădem în cursă un moment măcar și să ne permitem a vedea situația prin prizma chioară a acestor vînzători de haine vechi rătăciți în gazetăria romînească. Așteptăm deci lămuririle oamenilor cum se cade și vom vorbi atunci...

Sunt însă stările din Ardeal de sub ochii noștri cari în monitoarele amintirilor negustori de cerneală apar falsificate și diformate ca într'o idioată oglindă de bilciu.

Asupra acestora aş dori să mă rostesc cu dorinţa de-a în-lătură toate contrafacerea şi-a da putinţa conştiinţei obşteşti să vadă realitatea. Voi spune cuvinte sincere aici mîngîindu-mă cu amintirea că şi în vremuri mult mai grele ca cele de azi mi-am îngăduit luxul de-a vorbi limpede şi voi căută să luminez cu un reflector crud în rostul lucrurilor, convins fiind că eufemismele fade constitue atitudinea cea mai puţin inteligentă.

Presă de bulevard din Bucureşti a alarmat publicul cu pre-tinsele orori ale aşă zisului fascism din Ardeal şi cu antisemitismul feroce de aici. Un singur număr din gazeta «Lupta», pornită în lume sub girul moral al d-lui Fagure şi fraţii săi de alt nume, pe trei coloane şi mai bine, cu slove cît pumnul şi cu-o specială arhitectură de subtitluri vorbeşte de «*fascismul militar din Cluj*», de «*complotul dela Sighetul Marmăţiei*» în care se plănuia ca «*să le ia evreilor averile şi să le împartă celor care intră în rândurile fasciştilor*», de «*pîrjolul care se va deslănţui contra evreilor*» şi-o întregă serie de monstruoase combinaţii pe cari numai timoarea isterică de «ghetto» le poate pune în circulaţie. Toate aceste prăpăstii se dau cu o perfidă aparenţă de verosimilitate, ca venind dela «*redacţia noastră din Cluj*» cu însemnări de fapte şi nume proprii în stil telegrafic pentru complecta zăpăcire a deaproapelui. La Sighet în Maramureş de pildă totul e cert şi precis, catastrofa bate la poartă: «*în tot Ardealul au produs senzaţie ştirile*», pentru că «*acolo se plănuieşte un program pentru ziua de Iom Kipur*». Fireşte, se dă şi numele teribilului urzitor, este un domn *Manolache*, fost «*diurnist la parchetul local*» înainte de-a deveni fioros şef de bandă, iar mina lui dreaptă e fascistul *Ferencz Joşka*, ambasadorul lui Horthy... Cum vedeţi, e o complicată garnitură de pericole cari ameninţă liniştea Statului. Nu e nici o mirare că mulţi cetitori se alarmează şi că între alţii domnul Jean Th. Florescu, ministru de justiţie, fire impresionabilă de fost artist liric profund afectat de cele auzite, s'a crezut dator să grăbească la Cluj

unde, în tața magistraților și procurorilor, într-o dramatică cuvîntare, a salvat interesele patriei. În această surescitare crescîndă se comit uneori veritabile batjocuri ale justiției, stupidități patente, cum a fost deunăzi percheziția de noapte la domiciliul colaboratorului nostru Nemoianu, fost prefect de Caraș-Severin și un distins intelectual de care se vorbește în acest număr al revistei. Nevroza se propagă pe toată linia către apașii din presă, și opinia publică e răscolită neconținut prin acest aport cotidian al minciunii.

Să vedem ce este în realitate și pe ce se brodează desgustătoarea chelălăială...

Fascism în Ardeal ?

E o glumă de rău gust, o invenție de redacție, un spirit deplasat de creier obosit, fantoma care se lansează. Fascism intrupat din doctrina domnului Mussolini, cu ritualul dela Roma și cu cămășile negre de pe Via Appia ? Fascism, cu binecuvîntări *ad hoc* dela amiralul Horthy, cum pretind honigmanii în tulburatele lor înfrigurări de testamentul vechiu ? Fascism, cu-o rețea de organizații gata să dea «lovitură de Stat» și să deslănțuie «pîrjolul» ? Nu știm, n'am auzit, n'am văzut. Ni se par caraghioase toate cercetările de acest fel, ori cit de laborioase ar fi din partea faimoaselor noastre organe de siguranță delațiunile în materie. Simplul fapt că la fostul prefect de Caraș-Severin au tăbărit în puterea nopții să-i răscolească hîrtille, ne-arată pe ce pantă lunecoasă a ridicolului au apucat bunii noștri guvernanți de astăzi...

Reacțiune puternică și agitată a *ideii naționale*, da, există și apare în proporții tot mai largi în toate colțurile Ardealului. Această mișcare o recunoaștem și-o propagăm și noi. După discordarea primei perioade de după războiu în care ne-a copleșit neputința și aventurierii și-au făcut loc cu coatele înainte, după năvala străinilor care-au acaparat resursele de viață și-au transformat țara într'un tîrg deșănțat unde totul se vinde, după înhămarea politicianilor noștri lacomi și inconștienți la interese care nu sunt ale noastre, organismul să-

nătos al sufletului rominesc de-aci reacționează și începe să-și afirme trebuințele lui. Din toate părțile se anunță valul de primenire și purificare, o dorință de mai bine vie și cu accente de vijelie pe-alocurea. Ramurile intelectuale ale societății întrețin curentul : studenții, profesorii, avocații, preoțimea, învățătorii și alte tagme. Da, trebuie spus adevărul întreg, aici la noi fierbe în țară, fierbe conștiința națională re-deșteptată, dînd la o parte rețetele uzate ale politicianismului trivial și pretinzînd întronarea unei morale noi după experiențele triste de-o jumătate de deceniu. Că fierberea poate avea puncte de înrudire cu recenta evoluție sufletească a întregului continent și că o surdă comunicare subterană aduce de departe acest fluid e probabil, fiindcă exemplele din vecini totdeauna și-au găsit răsunetul și-aici și mai ales fiindcă aparatul de înregistrare al mulțimii în timpul din urmă a devenit mult mai simțitor. Se prea poate, ca și din mișcarea particulară a Italiei de astăzi să se fi degajat o vagă repercursiune de suprafață. Sbuciumul din Ardeal însă e specific local, sunt ranele noastre care dor, ori-cit ar reclama unii și alții pentru vindecarea lor o alifie de import. Dacă judecata pripită a spiritelor ieftine nu e dispusă să vadă în această alvie profundă de revendicări naționale decît o maimuțareală de «fascism» care ambalează pe diurnistul Manolache dela Sighetul Marmației și pe alți nenorociți de teapa lui, sau dacă agitata elaborare de energie a neamului nostru de-aici poate trece în ochii unora ca o manevra subversivă a dictatorului dela Budapesta, cum au impertinența s'o califice gazetele străine din Capitală, lucrul e regretabil, esența lui însă rămîne neschimbată. Această stare de suflet se desfășură cu multă amploare și este o mare greșală din partea celor care răspund vremnic de destinele țării să creadă c'o pot strivi în procesele-verbale ale poliției sau ale judecătorilor de instrucție. Nici un foc nu s'a stins încă cu pălăria și tare mi e teamă că șicanele meschine pe care le întilnim în locul unor transformări organice nu vor face decît să întelească volbura începută. Acesta e

stadiul actual al frământării neorganizată încă, despre care se poate susține fără a cădea în profeții, că e în creștere și că fiind canalizată de elemente îndrăznețe și conștiente ar putea deveni un factor util în viața de Stat a României.

Să trecem acum la «mișcarea antisemită» care întreține în permanentă bițială călimarele *presei independente* din strada Sărindar...

La dreptul vorbind o mișcare antisemită, propriu zisă, nu există în Ardeal decît a studenților din Cluj, cari pe lângă un obiectiv național bine determinat au fixat și-o seamă de postulate vizînd supra-saturația evreească dela Universitate. În afară de această mișcare nimeni nu știe aici ca societatea romînească să-și fi înghebat anumite organizații de apărare sau de agresiune împotriva evreilor. Toate născocirile de gazetă cari vor să acrediteze legende cu «*pîrjoluri*» și «*progromuri*» sunt multiplicat sau de agenți provocatori copti pentru pușcărie, sau de cunoscuta hipersensibilitate nervoasă, care la fiii lui Israil prezintă acute fenomene cronice de imaginație colorată.

Ce există însă în societatea romînească față cu evreii din Ardeal? Să vorbim răspicat, fără falșurile și subterfugiile negustorilor de marfa strîcată, cu respectul de adevăr care e apanajul oamenilor civilizați. Poporul nostru de-aici, se știe, nu e nici egoist, nici xenofob. O probează istoria lui. Din vechime trăiește alături de alții care l-au explorat pînă la singe, fără ca el să fi schițat gesturi de intoleranță. Dovadă tot trecutul și dovadă mai ales ultima revoluție din Ardeal blîndă ca o zi de post și plină de iertare pentru toată lumea ca o liturgie romînească. În mijlocul unei vîltori care însemnă începutul desrobirei după o cumplită tensiune de sute de ani, nici douăzeci de palme n'au rasunat aici, nici cinci indivizi n'au fost culcați la pămînt din cohorta ignobilă a lipitorilor de tot soiul ce-au supt vlaga unei nații. N'a fost nimic decît praznic și voie bună, o largă revărsare de bunătate populară pe cît de primitivă pe atît de admirabilă. Ardealul în loc să

pedepsească s'a rugat lui Dumnezeu, în loc să măture cu vi-
forul lui sgura veacurilor a început să joace hora unirii. În
această topăială îndelungă au fost primiți toți de-avalma,
buni și răi, curați și necurați, de toate credințele și de toate
neamurile. Eră o pornire unanimă de înfrățire în care înșiși
reprezentanții dominațiunii seculare au scăpat neatinși, ne-
cum să-i fi trecut cuiva prin gând să se lege de bietul Ițic
din colț, spectatorul vesel al acestui strașnic reviriment...

De-atunci, nici nu s'au împlinit încă cinci ani și poporul
nostru de-aici se înfățișază cu-o psihologie schimbată. Se-
ninătatea lui evanghelică s'a dus, impulsurile de fraternizare
cu toată lumea i-au slăbit și mâna generoasă întinsă străinu-
lui a început să i se strângă pumn. Este incontestabil un as-
pect nou de stare sufletească. După mulțumirea de ieri un
aier de amărăciune a început să învăluie masele și-o înă-
creală poartă pretutindeni germenul decepției. Un sentiment
neplăcut de neîncredere a pornit să neliniștească pe oamenii
noștri ca și când în propria lor casă s'ar fi furișat un răufă-
cător meschin. În această particulară configurație morală,
rezultanta zbuциumului interior al anilor din urmă, Ardealul
integral resimte astăzi, trebuie s'o recunoaștem, dacă nu o
mișcare cum se susține, ci o evidentă *dispoziție* antisemifă.

De ce? Care sunt motivele acestei pripite îndrumări noi
tot mai active și tot mai generale?

Răspundem.

Nu mai țin minte cine, un scriitor evreu, într'una din chi-
nuitoarele porniri de flagelare și autoanaliză frecvente rasei
semitice, a scris pagini foarte sugestive pentru a constată și-a
deplora caracterul antipolitic al semenilor săi. Am urmărit
de-atunci această teză în diverse ipostaze istorice și-am găsit
în tot locul verificarea ei. Fără a atinge măcar cu acest pri-
leț o specială demonstrație, îndrăznesc să afirm că și la noi a
ieșit la iveală penibilul defect cerebral. Nu vreau vorbi aici nici
măcar de atitudinea evreilor din Vechiul Regat, din timpul
războiului și de atunci pînă azi, ca să-mi pot restrînge con-

statările numai la Ardeal. Ei bine, această notă antipolitică a evreimii de aici, poartă vina principală și inițială a înăspririi de relațiuni pe urma căreia societatea noastră și-a înlăturat vechea bunăvoință.

Dar să luăm lucrurile pe rînd, cu măsura liniștei și obiectivității. Din primele momente și pînă cînd scriem aceste rînduri, evreimea din Ardeal cu toate beneficiile politice și culturale de care a învrednicit-o congresul de pace, — această nouă revărsare a Nilului, — nu și-a putut găsi locul în noua ordine de stat. Fără puțință de mlădiere în materie politică, plină de exagerări și de nevroză, indiscretă și inadaptabilă, această populație în loc de a-și căuta o formă de apropiere, robită de speculațiuni pur materiale, și-a menținut rostul de corp separat în cadrele statului român. Mai mult decît atît. Dintr'o ciudată înclinare spre paradox care a constituit totdeauna unul din stigmatetele rasei, evreii moșteniți de noi în Ardeal, într'o vreme cînd coreligionarii lor din capitala Ungariei erau aruncați în Dunăre de către detașamentele lui Horthy, aici s'au menținut în rolul lor de maghiarofili iremediabili. În toată viața lor publică din Ardeal ei au afixat un maghiarism particular, un fel de protestare lărmuitoare de fiecare clipă, o mirîitură cinică și enervantă, dovadă școlile lor și mai ales dovadă aproape toată presa zisă ungurească din Ardeal confecționată după tipicul lor de scribi, tot atît de departe de neamul lui Arpad ca și Ierihonul de Keciement...

Pe această spărtură s'a furișat zilnic neîncrederea la noi, au intervenit însa în curînd rezioane pozitive mult mai palpabile.

Din primele zile ale războiului general, Ardealul a devenit un loc de scurgere pe seama evreimii dela nord. Sub presiunea ofensivelor rusești, valuri întregi apăreau acești oaspeți nepoftiți cu figura stranie, cu o căutătură neastîmpărată sub căciula de pisică sălbatică. Ei au năpădit sate și orașe pînă la linia Mureșului, producînd pretutindeni perturbații economice, lăsînd în urmă revoltă și desgust. La această zestre

fatală s'a mai adăugat invazia pe urma persecuțiilor ungu-rești, plus metodică imigrare în căutarea unui Canaan. Puneți la olaltă aceste infiltrații continue ale unor străini cu care n'avem absolut nimic de împărțit, cîntăriți numărul îngrozitor al acestor intruși pe care nici un tratat internațional nu ne obligă să-i ținem în spinare și veți vedea că prezența lor schimbă radical raporturile demografice din acest colț de pămînt. Este o tragedie a cifrelor implacabilă care ne pămuieste la tot pasul și pe care intuiția populară o simte.

Aceste cete de lăcuste însă nu sunt martori impasibili ai stărilor de-aici, nici măcar consumatorii liniștiți ai grîului rominesc. Prezența lor e un flagel economic. Reacțiunea împotriva lor e cea mai legitimă tresărire de autoconservare. Să nu ni se vorbească de placide idei umanitare și de teorii egalitariste garnisite cu flori retorice, aș vrea să văd un colț din Englitera sau din Normandia cum ar suportă o asemenea penetrație parazită... Indivizii nou-veniți s'au răzlețit cu o grabă febrilă în toate unghiurile ca o pecingine, aparatul lor, cumplit de afaceri s'a pornit în mijlocul unui popor patriarhal complet dezarmat. Rezultatul după cîțiva ani se vede: acapărarea absolută a comerțului și industriei și deposedarea metodică a stăpînilor de ieri. Orașele din nordul Ardealului, cu populația supra încărcată de acești călători, au trecut în proprietatea lor. La aceste putem adăuga și sinistra farsă cu mult pomenitele naționalizări ale întreprinderilor de-aici, unde politicianii noștri cu inima în stomac s'au aciuit ca să-și împrumute firma lor unor scopuri de exploatare străină în schimbul jetoanelor de prezență... Mină în mină cu această răsturnare a valorilor a mers și merge corupția cea mai înfri-coșată. O administrație începătoare recrutată dintr'o societate contaminată de relele războiului a fost trecută prin toate ispitele stricăciunii. Un imens putregai s'a înfipt aici, un teribil cancer care va trebui ars din rădăcină. Hoții și contra-bandiștii de toate spețele mișună pela colțuri de stradă și răsufierea lor otrăvită pe enorma distanță dela căsuța secre-

tarilor comunale pînă la cabinetele miniştrilor îşi aduce «*prjolu*» grozav în toate fibrele statului proaspăt...

Mai puneţi la aceste pricini înşirate în mod sumar presa dela Bucureşti, cumătra lor sufletească care-i ocroteşte şi-i strînge la sîn, iubindu-i peste capetele noastre. Cumpăniţi infusiunea zilnică ce ni se face de batjocură grosolană a tuturor altarelor noastre, îmbulzala acestor neofiţi la toate ocaziile, amestecul lor inoportun în chestiunile intime ale Ardealului, intrigăria lor politică de proastă calitate, indelicatetea şi grandilocvenţa jignitoare...

Toate acestea au tras în cumpănă şi azi şi mîine. Instinctul mulţimii anonime fără nici o doctrină s'a ridicat împotriva lor. Dela un capăt al ţării la celălalt milioanele de oameni s'au exasperat şi aceşti bătuţi ai norocului, cu beatitudinea lor antipatică din vagonul restaurant ori din toate staţiunile balneare, au început să le cadă pe nervi. Astăzi au devenit o psihoză a masselor şi sunt pe cale să ia proporţiile unei grave probleme de guvernămînt. Opinia publică se înfierbîntă din ce în ce, cu deosebire de ideea că populaţia de baştină a ţării e orfană, fiindcă simte cu durere, că celebrii oameni politici din sinul ei şi-au pierdut glasul în registrele consiliilor de administraţie ale băncilor duşmane...

Iată realitatea mişcărilor «fascisto-antisemite» din Ardeal, spusă cu răceala obiectivă a unei expertize medicale.

Vor crede-o cei în drept şi vor trage concluzii din ea, venind cu măsurile pozitive ale unei guvernări de mîină tare, singura care poate remedia situaţia ? Li priveşte. Sau se vor mulţumi cu cuvîntări bine simţite şi cu percheziţi la domiciliu ? Să vedem. În orice caz aici fierbe cazanul şi vîntul suflă din toate părţile..

Eu am spus adevărul neted fără înconjur şi fără reticenţe. Suport în linişte toate consecinţele şi nu mă mişcă de loc puşoiul de insulte, ce vor prăvăli asupra mea energumenii unei anumite prese din Capitală, căreia deocamdată nu-i trimit decît dispreţul meu.

Dacă după toate aceste se prezintă și cazul unei percheziții la domiciliu, o primesc și pe asta, cu o singură condiție: să se facă într'o zi de Duminică, cînd la circiumele din Ciucea biata țărănime și-ar putea înfățișa pitorescul ei tragic, stoarsă de alcoolul preschîmbat în arginți de pungi străine și avare..

Ar avea cel puțin un argument trecător, ca să înțeleagă de ce fierbe în țară...

Orașele.

Intr'unul din articolele sale recente, d. N. Iorga, după o vizită la Cernăuți, subliniază caracterul străin al acestui oraș deslipit de orice tradiție românească, și rămas în toate rosturile lui neatins de influențele vizibile ale vieții noastre de stat.

D. Iorga are perfectă dreptate.

Capitala Bucovinei e încă în plinitudinea stigmatului austriac și ca suflet și ca înfățișare. Nimic din existența noastră nu iese la iveală între zidurile, care-ți reamintesc aspecte dela Lemberg sau Cracovia. Sufletește povestea e la fel. Lumea de acolo cade foarte departe de impulsurile pământului lui Ștefan-cel-Mare. Orașul Cernăuți nu e subț nici un raport o emanație organică a solului. Ființa lui reoglindește concepția stăpînirii austriace, care tinde să-și creieze puncte de sprijin prin improvizarea unor centre străine în inima populației băștinașe. De aci înfiriparea pripită prin orice mijloace a unei capitale detașate de ansamblu, de aci meșteșugita încadrare cu infiltrații germano-semite imigrate. În acest chip, statul ostil își înfăptuie rețeaua lui de dominațiune și exploatare, nerezervind pe seama mulțimii indigene decît rolul de hinterland contribuabil.

Chestiunea n'ar fi tocmai îngrijitoare dacă ar fi vorba nu-

mai de o situație locală, care ar trebui remediată într'un colț din țara nouă. Din nenorocire însă, aprecierile d-lui Iorga, inspirate de Cernăuți, se potrivesc aproape la toate orașele mai de seamă de pe teritoriul provinciilor alipite. Pretutindeni geneza lor e identică. În luptă cu guvernarea dușmană, suprafața românească a Ardealului, Bucovinei și Basarabiei a fost semănată cu pete de străinism, adăposturi parazitare ale elementului dominant. Ele au fost și-au rămas insule etnice distincte, care și astăzi prin toată structura lor reprezintă balastul trecutului. După naufragiul protectorilor de ieri, rezonanța de odinioară persistă încă. Dela Sighetul Marmăției sau Oradea-Mare și pînă la Tighina sau Cetatea-Albă, patrimoniul de veacuri al neamului suportă aceste ecrescențe anormale, care sunt într'o permanentă tensiune surdă cu marele tot. Ori unde vei pune urechea să deslușești credințe și aspirații, te vor isbi acorduri postume de demult, și dacă vei vreă să respiri o atmosferă familiară va trebui să treci dincolo de bariera lor, la cel dintâi sat care-ți dă pecețea rasei. O statistică a demografiei orașelor din provinciile unite, ne arată un tablou cu desăvîrșire întunecat. Adăugați la aceste constatări triste, tragedia țărilor din Moldova, năpadite de evreimea sporită neconținut, și veți avea adevărul în toată amploarea lui.

Realitatea, deci, care nu ne poate amăgi, e că trăim tot prin formula istorică consacrată: suntem un popor de săteni risipiți pe întinderea acestui pămînt. Orașele, redute necucerite încă, le stăpînesc alții. Învăluirea lor îndelungată și migăloasă e opera viitorului. Pentru moment noi ne plimbăm în ele ca oaspeți numai, în cele mai multe cazuri indezirabili. Firmele instalate pe pereți sunt adese o iluzie optică. Sub ocrotirea lor se fac afaceri și se urzesc planuri, dincolo de raza intereselor noastre. Funcționarii care ne reprezintă își dau de multe ori impresia unor exilați aruncați la discreția valului străin. Acțiunea lor e paralizată de pasivitatea publicului, a cărui radiațiune morală și intelectuală urmărește obiec-

tive de peste granițe. Infuziunea de romînimism se îndeplinește deocamdată fragmentar și fără un plan metodic. Energiile noastre dela țară, după desrobire, au început să se scurgă spre centre, dar canalizarea lor e lentă, fără deslănțuiri fulmuitoase. Comparată cu năvala străinilor de după războiu, așezați sub ochii noștri în toate părțile, ea pare a deveni tot mai neputincioasă. Slăbiciunea crește zilnic, alimentată de propaganda străină conștientă, și mai ales de influența disolvantă a presei subversive din București, care plimbă pretutindeni alături de discreditarea voită a ideii noastre de stat, o încurajare constantă pe seama oricărei tendințe ostile.

În astfel de condiții, e firesc ca orașele să ne apară tot în ipostazul lor tradițional, lăsînd populației rurale rostul de depozitar suprem al destinului neamului. În mod global vorbind, deci, burghezia la noi, prin diferențierea ei de suflet și de sînge, iă aspectul unei păături parazitare și nu îndeplinește o funcțiune specială pentru întărirea organismului național. Cu toate acestea, ideologia curentă și cu deosebire mentalitatea actualei guvernări, poartă semnul evident al intereselor clasei burgheze, legiuirea prin aproape toate ramificările ei clădește pe acest temei, lăsînd la o parte rosturile mulțimii dela sate. O grabă febrilă de aranjamente industriale și comerciale se distinge în preocupările oamenilor politici la cîrmă, în vreme ce producția noastră agricolă stagnează, lipsită de protejire și slăbită de măsuri vitrege. Printr'un fatal proces de desrădăcinare sufletească, tot centrul de greutate al problemelor de stat s'a mutat la oraș, pierzînd din vedere că clădim pe un temei șubred, și că urmărind aceste ținte e un paradox, orice invocare a intereselor naționale.

Consecințele acestei izolări fatale, ni le-a dat trecutul pe toată linia, în cadrul îngust al Romîniei de ieri, care operă pe o suprafață etnică unitară, fără greutățile prezentului. Neglijarea satelor și preocupările pur burgheze au creat o situație de dezechilibru interior care a culminat în atîtea clipe tragice

ale războiului nostru. A continua însă acest sistem de guvernare, înseamnă astăzi a întări un rezervoriu de forțe străine, a înlătura orice putință de asimilare din partea lor și-a deschide între sate și orașe o prăpastie de rasă.

Iată, de ce amărăciunea d-lui Iorga, legitimă pentru Cernăuți, trebuie transpusă pe o rază mai largă, făcînd din ea un prilej de revizuire programatică a unei concepții greșite și de orientare nouă în apărarea națională.

La o răspântie nouă...

Dacă ați urmărit cu oarecare atențiune opera metodică de destrămare a sufletelor, întreprinsă de presa «independentă» a honigmanilor dela București, ați văzut de sigur că printre multele insinuări zilnice cu care se zăpăcește mulțimea, cea mai proaspătă este batjocorirea consecventă în diferite forme a unui așa zis *fascism* românesc.

De vre-o câteva luni încoace și cu deosebire dela biruința lui Mussolini în numele unei protestări naționale, ca printr'o comună îndrumare programatică, cele mai multe redacții din Capitală și-au pus de gând să ridiculizeze permanent doctrina actualului guvern italian. De pe malurile Tibrului au transplantat-o la Dimbovița și spiritul ieftin al cetățenilor neofiți se împiedecă neincetat de ea. S'au inventat firește în toate colțurile țării: organizații fasciste, se vorbește neconținut de isprăvile lor, se lansează preținsele barbarii ale câte unui ofițer înscris în primejdioasa tagmă, se pune la gazetă sperietura obișnuită a coreligionarilor dela Huși, și acum mai în urmă se publică cu mult haz caricatura generalului Moșoiu, care, chipurile, ar fi un fel de șef jovial al acestei ilariante mișcări....

• Care poate fi oare motivul unei asemeni porniri ostile, scoase la iveală cu vreme și fără vreme de către antrepren-

norii mobili ai publicisticii noastre ? Intrebarea și-o pun cu siguranță cetitorii răutăcioaselor note cotidiene. Să existe oare în realitate o repercursiune a naționalismului italian la noi, un început de fascism care se organizează și amenință să iă în stăpînire mașina Statului ? Să fie întemeiate svonurile că un pericol reacționar pîndește din umbră, ale cărui tendințe legitimează temerile serioase din partea luptătorilor noștri umanitariști, într'o așa de mare măsură încît iniințarea unei «*Ligi a drepturilor omului*» e un act de prevedere socială și politică din cele mai indicate și din cele mai oportune ?

Răspunsul e un *nu* simplu și categoric.

Ca de atîtea ori și de altădată presa de bulevard minte cu nerușinare. Teoriile curentului actual de gîndire din Italia cu toată exteriorizarea lor sunt și rămîn o expresie particulară a solului, o manifestare specială a mentalității și a tradițiilor locale. A încercă transpunerea lor bruscă în împrejurările dela noi înseamnă a-ți inchipui că la poalele Negoiului în Porumbacul de jos se pot improviza pădurile de portocali dela Palermo. Nimeni nu crede în astfel de bazaconii. Prin urmare nimănui nu i-a trecut prin gînd să propage aici în mod serios fascismul lui Mussolini cu ritualul lui, începînd dela cămășile negre și pîna la disciplinatele legiuni care defilează cu zecile de mii pe via Appia...

Ei bine, atunci de ce rodomontadele celebrilor patroni Fagure și Rosenthal, împotriva unor tulburări imaginare.

Răspunsul aci e mai dificil și mai complicat; eu însă m'aș încumetă să-l schițez în cîteva rînduri. Atitudinea numițiilor latifundiari ai scrisului românesc e inspirată de precauțiunea care cade perfect în temperamentul lor. La dinșii printr'un proces îndelungat de impulsuri atavice s'a dezvoltat și ascuțit un aparat de sensibilitate nervoasă cu totul specială, un fel de seismograf foarte fin care le dă posibilitatea să înregistreze primejdiile viitoare înainte de deslănțuirea lor. În materie de frică amintiții umaniști sunt cum se știe, fiecare

la rîndul lui, barometre excelente și ireproșabile. Ei deci nu fac altceva în toată sbîrnăiala lor actuală, cu care cauta să discrediteze *fascismul* la noi, decît se sbat din răspuțeri și compromită, înainte de a se întrupa, în mod evident o stare sufletească reală și existentă în societatea noastră, un val care e pe drum și azi-mîine va cere cuvînt, arătîndu-și puterile lui. Cele două porodițe de proroci strigă în toate părțile să facă rost de umbreală pentru ziua de mîine, cînd simt că se va strică vremea deabinelea...

Valul acesta este redeșteptarea *ideii naționale* în rîndurile noastre

România oricît de tardiv, ca de obicei, dar nu se poate sustrage sugestiunilor care au copleșit continentul în toate părțile și-au început să agite aproape toate popoarele din vecinătatea noastră. După lîncezeala din prima perioadă de după războiu, cînd o discordare generală a nervilor creiase o atmosferă factice și înlesneă propaganda atîtor lozince dizolvante, rînd pe rînd echilibrul sănătății a început să revie, morala tranșeelor s'a restabilit și deodată cu ea obiectivul politic pentru care s'a dat lupta pretutîndeni s'a pus din nou în picioare. Dînd la o parte și pe vizionării intempestivi ai înfrățirii universale și pe precupeții îndulcirilor cu tabăra inamică de ieri, principiul național în toată plenitudinea lui s'a infipt iarăș în conștiința maselor. Renașterea s'a săvîrșit grabnic și-o mișcare vie s'a produs purtînd în tot locul pecea particulară a revendicărilor lansate sub bătaia tunurilor. Ca de atîtea ori și în acest nou curent de simțire, Franța deschide drumul, urmată de comprehensiunea repede a poporului italian îndrumat de-o personalitate excepțională și secundată pe rînd de opinia publică din toate statele unde războiul a sbiciuit instinctele mulțimii. E o reînviere vjeliioasă de energii care se revarsă din toate ungherele pe unde s'a plimbat moartea odinioară și supraviețuitorii uriașului cataclism cer cu hotărîre răscumpărarea cît mai largă a sacrificiului de ieri.

Calea pe care ne-am strecurat noi în epoca mai recentă se cunoaște.

După împlinirea hotarelor, stropită cu mult sânge, a intervenit o oboseală de plumb care a luat în stăpînire psihologia celor mulți. Moralul colectiv și individual a slăbit și un moment se părea că nu mai este o țintă care să planeze dinaintea noastră. În această depresiune tot felul de fenomene morbide s'au ridicat la suprafață. O indulgență vinovată în fața păcatului a început să ridice capul și un spirit meschin de aventură s'a așternut peste societatea conducătoare. Mici negustori au umplut arena trivializînd viața publică cu sgomotul lor sterp. Politica și negoțul au început să se confunde în vreme ce legendele se destrămau pe rînd și diferite mărimi și-au redus proporțiile la adevărata valoare. Această amorțeală cu slăbiciunile ei a fost utilizată, firește, de către dușmanii interesați și grandoarea retorică a Romîniei Mari, s'a pomenit, nu peste mult, copleșită de o puternică rețea angajată la scopuri străine.

Reacțiunea a trebuit să vină și la noi. Fie că s'a comunicat valul de peste hotare, fie că este un act de proprie desmeticeală, lumea a pornit să se smulgă din letargie. Mișcarea tinerilor universitari e cea mai eclatantă dovadă a situației schimbate. Suntem în fața unei redeșteptări naționale, care nu e un apanaj al cercurilor studentești numai și ale cărei unde merg mult mai departe. O agitație se simte în cetele anonime, o susceptibilitate mai accentuată în interpretarea problemelor naționale se anunță pe ici pe colo, și-un dor de ceva nou răscolește sufletele. Nu e, desigur, fascismul de care-și bat joc apașii de cerneală dela București, nu se maimuțarește o teorie de import, e ceva mai mult, e un început de vulcanism la noi acasă, care fâgăduiește pulsații tot mai puternice. S'ar părea că pentru prima oară dela războiu incoace orizontul se înseninează din nou și suflul de idealism depe vremea Mărășeștilor ne înviorează iarăși. Ce va răsări din învălmășeala surdă cu care pare a se vesti

furtuna, ce surprize și ce schimbări ne mai așteaptă? Se va găsi oare omul care să inchege într'o forță activă această stare sufletească, marele animator al milioanei scuturate de toropeală? Va organiza el sănătoasa recrudescență de energie virilă și pe ruinele formelor învechite va triumfa un gând luminos și îndrăzneț, sau totul e numai focul de paie al unui popor începător la care senzațiile se alternează repede fără consistență și fără urmări? Sunt întrebări la care numai viitorul va putea răspunde.

În orice caz, se întrevede la noi o răspîntie nouă, pe care detractorii fascismului o simt, dîndu-și seama că baraca lor se va prăbuși cea dintîi măturat de uragan.

Din fericire însă pornirile obștești nu pot fi stînjinite de tribulațiile ființelor parazitare, ale căror gingii otrăvite în zile de deslănțuiri pătimășe își morfolesc ura neputincioasă fără spor și fără consecințe.

Iată de ce, nesimțitor la toate sburlirile dimprejur, avînd amintirea vie a sforțărilor de ieri și crezînd în puterea ed primenire a neamului, credința mea întrevede un apropiat sbucium purificator, tranșant și nemilostiv, ca toate forțele creatoare.

Cum se insultă țara.

Un ciudat obicei a prins, de o vreme încoace, la o seamă din oamenii dela noi. Stăpiniți de nemulțumirile lor, care în cele mai multe cazuri sunt de ordin personal și nu privesc niciodată decit mizeriile noastre de acasă, ei le proiectează dincolo de graniță și sunt gata să le etaleze cu mare lux de amănunte, de câte ori un străin își întrerupe călătoria la București pe douăzeci și patru de ore.

Paraponisiții, la astfel de ocazii, iau aiere de victime și se prezintă în fața străinului ca niște Robinsoni căzuți între sălbatici, care în calitatea lor de paratoneri ai civilizației și ai umanității sufăr de toate neajunsurile. Mici politicieni rubiconzi, care dincolo de vama Curtici n'ar însemna nimic prin greutatea lor specifică, apar ca niște mucenici ai drepturilor omului și ai desrobirii universale. Gazetari ratați, plini de pistrui și de transacții, predestinați prin bagajul lor intelectual să fie peste frontieră cei mai neglijabili anonimi, se ridică în asemenea momente și fac pe censorii moravurilor din țară. Și unii și alții sunt moraliști intransigenți, și unii și alții nu mai pot de durerile neamului, și, firește, ale omenirii în general. Fiecare înjură țara, dind asigurări că sunt gata să o ducă la mai bine, cînd forțele reacționare se vor frînge și bineface-rile libertății se vor revărsa și pe plaiurile noastre. Pină

atunci, zic ei, suspinînd în paharul de șampanie, trebuie să blestemăm tot ce ne văd ochii împrejur și să ne plingem străinătății aleanul.

Cazul de acest gen al d-lui Guernut e recent și în amintirea tuturor.

Venit în Capitală la invitația unei societăți inexistente, secretarul *Ligii drepturilor omului* dela Paris s'a împărtășit de o curioasă experiență. Toți cari l-au primit aici n'au făcut altceva decît să-și batjocorească țara în cuvîntul lor. Vă reamintiți discursurile d-lor Mille, Dobrescu, Costaforu, cu care primeau pe oaspe la banchetul dela grădina *Suzana*! Ei vorbeau cu toții de un pămînt nenorocit, plin de «lacrimi și de sînge», pe care s'a întîmplat să descindă marele străin. Din tiradele ilustrațiilor reformatori, Rominia apărea ca un biet furnicar întunecat, mult mai trist decît patria lui Abd El Krim, bună oară condamnat unei anihilări lente și sigure. Glasul lor desnădăjduit lăsa să se înțeleagă, că numai dinșii sunt torțe aprinse în această besnă stupidă, și că un aju or cît mai grabnic se impune din luminatul occident, care să intervie pentru a salvă un petec de umanitate primejduită.

Această tinguire meschină și desonorantă a devenit un clișeu de toate zilele în admirabila noastră presă, care cu drept cuvînt își zice independentă, fiindcă nu depinde cituși de puțin de nici o coardă a sufletului românesc. Eminentii antreprenori dela gazetă abiă așteaptă prilejul ca să ne acopere de insulte. S'a dovedit din nou obiceiul consacrat, cînd cu excursiunea d-lui Guernut, și s'a manifestat mai proaspăt deunăzi, cînd cu congresul internațional de chimie ținut la București. În cele mai multe ziare savanții, de astădată, au fost primiți cu accente de jelanie pentru multele suferinți care ne-au căzut pe cap...

Nu știu ce vor gîndi ilustrații oaspeți, de cîteori citesc aceste pagini stropite cu noroi. Dacă sunt oameni deștepți, de sigur își dau seama că au în fața lor sau ființe inferioare, sau indivizi interesați, cari fac cu ochiul dintr'un sentiment perfid

și perfect explicabil. Dacă sunt mai puțin inteligenți, atunci cred în baliverne și întorși la casa lor, multiplică și ei injuriile.

Un lucru e cert : noi aici nu ne mai speriem de aceste rețete demodate. Tot șantajul care s'a făcut cu străinătatea nu mai impresionează. Oricum se insultă țara, ea își merge înainte acelaș drum croit de o predestinație care e expresia frământărilor sale interioare. Dacă străinii sunt trași pe sfoară și cad în cursa acestor umanitariști de profesie, cu atât mai rău pentru ei ; întrucît ne privește, noi băștinașii ne vedem de treabă, cu ochii ațintiți mai mult spre durerile dinăuntru decît spre judecățile din afară...

Odată și odată tot se va face lumină, și numai slujitorii onești o vor putea aștepta cu fruntea ridicată.

Procurorii umanității.

O sectă nouă care ne-a năpădit în timpul din urmă : procurorii umanității....

Dela războiu încoace a apărut aici pe orizont acest special prototip al occidentalului, care vine să controleze așezarea noastră de Stat. Recrutat de obicei din țările aliate, avind în pășirea lui ceva din îndrăzneala legitimată prin intimitatea relațiilor de ieri, noul oaspe descinde la București cu prerogative necunoscute în România de odinioară. El vine să se informeze, să ne facă întrebări, să fixeze răspunderi sau să împartă sfaturi. Eticheta sub care se prezintă diferă din caz în caz : sau invocă Liga Națiunilor, sau Liga Drepturilor Omului, sau Asociația mondială a adventiștilor dela Chicago. În toate împrejurările eminentul ambasador are aierele unui sever judecător de instrucție, care anchetează și înseamnă în carnet, rămânind ca verdictul să și-l socotească la urmă, după ce va fi reintegrat la masa lui de scris. Totdeauna ilustrul voiajor ne vorbește în numele umanității și al principiilor de dreptate imanentă. Câteodată îl interesează starea minorităților, alteori manifestă preferințe pentru regimul cultelor sau pentru problema Basarabiei. E o întregă falangă de asemeni cercetători gravi cari își trimit cartea de vizită miniștrilor în cei șapte ani din urmă. Oficialitatea noastră i-a

primit pe toți cu acel exces de europeism, pe care politeța orientală îl plasează în raporturile cu lumea civilizată. Au fost acoperiți de onoruri, dela icre negre până la discursuri grandilocvente, s'au împărtășit de toate bunătățile. Rezultatul se știe: după două luni dela plecarea din țară, ne-am pomenit cu o conferință la Paris sau cu un raport într'o gazetă din New-York, în care oaspele ne ia foarte de sus și dă soluții sumare străinătății asupra chestiunilor de existență din România...

Cunoaștem deci tipul și procedeele. Și unul și altul, spunând adevărul, ne-au cam plictisit. La urma urmei, prietenie în dreapta, alianță în stînga, toate bune, vechea noastră idolatrie pentru Apus rămîne neștirbită, dar acest sentiment de epitropie pulverizat în nenumărați controlori e cel puțin dezagreabil. Dincolo de toate clauzele tratatelor noastre internaționale, e conștiința normală pe care-o avem că suntem stăpîni la noi acasă și o elementară demnitate nu ne îngăduie să fim priviți ca o țară minoră, asupra căreia se pot repezi toți diletanții cu sugestiile lor improvizate. În definitiv pot să fie la mijloc intenții bune, dar grămada de emisari care vine să ni le propage nu e maniera cea mai delicată de-a cere ascultare.

Acum de-o vreme incoace lucrurile s'au complicat și mai mult.

Domnii cari ne cer ospitalitatea sunt pe față reprezentanții unor idei ostile nouă. Ei nu mai vin în calitate de prieteni, ci de adversari ireductibili. Credințele li se cunosc, și din momentul în care coboară din Simplon pînă la urmă sunt accentuate la venirea lor în țară. Ei apar ca emisarii unor curente destructive și se grăbesc să le înțească pe-un sol unde n'au avut încă un răsunset puternic. Iată cazul celor trei procurori comuniști, sosiți pe rînd la București din ordinul Moscovei: d. d. *Guernut*, *Torrés* și *Barbusse*. Cîte și trei au avut aceeaș conduită. Adepți declarați ai lui Lenin, s'au crezut îndreptățiți să facă investigații aici. Atitudinea lor n'a fost a unor observatori obiectivi. Politeța cu care au fost

primiți au escamotat-o, ca să-și permită agitații subversive și să ia contact cu elemente îndrumate de aceeaș doctrină. Cei doi dintii, întorși la Paris, s'au achitat de programul inițial și ne-au înjurat deabinelea. Al treilea s'a prezentat și el la Chișinău cu o suită de bolșevici, să influențeze judecata în procesul rebelilor dela Tatar-Bunar.

Rezultatul s'a văzut. Guvernul și-a aplicat vechea rețetă moștenită : recepție, bufet, discurs, etc. Opinia publică însă a reacționat. Senzația de protestare a mulțimei s'a transformat în revoltă și distinsul romancier, d. Henry Barbusse, a avut o muzică neplăcută în fața hotelului «Athénée Palace».....

Ce e de zis aici ?

Vorbe simple, vorbe pe cit de potolite pe atit de categorice. Ne-am săturat de acești advocați ai umanității. Pe cit de mult suntem dispuși să examinăm în mod abstract toate formulele intelectuale pe care evoluția omenirii le răscolește de pretutindeni, pe atit de intratabili suntem *intra muros*. Aici judecăm noi, hotărîm noi. Libertatea de acțiune ne-am răscumpărat-o, slavă Domnului, destul de scump. Nu vrem s'o părăsim nici un moment. Iată sentimentul obștesc de care trebuie să ție seama oricine trece la vama Curtiți. Cit despre voiajorii idealului moscovit, oricîte romane ar avea la activul lor, ei se isbesc aici de conștiința militantă a unui popor întreg. Ideia națională e la noi supremul rezon al vieții de Stat și în acelaș timp digul de fier care oprește barbaria asiatică în revărsarea ei. Suntem perfect legitimați cu rostul nostru și orice altă interpretare ne e inoportună.

Cine vine să violenteze această stare sufletească, astăzi cînd încă miroase a mort, după opt sute de mii de cadavre răslețite dealungul țării, pentru triumful unei idei, ia atitudinea unui inconștient, rătăcit într'o casă mortuară cu pălăria pe cap și cu țigara în gură. Acest oaspe nepoftit, iertați-ne, d-le Barbusse, nu are nici pietatea pentru durerea altora, nici îndeajuns intuiția interesului, cum s'ar zice de pielea proprie

Una din cele două lipsuri îl va pedepsi negreșit.....

Răspuns unor provocări.

Cetitorii gazetelor de bulevard din București, răspindite ca o pecingine pe toată suprafața țării, au înregistrat, de sigur, ofensiva metodică deslănțuită asupra subsemnatului. Sunt luni de zile, de cînd mă găsesc în fața acestui spectacol destul de obișnuit la noi, dar foarte instructiv în acelaș timp care nu poate scăpa analizei, fiindcă se știe, toate descoperirile utile societății, trebuiesc încercate mai întîiu pe riscul propriu. Presa ce-și zice independentă, mă face să resimt la tot pasul disgrațiile ei. Sgura cotidiană a calomniei pe care o varsă rotativele din strada Sărindar, m'a luat la țintă cu o înverșunare necunoscută încă. Zi cu zi, pe multe game și pe multe coloane, mă strigă corul honigmanilor, strident ca un bazar oriental și cu acea sonoritate patetică păstrată ca o rezonanță tîrzie, probabil, dela trîmbițele biblice de sub zidurile Ierihonului. Nenumarați apași de cerneală, care își fardează pistruiile cu te miri ce pseudonim șterpelit din cronica lui Neculce, se împiedică cu vreme și fără vreme de «fostul poet», dîndu-și silința să-l treacă în conștiința deaproapelui ca pe cel mai mare rău-făcător al zilelor noastre...

La dreptul vorbind, acerba campanie de denigrare a existenței mele, mă lasă absolut rece, ca ghiața și nu mi se pare interesantă nici prin consecințele ei asupra opiniei publice. Personal, slavă Domnului, n'am simțit încă nevoia nici a lau-

delor interesate, nici a tăcerii cumpărate, așa că între mine și d. Blumenberg dela gazetă, sunt cam tot aceleași raporturi cari există între steaua polară și vânzătorul de haine vechi dela Podul-Iloaiei. Lumea dela noi deasemenea, rămîne tot mai indiferentă la sinistra chelălăială a scribilor inchiriați, cari au uzat toate adjectivele și-au ostracizat bunul simț din gazetărie. Subt aceste raporturi, deci, lămuririle sunt inutile și orice discuție e de prisos.

Este însă un punct tenebros care merită să fie elucidat, fiindcă se degajază din el o specială mentalitate vrednică de limpezit în fata țării. E acuzația de *antisemitism* și *huliganism* cu care sunt gratificat în lunile din urmă, de către îndrăzneții întreprinzători ai tiparului. Acțiunea publicistică, desfășurată la această revistă, e prezentată ca un monument al urii de rasă și autorul ei ca un spirit îngust, refractar la ideile umanitare și de progres. Cu-o ciudată nevroză învinuirea se trece din gură în gură, cunoscuta ipersensibilitate semită se agită și din viziunea ei colorată se desfac fel de fel de prăpăstii.

Așa fiind lucrurile, să examinăm realitatea și să vorbim deschis. Operația e destul de ușoară și adevărul se poate desprinde repede, fiindcă cetitorii *Țării Noastre* au puțința să controleze acest bilanț rezumativ al unei activități publicistice de-aproape doi ani.

Care ne-a fost, deci, în acest timp dogma călăuzitoare, la adăpostul căreia s'au desfășurat în mod programatic credințele unui mănunchiu de intelectuali? Caietele noastre săptămânale o certifică și-o pun la îndemina oricui. Dincolo de bariera unei politici de partid, dincolo de raza unor interese de clase sau de persoane, noi am afixat dela început problemele mari ale vieții de Stat, grija permanentă de-a păstră neștirbit un patrimoniu răscumpărat cu sînge și de-a închegea într'o unitate indisolubilă o moștenire cercetată încă de manifestările postume ale stăpînirilor dărimate și-ale influențelor culturale dispartate. Unicul mijloc menit să asigure o izbîndă definitivă ne-a apărut din primele momente un *crez*

național bine fixat, ideia cohesiunii noastre de rasă, sentimentul precis al diferențierii etnice care introdus în toate conștiințele s'a afirmat pretutindeni ca cel mai puternic element alcătuitor de Stat. În această religie, de care se leagă însăși existența sau prăbușirea politică a rominismului în perioada actuală de acute sguđuri continentale, noi ne-am hotărît să creștem prozeleți fanatici. Am pornit, deci, pe-un drum cu țel precis și-am subordonat scopului final orice năzuință. Firește, am înlăturat obstacolele ce se iveau și-am fost necruțători cu orice tentință subversivă venită de ori-unde voită sau inconștientă. Criticismul nostru, blînd cite odată, crud uneori, după cum cerea trebuința clipei, s'a ridicat categoric la toate ocaziile și în toate cîmpurile, fie că diseca neputințele politice ale d-lui Iuliu Maniu și plivea reminiscențele Budapestei din retorica conducerii partidului național, fie că puneă la locul ei o pornire inoportună de bolșevism din Basarabia

În această operă de închegare morală și intelectuală a societății noastre primejduite, am constatat mai multe impediamente din partea unor fenomene îngrijitoare sau atitudini suspecte cu care elemente ale evreimei așezate la noi ne-au atras luarea aminte. În fața lor, ce eră mai natural, decît să ne spunem cuvîntul cu francheța de toate zilele ? Eră această libertate de opinie un drept pe care ni-l acordasem dela început și pe care exercitîndu-l în contul d-lui Alexandru Vaida bunăoară, niciodată nu ne-a trecut prin minte să-l sacrificăm de dragul cetățeanului Ițic Goldenberg și-al cumetrilor dumisale. .

Am vorbit, deci, răspicat și în aceste chestiuni de interes public, avînd cugetul onest și liber de orice reticență meschină. Cetitorii ne sunt cele mai bune mărturii, acum cînd le rezumăm aici și le categorisim după număr, dîndu-ne șeama că acuzatorii noștri sunt perfect familiarizați cu cifrele.

Îată-le :

1. *Am cerut o presă romînească, îndrumată în sp.rit național,*

chemată să facă pedagogia maselor în epoca de adolescență fragilă a României unite. Am arătat că nu d. Honigmann și alt Blumenfeld oare-care, e chemat să diriguiească opinia publică la noi. Am dovedit că această sarcină revine acelor Români de baștină care sunt înzestrați cu echilibrul sufletesc și cu pregătirea intelectuală, garanții fără de care gazetele degenerază în întreprinderi de speculă lipsite de naționalitate și ideal.

2. Am demonstrat primejdia clișeeilor internaționale furișate în artă și literatură prin intermedierea unor oaspeți grăbiți și-am preconizat cultul tradiției, ca un contrapunct necesar pe seama gândirii unui popor, care vrea să-și puie în valoare frumosul său specific.

3. Am atras atenția asupra străinilor care ne-au năvălit țara în număr exorbitant, schimbând raporturile noastre demografice, tulburînd viața economică și propagînd corupțiunea. Am cerut trecerea peste frontieră a evreilor care în sensul tratatului de pace nu sunt cetățeni.

4. Am desvelit farsa ridicolă a așa zisei naționalizări economice a în Ardeal, prin care diverse întreprinderi financiare sau industriale, sub firmă schimbată, adăpostesc pe mai departe: interese străine și servesc scopuri ostile nouă.

5. Ne-am ridicat împotriva interpușilor bancari, oameni politici prizonieri ai finanței, care le stînjenește libertatea de acțiune în problemele de Stat.

6. Am apărat mișcarea națională a studențimei romîne dela Universitățile din țară și-am cerut o ocrotire corăspunzătoare pentru generația noastră intelectuală de mîine.

* * *

Aceste sunt chestiunile în care-am atins pînă astăzi rolul elementului evreiesc, combătînd exagerările frivole, cerînd în schimb lealitate, bun simț și moderațiune. Miile de oameni

care cetesc revista noastră, pot răsfoi colecția și pot confirma adevărul. Antisemitismul ca doctrină, cu concepția lui bine determinată, cu ideologia bine cunoscută, prin care se precizează raporturile politice, sociale și economice ale evreilor în viața de Stat conform unor speciale indicațiuni, atitudinea militantă creștină în opoziție cu tendințele de universală expansiune a judaismului, n'au văzut lumina nici măcar în două rânduri ale acestei publicații. Totul s'a restrâns aici, cel puțin pînă în momentele actuale, la apărarea ideii naționale și la înlăturarea obstacolelor principale care-i cădeau în cale.

Ei bine, care ne-a fost răsplata pe urma acestor apostrofe pe cit de legitime pe-atit de măsurate ?

O seamă de reprezentanți ai presei semite s'au însărcinat să-mi dea răspunsul, neputindu-mi iertă crima de-a fi îndrăznit să cer un amvon, acolo unde ei au instalat o tarabă. Rîposta acestor milionari unși cu toate unsoarele globului e caracteristică. Au ținut ei de formă măcar să vie cu-o justificare de principiu, ca să-și explice rostul ce le contestam în contactul cu opinia publică ? Au păstrat tonul de cuviință al cetățeanului neofit, au avut discreție de musafiri, ori gesturi potolite de aventurieri supra-sătui ? Au respectat barem distanța care-i desparte de-un scriitor al țării, sau și-au împus rezerva pe care trebuia să le-o inspire situația unui om cu oare-care rădăcini în trecutul politic al neamului ? Cetiți, vă rog, exhibițiile lor, ca să vedeți unde au ajuns ! Oamenii aceștia într'un val de impertinență idioată, pierzînd cu totul simțul proporțiilor și-al realității, uitînd și cum îi chiamă și pe ce lume trăiesc și-au dat drumul și-au introdus în ziaristică desagreabilul chiot behăitor de lavră jidovească. Cu-o sălbatică intoleranță s'au ghemuit în vizuinele lor și, ca un document teribil al intervertirii tuturor valorilor din biata noastră țară, Albert Honigmann a ajuns să declare «șarlatan» pe subsemnatul. O solidaritate de sectă i-a adunat într'o singură tabără pe toți industriașii călimarei, ei țipă, insultă, se strîmbă, calomniază și tipăresc zilnic incomensurabile porcării. Apli-

cîndu-mi eticheta comodă de antisemit, ei se cred la largul lor și ascunzîndu-și negustoriile după paravaul lozincelor umanitariste, cu buzunarele pline, fac cu ochiul spre cele cinci continente, populărîzînd la Kalkutta și la Chicago persecuțiile evreilor din Țara romînească.

Plătesc scump, o mărturisesc, îndrăzneala de a nu fi acceptat fără murmur succesiunea d-lor Fagure-Rosenblat la atribuțiile răposaților Eminescu și C. A. Rosetti.

Această intoleranță însă nu se mărginește numai la oficiile vizate. Ea pare a fi cucerit cercuri mai largi în evreime. Ecoul celor citeva probleme atinse de Țara Noastră, mi-a asigurat o atențiune mult mai complexă. Iată d. e. o revistă *Hasmonaea*, care apare la București în anul al șaselea, avînd casa ei proprie în strada Lipscani nr. 90 («Casa Hasmonaea-ei»), al cărei voluminos număr recent mi-l trimite un cetitor, supraliciteaza pe *cincizeci și șase* de pagini pe eminenții stilîști dela *Lupta și Adevărul*. În admirabila publicație periodică, la care scriu d-nii: *Taubman, Rotenberg, Reisen, Mendală Mochem Sfurim, Zitrom, Birnbaum, Mendel, Drimmer* etc.... cum se vede toți literați romîni de pur singe, pe-o vastă suprafață se dă lupta de emancipare a evreimii la noi. Coloanele bătaioase ale pomeniților domni lovesc în dreapta și în stînga. Ele nu cruță de pildă nici pe mitropolitul primat, pe care-l infierează în articolul «*Antisemitism metropolitan*», sub cuvînt că într-o pastorală «*reeditează infama legendă a evreului cîrciumar*» și-l acopere pe înaltul ierarh de binemeritul lor «*desgust sufletesc*». Intrucît mă privește personal, inimoasa revistă literară îmi face portretul în termeni lapidari, din care reproduc următoarele: «*Ne repugnă să vorbim de acest compromis și ignobil personajiu, dar vrem să notăm pentru ilustrarea mentalității dominante în secolul al XX, în țara romînească, că acest nou maniac ivit pe firmamentul huliganismului romînesc se face forte să deslănțuie în scurt timp o nouă urgie antisemită peste cuprînsul țării. Am spus că este semnificativ, căci facem constatarea că mai*

este posibil astăzi, să se poată găsi într'o țară un om, care din ura sa bestială să-și facă un postament politic pe care să-și așeze concepțiile sale barbare» etc.

Cetitorii pot judecă acum, după aceste probe, o mentalitate particulară, curioasă, care pare a se întinde în anumite colțuri ale populației evreești din țară. Recolta de injurii pe urma problemelor ridicate la *Țara Noastră* e un prețios învățămînt. Pe mine, firește, mă deranjează foarte puțin imundul jargon îmbălat de trivialități, nu e indiferentă însă starea sufletească în care se găsesc acești oameni, pe seama cărora cinci ani au fost deajuns, ca dela obediența genuflexiunilor de odinioară să treacă la cea mai sgomotoasă obrăznicie. E o evoluție de-o remarcabilă viteză, din care se pot trage interesante concluzii. După-cum s'a văzut în atâtea rînduri, fericirii călători cari au făcut popas la noi în țară, se cred investiți cu-o particulară imunitate. E o psihologie ciudată, brodată pe-un fond de cinism profund antipatic. Neastîmpărații Ahasveri, a doua zi după-ce și-au pus hirtile în regulă, se socot îndreptățiți să-și plimbe privirea indiscretă în toate părțile. Ei strigă cînd noi stăm muți, cufundați în pioasă tăcere, ei scriu cu scuipat unde noi scriem cu sînge, ei scot limba în fața altarelor noastre. Ei batjocoresc pe Dumnezeu, ei rid de așezămintele străvechi ale autohtonilor, insultă pe Rege și aruncă cu noroi în frunțașii țării. Cînd însă cineva îi ia, frumusețel de guler, ca să le potolească stupida clamoare de bilciu, atunci vîn cu «Liga drepturilor omului» și se constituie în descendenți direcți ai enciclopediștilor francezi. Iar dacă întimplarea vreă ca vre-un indigen plictisit să ridice glasul și să comprime în două vorbe rostul parazitărilor al cutărui honigman, atunci indigenul o pățește ca subsemnatul ; e declarat antisemit și asvîrlit oprobiului universal ca un dușman al civilizației.

E incontestabil o stare de suflet îngrijitoare acest sbucium pătimaș, care în această formă exagerată se ivește pentru întia-oară la noi. Să fie oare un reflex al unei generale re-

surecțiuni semite pe urma marelui războiu, pe care s'ar părea că o anunță diverși observatori ai transformărilor post-belice? Să fie o consecință a acordării drepturilor politice de aici, saltul pripit dela situația de ieri, care-a dezechilibrat în mod trecător anumite firi predestinate disarmoniei? Să fie un fenomen de suprafață, sau un preludiu numai al unui rău organic care ne rezervă încă sbucniri vulcanice? În orice caz ne găsim în fața unor manifestații morbide, menite să fie înfrinse și sănătatea viguroasă a poporului nostru va găsi mijlocul, mai curînd sau mai tîrziu, să remedieze răul. Întrebarea este însă, dacă n'a sosit momentul, ca din sinul evreimei însăși să se ridice mintea ponderată a acelor care de mai multe generații s'au adăpostit pe primitorul pămînt românesc și să calmeze anumite porniri pernicioase, propovăduind cumpăt și cuviință pentru pacificarea atmosferei și normalizarea raporturilor de viață?

Nu mai încapă îndoială că, în aceasta luptă de orînduire a v'etii de stat, noi vom uni străduințele noastre și pe mai departe cu toți aceia cari vor propaga preceptele unui crez național și vom merge înainte urmărind un program, pe deplin conștienți că stăm pe-o bază morală solidă. Poate nici nu e nevoie să mai amintim pentru toți cîți ne cunosc, că după adversitățile aspre ce-am întîmpinat în cale o viață întreagă, nu suntem cîtuși de puțin dispuși să cedăm terenul unor mărunte apariții gelatinoase, pe cari condeii nostri le va reintegră ușor în obscuritate.

Ideia consolidării de Stat va îndrumă ca și pînă acum exigențele noastre.

Cît despre presa honigmanilor care spurcă conștiința publică și otrăvește lumea, noi ne însărcinăm s'o amuțim de-a binele. Ne dăm perfect seama de revolta bunului simț românesc și avem ac de cojocul ei, sau cum s'ar zice în limbajul de circumstanță al zilelor noastre, căruia îi adăugăm și nota profetică din Testamentul vechiu: — Adevăr, adevăr zic vouă, vine untul de ricină!

Lecția lui Hindenburg.

In măcinișul cotidian al politicăriei mărunte, care preocupă de obicei spiritele la noi, nu e bine să pierdem din vedere cu desăvîrșire perspectivele largi, de unde trebuiesc judecate frământările hotărîtoare dimprejurul nostru.

Recenta alegere a lui Hindenburg în scaunul de președinte al statului german, e actul de cea mai covîrșitoare importanță politică din cîte s'au produs pe continent în perioada de după semnarea păcii. Europa de după războiu, sbuciumată de atîtea curenți de idei, care erau zestrea fatală a tranșeelor, e sguduită în sfîrșit de reapariția pe teren a bătrînului mareșal prusac, ca de-o puternică manifestare vulcanică. O bruscă limpezire de atmosferă va trebui să intervie pe urma acestui eveniment. Sunt cunoscute fenomenele de psihologie postbelică, care s'au abătut cu oboseala lor în sufletul luptătorilor de ieri. Un val de morbideță unanimă s'a lăsat pe ruinele încăerării universale, plin de întrebări și plin de îndoială. În această stare de depresiune care pare a lua în stăpînire deopotrivă și pe biruiți și pe biruitori, tendințe subversive au început să-și facă drum pretutindeni și să scoată capul în măsura în care societatea eră mai mult sau mai puțin bolnavă. Prăvălirea sinistrală dela Moscova, cu toată pecetea ei apocaliptică, nu eră decît sbucnirea locală a unei

epidemii de caracter continental. În realitate boala eră generală, și primejdiile ei le fixă numai gradul de rezistență al organismelor diverse.

În această volbură haotică, s'au eclipsat însăși valorile inițiale care au determinat imensul cataclism. Principiul național, cu toate consecințele logice de care s'a inspirat ideologia modernă și care a prezidat grozava vărsare de sânge, ieșea umbrit din proaspăta configurație morală. Cu deosebire în țările victorioase, care și-au atins obiectivul unor speciale revendicări, disciplina gândirii patriotice, în sensul concepției tradiționale, a suferit grabnice rectificări. Spiritul public din Franța, care a fost totdeauna cel mai sensibil receptacol al fluctuațiunii de simțire, a făcut să se resimtă mai evident noua stare de lucruri. Dela războiul încoace, impulsurile umanitariste au revenit consecvent pe primul plan, reabilitind vechi porniri generoase și îndrumind conștiința obștească iarăș dincolo de limitele egoismului național, consfințit prin apropiatul botez de sânge. Cu o repeziciune pe care n'o justifică decît elasticitatea vinjoasă a acestui admirabil popor latin, s'au repus în circulație idei și oameni care păreau a fi dispărut pe multă vreme. În această evoluție pripită, nu numai că s'au ridicat la suprafață uneori elemente improvizate și intempestive, dar, ce e mai grav, s'a atribuit și statelor învinse din vecini, aceeaș rezonanță sufletească, și s'au făurit în temeiul acestei presupunerii diferite formule de reconciliere pentru ziua de mîine.

Acum vine Germania să deă o formidabilă desmințire convingerilor greșite ce s'au urzit pe socoteala ei. Fostul imperiu se înfățișază cu un particular ritm de simțire, diametral opus evoluției din Franța. Oricît de crud lovit prin catastrofa militară, patrimoniul de ieri al împăratului exilat, agitat în primele momente de grele perturbații economice și sociale, s'a desmeticit din toropeală și în loc să-și canalizeze energiile spre o alvie internațională, cum se credea de unii, și-a reluat iarășî firul unei continuități istorice. Germania s'a întors, sau

mai bine zis, n'a ieșit nici o clipă din ogașa mentalității celor din urmă patru decenii. Infrîntă pe cîmpul de luptă, în loc să cadă pradă desagregării, spre care ar fi putut s'o împingă desnădejdea, țara lui Wilhelm reapare tot în armura cea grea a viselor sale imperialiste, neștirbite de înfrîngere.

În această privință, alegerea mareșalului Hindenburg, e cea mai eclatantă dovadă. Spiritul german și-a reconstruit arsenalul lui moral de dinaintea mobilizării fatale dela 1914. El reinvie cu toată strălucirea lui greoaie și amenințătoare. În silueta masivă a idolului dela Tannenberġ s'a căutat incarnația cea mai reprezentativă, pentru a semnifică lumii revenirea la matcă. Suntem în plină renaștere germană, cu toate atribuțiile ei cunoscute, dela cutropitoarele imnuri ale muzicii wagneriene și pînă la consacrata concepție de expansiune colonială nemțească. Milioanele de voturi care au ieșit acum la urnă cu numele moșneagului încremenit în enormele și anti-paticele statui de lemn, sunt tot atîtea certificate ale acestui adevăr.

Hindenburg dă o lecție Europei, brutală și binefăcătoare.

Vechiul catechism al principiului național ni-l reinvie cu toate rigorile lui, acest Wotan întunecat. Ca un puternic și neașteptat pumn în obraz, el redeșteaptă din adormire umanitatea, care în conștiința liniștei depline își îngăduise luxul unor exerciții de laboratoriu. El inaugurează o perioadă nouă de trezire, în care atîția apostoli inoportuni ai înfrățirii universale vor reintră iarăși în obscuritate, pentru a face să se renască vechea tablă a valorilor. Din umbra mareșalului se înalță spectrii ce dau năvală pretutindeni. Ei plimbă sugestivile revanșei și desgroapă sunetul de oțel al monarhiei suspendate: un *memento* că drama nu s'a sfîrșit, că un act nou e în elaborare, și că în examenul ce va să vie se vor plăti scump slăbiciunile prezentului....

Vor învăța toți din lecția lui Hindenburg, și adversari și prieteni. Cu remarcabila lui supleță, Parisul va ști să reacționeze la spovedania politică a poporului german. Cine va

trebui, însă, să priceapă în toate consecințele lui acest act și să se conformeze lui, suntem noi, țările a căror reintegrare recentă, s'a săvârșit toc mai în puterea acestui principiu național, proiectat astăzi deasupra lumii cu atita îndirjire îngrijitoare.

Secretul nostru de existență e în acest crez, nu trebuie să-l uităm ! Trăim sau cădem cu el, în măsura în care vom fi în stare să-l înstăpînim în conștiința țării.

Setea de autoritate.

Vorbeam deunăzi cu un prieten care se întorcea dintr'o călătorie la Chișinău, în Basarabia. Răscoleam împreună stările de peste Prut și nu știu cum, mi se părea că veștile pe care mi le aducea el, veneau de undeva de foarte departe, și îmi inchipuiam, că acum două mii de ani, la Roma, cam la fel trebuie să fi fost convorbirile între cutare cetățean localnic și vre-un nepot de proconsul venit acasă din bogatele cîmpii ale Siriei. Amicul meu îmi relatează întâmplări ciudate, potrivite cu un colț de colonie din miraculosul orient. Îmi povestește de bunătatea și zăpăceala populației indigene, de năvala aventurierilor ridicăți pe spinarea ei, îmi arată exemple de îmbogățire fantastică din partea intrușilor, și-mi semnală paralel cu fierberea lăuntrică, primejdia permanentă care ne paște la frontieră. Tabloul zugrăvit de dînsul eră în adevăr întunecat și nu se deosibează de clișeul uzat al tuturor exploatărilor coloniale de demult, decît prin amărăciunea pe care-o lăasă în urmă, fiind în joc nu o semînție barbară, ci niște bieți oameni ruși din sufletul nostru. Ascultîndu-l pînă la sfîrșit pe îndureratul observator i-am pus întrebarea, dacă n'ar putea comprima în două cuvinte pricina răului, ca s'o înțelegem cu toții și să ne pătrundem de ea. Pricina e evidentă, — mi-a răspuns el imediat, — Basarabia n'are stăpîn.

Explicîndu-mi situația cu deamănuntul, prietenul meu mi-a arătat ce crede. După părerea lui, acest pămînt e orfan, lipsit de îndrumare și ocrotire, pentru că nici o personalitate de seamă nu există la noi care să se devoteze destinelor celor trei milioane de oameni dintre Nistru și Prut, și care, într'un spirit de dreptate superioară și de necontestată autoritate, să-i închege sufletește cu țara mumă. Interlocutorul meu analist a mișcat sceptic din cap și mi-a mai repetat la despărțire : Gîndește-te, nu facem nimic cu figuri de duzină ! Moldovenii s'au săturat de zcii minori, Basarabia vrea un stăpîn.

Constatările călătorului dela Chișinău nu sunt din nenorocire numai o meteahnă locală. Invocarea lor mi-a lămurit răul de pretutindeni. Aici în Ardeal, lăsînd la o parte conștiința națională mai avansată a mediului, împrejurările sunt cam la fel. Și-aici își fac de cap zcii minori, și-aici e o grozavă criză de personalități pe toată linia. Atît opera de guvernare actuală, cît și critica ei sgomotoasă, e exercitată zilnic de către conducătorii de mîna a doua, a căror logică meschină triumfă la tot pasul. În afară de multele mizerii materiale care strîng lumea de gît, viața a ajuns grea de suportat pe urma deprecierei tuturor valorilor. Au căzut barierele ori-cărei ierarhii morale, binele și răul și-au îmbucut granițele. Mediocritatea crasă se lăfăiește pela răs-pîntii de uliți, prezumțioasă și anti-patică. Vai, ce atmosferă banală și obositoare răs-pîndește în jurul ei această societate de improvizați, care pină alaltăieri se congestionau în fața celui dintii solgăbirău ungur, pentru-ca astăzi să-i vedem cu aiere de bărbați de stat și cu îndrăselni inoportune. Nu e nici o mirare, că o nemărginită silă a început să cuprindă sufletul mulțimei, și că se resimte binișor în toate unghiurile o dorință de ceva nou, un impuls instinctiv, spre o lărgire de orizonturi...

Dar fenomenul nu s'a plasat numai în provinciile alipite, unde paragina de ieri explică pină la un punct secătuirea actuală. În Vechiul Regat viața publică pătîmește de acelaș maram. O piclă mohorită s'ar părea că a stropit cu funingine

culmile de odinioară, și că tot ce vedem astăzi împrejurul nostru e o pënilă coborîre de nivel. Trăim, adevărat, pe-o suprafață mai vastă, în materie de geografie națională ne-am săltat formidabil, în schimb însă ce diminuție de proporții pe arena luptelor zilnice ! Cum s'au înmulțit ființele fragmentare, cum s'a îngroșat corul lor sălcii și cum s'a introdus în sentimentul obștesc justificarea mediocrității ca o axiomă normală a vremii... În toate domeniile intelectuale, unde pînă mai ieri, alaltăieri, ștăpinea ochiul ager al unui mare biruitor, au dat busna liliputanii. Ei fac și dreg, harnici și productivi, fără rezon și fără consecință, își duc înainte tîrgul lor mititel gata totdeauna să-și servească mușterii cu zîmbet leșinat și cu promptitudine, ca în ori-ce prăvălie de lucruri ieftine. Vreți literatură, critică, teatru, vreți versuri dadaiste? Se găsesc de toate, firește nu ca pe vremurile de valută forte, nu cu consistența de-atunci, nici cu vechea onestitate de atelier, dar marfa e mult mai strigată și etichetele mult mai colorate. Patrimoniul de căpetenie însă, în care sferiturile de oameni sunt la ordinea zilei, e tot politica. Duceți-vă în dealul Mitropoliei, unde tronează aleșii națiunii. Ascultați-le cuvîntul, cîntăriți-le preocupările și sintaxa, sau, dacă nu vă indispuie operația faceți-le analiza individuală. Nu le mai cere nimeni, de sigur, nici redingotă, nici frază impecabilă ca acum zece ani, în zilele de apăsare ale regimului cenzitar. Dar, dacă s'a făcut un sacrificiu de inteligență și o renunțare la eleganță, am reușit cel puțin să-i întrunim sub cupola parlamentară pe reprezentanții reali ai maselor, pe retorii mulțimii, pe bolovanii grei ai pasiunilor populare ? Nici un procent nu există din asemenea exemplare. S'a abătut ceva din umbra satelor măcar, o vagă adiere de bun simț țărănesc și de cuviință rustică în ilustra adunare, ca o compensație după jertfirea oratorilor de mare calibru ? Cetiți la gazetă injurăturile care se icnesc la Cameră și înțelegeți de grabă în ce lume trăim...

Vor fi multe decepții în conștiința obștească la noi, pe urma transformărilor extraordinare de care ne-au împărtășit sgu-

duirile războiului. Cea mai strașnică însă dintre toate, desiluzia cea mai crudă, de ale cărei descoperiri amare sufăr mai mult temperamentele de elita, e tocmai desamăgirea încercată cu rezultatele recente ale votului universal. Cite profeții luminoase și cite speranțe de reconfortare morala nu ne așezaseră în perspectivă teoriile de valorizare politica a maselor! Se așteptă o strălucită resurecțiune națională pe urma lor, se credeă în inaugurarea unei perioade de curățenie și de dreptate, în care buna mulțime se va lăsa hipnotizată de preceptele cinstei și de cultul talentului. Cît de departe suntem de aceste himere, acum la șase ani după înstăpînirea noului regim, se vede în fiecare moment. Milioanele n'au apucat să realizeze nădejtile ce se legau de desrobirea lor. Foștii sclavi s'au dovedit în primii ani ai liberării, un pedestal bun sau pentru gloria demagogilor, sau pentru sugestionile tiranilor. Va trece încă o bună bucată de timp, pînă ce libertatea acestui popor nou se va exercită în mod normal. Deocamdată, aproape tot ce iese din proaspăta noastră mașină electorală —unsă pe-alocurea, hodorogită în alte părți—este de proastă calitate, dovadă pecetea intelectuală a Adunării, precum și indeletnicirile extraparlamentare ale atîtor traficantîi de pașapoarte.

În astfel de împrejurări nu e nici o mirare că opinia publică, obosită de orăcăitul celor mărunți, începe să schițeze gesturi de protestare. Contrar impulsurilor de acum zece ani, de pildă, cînd un generos egalitarism îndrumă firile alese, astăzi e o sete de autoritate care cere cuvînt. Ca și în Basarabia, ca și în Ardeal, la București și pretutindeni, oroarea de banalitate ne exasperează pe toți. O impresie neliniștitoare s'a furișat în mintea oamenilor cum se cade, ceva din senzația neplăcută că am ajuns cu carul țării pe mina proștilor. De-acî, un fel de nevroză care se propagă neconținut. Scîrbiți de politicianismul tipic, sătui de moțiuni și de programe, nenumărați cetățeni cu inima curată se prostern la altarul personalității și pretind să fie stăpîniți. Decît această turmă de mici des-

poți interesați, își zic ei, decît ritualul fals al așazisei democrații cu miros de bucătărie, mai bucuros ritmul larg pe care-l trezește în suflete cuvîntul de ordine al unui mare poruncitor. Nu știu, e un reflex de peste hotare, sau o specială trebuință a solului, dar această convingere apare tot mai accentuată, ori-cît ne-am supăra noi apărătorii orînduieiilor consacrate. Lumea vrea un stăpîn. Nu se gîndește cu preciziuni, nu fixează nici atribuții, nici persoane. În orice caz, stăpîn, în mintea ei nu înseamnă nici pumn, nici barbă, nici dispreț suveran pentru cei mulți, ci o înălțime morală necontestată de nimeni, care să inspire liniște și siguranță.

Psihologia societății noastre aruncă astăzi la suprafață cu putere acest semn al vremilor, pe care cronicarul obiectiv trebuie să-l aștearnă pe hîrtie. Ce se va alege din el, se va vedea. Făcînd însă acum la început de an un bilanț rezumativ al sufletului românesc, nevoia de autoritate apare ca elementul cel mai hotărîtor în credințele mulțimii la noi.

Am intrat într'o zodie de mesianism, în care de obicei preludează furtuna....

O fază nouă: ofensiva națională.

S'a împlinit al șaptelea an, de cînd țara în noua ei înfățișare s'a înscris pe harta continentului.

România întregită începe să aibă un trecut, care legitimează și o privire retrospectivă și un tablou rezumativ. În acest răstimp viața a clocotit la noi intensă și plină de mișcare. În cei șapte ani s'a dărîmat și s'a clădit mult aici în frămîntarea atîtor energii descătușate. Pe toate terenele se pot înregistra urmele mai mult sau mai puțin spornice ale alergărilor noastre. Obișnuitele bilanțuri de anul nou vor fixa desigur situația, prezentînd la cele două rubrici consacrate, la profit și pierderi, întreagă fluctuațiunea stării materiale din țară. Dincolo însă de examenul realităților palpabile, ușor de îngrădit în cifre, se ridică imponderabilele sufletești care-și cer lămurirea lor. În definitiv, povestea noastră recentă cu toate sguuirile ei formidabile e o problemă de ordin moral, dela a cărei desfășurare derivă tot jocul forțelor vizibile. A cerceta deci alvia sufletească a neamului, a te cobori în adîncimea ei și-a scoate de-acolo adevărul neted, e o datorie de atelier peste care cronicarul onest al vremii actuale nu va avea niciodată putința să treacă.

Judecînd subt acest raport al consolidării imateriale, încheierea noului Stat, o întrebare capitală se pune, împrejurul

căreia se grupează toate celelalte constatări: ce progres anume a făcut dela unire încoace, prin ce evoluție a trecut și ce grad de dezvoltare a atins în conștiința publică la noi *ideia națională*, principiul fundamental prin care am cerut împlinirea hotarelor? Chestiunea este, în ce măsură a crescut și s'a întărit chiagul coeziunii noastre interioare vreme de șapte ani, pîna la ce punct s'au nivelat asperitățile fatale ale trecutului, și pînă la ce înălțime țîșnește astăzi sentimentul de încredere în sine, al unui popor care numai printr'o luptă conștientă își va putea asigura existența.

O recapitulare succintă e ușor de făcut, fiind lucrurile încă în amintirea recentă a tuturor.

* * *

Prima fază în care s'a găsit sufletul românesc după încetarea vărsării de sînge a fost, se știe bucuria biruinței. Am trăit vreme de-un an după înfrîngerea nemților vibrînd cu toții de emoțiile revederii. A venit marșul la Budapesta, s'a jucat hora unirii pe toată întinderea Ardealului, am redobîndit Bucovina și Basarabia, întrecînd realitatea în măreția ei ori-ce prevedere inițială. Un suflu de epopeie adia peste creștetul mulțimii, deslegate pentru moment de preocupări pozitive: eră *perioada sentimentala*.

În acest timp dintre adunarea dela Alba-Iulia și deschiderea primului parlament al Romîniei unite, în lunile de miere ale țării refăcute, în manifestările sgomotoase pe care le trezeă un praznic neconținut, s'a pus la o parte toată concepția de austeritate a războiului cu rigorile ei. Ideia națională se transformase într'un panaș, pe care-l plimbam în toate colțurile, încetînd, în mijlocul cutropitoarei volburi, de-a mai fi o forță activă. În această stare de ipnoză, care ne angajase simțurile, n'am fost capabili, firește, să tragem toate conclu-

ziile normale ale biruinții. Deoparte opera de reintegrare și reparație națională a fost stinjenită, de alta stagnă însăși măsina vieții de stat. Contrar altor neamuri mai disciplinate în simțirea lor, care din prima zi a cîștigării războiului au început să-și inventarieze binefacerile păcii, la noi izbîndirea visului paraliză parcă ori-ce acțiune. Nu e nici o mirare, că în astfel de împrejurări o morală elastică începuse a se sălășlui în creerul atitor inși desechilibrați de tranșee, că un val de iertare vinovată a prins să acopere degrabă păcatele din trecut și că străinii de tot felul, desmeticiți din buimăceala în care-i băgase zîngănitul armelor noastre, au reușit să-și consolideze situația moștenită sau să devie profitorii fericiți ai sărbătorilor pe care le detestau din toată inima lor.

Această primă fază nu e decît prologul vesel al *perioadei de moleșală* ce s'a inaugurat nu peste mult și de-ale cărei consecințe triste suferim și azi. Intîiul parlament deschis la București după unire, e cea mai caracteristică reoglindire a desorientării care pusese stăpînire pe noi. Cele cîteva luni cît a existat nu s'a transformat nici într'un instrument de legiuire, nici într'un sprijin de guvernare. În afară de sentimentul general al unității de Stat, care inspiră toate grupările, nu nu se găseau încă noțiuni precise menite să diriguească spiritele și să creeze platforma unei închegări de forțe. Fie-că aveam a-face cu bolile de copilărie ale votului universal, care au asvirlit la suprafață fructul necopt al demagogiei, fie-că stăruiau încă prea îndărătnic umbrele regimurilor sfărimate, adevărul e că această primă adunare reprezentativă a integralității, purtă în mod evident pecetea unei învălmășeli haotice. Corpurile legiuitoare nu erau de fapt decît cea mai sinceră expresie a spiritului public. În realitate tot poporul nostru intrase într'o penibilă toropeală. Explicații se găsesc destule pentru acest fenomen, cu deosebire astăzi cînd îl vedem dela oarecare distanță. Cauza de căpetenie se poate căută în acel val al discordării post-belice care ca pretutindenii s'a revărsat și aici, bolnăvind nervii și slăbind vo-

ința colectivă. Paralel cu această decompoziție morală, a intervenit convoiul întunecat al mizeriilor materiale. Țara întreagă apărea ca o casă mare pe care-o călcase hoții și furase mobilele. Adăogați la aceste neajunsuri de ordin diferit și greutatea fatale ale mecanismului administrativ în toate domeniile, într'un stat care înglobă patru moșteniri disparate, îndrumate de patru civilizații fără puncte de înrudire. În afară de milioanele de țărani care erau la bază. înfățișând pe lângă o plămădire etnică uniformă și o tonalitate de simțire unitară, clasa conducătoare avea în fiecare provincie un aspect local cu note particulare distincte. A le strânge într'un mănunchiu, a nivelă și a armoniză aceste energii, eră încă un program al viitorului. Pentru moment, din încrucișarea atitor tendințe contradictorii, într'o vreme când nu se putuse fixă cetățeanul tip al României noi, nu s'a născut decit o apatie sufletească a marelui tot și-o dureroasă lipsă de busolă în conștiința obștească. Această perioadă de moleșală a ținut cițiva ani, producind cunoscutele slăbiciuni pe care le resimțim acum la tot pasul: pulverizarea vieții politice în prea multe partide, compromiterea parlamentarismului, degenerarea presei, înmulțirea poftelor de acaparare, etc.

Intempestiva epocă de desagregare în cadrele statului proaspăt înfăptuit, a fost, pentru ideia națională, un început de declin îngrijitor. Fără un catechism lămurit în materie de pedagogie cetățenească, poporul ni s'a sbătut dibuind de pe o zi pe alta. Nelămurirea noastră a dat prilej tuturor planurilor ostile să-și puie în practică svîrcolirea subversivă. Calm și metodic dușmanii țării din afară și dinăuntru, au început să lucreze. Nu intră în rolul acestor rînduri grăbite, să scoată la iveală cu deamănuntul toată rețeaua de curse ce ni-s'a întins în trecut, însă trebuie arătate cîteva capitole principale. Primul este desigur cel mai important: *otrăvirea presei*. În tabăra adversă s'a înțeles că pentru a slăbi puterea de vitalitate a țării, trebuie distrus din psihologia neamului mobilul suprem pentru care făcusem războiul și fără de care nu se

poate inchipui consolidarea păcii : principiul național. În starea de oboseală căzută peste noi, s'a început deci cu o grabă necunoscută, aproape pe neobservate, destrucțiunea. Zi cu zi s'a urmat înainte planul urzit în umbră. Peripețiile se cunosc, cerneala rotativelor din Capitală s'a așternut murdară peste toate splendorile credințelor noastre. Negustorii de opinie publică și-au lăcut datoria. Ei au înăcrit sufletul, au incurajat greșelile, au scuzat crimele, retrăgându-se după paravanul mincinos al umanitarismului, pe care-l ridicau în fața proștilor ca să nu se vadă eticheta dela Moscova. Concomitent cu această tentativă cotidiană de sugrumare a ideii naționale, și la adăpostul ei, s'a desfășurat afacul material împotriva noastră : acapararea vieții economice din țară de către aventurieri sau străini și invazia elementelor de peste graniță în Canaanul românesc. Amîndouă aceste nenorociri ne-au tăiat adînc în carne și au improvizat nenumărate fortărețe pe seama unor interese inavuabile în România. Acapararea economică ne-a aruncat, în propria noastră casă, la discreția capitalului dușman exploatator. Multele naționalizări camuflate, mergînd mină în mină cu întărirea atîtor întreprinderi comerciale și industriale, din care frunțașii poporului dominant erau excluși cu desăvîrșire sau aveau rolul ridicol de simpli figuranți, toate au contribuit să dea un aspect straniu de neobișnuit materială românismului liberat politiceste.

În asemenea condiții, ideea națională copleșită de somnolență, în rîndurile noastre a început să se redeștepte pe urma loviturilor primite din afară. Asaltul străinilor a trezit o reacțiune, și o perioadă nouă s'a deschis, a treia în evoluția noastră de simțire dela unire incoace : *perioada de reculegere națională*.

* * *

Vor fi avînd destule exagerări în conduita lor din anii din urmă cei douăzeci de mii de studenți universitari, care s'au mobilizat pentru reînvierea unui crez românesc. Adevărul este însă, că lăsînd la o parte nuanțele iperbolice și privind *fondul* chestiunii, acest tineret cu neastîmpărul lui a fost seismograful care a înregistrat mai de grabă primejdia și a tresărit în postură de apărare ca să salveze un patrimoniu de gîndire pe care pierzîndu-l ne prăbușim în neant.

Studenții prin impulsurile vîrstei și prin preocupările lor intelectuale, reprezentînd cea mai delicată coardă a sensibilității unui popor, în lumea lor de idealitate pură, au reacționat mai întîii. Pe ei nu-i anihilau nici greutățile vieții curente, nu-i neutralizau în atitudini preceptele de înțelepciune gravă a partidelor, nici nu-i scosese din luptă nervii uzați de tranșee. Ei erau copiii furtunii, prima generație venită pe lume ca să sconteze biruința. În avîntul pe care-l primise ca zestre din flacăra războiului desrobitor, ei au fost crud decepționați cînd au luat contactul cu realitatea. Din primele momente au înțeles că ideea națională, evanghelia lor păzită cu sfințenie, începe a fi nesocotită și trasă în noroi. Revolta le-a ascuțit instinctele și-au sezizat cu intuiția lor adevărurile organice ale existenței noastre. Au cetit gazetele scrise de condeie închiriate și-au lovit cu pumnul în obrazul prorocilor mincinoși, au deslușit galeria sugace a străinilor oploșiți pe spinarea noastră, dela cîrciumarul ovrei imigrat din Galiția în Maramureș, pînă la fabricantul rubicond, naționalizat, care cu trei consilii de administrație acordate mandarinilor zilei își răscumpără și milioanele și impertinența. Au văzut în dreapta, au simțit în stînga cum se strînge lanțul împrejurul unui început de viață nouă și răniți în susceptibilitatea lor, băieții au devenit, după obiceiul tuturor mișcărilor reformatoare, precursorii unei resurecțiuni la noi.

Protestarea însă împotriva moliciunii dinăuntru și-a năvalei din afară n'a rămas izolată la băncile universitare, prilejuind astfel pretextul că e numai un foc de paie, ațîțat de

nematuritatea unei virste plăpînde. Nu l Rînd pe rînd, în măsura în care progresă acțiunea de Invăluire dușmană, pătura noastră intelectuală, pe ici pe colo, a pornit să se miște. Impetuozitatea și nerușinarea cu care eram batjocoriți la tot pasul ne-au sguduit din indiferență. Cu deosebire presa străină dela București, cu Rosenthalii și Honigmanii ei, a colaborat de răspuțeri la această reacțiune. Acești indivizi ne-au tras din păr și ne-au scuipat neconțenit. Subt ocrotirea lor, diverși agenți ai Moscovei s'au pripășit la noi. Ne-a insultat proza anarhică a inconștientului Panait Istrati, ne-au scuturat lecțiile insolente ale provocatorului Guernut... A venit în urmă incursiunea lui Barbusse patronată de aceleași ființe catilinare din gazetărie. Ei bine, protestarea a crescut ca o avalanșe, solidarizînd mulțimea conștientă a oamenilor cum se cade. S'a produs gestul d-lui Bacalbașa schițat de cea mai elementară demnitate de bun român, s'a ostracizat d. Costa-Foru din Sindicatul Presei, am avut banchetul la care generali în activitate și-au spus cuvîntul lor...

Numai orbii nu văd că sentimentul național e în plină resuscitare, că sunt zadarnice barierele meșteșugite care vor să-l stînjenească. Ne-am trezit din letargie și ideia galopează spre-o culme nouă. După cele pățite și după perspectivele de complectă paralizare pe care ne-o pune în vedere viitorul pe urma inacțiunii mai departe, lumea s'a frecat la ochi și începe a vedeă limpede. Din toate unghiurile țării și din toate clasele sociale instinctul de conservare smuls din adormire se ridică febril și se înșirue în linie de bătaie. Fără argumentații speciale și fără chițibușerii de doctrină, dreaptă ca o poruncă de dincolo de moarte, și fără apel ca o sentință de ultimă instanță, prinde a se strigă din rărunchii masselor convingerea: — *Vrem să stăpînim această țară, să ne valorizăm drepturile asupra ei... ne-am săturat de escrescențele parazitare care ne storc vlaga și ne falsifică rostul... le vom răspunde de-acî înainte... ori se pleacă, ori pleacă...*

Iată frînturi din cîntecul care cucerește azi sufletele! Cu du-

ioasă cucernicie îl primim, cei care l-am cîntat o viață întreagă. O viziune de strălucire largă desprindem din accentele lui răsunătoare ca un clinchet de oțele.

La început de anul nou, subt zodie nouă, pornește la drum sufletul românesc : e ofensiva națională.

Supremul razim: Armata.

Cuvintele rostite deunăzi de generalul Averescu la Craiova, pentru a sublinia importanța armatei în viața noastră de Stat, au stârnit o adevărată revoltă la cunoștința arendași de opinie publică din București. Ca loviți de-o baghetă magică, honigmanii și blumenbergii s'au sburlit de-a binele. S'ar părea că spectrul Curților marțiale a filfăit o clipă deasupra atitor conștiinți vinovate preschimbînd temerile lor adormite de amnestie într'o sgomotoasă chelălăială. Toți s'au pomenit că-i doare la democrație pe urma acestor declarații, și, susceptibili cum au fost totdeauna în materie de constituționalism, iluștrii gînditori ai scrisului românesc, s'au înfiorat, ca de obicei, de grozăviile «dictaturii militare».

Foarte bine! Înțelegem perfect tresărirea spontană, și nu ne miră cîtuși de puțin protestarea lor. În definitiv, între praful de pușcă și spiritul ofensiv al acestor reformatori, n'a fost nic odată vre-o cumetrie. Prea pronunțate impulsuri atavice i-au imunizat de asemeni slăbiciuni. Războiul recent le-a confirmat, cu vîrf și îndesat aptitudinile, cum am zice absolut civile, pe toată întinderea globului. La noi în țară cu deosebire au fost antimilitariști din principiu și au practicat pacifismul mulți dintre ei în tabăra nemțească. Dacă s'ar deschide catastifele dela marele stat-major, cifrele ar vorbi mult mai

răspicat decât timidele noastre constatari. In frenezia unirii s'au șters aceste amintiri, și la dreptul vorbind, poate că e potrivit să nu mai răscolim capitolul singelui, fiindcă generozitatea șade bine biruitorului. De-atunci însă, depe vremea tranșeelor și pînă astăzi, crizele lor umanitariste se țin lanț, și de cîteori vine vorba de armată, amnestiați reintegrați în gazetărie, tratează cu o legitimă oroare subiectul.

Ne dăm seama, deci, de enervarea în chestiune, și cum spuneam îi înțelegem pe toată linia. Cuvincioși și iertători cum suntem, nu ne-am îngăduit niciodată să le cerem ce nu ne putea acordă psihologia lor complicată. Nu le-am pretins astfel să-și puie rotativele în serviciul ideii de apărare națională, care nu se închipuie astăzi fără o forță militară bine orînduită. Le-am tolerat și ironii și batjocuri consecvente la adresa acestei instituții, și nu i-am poftit să înregistreze măcar numele grănicerilor noștri împușcați la Nistru de către bolșevici, într'o vreme cînd Goldstein cu greva foamei ocupă coloane întregi la ziar și rebelii dela Tatar-Bunar erau încununăți cu o aureolă de simpatie. Nu le-am cerut nimic, fiindcă i-am priceput. Suntem astfel în drept, ca în temeiul unei normale reciprocități să ne așteptăm la un dram de toleranță atunci cînd se întîmplă ca la rare ocazii să se facă și din partea conducătorilor noștri mărturisiri de credință.

Dela început ținem să-i liniștim pe ipersensibili democrați : fără a se gîndi, în treacăt măcar, la o suprimare a libertății cetățenești prin baionetă, generalul Averescu la Craiova cînd a înfățișat armata ca un factor important al guvernării de astăzi, n'a făcut decît să afirme în mod cinstit convingerile cetățenilor de baștină cu mintea în bună rînduială. Pentru această lume din țară, oricît s'ar trudi patrioții noștri și tovarășii lor, armata inspiră cu totul alte simțăminte. Ea nu reprezintă numai suprema garanție de păstrare a granițelor față cu dușmanul din afară, ci depozitar al energiei naționale, armata trebuie să fie și supremul izvor de autoritate față cu mișcarile subversive dinăuntru. Pot să se supere cît vor amicii

d-lui Honigmann, noi, în zile tulburi ca cele de azi, nu putem vedea în armată un corp de mercenari, ci un organism viu care stringe într'un mănunchiu sentimentul colectiv al țării. Astfel fiind lucrurile, fără a căuta o clipă măcar s'o atragem în frământările politice, fără a încerca să înlocuim cu tunul sufragiul mulțimei, cum o face Trotzki la Moscova, noi trebuie să ne gândim la ea ca la un razim serios pentru o viață de ordine și normalitate.

Că demagogii nu iubesc cazarma, se știe! Că la «Liga drepturilor omului» d. Costa-Foru nu ține conferințe în care să ceară sporirea armamentului nostru, e perfect adevărat. Aceasta nu va să zică însă, că spiritul public la noi nu-și dă seama de realitate. Printr'o orientare aproape instinctivă, lumea hărțuită de lozince catilinare se gândește la aparatul lorței noastre militare ca la o chezășie a guvernării pașnice și echilibrate. Mai mult! Se cercetează în mod firesc, cine dintre personalitățile de seamă trezește încredere în rindurile armatei, pentru a vedea cine poate asigura cu mai mulți sorți de izbândă funcționarea netulburată a mecanismului nostru de Stat. Sunt doar atâtea exemple și sugestii, nu tocmai depărtate în memoria tuturora, pentru a legitimă aceste preocupări. Fiți pe pace, nu invocăm nici pe Musolini, nici pe Primo de Rivera ca să nu-i apuce frigurile pe democrații presei din Capitala. Ne gândim numai la perioada de agitație care se pornise aici depe urma răposatului guvern Vaida, când generalul Averescu prin popularitatea lui, dublată de prestigiul său în rindurile armatei, a înlăturat steagul roșu depe calea Victoriei, a potolit grevele, a stîrpiț germenii revoluției, și-a pus ordine în țară. Lumea se întreabă cu drept cuvint: prin ce sguiduri am fi trecut dacă între capul guvernului de-atunci și armată n'ar fi existat această admirabilă legătură organică, dacă așa-zisa mină de fier a domnului Argetoyanu s'ar fi bălăbănit în gol fără investitura invingătorului dela Mărăști, sau dacă o soartă rea ar fi instalat în acele ore de primejdie barba d-lui Nicolae

Iorga sau jacheta d-lui Iuliu Maniu la prezența Consiliului?

Dacă atunci a fost așa, dacă înainte cu șase ani între armată și guvern, împrejurările cereau o inrudire de suflet atât de apropiată, oamenii cu judecată se întreabă de ce astăzi n'ar fi la fel? Nu cumva curentele subversive au amuțit în acest răstimp, frontierele sunt sigure, expoziturile bolșevice au intrat în pământ și șleahta demagogilor nu mai este?

Să fim iertați, — și dacă se poate să nu fim stropiți cu prea multe bale de cerneală, — pentru sinceritatea noastră, dar avem impresia, că cu fiecare zi ce trece, în haosul în care s'a abătut pe cimpul politic relațiunea logică dintre armată și viitorul conducător al destinului Statului revine pe primul plan la toți bunii români, dornici să păstreze neștirbit patrimoniul actual.

De-aceia, mai domol cu vorbele mari aruncate la gazetă!

Generalul Averescu la Craiova n'a spus decât cuvinte blinde și măsurate, s'ar putea întâmpla într'o zi să spuie mai mult...

Tabla de materii

Tabla de materii.

	Pagina
Rostul scriitorilor. (Din conferința rostită la Teatrul Național din Cluj)	3
Cultul tinereții	19
Ideea națională. (Conferință în fața studenților universitari din Cluj)	23
Monumentul lui Mihail Eminescu. (Cuvîntare rostită la Sîn Nicolai-Mare)	41
Vînt de primăvară	45
Spre alte orizonturi	51
O nedreptate. (Oprirea congresului studențesc)	57
Un caz de conștiință	65
După achitarea studenților	71
O mare rușine	77
Violență și retorsiune	83
Luați aminte	87
Presa de negustor	93
Ca la Budapesta.	99
Un nou tip pe orizont : Șabăș-grimul	103
Protectorii Jela București	109
O chestiune de familie	113
O lecție	117
Doă simboluri	123

Cazul d-ului Rosenthal	129
Cu unul mai puțin	135
Pinze de paianjeni	139
Incepe o bătălie mare... I	151
incepe o bătălie mare... II	157
Mustul care fierbe	165
Granițele	171
Povestea lui Ilie Muromets	177
Adunarea dela Alba-Iulia	185
Vorbele mari	195
Samsarii	201
Basarabia	207
Ce cari pleacă, — cei cari vin... (Fragmente)	211
Tabla valorilor	219
Trei seri în gara de Nord...	225
Dreptatea de vinzare	231
După renunțarea principelui Carol	237
Gheorghe Coșbuc. (Discurs de recepție rostit de d. Octavian Goga în ședința «Academiei române», la 30 Mai 1920).	245
Un precursor al unității : Iosif Vulcan	269
Avram Iancu	285
La groapa lui Șaguna	295
Părintele Lucaci	301
Un gazetar de legea veche	307
Badea Gheorghe	311
Problema maghiară	317
Concepții minoritare	323
Propaganda dela Budapesta	331
Patrioții dela Budapesta	337
Vecinii noștri sirbi	343
Pilda dela Belgrad	347
Apropierea minorității maghiare	351
În Vinerea Patimilor	357

Problema religioasă	363
Răsvrătirea dela Cuibul cu barză	373
Avem Patriarh	379
Incoronarea la Alba-Iulia	385
Mobilizare morală	389
Primejdia străinilor	395
Fierbe in țară...	399
Orașele	409
La o răspîntie nouă...	413
Cum se insultă țara	419
Procurorii umanității	423
Răspuns unor provocări	427
Lecția lui Hindenburg	435
Setea de autoritate	439
O fază nouă : ofensiva națională	445
Supremul razim : Armata	453

